

Sanja Jelisavac Trošić
Mitko Arnaudov

**ULOGA
REGIONALNE
SARADNJE
U SAVREMENIM
MEĐUNARODNIM
ODNOSIMA**

Institut za međunarodnu politiku i privredu

dr Sanja Jelisavac Trošić, dr Mitko Arnaudov

**Uloga regionalne saradnje
u savremenim međunarodnim
odnosima**

Beograd, 2024.

Izdavač
Institut za politiku i privredu, Beograd, Makedonska 25

Za izdavača:
prof. dr Branislav Đorđević, direktor

Recenzenti:
Prof. dr Toni Mileski, Univerzitet Ćirilo i Metodije u Skoplju – Filozofski
fakultet – Institut za bezbednost, odbranu i mir,
Republika Severna Makedonija
Prof. dr Dragan Đukanović, Univerzitet u Beogradu
– Fakultet političkih nauka
Dr Aleksandra Tošović-Stevanović, Institut za međunarodnu politiku
i privredu, Beograd

Urednik monografije
dr Sanja Jelisavac Trošić

Dizajn korice:
Branimir Trošić

Kompjuterska obrada:
Sanja Balović

Lektura:
Maja Jovanović

Štampa: DonatGraf doo, Mike Alasa 52, Beograd

Tiraž: 100 primeraka

ISBN 978-86-7067-344-1

Monografija je nastala u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2024. godine”, koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2024. godine.

SADRŽAJ

1. Uvod	7
2. Regionalizam kroz istorijsku perspektivu	11
3. Regionalizam kao grana u međunarodnim odnosima	19
4. Regionalizam kao grana u međunarodnim ekonomskim odnosima	27
5. Modeli regionalnih ekonomskih integracija	37
5.1. Evropska unija (EU)	56
5.2. Sporazum SAD–Meksiko–Kanada (USMCA)	64
5.3. Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo (RCEP)	75
5.4. BRIKS	81
6. Modeli regionalnih političkih i bezbednosnih integracija	87
6.1. EU	87
6.2. Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB)	92
6.3. Višegradaska grupa	97
6.4. NATO	101
7. Regionalizam u praksi i teoriji na Zapadnom Balkanu	105
7.1. Ekonomske inicijative na Zapadnom Balkanu	113
7.2. Političko-bezbednosne inicijative sa ekonomskim predznakom	124
7.3. Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija kao indikator regionalne saradnje na Zapadnom Balkanu	128
8. Srbija u procesima regionalne saradnje i integracije 2014–2024	145
9. Koliko regionalne integracije determinišu kretanja u međunarodnim odnosima	157
9.1. Ekonomski ugao	161
9.2. Politički i bezbednosni ugao	169

10. Zaključak i preporuke	175
10.1. Zaključak	175
10.1.1. <i>Politički ugao</i>	176
10.1.2. <i>Bezbednosni ugao</i>	176
10.1.3. <i>Ekonomski ugao</i>	177
10.2. Preporuke	178
10.2.1. <i>Politički ugao</i>	179
10.2.2. <i>Bezbednosni ugao</i>	179
10.2.3. <i>Ekonomski ugao</i>	180
11. Literatura	183

1. UVOD

Regionalizam u nauci o međunarodnim odnosima postoji onoliko koliko i sama nauka. Međutim, „regioni, regionalizam i regionalizacija su sporni i često nejasni koncepti. Malo je slaganja o tome šta termini obuhvataju ili o njihovom značaju za teoriju i praksu međunarodnih odnosa”.¹ Važno je istaći da se stari regionalizam mora razumeti u okviru određenog istorijskog konteksta, kojim dominira bipolarna hladnoratovska struktura, dok je aktuelni talas regionalizma potrebno povezati sa aktuelnom transformacijom sveta. Odnosno, novi regionalizam je povezan ili uzrokovan mnoštvom često međusobno povezanih strukturnih transformacija globalnog sistema.² Zapravo, kada govorimo o regionalizmu postoji nekoliko različitih pristupa. Onaj koji posmatramo iz ugla međunarodnih odnosa i onaj, savremeniji, koji poznajemo kroz demokratske i institucionalne okvire. Kada je reč o regionalizmu koji poznajemo u okvirima međunarodnih odnosa, pre svega je reč o terminu koji označava određenu geografsku oblast na svetskoj mapi, pa koja se kao takva analizira i tumači kroz različita naučna polazišta. Postoji geografski regionalizam kao takav, gde jednostavno region čini njegova integralna i fizička povezanost. Potom, postoji regionalizam koji pored geografskih atributa poseduje i one političke, kao dodatno vezivno tkivo. A zatim postoji i ekonomski regionalizam, kao savremeni model povezivanja u jednom datom geografskom području, koji kroz različite metode i modele integracije čini upravo taj region prepoznatljiv u odnosu na druga geografska regionalna područja. Ne postoji jedinstven put ka integraciji. Grupe se kreću na različite načine ka manje-više i različitim oblicima integracije. Regioni nemaju iste običaje niti istu podelu odgovornosti između centra i država članica. Stoga se suočavamo sa raznolikom međunarodnom strukturom, sa različitim grupama u različitim fazama ili sa različitim stepenom integracije.³

---

¹ Fawcett, Louise. Exploring regional domains: a comparative history of regionalism. *International Affairs Oxford*, Volume 80, Issue 3, May 2004. str. 429.

² Hettne, Bjorn & Soderbaum, Fredrik. *The New Regionalism Approach*. Politeia, Goteborg, Vol 17, No 3, 1998. str. 1–2.

³ Shams, Rasul. Why do countries form regions? The political economy of regional integration. No. 169. *HWWA Discussion Paper*, 2002. str. 2.

S druge strane, kada je reč o drugom pristupu, o takozvanom demokratskom i institucionalnom razumevanju pojma regionalizam, bitno je istaći da je u ovom smislu pre svega reč o regionima koji su predmet teritorijalne podele, odnosno teritorijalne organizacije, što je precizniji termin, jedne celovite, integrirane teritorijalne jedinice, odnosno države. Ovde je zapravo reč o regionalizmu, koji je kao model u savremenim međunarodnim odnosima prepoznat kao instrument i mehanizam u cilju efikasnijeg i efektivnijeg sprovođenja vlasti u određenom subjektu međunarodnog prava. Tako su ustanovljeni državni sistemi sa ustavnim poretom koji prepoznaje federacijske, konfederacijske, regionalne, ali i pokrajinske modele upravljanja i sprovođenja vlasti u praksi. Međutim, u kontekstu demokratizacije i institucionalne efikasnosti i efektivnosti išlo se i korak dalje, pa i u zemljama koje nemaju nikakvu ustavnu teritorijalnu podeljenost, po prethodno pomenutim principima, postavljene su zakonske osnove regionalizma kao mehanizma za uspešnije sprovođenje vlasti na terenu, ali i ekonomske dobrobiti u praksi.

Međutim, cilj autora u ovom radu jeste da analiziraju modele regionalizma u praksi i teoriji u međunarodnim odnosima, te njihov učinak i perspektive u aktuelnim međunarodnim odnosima – koji je pre svega usmeren na međudržavnu saradnju, sinhronizaciju, koordinaciju i integraciju u kompaktnim geografskim područjima u kojima su pokrenuti ili postoje mogućnosti za pokretanja političkih i ekonomskih modela u datim regionalnim okvirima.

Zapravo, regionalizam u ovom radu jeste prepoznat kao jedan o ključnih aktera i činilaca u međunarodnim odnosima, determinator u mozaiku međunarodnih odnosa koji ima uticaj na kretanja – politička, bezbednosna i ekonomska – ali istovremeno trpi posledice, pozitivne i negativne, od dešavanja na širokoj, odnosno globalnoj perspektivi u pomenutim međudržavnim odnosima. Autori ovog dela u regionalizmu prepoznaju polazište za razumevanje razvoja međunarodnih odnosa, u metodološkom smislu od pojedinačnog ka opštem, ali i suprotno, od opšteg ka pojedinačnom, imajući u vidu varijable na pozornici međunarodnih odnosa koji neretko određuju političke, bezbednosne i ekonomske tokove u određenim regionima.

Komparativno biće analizirani različiti regionalni modeli i okviri, te njihovi postulati, ciljevi i dostignuti rezultati, kako bi se akademski obznanilo da li je svaki regionalni okvir istih kapaciteta, te ukoliko nije

ustanoviti koje su to determinante koje čine platforme regionalizma različitim po parametrima uspešnosti, odnosno efikasnosti i efektivnosti.

Zatim, zašto su nekim regionalnim platformama pristupačniji ekonomski modeli, drugima bezbednosni, trećima politički, da bi se naposljetku ustanovilo koliko je regionalizam u praksi moguć izolovano, ekonomski, politički, bezbednosno, osim geografski kako je prirodno dato. A u tom smislu, koliko je zapravo determinisana svaka regionalna saradnja daljom i dubljom integracijom u političkom, ekonomskom i bezbednosnom kontekstu.

2. REGIONALIZAM KROZ ISTORIJSKU PERSPEKTIVU

Regionalizam analiziran kroz istorijsku perspektivu vodiće nas upravo u smeru toga da je reč o konceptu koji na svojevrsan način predstavlja preteče međunarodnih odnosa, uokvirenim u institucionalnom smislu kakve ih analiziramo nakon Drugog svetskog rata. Literatura o regionalnoj integraciji datira barem od Venera (1950) koji je sugerisao da efekti regionalne integracije na trgovinu mogu biti ili stvaranje trgovine, kada trgovina zamenjuje ili dopunjuje domaću proizvodnju, ili preusmeravanje trgovine, kada proizvodnja zemlje partnera zamenjuje trgovinu od ostatka sveta.⁴ Sve veća multidimensionalnost regionalizma rezultirala je proširenom istraživačkom agendom i proliferacijom teorija i perspektiva, kao što su varijeteti neorealističkih i neoliberalnih institucionalnih teorija, nove trgovinske teorije i nove institucionalističke teorije, pristupi upravljanja na više nivoa, različiti konstruktivistički i diskurzivni pristupi, teorija bezbednosnog kompleksa i različiti kritički i novi pristupi regionalizma.⁵ Tokom poslednjih nekoliko decenija došlo je do ogromnog porasta regionalizma u celom međunarodnom sistemu. Ovaj rast je u velikoj meri stimulisan proliferacijom regionalnih institucija, što je dovelo do značajnog interesovanja naučnika za njihove izvore i posledice.⁶ Zapravo, regionalizam je postao važan faktor u razumevanju savremenih međunarodnih odnosa. U kontekstu Ujedinjenih nacija, Haas i Villkoks su podsetili da je upravo osnivanje Ujedinjenih nacija podstaklo debatu o tome da li bi regionalne organizacije bile pogodnije od univerzalne organizacije za rešavanje sporova i sukoba između geografski bliskih država.⁷ Ali, potencijal regionalizma bio je jasno istaknut u Agendi za mir

---

⁴ Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration, growth and convergence". *Journal of Economic Integration* (2011): str. 3.

⁵ Laursen 2003; Wiener/Diez 2003; Söderbaum/Shaw 2003. u: Soderbaum, Fredrik. *Early, Old, New and Comparative Regionalism: The scholarly development of the field.* KFG The transformative power of Europe. Berlin, No. 64, October 2015. str. 17.

⁶ Mansfield, Edward D and Solingen, Etel. *Regionalism.* *Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 146.

⁷ Haas, Ernst B. 1956: *Regionalism, Funcionalism and Universal Organization*, in: *World Poliics* 8/2, 238–263. and Wilcox, Francis O. 1965: *Regionalism and the United Naions*, in: *Internaional Organization* 19/3, 789–811. u: Börzel, Tanja A. "Comparative regionalism: European integration and beyond". *Handbook of international relations 2* (2013): str. 6.

generalnog sekretara Butrosa Butrosa-Galija,⁸ koja je predstavljala svojevrsnu prekretnicu za institucije nakon Hladnog rata, istovremeno baveći se očuvanjem mira, mirotvorstvom i preventivom diplomatijom – zadaci koje su regionalne institucije pozvane da podele. Kraj Hladnog rata suštinski je promenio regionalni sastav Evrope. Zbog kolapsa državnih struktura kao što su Sovjetski Savez i Jugoslavija, ovaj period je doživeo uspon novih trgovinskih saveza i šema regionalne saradnje.⁹ Mansfield i Solingen ističu da se pod regionalizmom obično podrazumeva koordinacija politike kroz formalne institucije.¹⁰ Međutim, kao i autori ove monografije, oni smatraju da uprkos širokom interesovanju za regionalizam (još uvek) nedostaje konsenzus oko njegove definicije. Uz izvesnu adaptaciju, Džozef Naj je stariju (i čvršću) definiciju regiona formulisao kao ograničeni broj država povezanih geografijom i međuzavisnošću, a regionalizam kao kreiranje politike koju sprovode međudržavne grupe zasnovane oko regiona koji su izdržali test vremena.¹¹ S druge strane, Mansfield i Solingen, ističu da je posledica nedostatka konsenzusa u procesu definisanja regionalizma zato što se posmatrači ne slažu oko toga šta čini region. Regioni se često definišu kao grupe zemalja koje se nalaze u istom geografskom prostoru; ali ponekad je nejasno gde se završava jedan region, a počinje sledeći.¹² Upravo zbog toga autori monografije koriste model funkcionalizma kako bi precizirali razumevanje šta zapravo predstavlja region, odnosno kroz funkcionalizam u kontekstu saradnje, koordinacije i integracije pokušavaju da objasne okvire koje jedan region čine jedinstvenom celinom. Među nekim od najpoznatijih studija, na primer, Raset (Russett/1967) definiše region zasnovan na geografskoj blizini,

---

⁸ Boutros Boutros-Ghali. *An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping* (United Nations: New York, 1992), u: Fawcett, Louise. "The history and concept of Regionalism". *European Society of International Law (ESIL) Conference Paper Series*. No. 4. 2012. str. 6.

⁹ Hack, J. I. *The role of the Berlin Process in Promoting Regional Cooperation in the Western Balkans – A path towards EU integration?* MS thesis. 2020. str. 20.

¹⁰ Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. *Regionalism*. *Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 146.

¹¹ Joseph Nye (ed.). *International Regionalism* (Boston: Little Brown and Co. 1968) vii, u: Fawcett, Louise. "The history and concept of Regionalism". *European Society of International Law (ESIL) Conference Paper Series*. No. 4. 2012. str. 5.

¹² Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. *Regionalism*. *Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 146. i 147.

društvenoj i kulturnoj homogenosti, zajedničkim političkim stavovima i političkim institucijama, kao i ekonomskoj međuzavisnosti.¹³ S druge strane, Dojč i grupa autora (Deutsch et al./1957) vide visok nivo međuzavisnosti u više dimenzija – uključujući ekonomske transakcije, komunikacije i političke vrednosti – kao određivanje da li grupa zemalja čini region.¹⁴ Naposletku, Tompson (Thompson/1973) tvrdi da regioni uključuju države koje su geografski bliske, u velikoj meri su u interakciji i imaju zajedničke percepcije o različitim fenomenima.¹⁵ U tom kontekstu, prema Kuperu (1985), međuzavisnost treba shvatiti kao poseban model „otvorenosti”. Otvorenost postaje međuzavisnost kada entitet (država) trpi povratne efekte posledica po sopstvenu politiku zbog politike ostatka sveta ili regiona.¹⁶ Dimenzija koja analizira regionalizam kroz saradnju, koordinaciju i integraciju možda u najvećoj meri pruža odgovor na pitanje šta su regioni u savremenim međunarodnim odnosima. S druge strane, prirodu regionalne saradnje nije moguće objasniti bez adekvatnog razumevanja preferencija i mogućnosti relevantnih domaćih aktera.¹⁷ I to nije slučajno tako, imajući u vidu unutrašnje animozitete koje određeni politički akteri „gaje” prema regionalnoj, ali i generalno – međunarodnoj saradnji. Vojne i birokratije državne bezbednosti imaju podsticaj da se odupru legalizovanim međunarodnim institucijama, dok firme i

---

¹³ Russett B. 1967. *International Regions and International Systems*. Chicago: Rand-McNally. Op. cit., u: Mansfield, Edward D and Solingen, Etel. *Regionalism. Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 147.

¹⁴ Deutsch K. W., Burrell S. A., Kann R. A., Lee M., Lichterman M. et al. 1957. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. Op. cit., u: Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. *Regionalism. Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 147.

¹⁵ Thompson W. 1973. *The regional subsystem: a conceptual explication and propositional inventory*. *Int. Stud. Q.* 17:89–117. Op. cit., u: Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. *Regionalism. Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 147.

¹⁶ De Lombaerde, Philippe and Luk Van Langenhove. “Indicators of regional integration: conceptual and methodological aspects”. *Assessment and measurement of regional integration*. Routledge, 2006. 27–59. str. 8.

¹⁷ Haggard S. 1997. *Regionalism in Asia and the Americas*. In *The Political Economy of Regionalism*, ed. ED Mansfield, HV Milner, pp. 20–49. New York: Columbia Univ. Press. Op. cit., u: Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. *Regionalism. Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 154.

investitori preferiraju uspostavljanje jasnih pravila za sprovođenje liberalizacija.¹⁸ U suštini, sektor bezbednosti je uvek bio „uzdržan” kada je reč o regionalnoj i međunarodnoj saradnji u domenu bezbednosti, pa čak i u drugim domenima prekogranične saradnje. S treće strane, važna polazna tačka za razumevanje regionalne saradnje, koordinacije i integracije je Haasov koncept „prelivanja”, gde saradnja, kako on objašnjava, u „niskoj” (npr. ekonomskoj) politici postepeno vodi ka političkoj i bezbednosnoj saradnji. Na toj liniji nalaze se i kasniji prikazi funkcionalizma, neofunkcionalizma i neoliberalnog institucionalizma koji dele opštu pretpostavku da države unapređuju svoje interese stvaranjem regionalnih institucija kako bi upravljali rastućom međuzavisnošću i kolektivnim delovanjem prevazilazili probleme.¹⁹

Suština je da je regionalizam vodio u istom integrativnom smeru, odnosno kroz istoriju međunarodnih odnosa može se ustanoviti da je regionalna saradnja u velikoj meri uslovljena daljom, pre svega dubljom integracijom. To nas vodi do teze da je sektorska regionalna integracija u velikoj meri ograničena, pogotovo u kontekstu savremenih međunarodnih odnosa, ali i u kontekstu sveprožimajuće međuzavisnosti političkih, ekonomskih i bezbednosnih tokova. Bezbednosni regionalizam na primeru Evropske unije bio je važan empirijski slučaj za razumevanje prethodno navedenog.²⁰

U tom kontekstu, regionalizam kroz istoriju možemo posmatrati kao fenomen koji se polako, ali sigurno, pomerao iz težišta i polazišta klasičnih realista naginjajući ka razumevanju međunarodnih odnosa koji pružaju neorealisti, odnosno strukturalni realisti, te podrazumevaju saradnju kao način u procesu ostvarivanja, očuvanja i održivosti nacionalnih interesa.

---

¹⁸ Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. Regionalism. Annual Review of Political Science, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 154.

¹⁹ Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. Regionalism. Annual Review of Political Science, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 158.

²⁰ Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. Regionalism. Annual Review of Political Science, 13 (1). San Mateo, 2010. str. 159.

Slika 1. Ilustracija najčešćih oblasti regionalne saradnje

Regionalna saradnja		
Nivoi	Sektori	Domeni
Saradnja	politička	zvaničnih poseta
		multilateranih okvira
		razmene iskustava u domenu vladavine prava
		razmene iskustava u domenu demokratizacije
		razmene iskustava u domenu institucionalizma (efikasnost/efektivnost)
		saradnja nevladinog sektora
	ekonomska	uvoz i izvoz
	bezbednosna	razmena iskustva
	kulturna	bratimljenja
		gostovanja
naučna	razmena iskustava	
zdravstvena	razmena iskustava	
Koordinacija	politička	<i>ad hoc</i> zajednički nastup na međunarodnim forumima
		<i>ad hoc</i> zajednički nastup na međunarodnim forumima
		<i>ad hoc</i> prilagođavanje spoljnopolitičkih pozicija
	ekonomska	zajednički nastup na međunarodnim tržištima Trgovina i SDI promovišu rast, a pošto regionalna integracija teži povećanju trgovine i SDI, ²¹ regionalna integracija i dalje će imati pozitivan uticaj na rast svojih članica kroz efekte povećane trgovine i investicija na rast. ²²
		zajednička investiciona platforma
		usklađivanje carinske politike (takse, mera, procedura)
	bezbednosna	koordinacija u bilateralnim akcijama
		koordinacija u međunarodnim akcijama
		razmena podataka i informacija
		koordinacija u predmetima krivično-pravne prirode

²¹ Meyn, M. and te Velde, D. W. (2008), Regional Integration in African, Caribbean and Pacific Countries. A Review of the Literature, Report for the EC's DG Development. Op. cit., u: Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration, growth and convergence". Journal of Economic Integration (2011): str. 19.

²² Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration, growth and convergence". Journal of Economic Integration (2011): str. 19.

	kulturalna	zajednički nastup na međunarodnim manifestacijama
		zajednička organizacija bilateralnih i regionalnih kulturnih dešavanja
		razmena iskustava u domenu savremenih trendova kulture
	naučna	razmena studenata
		razmena akademskog i naučnog kadra
		saradnja na nivou međunarodnih naučnih i akademskih projekata
		studijske i akademsko/naučne posete
	zdravstvena	razmena kadrova
		organizacija zajedničkih naučnih skupova
		pružanje pomoći na <i>ad hoc</i> osnovama
		saradnja u specifičnim pandemijskim uslovima
	Integracija	politička
zajedničke vrednosti i principi u unutar-političkom delovanju		
ekonomska		Carinska unija
		Zajedničko tržište
		Jedinstveno tržište/Monetarna unija
bezbednosna		zajednička bezbednosna politika
		zajednička odbrambena politika
		članstvo u međunarodnoj odbrambenoj/bezbednosnoj organizaciji
		zajednička pozicija na međunarodne bezbednosne izazove, rizike i pretnje
kulturalna		jedinstveni kulturni program i planiranje aktivnosti u domenu kulture, uz poštovanje nacionalnih, etničkih i verskih različitosti
naučna		jedinstveni studijski programi
		zajedničko apliciranje na projektima
		zajednička realizacija projekata
		razmena naučnog i akademskog kadra
zdravstvena		jedinstvena zdravstvena politika
		zajednička istraživačka delatnost
		jedinstveni protokoli lečenja

Izvor: Autori

Regionalizam predstavlja koncept koji u savremenim međunarodnim odnosima uživa pozicioniranost, sličnu pozicioniranost subjekata međunarodnog prava, iako to formalno-pravno u kontekstu međunarodnog prava nije regulisano na takav način. S druge strane, u istorijskom kontekstu reč je o fenomenu koji obeležava početke prekogranične saradnje suverenih država, ali i fenomenu na čijim su *de facto* postulatima utemeljeni i sami međunarodni odnosi, posmatrano iz logičkog ugla. Ako tako analiziramo regionalizam, ustanovićemo da je regionalizam zapravo preteča međunarodnih odnosa jer su prvo uspostavljeni međudržavni odnosi po modelu geografske blizine. Zatim, iz ugla funkcionalizma, uspostavljeni su odnosi između države koji dele zajedničke interese u različitim interesnim domenima. Međutim, u ovoj monografiji cilj nije da postavimo međunarodne odnose na drugorazrednu poziciju u odnosu na regionalizam, već da ukažemo na istorijsku i savremenu dimenziju regionalizma, kao integrativnu komponentu u međunarodnim odnosima koje je gotovo nemoguće sveobuhvatno i precizno razumeti i objašnjavati bez razumevanja i objašnjavanja regionalnih odnosa, tokova i tendencija. Zapravo, regioni nisu samo deo mozaika međunarodnih odnosa, već funkcionalni deo bez koga je i razumevanje međunarodnih odnosa u funkcionalnom smisli nemoguće.

3. REGIONALIZAM KAO GRANA U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Često se oni koji se bave definisanjem pojma „region” zadovoljavaju navođenjem fizičkih, političkih i ekonomskih kriterijuma bez upuštanja u razvoj teorije.²³ Na primer, Edvard Mensfeld i Helen Milner naglašavaju geografsku blizinu i specifičnost kao ključne karakteristike regiona. S druge strane, istraživači se pozivaju na rane konceptualne analize (kao što je Tompsonova iz 1973) i, u suštini, ostavljaju koncept nedefinisanim. A kada je reč o naučnicima istorije i političkih nauka oni smatraju da će upoznati region kada ga vide. Naposljetku, za ekonomiste je izbor još lakši – region je koekstenzivan sa preferencijalnim trgovinskim sporazumom ili carinskom unijom.²⁴ Tokom Hladnog rata većina regiona bili su politički ili merkantilni klasteri susednih zemalja koji su imali mesto u širem međunarodnom sistemu. Povremeno su politički i vojni motivi podsticali osnivanje superregiona kao što su Severnoatlantski savez (NATO) i Organizacija afričkog jedinstva (OAU).²⁵ Zapravo, ako se izostavi geografski ugao, kao prirodno definisan okvir za razumevanje fenomena regiona, svi drugi modeli koji pružaju razumevanje regionalizma, sa državocentričnog nivoa, pretpostavljaju minimalno jedan zajednički imenilac država-učesnica ili država-članica određenog regionalnog okvira, bez obzira da li je reč o ekonomskim, političkim bezbednosnim ili višesektorskim regionalnim okvirima, inicijativama i temeljima. Međutim, regionalizmu, kao takvom, teško će biti ustanovljena jedna, jedinstvena i neograničena, u vremenskom kontekstu, definicija. Jer, različiti kriterijumi za klasifikaciju, po automatizmu i logici, vode i ka pružanju različitih definicija. Kao primer toga jeste i nedostatak preciznog odgovora na pitanje šta je region, kao celina, a šta su podregioni, odnosno subregioni, te kako ustanoviti i po kojim parametrima da li je reč o regionalnoj celini ili o jednom regionu, a kako definisati šta je subregion, odnosno oblast u

---

²³ Vayrynen, Raimo. “Regionalism: Old and New”. *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 26.

²⁴ Vayrynen, Raimo. “Regionalism: Old and New”. *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 26.

²⁵ Vayrynen, Raimo. “Regionalism: Old and New”. *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 26.

okvirima jednog regiona. To je primetno čak i u ovom istraživanju u kome autori, na primeru Višegradske grupe, analiziraju ovaj „savez zemalja” kao regionalnu inicijativu, odnosno kao zaseban politički, ekonomski i geografski definisan region, dok, istovremeno, Raimo Virine sa Helsinškog univerziteta (Raimo Vyrine)²⁶ u svojoj studiji uvrštava Višegradsku grupu u subregion, odnosno podregion. Suština je u višestrukome pristupu koji, s jedne strane, otvara mogućnosti nedovoljnog i jedinstvenog razumevanja o fenomenu regiona, dok, s druge strane, istovremeno pruža višestruko razumevanje tog fenomena, a s tim i otvorene mogućnosti za različita tumačenja, kako u teorijskom smislu tako i u empirijskom, posmatrano kroz opipljive kriterijume kao što su geografija, politika, ekonomija, kultura, međunarodni odnosi. Kao primer možemo istaći razumevanje evropskog regionalizma iz ugla Kristijana Fjadera (Christian Fjader), koji naglašava da su karakteristike evropskog regionalizma visok nivo institucionalizacije kroz skup obavezujućih sporazuma koje sprovodi ogromna birokratija.²⁷ Istovremeno, Fjader priznaje da različite teorijske paradigme imaju posebnu snagu u objašnjavanju različitih aspekata i faza regionalne integracije, ali da nijedan pristup nije objasnio regionalizam kao fenomen, njegove pokretače i procese na iscrpan način.²⁸ Možda, u tom kontekstu, najbolji primer svobuhvatnog razumevanja fenomena regionalizma predstavlja model analize savremenih bezbednosnih studija kroz sektore i nivoe, koju je pripremio Filip Ejduš.²⁹ Zapravo, njegova podela bezbednosti na sektore i nivoe predstavljala bi adekvatan pristup u procesima istraživanja i kreiranja novih saznanja o regionalizmu na epistemološkim osnovama, pružajući tako jasnu sliku prožetosti regionalizma kao takvog i kroz nivoe, kao osnovne podele, i kroz sektore kao drugorazredne podele. A potom, da iskoristi teorijske pristupe koji su definisali regionalizam uz objašnjenje definisanih teza. Verovatno bi to

---

²⁶ Vayrynen, Raimo. “Regionalism: Old and New”. *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 26.

²⁷ Fjader, Christian. “Regionalism in Asia and Europe in a Theoretical Perspective: ‘Rationalist’ and ‘Ideational’ Approaches”. *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, Seoul, 2012. str. 74.

²⁸ Fjader, Christian. “Regionalism in Asia and Europe in a Theoretical Perspective: ‘Rationalist’ and ‘Ideational’ Approaches”. *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, Seoul, 2012. str. 74.

²⁹ Ejduš, Filip. *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Belgrade: Službeni glasnik, 2012.

predstavljalo dobar istraživački model za pružanje preciznijeg, a istovremeno sveobuhvatnijeg razumevanja regionalizma u teorijskom i empirijskom kontekstu.

U proučavanju regiona, dakle, ključne dimenzije se usredsređuju na podelu sveta po nivoima analize i prema fizičko-funkcionalnoj distinkciji. Fizički regioni se odnose na teritorijalne, vojne i ekonomske prostore koje prvenstveno kontrolišu države, ali funkcionalne regione definišu neteritorijalni faktori kao što su kultura i tržište, koji su često u nadležnosti nedržavnih aktera.³⁰ U cilju razumevanja efekta tržišta kao determinante regionalne saradnje, koordinacije i integracije, poznate su takozvane *ex ante* analize trgovine koje procenjuju predvidivi efekat novih regionalnih trgovinskih sporazuma na trgovinske tokove i blagostanje, a to uključuje i identifikaciju „prirodnih tržišta”, testove regionalizacije međunarodne trgovine, kao i trgovinske kapacitete pojedinih država.³¹

Tu se, pre svega, može svrstati prekogranična regionalna saradnja, odnosno saradnja regiona koje u teritorijalnom smislu pripadaju različitim državnim subjektima, a možda je u tom kontekstu Savez Alpe-Jadran najbolji primer za razumevanje prekogranične regionalne saradnje na nižem nivou, odnosno izvan državocentričnog pristupa. Naime, Savez Alpe-Jadran predstavlja inicijativu koja okuplja više od 20 pokrajina, županija i opština iz Austrije, Hrvatske, Mađarske, Srbije i Slovenije u kojima živi preko 5,5 miliona ljudi,³² a zapravo je reč o prostoru koji je od davnina poznat po svom visokom stepenu međuekonomske, međuregionalne i intraregionalne saradnje sa svojim susedima u mnogim oblastima, a pre svega u oblastima turizma, ugostiteljstva, kulture i obrazovanja.³³ Iako je reč o regionalnoj integraciji izvan okvira državocentričnog pristupa, Savez Alpe-Jadran predstavlja empirijski model koliko i ovi nivoi saradnje (prekogranična, regionalna, na nivou regiona koji pripadaju različitim državnim subjektima), a o tome svedoče definisani strateški prioriteta kao

---

³⁰ Vayrynen, Raimo. "Regionalism: Old and New". *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 27.

³¹ De Lombaerde, Philippe and Luk Van Langenhove. "Indicators of regional integration: conceptual and methodological aspects". *Assessment and measurement of regional integration*. Routledge, 2006. str. 17.

³² Arnaudov, Mitko and Nikola Hadžić. „Uloga Radne zajednice/Saveza Alpe-Jadran na postjugoslovenskom području”. *Evropsko zakonodavstvo*, Beograd, 2024. str. 136.

³³ Arnaudov, Mitko, and Nikola Hadžić. „Uloga Radne zajednice/Saveza Alpe-Jadran na postjugoslovenskom području”. *Evropsko zakonodavstvo*, Beograd, 2024. str. 136.

što su: kreiranje konkurentnog regiona kroz podsticanje komparativne prednosti za regionalno značajne industrije; povezivanje regiona kroz povećanje međusobne povezanosti celog geografskog područja, kreiranje regionalnog blagostanja kroz poboljšanje blagostanja stanovnika u ovom geografskom području, kao i kreiranje regiona koji će biti pogodan za život kroz zaštitu i poboljšanje privlačnosti i stila života u okvirima regiona.³⁴ Međutim, osim direktnih prioriteta, koji se doslovno tiču svakodnevnih društvenih izazova, bitno je podsetiti na istorijsku dimenziju ovog Saveza kako bi se još jednom istakla značajna uloga regionalizma, kako državocentrična tako i na nižem nivou, u razumevanju međunarodnih odnosa. Upravo istorijski kontekst i nastanak Saveza Alpe-Jadran svedoči o doprinosu regionalizma u datom geografskom području, pre svega imajući u vidu „geopolitičku situaciju tokom Hladnog rata, ali i prisustvo više manjinskih grupa na teritorijama tada novostvorenih država (od onih koji govore nemački i ladinski u Južnom Tirolu, do slovenačke manjine u Koruškoj, Štajerskoj i Italiji, kao i italijanske manjine u Sloveniji i Hrvatskoj). Shodno tome, postaje evidentno zašto su se granice često doživljavale kao otvorene rane ili barem kao „ožiljci istorije”.³⁵ Reč je zapravo, kako objašnjavaju Arnaudov i Hadžić, o „trusnom području” podložnom teritorijalnim i etničkim sukobima čitavih šest decenija nakon završetka Prvog svetskog rata, poput rasprave Austrije i Jugoslavije o sudbini Koruške, potom dijametralno suprotstavljenih stavova Italije i Jugoslavije oko istočnog italijanskog pograničnog regiona, posebno grada Trsta, a naposljetku i političkih i diplomatskih problema između Italije i Austrije oko Južnog Tirola.³⁶ Iz ovog ugla kada se analizira uloga regionalnih integracija, čak i na tom nižem nivou izvan državocentričnog

---

³⁴ “Strategy of the Alps-Adriatic geographic area 2019–2027 (SAA–2027)”, mart 2019. Internet: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://neu.alps-adriatic-alliance.org/wpcontent/uploads/2022/04/SAA-2019-2027_FINAL.pdf, str. 9, 28.1.2024. op. cit., u: Arnaudov, Mitko and Nikola Hadžić. „Uloga Radne zajednice/Saveza Alpe-Jadran na postjugoslovenskom području”. Evropsko zakonodavstvo, Beograd, 2024. str. 140.

³⁵ Jan Brousek, “The concept of Peace Region as Alternative to (Traditional) Political Autonomy: experiences from the Project Building the Peace Region Alps-Adriatic”, *Journal of Ethnic Studies*, 81/2018, crp. 94. op. cit., u: Arnaudov, Mitko, and Nikola Hadžić. „Uloga Radne zajednice/Saveza Alpe-Jadran na postjugoslovenskom području”. Evropsko zakonodavstvo, Beograd, 2024. str. 138.

³⁶ Arnaudov, Mitko and Nikola Hadžić. „Uloga Radne zajednice/Saveza Alpe-Jadran na postjugoslovenskom području”. Evropsko zakonodavstvo, Beograd, 2024. str. 138.

domena, veoma precizno može se ustanoviti uloga, ali i doprinos, pozitivan ili negativan, regionalnih integracija.

S druge strane, polazna tačka za mnoge teorije regionalne integracije jeste potražnja, odnosno pritisak domaćih grupa koje očekuju da imaju koristi od toga. Ovi argumenti se obično fokusiraju na potražnju za regionalnim javnim dobrima i proučavaju mobilizaciju ekonomskih i društvenih interesnih grupa da se izbore sa eksternalijama nastalim povećanjem ekonomske međuzavisnosti i konkurencije.³⁷

Međutim, suština ove monografije jeste da ustanovimo modele regionalizma, kao i njihov uticaj na međunarodne odnose iz državocentričnog ugla, odnosno iz ugla u kome region predstavlja slagalica sastavljena od delova političkih entiteta. Ali, za razliku od Manuela Kastelsa koji pravi razliku između fizičkih i funkcionalnih regiona, insistirajući na diferencijaciji između „prostora mesta” i „prostora tokova”, mi ćemo suprotstaviti stavove, te ustanoviti da je gotovo nemoguće praviti takvu distinkciju, jer je istovremeno nemoguće geografski region odvojiti od tokova koji se dešavaju unutar tog geografskog regiona, niti odvojiti tokove od fizičkog prostora. Kao što je u savremenim međunarodnim odnosima nemoguće rat u Ukrajini posmatrati izolovano od istočne Evrope, kao zaseban geografski i evropski podregion, a identično je bilo i sa pandemijom COVID-19 čiji je tok brisao geografske, regionalne pa i državne granice.³⁸ Suština problema jeste u proučavanju fizičkih regiona zasnovanom na pojmu anarhije, koji pretpostavlja da suverene države rade na kontroli određenih teritorija i formiranju regionalnih bezbednosnih kompleksa.³⁹ Ovo je samo po sebi kontradiktorno kao polazište, jer formiranje bezbednosnog kompleksa po logici pretpostavlja određen odnos, međudržavni u ovom slučaju, koji doprinosi kreiranju regionalnog bezbednosnog kompleksa. Postavljanje takozvanih funkcionalnih regiona na istoj ravni sa geografskim zapravo nas vodi ka sveobuhvatom razumevanju regiona u okvirima međunarodnih odnosa, koji pretpostavlja da su države, pozitivno ili

---

³⁷ Schneider, Christina J. “The political economy of regional integration”. *Annual Review of Political Science* 20.1 (2017): str. 126.

³⁸ Vayrynen, Raimo. “Regionalism: Old and New”. *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 27.

³⁹ Vayrynen, Raimo. “Regionalism: Old and New”. *International studies review*, Helsinki, 2003. str. 27.

negativno, zavisne jedna od druge, te osim kreiranja bezbednosnog kompleksa istovremeno kreiraju politički, ekonomski i socijalni kompleks, kao komponente koje čine regionalnu celinu.

A kada je reč o odnosu međunarodnih tokova na regionalne, odnosno uticaju međunarodnih tokova na regionalna kretanja, takođe je pogrešna teza da je kraj Hladnog rata doprineo „suverenizaciji” regiona, ali i do uspostavljanja regionalnih sila koje dominiraju njihovim geografskim oblastima.⁴⁰ Posmatrano iz ugla neorealista, odnosno strukturalnog realizma, sistemski uticaj jeste kontinuitet, nastavljen u različitim okvirima, ali ne izolovan. Verovatno je za vreme Hladnog rata sam politički momentum pretpostavljao striktnije prilagođavanje regiona tadašnjoj politici, ali takođe posthladnoratovski međunarodni poredak nije izolovao regione od posledica tekućih tokova, pozitivnih ili negativnih. Verovatno su regioni imali veći „manevarski prostor” zbog izvesne relaksacije međudržavnih odnosa, ali je uticaj ostao istog intenziteta, kao sistemski i logički upliv. Čak ni samoosporavanje teze od strane Rouzkrensa o tome da će afirmacija regionalizma biti izazvana hegemonijom Sjedinjenih Država, ili globalnim koncertom (savezom) moći,⁴¹ ne pruža precizno razumevanje o pozicioniranosti regiona u međunarodnim odnosima. Zapravo, regioni su sastavni, integralni deo međunarodnih odnosa. Njihova afirmacija je u većoj meri uslovljena podregionima ili političkim entitetima unutar jednog regiona, umesto od sveprožimajućeg uticaja sistema, kao celine međunarodnih odnosa. Sistem kao celina međunarodnih odnosa jeste konstanta, kao što su i regioni kao sastavni deo konstanta, kao što su i međusobno isprepleteni uticaji konstanta, bez obzira na dato poglavlje u međunarodnim odnosima koje može karakterisati, vremenski i politički definisano, bipolarizam, multipolarizam ili hegemonizam.

I naposljetku, ne smemo zanemariti ulogu regionalizma, odnosno regionalnih integracija u procesu kreiranja i očuvanja mira. Radmila Nakarada u tom kontekstu objašnjava da „danas strategija sprečavanja nasilnih sukoba predstavlja sintezu starih i novih, dugoročnih i kratkoročnih, civilnih i vojnih, reaktivnih i proaktivnih instrumentata”,⁴²

---

⁴⁰ Rosecrance, Richard. "Regionalism and the Post-Cold War Era". *International Journal* 46, 1991. str. 373-393

⁴¹ Rosecrance, Richard. "Regionalism and the Post-Cold War Era". *International Journal* 46, 1991. str. 373-393

⁴² Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. *Sociološki pregled*, Beograd, 2006. str. 551.

te „da njihova priroda i doseg zavise da li su usmerena na postizanju dugoročne stabilizacije ili kratkoročnih efekata, da li teže strukturalnim promenama ili pružanju pomoći u vanrednim situacijama, da li su usmerene na sprečavanje izbijanja sukoba ili izgradnju mira”,⁴³ uz naglasak da u grupu „najvažnijih dugoročnih mera na prevencije spadaju jačanje regionalne saradnje”.⁴⁴

Na osnovu navedenog primera Radmila Nakarade, koristeći Evropsku uniju kao studiju slučaja, veoma precizno je na empirijskom primeru prikazan uticaj regionalne saradnje, stoga i regionalizma, u kreiranju međunarodnih tokova, u svojstvu determinante sa pozitivnim ili negativnim ishodom.

Naime, regionalizam kao integralni deo međunarodnih odnosa predstavlja dvosmerna uzročno-posledična „ulica” uticaja, sa nižeg (regionalnog) nivoa na viši (međunarodni) i obrnuto. U kontekstu nauke o međunarodnim odnosima, jednako je nemoguće kreirati valjano razumevanje međunarodnih odnosa ukoliko izostane razumevanje regionalnih odnosa, i obrnuto. Međunarodni odnosi, prema tumačenju shvatanja neorealista, sistemski uokvireni postavljaju regione na ravan „lančanika” bez kojih se „lanac” međunarodnih tokova ne okreće.

Stoga je važno da u nauci o međunarodnim odnosima, pogotovu u savremenim međunarodnim odnosima, u određenoj meri utemeljenim na konceptu multipolarizma, treba imati razumevanja o pojmu regionalizma, nastanku, temeljima, funkcionalnosti i uticaju na međunarodne tokove. Takav metodološki pravac može omogućiti razumevanje funkcionisanja međunarodnih odnosa kroz sistemski model, ali i unapređivanje nauke o međunarodnim odnosima kao celini mozaičnih karakteristika. Stoga je važno da se regionalizam izučava integralno u okvirima nauke o međunarodnim odnosima, iz teorijskog i empirijskog polazišta, kako bi se formirala sveobuhvatna slika o međunarodnim odnosima kroz istoriju, ali u savremenim okvirima.

---

⁴³ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 551.

⁴⁴ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 551.

4.

REGIONALIZAM KAO GRANA U MEĐUNARODNIM EKONOMSKIM ODNOSIMA

Literatura o regionalnoj integraciji datira barem od Vinera (1950),⁴⁵ koji je sugerisao da efekti regionalne integracije na trgovinu mogu biti ili stvaranje trgovine, kada trgovina zamenjuje ili dopunjuje domaću proizvodnju, ili preusmeravanje trgovine, kada proizvodnja zemlje partnera zamenjuje trgovinu od ostatka sveta. Ako neka zemlja postane članica regiona koji „skreće” trgovinu svojim članicama, bilo bi bolje za tu zemlju da se liberalizuje na globalnom nivou umesto na regionalnom.⁴⁶ Probleme u svetskoj ekonomiji i dalje stvaraju trgovinske tenzije između velikih igrača, regionalni dispariteti, stalna slabost u trgovini uslugama, a takođe i lanci snabdevanja su više regionalno nego globalno orijentisani, sa najverovatnije smanjenom efikasnošću i rastućim troškovima.⁴⁷ U okvirima regionalne integracije dolazi najčešće do porasta ekonomskih, političkih i socijalnih koristi za sve zemlje učesnice te integracije. Mada, nije pravilo da sve zemlje u okviru jedne integracije ostvaruju isti nivo koristi, tj. benefita. Ekonomski motivi za zaključivanje regionalnih sporazuma i integracija mogu biti: zaštita sektora koji ne bi izdržali globalnu konkurenciju, stvaranje mogućnosti za dublju integraciju i stvaranje većih tržišta koja bi doprinela ostvarivanju ekonomije obima, povećanje stranih investicija i drugi.⁴⁸ Interesne grupe koje se zalažu za zaključivanje regionalnih ekonomskih sporazuma u privredi su najčešće predstavnici izvozno orijentisanih preduzeća ili multinacionalnih korporacija.⁴⁹

---

⁴⁵ Viner, Jacob. *The customs union issue*. Oxford University Press, USA, 2014.

⁴⁶ Te Velde, Dirk Willem. “Regional integration, growth and convergence”. *Journal of Economic Integration* (2011): 1–28. p. 3.

⁴⁷ Jelisavac Trošić, Sanja. “The World Trade Organization and COVID-19-Related Trade Measures”. Institute of International Politics and Economics, 2021. Jelisavac Trošić, Sanja. “The World Trade Organization and COVID-19-Related Trade Measures”. Institute of International Politics and Economics, 2021. https://doi.org/10.18485/iipe_response2covid19.2021.ch7

⁴⁸ Ravenhill, John. “Regional Trade Agreements”. In ed. Ravenhill, John, ed. *Global political economy*. Oxford University Press, 2017.

⁴⁹ Manger, Mark S. *Investing in protection: The politics of preferential trade agreements between north and south*. Cambridge University Press, 2009.

Regionalne ekonomske integracije su pozitivne za zemlje male i srednje veličine. Takođe, koristi od integracije se najčešće vide na duži rok i nisu instant. Ukupni efekti integracije mogu biti znatno veći od merljivih ekonomskih dobiti.⁵⁰ Da bi lakše ostvarile ekonomske ali i neke druge svoje potrebe, države su počele da se integrišu. To nije novi trend, već je započeo odmah samim nastankom država. Težnja za brisanjem razlika i približavanjem država radi zadovoljenja raznovrsnih potreba obeležena je brojnim karakteristikama. Međusobna saradnja država može se odvijati u različitim oblastima, s tim da je glavni cilj povezivanja postizanje ekonomskog napretka svih učesnika. Prve inicijative danas najrazvijenije zajednice u svetu – Evropske unije – upravo su bile usmerene ka obezbeđenju nesmetanog kretanja ljudi, robe, kapitala i usluga – tzv. „četiri slobode”.⁵¹ Evropska ekonomska zajednica bila je regionalna organizacija osnovana Rimskim ugovorom iz 1957. godine, s ciljem da podstakne ekonomsku integraciju među svojim državama članicama. Kasnije je Evropska ekonomska zajednica preimenovana u Evropsku zajednicu nakon što je postala integrisana u prvi stub Evropske unije 1993. godine sa ugovorom iz Mاستrihta. Kako na samom početku tako i danas ove slobode kretanja predstavljaju okosnicu svih vrednosti na kojima se temelji Evropska unija.

Uporedo sa razvojem procesa globalizacije svetske privrede intenziviran je i proces regionalizacije privrede. Ova dva procesa nisu međusobno isključiva iako to na prvi pogled izgleda. Čak i u sistemu Svetske trgovinske organizacije (STO), gde je nediskriminacija među trgovinskim partnerima jedan od osnovnih principa, regionalni trgovinski sporazumi su porasli u broju i dosegu tokom godina, uključujući i primetan porast velikih plurilateralnih sporazuma. Regionalni trgovinski sporazumi su recipročni preferencijalnim trgovinskim sporazumima između dva ili više partnera i predstavljaju jedno od odstupanja, a odobreni su prema STO, dok su ipak podložni skupu pravila. Od 1. maja 2024. na snazi je bio 371 regionalan trgovinski sporazum, prema evidenciji STO. Članice STO složile su se 2006. godine da implementiraju privremeni mehanizam za poboljšanje transparentnosti regionalnih trgovinskih sporazuma i razumevanje njihovih efekata na multilateralni sistem. U okviru ovog procesa, članice obaveštavaju STO o svojim

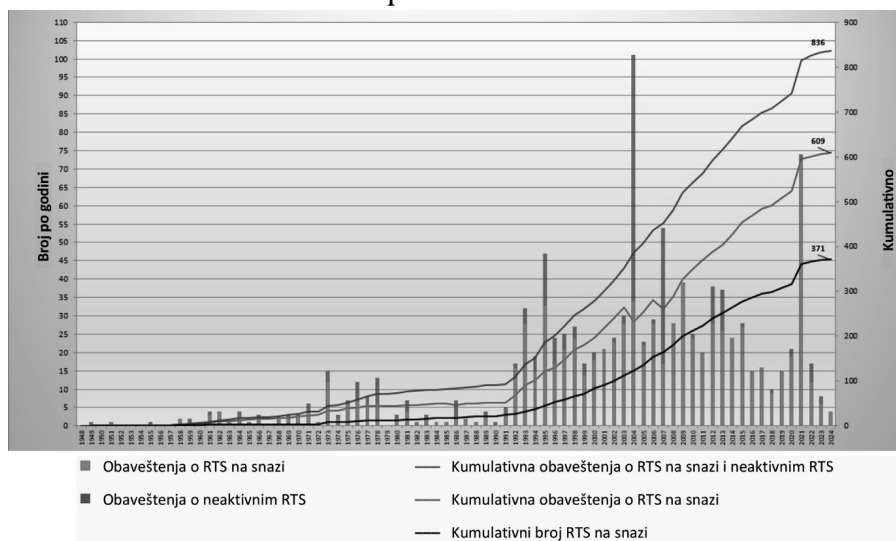
---

⁵⁰ Antevski, Miroslav. *Regionalna ekonomska integracija u Evropi*. M. Antevski, 2008.

⁵¹ Kovačević, Tijana. „Sloboda kretanja radnika i Otvoreni Balkan”. *Buzyje Ce*: 222. Harmonius. 2023.

regionalnim trgovinskim sporazumima i o njima raspravlja šire članstvo STO na osnovu činjenične prezentacije koju priprema Sekretarijat STO. Članice STO dužne su da obaveste druge članice regionalnih trgovinskih sporazuma u kojima učestvuju. Sve članice STO su prijavile učešće u jednom ili više regionalnih trgovinskih sporazuma (neke članice imaju 20 ili više). Obaveštenja se mogu odnositi i na pristupanje novih strana ugovoru koji već postoji, npr. obaveštenje o pristupanju Hrvatske Evropskoj uniji.⁵² Buduće članstvo Srbije u STO našoj zemlji pružice značajne ekonomske i političke koristi, međutim uticaj koji će Srbija imati u STO biće znatno manji od uticaja koji je imala SFRJ u GATT, jer je došlo do značajnih promena u međunarodnim odnosima.⁵³

Grafikon 1. Evolucija regionalnih trgovinskih sporazuma (RTS) u svetu u periodu 1948–2024

Napomena: Obaveštenja o RTS: roba, usluge i pristupi RTS računaju se odvojeno. Kumulativne linije pokazuju broj RTS/obaveštenja koja su bili na snazi za datu godinu. Obaveštenja o RTS na snazi prikazana su prema godini stupanja na snagu, a obaveštenja o neaktivnim RTS prikazana su prema godini kada su postali neaktivni.

Izvor: WTO, https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm

⁵² WTO, https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm 22/06/2024.

⁵³ Jelisavac, Sanja. „Odnosi Srbije i Svetske trgovinske organizacije”. *Međunarodna politika* 1122 (2006): 48–54.

Stvaranjem regionalne ekonomske integracije dolazi do dva efekta na trgovinu zemalja članica:

- efekat kreiranja trgovine između zemalja članica, i
- efekat skretanja trgovine ka trećim zemljama.

Prvi efekat kreiranja trgovine između zemalja članica je u stvari pojava da zemlja članica regionalne ekonomske integracije sopstvenu skuplju proizvodnju supstituiše uvozom jeftinijeg proizvoda iz druge zemlje koja je članica te integracije. Drugi efekat – skretanja trgovine ka trećim zemljama je kada se uvoz jeftinijih proizvoda iz zemalja van te integracije preusmerava na uvoz skupljih proizvoda iz zemalja članica integracije.

Ključne odredbe u regionalnim trgovinskim sporazumima (2000–2014) su:⁵⁴

- Rad 22%
- Elektronska trgovina 23%
- Konkurencija 59%
- Investicije 54%
- Usluge 55%
- Životna sredina 31%
- Vladine nabavke 46%
- Intelektualna svojina 46%

Mnoge članice Svetske trgovinske organizacije nastavljaju da učestvuju u pregovorima o stvaranju novih regionalnih trgovinskih sporazuma. Kao i sporazumi koji su na snazi, većina novih pregovora je bilateralna. Međutim, nedavni razvoj događaja bili su pregovori i novi sporazumi između nekoliko članica STO. Ovo uključuje pregovore u:

- regionu Azije i Pacifika – sa stupanjem na snagu Sporazuma o sveobuhvatnom i progresivnom transpacifičkom partnerstvu (CPTPP – Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership) (potpisalo ga je 11 strana);
- regionu Azije – uz potpisivanje Regionalnog sveobuhvatnog sporazuma o partnerstvu (RCEP) između članica Asocijacije zemalja jugoistočne Azije (ASEAN) i šest drugih članica STO;

⁵⁴ Acharya, Rohini, ed. *Regional trade agreements and the multilateral trading system*. Cambridge University Press, 2016.

- regionu Latinske Amerike – sa uspostavljanjem Pacifičkog saveza između Čilea, Kolumbije, Meksika i Perua; i
- regionu Afrike – stupanjem na snagu Afričke kontinentalne slobodne trgovinske zone (AfCFTA) i pregovorima o trojnom sporazumu, koji povezuje strane sa Zajedničkim tržištem za istočnu i južnu Afriku (COMESA), Istočnoafričku zajednicu (EAC) i Južnoafričku zajednicu za razvoj (SADC).

Međutim, velika većina takvih novih plurilateralnih sporazuma nije smanjila mnogobrojne regionalne trgovinske sporazume, s obzirom na to da nisu zamenili postojeće bilateralne sporazume.⁵⁵

Regionalna ekonomska integracija u Evropi je, pre svega, posleratni fenomen. Značaj ekonomske integracije u Evropi je konstantno rastao, pre svega zbog: velikog uticaja međunarodnih političkih aktera na obnovu i podelu posleratne Evrope, procesa dekolonizacije tokom šezdesetih i rasta broja država u svetu, nastojanja nerazvijenih i zemalja u razvoju da kroz neki od oblika regionalne integracije ubrzaju svoj ekonomski razvoj, kao i spor proces multilateralne liberalizacije međunarodne trgovine. Upravo je poslednje glavni uzrok bujanja regionalnih integracija od početka devedesetih godina XX veka.⁵⁶ Takođe, danas je sve više prisutna pojava regionalizacije ekonomskih tokova u svetu. Evropska unija (EU) je najveća funkcionalna jedinstvena tržišna ekonomija na svetu. U 2023. njena unutrašnja trgovina bila je procenjena na oko 4 milijarde evra (4,4 milijarde dolara). Ovo tržište omogućava slobodan protok ljudi i robe, što je najveća zasluga za ovakve rezultate. Evropski ekonomski prostor (EEA) koja uključuje Island, Lihtenštajn i Norvešku, omogućava tim zemljama da učestvuju u evropskom zajedničkom tržištu, ali bez obaveze da postanu članice EU. Takođe Švajcarska, iako nije deo EEA, ima bilateralne sporazume sa EU koji omogućavaju delimičan pristup zajedničkom tržištu i saradnju u različitim sektorima.

U Evropi pored EU, kao naravno najveće i najznačajnije regionalne integracije, postoje i druge. To je, pre svega, Evropsko udruženje za slobodnu trgovinu (EFTA). EFTA je formirana 1960. godine Stokholmskom konvencijom, a osnovale su je Austrija, Danska, Norveška, Portugalija, Švedska, Švajcarska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Kasnije, 1991.

---

⁵⁵ WTO, https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm 22/06/2024.

⁵⁶ Antevski, Miroslav. „Efekti regionalne ekonomske integracije u Evropi tipa sever-sever i sever-jug”. *Economic Annals/Ekonomski Anali* 52 (2007).

godine, pridružile su se Finska, Island i Lihtenštajn. EFTA danas ima četiri članice: Republiku Island, Kneževinu Lihtenštajn, Kraljevinu Norvešku i Švajcarsku Konfederaciju. Ostale prvobitne članice napustile su EFTA nakon pridruživanja Evropskoj uniji. Iako EFTA nije carinska unija i države članice imaju puna prava da uđu u bilateralne trgovinske aranžmane trećih zemalja, ona ima koordinisanu trgovinsku politiku. EFTA je zaključila 18 sporazuma o slobodnoj trgovini (npr. sa Albanijom, Kanadom, Čileom, Hrvatskom, Egiptom, Izraelom, Libanom, Makedonijom, Meksikom, Singapurom, Srbijom i dr.), a trenutno pregovara sa još šest zemalja i carinskih teritorija. Ova integracija deluje paralelno sa Evropskom unijom i sve četiri države članice učestvuju na jedinstvenom evropskom tržištu i deo su šengenskog prostora. Međutim, ove države nisu članice EU Carinske unije. Iako EFTA zemlje nisu članice EU, one uživaju koristi slobodnog tržišta i pristupa tržištu EU, ali nisu obavezane da usvoje sve regulative EU, posebno u političkim pitanjima.

A naravno, kao veoma bitna, svoju ulogu odigrala je i CEFTA – Centralnoevropska zona slobodne trgovine. CEFTA je organizacija koja obuhvata zemlje srednje i istočne Evrope koje nisu članice EU. CEFTA je usmerena na promovisanje slobodne trgovine i regionalne ekonomske saradnje među tim zemljama, kao i sa EU. CEFTA omogućava jednostavniji pristup tržištima članica i doprinosi regionalnoj stabilnosti i ekonomskom rastu. Mnoge zemlje članice CEFTA koriste ovu organizaciju kao prvi korak ka priključenju EU, jer CEFTA sporazumi često uključuju usklađivanje sa trgovinskim standardima EU.

Proces za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (SEECF – South-East European Cooperation Process) nastao je 1996. godine. Cilj saradnje zemalja-učesnica SEECF-a je jačanje sigurnosti, dobre političke atmosfere i ekonomskih odnosa, kao i saradnja u oblasti demokratije, pravosuđa, jačanja ljudskih resursa i borbe protiv ilegalnih aktivnosti i terorizma kako bi se region transformirao u prostor mira i stabilnosti. SEECF je regionalna organizacija koja obuhvata dvanaest zemalja: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Crnu Goru, Grčku, Hrvatsku, Severnu Makedoniju, Moldaviju, Rumuniju, Srbiju, Sloveniju i Tursku. Organizacija je fokusirana na političku i ekonomsku stabilizaciju i saradnju među zemljama Balkana, kao i na jačanje odnosa sa EU. SEECF ima za cilj da unapredi saradnju u oblasti ekonomije, trgovine, bezbednosti i demokratizacije, posebno u kontekstu pristupanja EU. Evropa je jedan od najboljih primera regionalnih ekonomskih integracija na svetu, sa složenim i međusobno povezanim organizacijama kao što su EU, EFTA i

CEFTA. Ove integracije omogućavaju slobodnu trgovinu, olakšavaju političku stabilnost, a takođe pružaju solidne temelje za ekonomski rast i prosperitet.

Sporazum Sjedinjenih Država–Meksika–Kanade (USMCA) stupio je na snagu 1. jula 2020. godine. USMCA je zamenio Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA).⁵⁷ Ovaj sporazum smo detaljno obradili u delu knjige 4.2. Na području Centralne i Južne Amerike postoji više sporazuma o regionalnim ekonomskim integracijama: Zajedničko tržište Juga (MERCOSUR), Latinoamerička zona slobodne trgovine (LAFTA), Centralnoameričko zajedničko tržište (CACM), Andski pakt (ANCOM), Karipska zajednica i zajedničko tržište (CARICOM) i drugi. O pomenutim regionalnim integracijama na području severne, centralne i južne Amerike biće više reči u poglavlju o modelima regionalnih ekonomskih integracija, koje sledi posle ovog poglavlja.

Azijsko-pacifički region je decenijama lider zbog svoje ekonomske dinamike. Pored izuzetno dinamičnih ekonomija Japana, Tajvana, Južne Koreje i zemalja jugoistočne Azije, dominantnu ulogu u tom regionu imaju i privrede Sjedinjenih Država i Kine. Između te dve zemlje postoji veliko rivalstvo u regionu.⁵⁸ Region Azije, koji trenutno ima svetski najveću regionalnu ekonomiju, ima najveću šansu da i u budućnosti oživi trgovinu i globalizaciju u svetu. Potpisivanje Regionalnog sveobuhvatnog ekonomskog partnerstva (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP), 15. novembra 2020. godine, još jedan je dokaz izrazito povoljne klime u Aziji za napredak i povezivanje ovoga regiona. Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo je sporazum o slobodnoj trgovini između azijsko-pacifičkih država Australije, Bruneja, Kambodže, Kine, Indonezije, Japana, Laosa, Malezije, Mjanmara, Novog Zelanda, Filipina, Singapura, Južne Koreje, Tajlanda i Vijetnama. Ovaj sporazum je objedinio već postojeće bilateralne sporazume između desetočlanog ASEANA (The Association of Southeast Asian Nations –

---

⁵⁷ Jelisavac Trošić, Sanja. „Dinamika razvoja intelektualne svojine u međunarodnim ekonomskim odnosima”. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2023). <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1213/1/Dinamika-razvoja-intelektualne-svojine.pdf>

⁵⁸ Antevski, Miroslav and Sanja Jelisavac Trošić. “Chinese Response to Transatlantic Trade and Investment Partnership and Trans Pacific Partnership”. *The Review of International Affairs* 67 (2016): 123–141. <https://thereviewofinternationalaffairs.rs/wp-content/uploads/RI/2016/1161/RI-2016-1161-article-7.pdf>

ASEAN) i pet njegovih glavnih trgovinskih partnera. ASEAN je regionalna međuvladina organizacija koja se sastoji od deset zemalja jugoistočne Azije. ASEAN promoviše međuvladinu saradnju i omogućava ekonomsku, političku, bezbednosnu, vojnu, obrazovnu i socio-kulturnu integraciju među svojim članicama i drugim zemljama u Aziji. Pojava partnerstava i trgovinskih sistema usmerenih na region Azije kao centar ekonomskih, a posebno trgovinskih i investicionih dešavanja, doprinosi i razvijanju poslova regionalnih preduzeća, kao i većoj ponudi proizvoda i usluga potrošačima, što sve doprinosi rastu udela Azije u globalnom BDP-u. Azijske multinacionalne kompanije daju novi i poboljšani oblik, strukturu i izgled lancima snabdevanja, s ciljem da idu u korak sa inovacijama i preferencijama potrošača.⁵⁹ Inicijativa „Pojas i put”, kineska tvorevina, osmišljena je u skladu sa postulatima globalnog režima slobodne trgovine i otvorene svetske ekonomije sa otvorenom regionalnom saradnjom. Cilj ove inicijative je promovisanje urednog i slobodnog protoka ekonomskih faktora, visoko efikasne alokacije resursa i duboke integracije tržišta; ohrabrivanje zemalja duž pojasa i puta da postignu koordinaciju ekonomske politike i sprovedu širu i dublju regionalnu saradnju viših standarda; i zajedničko stvaranje otvorene, inkluzivne i uravnotežene arhitekture regionalne ekonomske saradnje koja koristi svima.⁶⁰ Do sada je Kina potpisala 123 dokumenta o saradnji na razvoju „Pojasa i puta” sa 105 zemalja Azije, Afrike, Evrope, Latinske Amerike i regiona južnog Pacifika, i 26 takvih dokumenata sa 29 međunarodnih organizacija.⁶¹ Ova inicijativa uspostavlja šest međunarodnih ekonomskih koridora: 1) Novi ekonomski koridor Evroazijskog kopnenog mosta; 2) Ekonomski koridor Kina–Mongolija–Rusija; 3) Ekonomski koridor Kina–Centralna Azija–Zapadna Azija; 4) Ekonomski koridor Kina–Indokina poluostrva; 5) Kinesko-Pakistanski ekonomski koridor; 6) Ekonomski koridor

---

⁵⁹ Jelisavac Trošić, Sanja, Aleksandra Tošović-Stevanović and Vladimir Ristanović. „Križa svetske ekonomije na početku XXI veka“. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2021), http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/806/1/2021_Trosic_Stevanovic_Ristanovic-Križa_svetske_ekonomije.pdf, str. 75.

⁶⁰ Jingying, S. “Synergy, (2017). Effect of ChinaS Belt and Road Initiative and Sustainable Development Goals: ChinaS Experiences and Implications”. *Dimitrijević, D. & Ping, H. Initiatives of the ‘New Silk Road’ Achievements and Challenges. Institute of International Politics and Economics.* str. 48.

⁶¹ Belt and Road Initiative, Cooperation agreements and MoUs under the Belt and Road Initiative, <https://www.beltroad-initiative.com/><https://www.beltroad-initiative.com/memorandum-of-understanding-belt-and-road-initiative/> 22/03/2024.

Bangladeš–Kina–Indija–Mjanmar. U okviru Inicijative „Pojas i put” i Srbija je dobila mogućnost da samostalno reguliše svoje odnose sa Kinom i da dve zemlje direktno sklapaju ugovore.⁶²

U Africi se takođe odvijao proces ujedinjavanja i saradnje među afričkim državama kako bi se unapredili ekonomski, politički, društveni i kulturni odnosi između zemalja na kontinentu. Iako je proces regionalne integracije u Africi složen, postoje jasni pokazatelji napretka. Ovaj proces ima dugoročnu tradiciju, s ciljem da se stvore stabilne, prosperitetne i povezanije regije koje mogu bolje da se nose sa izazovima modernog sveta, kao što su trgovinske barijere, politička nestabilnost i razvojne razlike. Za region Afrike značajne su regionalne ekonomske integracije tipa: Carinska i ekonomska unija Centralne Afrike (UDEAC), Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (ECOWAS), Zapadnoafrička ekonomska i monetarna unija (WAEMU), Zajedničko tržište zemalja Istočne i Južne Afrike (COMESA) i druge. Ekonomski razvoj: Stvaranje zajedničkog tržišta koje omogućava lakši protok roba, usluga, ljudi i kapitala među državama. To doprinosi povećanju trgovinske razmene i smanjenju ekonomskih razlika. Iako pred Afrikom stoji veliki broj izazova, integracija ostaje ključni put ka boljim ekonomskim i političkim odnosima na kontinentu, uz dugoročne koristi za celokupno stanovništvo.

Pored statičnih, već očiglednih uticaja regionalnih trgovinskih sporazuma na trgovinu i blagostanje, njihov uticaj na multilateralne pregovore koji su se vodili u Urugvajskoj rundi postali su važan kriterijum za procenu neto koristi od regionalnih trgovinskih sporazuma u okvirima Svetske trgovinske organizacije. Pozitivni efekti regionalnih trgovinskih sporazuma su podsticanje i ubrzanje multilateralnih pregovora, jer regionalni idu dalje, dublje i brže od multilateralnih trgovinskih sporazuma, uvođenje novina i reformi u međunarodnu trgovinu i njenu regulativu i slično. Negativni efekti regionalnih sporazuma ogledaju se u stvaranju ili učvršćivanju skretanja trgovine i protekcionizmu i zatvorenosti za ekspanziju. Zemlje koje ulaze u regionalne ekonomske sporazume težiće povećanju upotrebe necarinskih mera, kao što su mere protiv dampainga i kompenzacionih carina protiv trećih zemalja.

---

⁶² Stojanović, Višić Biljana, Sanja Jelisavac Trošić and Miodrag Simić. “Development of the Belt and Road Initiative in Serbia”. *Ekonomika preduzeća (Journal of Business Economics and Management)* 71, no. 3–4 (2023): 230–242. str. 232. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE2303230S>.

Regionalne ekonomske integracije možemo posmatrati i kao kontinuirani proces približavanja i ostvarivanja zajedničkih interesa država članica. One se najčešće formalizuju potpisivanjem ugovora. Najpre i najviše ulaze u integracije zemlje koje su geografski bliske, koje već imaju dovoljno izgrađene međusobne političke i ekonomske odnose, a sve u želji da se obostrana korist poveća. Integracije su prema obuhvatu pitanja koje regulišu veoma različite, počevši od samoregulative u oblasti trgovine robom, preko pravila o intelektualnoj svojini, pa pravila o stranim direktnim investicijama itd.

Zbog blokiranja procesa multilateralnih pregovora u okviru STO tokom proteklih decenija, povećao se i broj bilateralnih i regionalnih sporazuma kroz koje zemlje pokušavaju da lakše dođu do sporazuma o velikom broju trgovinskih pitanja. Rast broja regionalnih sporazuma u velikoj meri umanjuje interes država za reformom u STO i ovu organizaciju dovodi u sporednu ulogu. Osim toga, dolazi do sve češće pojave sklapanja regionalnih sporazuma kao zamenskih, dok za multilateralni sporazum u okviru STO sve manje ima izgleda. Kao rezultat nemogućnosti postizanja značajnijeg napretka u multilateralnim trgovinskim pregovorima ubrzano su se počeli stvarati i širiti bilateralni i regionalni trgovinski sporazumi, putem kojih je bilo lakše za države da direktno unapređuju svoje trgovinske interese. Izražena je i dilema da li STO postaje izlišna u regionu u kojem postoje jaki i funkcionalni plurilateralni i regionalni trgovinski sporazumi kao što su, na primer, novi sporazum između EU i Japana ili Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo. Trenutno, kako stvari stoje, i dalje će se razvijati regionalizam i multilateralizam u ekonomskim odnosima uporedo, uz naravno i direktne bilateralne ekonomske odnose država. Nema izgleda da će odneti neku veću prevagu nijedan od ovih sistema.

5.

MODELI REGIONALNIH EKONOMSKIH INTEGRACIJA

Regionalni trgovinski sporazum je opšti pojam koji se odnosi na čitav spektar nivoa ekonomske integracije. Najniži nivo integracije predstavljaju trgovinske preferencije, ili sporazumi o delimičnom obimu, koji liberalizuju trgovinu određenim robama ili sektorima. Ova vrsta sporazuma, sa svojom selektivnom liberalizacijom, nije u skladu sa pravilima GATT/STO o regionalnim trgovinskim sporazumima, koja prema članu 24. zahteva da preferencijalni aranžmani za trgovinu robom ispunjavaju dva kriterijuma:

- mora biti uključena „uglavnom sva trgovina”, i
- „opšta učestalost dažbina i drugih trgovinskih propisa” u celini ne sme biti veća ili restriktivnija prema trećim licima nego pre formiranja regionalnog trgovinskog sporazuma.

Obrazloženje koje stoji iza zahteva za suštinskim uključivanjem je sprečavanje zemalja članica Svetske trgovinske organizacije da zauzmu merkantilistički pristup liberalizaciji, uključujući samo one sektore u kojima predviđaju rast izvoza. Takvi sporazumi bi verovatno bili sačinjeni tako da izdvoje rast izvoza od tržišnih udela ne-članica, i stoga bi bili u suštini protekcionistički i po karakteru koji preusmeravaju trgovinu. Najčešći tip regionalnih trgovinskih sporazuma je zona slobodne trgovine u kojoj članice liberalizuju unutrašnju trgovinu, ali zadržavaju njihove nezavisne eksterne carine. Okvirno, oko 70% regionalnih trgovinskih sporazuma koji su prijavljeni STO su sporazumi o slobodnoj trgovini. Primeri sporazuma o slobodnoj trgovini uključuju NAFTA i sporazume SAD sa Izraelom, Jordanom, Singapurom i Čileom. Pošto sporazumi o slobodnoj trgovini dozvoljavaju članicama da zadrže različite carine u odnosu na ostatak sveta, oni moraju uključiti detaljna pravila porekla. Pravila porekla sprečavaju da se roba koja ulazi u zemlju članicu sa nižom eksternom carinom prebacuje bez carine na članice sa višim carinama. Pravila porekla zahtevaju da određeni deo proizvoda kojima se trguje u zoni slobodne trgovine bude domaćeg sadržaja. Ona mogu postati

složena, jer mogu odrediti pragove domaćeg sadržaja na bazi robe i sama po sebi mogu postati fokus pregovora o pristupu tržištu.⁶³

Da bi se smatralo da je oformljena ekonomska integracija podrazumeva se da je njom regulisano slobodno kretanje robe kao i faktora proizvodnje, uz odsustvo međusobne diskriminacije članova u toj ekonomskoj integraciji. Naravno, najčešće integracija reguliše još mnogo više od toga, počevši od pitanja prelaska granica, regulative u vezi intelektualne svojine, fitosanitarnih mera, olakšavanja raznih birokratskih procedura i drugo. Upravo zato modele regionalnih integracija možemo podeliti prema nivou, tj. stepenu integracije zemalja članica. Pa prema tome, najniži oblik regionalne integracije je sporazum o preferencijalnoj trgovini kojim se stvara zona slobodne trgovine, a najviši oblik je ekonomska unija. Prema stepenu integracije možemo sve regionalne integracije podeliti na:

- zonu slobodne trgovine;
- carinsku uniju;
- zajedničko tržište, i
- ekonomsku uniju.

Sporazumom o preferencijalnoj trgovini ugovorne strane se obavezuju da primenjuju niže carinske stope od onih stopa koje uobičajeno važe prema trećim zemljama. Kod zone slobodne trgovine prisutno je pored toga i ukidanje trgovinskih barijera u kretanju robe i usluga između zemalja članica, dok ipak svaka zemlja zadržava samostalnost u vođenju svoje spoljnotrgovinske politike. U okviru carinske unije, pored prethodno navedenog, zemlje članice vode jedinstvenu spoljnotrgovinsku politiku u odnosu na zemlje koje su izvan te unije. U većini slučajeva takođe se međusobno uklanjaju sve trgovinske barijere. Kod zajedničkog tržišta, pored prethodno ostvarenih nivoa integracije, prisutno je i eliminisanje međusobnih spoljnotrgovinskih barijera zemalja članica regionalne integracije, uvođenje jedinstvenih spoljnih barijera, kao i stvaranje uslova za slobodan protok radne snage i kapitala između zemalja članica (a ne samo robe i usluga). Kao što je pomenuto, ekonomska unija je najviši oblik regionalne integracije, odnosno zemlje članice ostvaruju visok stepen integracije i visok stepen međusobnog povezivanja. To se ostvaruje putem

---

⁶³ Burfisher, Mary E., Sherman Robinson, and Karen Thierfelder. "Regionalism: Old and new, theory and practice" (2004). pp. 7–8.

koordinacije i harmonizacije svih vidova ekonomske politike, uključujući i veoma bitnu politiku regionalnog razvoja, zatim zajedničku politiku u domenu poljoprivrede, konkurentnosti, socijalne politike i drugo. Jedan od ciljeva ekonomske unije je i osnivanje potpune monetarne unije, kao i postizanje jedinstva o političkim pitanjima.

Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT), odnosno STO, ne postavlja nikakvu regulativu na pravila o poreklu koja se koriste u zonama slobodne trgovine. One se sve više prepoznaju kao podmukli oblik trgovinske zaštite. Povećanjem zahteva za domaćim sadržajem, pravila o poreklu mogu povećati potražnju za lokalnim inputima i skrenuti trgovinu sa jeftinijih dobavljača koji nisu članovi te integracije. Krueger (1995) je tvrdio da posebni interesni pritisci na zahteve sadržaja u pravilima o poreklu daju potencijal da se koriste kao necarinske barijere za uvezene poluproizvode, uzrokujući da oni postanu važan, ali skriveni izvor skretanja trgovine u regionalnim trgovinskim sporazumima.⁶⁴

Teorijski okviri regionalnih ekonomskih integracija podrazumevaju različite nivoe regionalnih ekonomskih integracija, od kojih svaki sledeći zadržava karakteristike prethodnog i još više produbljuje postojeću integraciju. Ovi nivoi se svode na preferencijalne trgovinske sporazume, zone slobodne trgovine, carinske unije, zajedničko tržište, ekonomsku i monetarnu uniju i potpunu ekonomsku integraciju. Svaki naredni nivo ekonomskih integracija, gledano po ovom pristupu, sledi nakon potpunog kompletiranja tekućeg, jer bi u suprotnom došlo do neracionalne upotrebe resursa. Ostvarivanje sledeće faze integracije biva na taj način shvaćeno kao ekonomska nužnost zbog povećanja ekonomskog blagostanja zajednice i racionalnijeg upravljanja raspoloživim resursima.⁶⁵

Carinske unije liberalizuju unutrašnju trgovinu i njene članice usvajaju zajedničke spoljne carine protiv ostatka sveta, eliminišući potrebu za pravilima o poreklu. Okvirno 10% regionalnih trgovinskih sporazuma u svetu su carinske unije, uključujući MERCOSUR, Andski pakt i Zajedničko tržište Centralne Amerike (CACM). Ovo je tip regionalnih trgovinskih sporazuma na koji je usmeren drugi kriterijum 24. člana GATT-a. Zabrana da regionalni trgovinski sporazumi podižu

---

⁶⁴ Ibid., p. 9.

⁶⁵ Milošević, Aleksandar. „Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu”. Društvena pravda u postkomunističkim društvima (2022): 167–184.

zajedničku eksternu carinu je, kao i prvi kriterijum, pokušaj da se minimizira preusmeravanje trgovine. Niske eksterne carine smanjuju marginu preferencijala koja se nudi članicama pakta, a samim time i cenovne podsticaje koji dovode do skretanja trgovine. Kemp i Van (1976) pokazali su da je moguće potpuno eliminisati skretanje trgovine, ako carinska unija usvoji dovoljno nizak skup zajedničkih spoljnih carina u isto vreme kada liberalizuju unutrašnju trgovinu.⁶⁶

U zajedničkom tržištu članice idu dalje od carinske unije i dalje od plitke integracije ili reformi trgovine robom, kako bi omogućile slobodno kretanje radne snage i kapitala unutar unije. Evropska ekonomska zajednica (EEC) početkom 1990-ih postigla je zajedničko tržište. Odlukom da postanu Evropska unija, u kojoj su članice usvojile kompatibilnu fiskalnu i monetarnu politiku i zajedničku valutu, Evropljani postižu i punu ekonomsku ili duboku integraciju, odnosno ekonomsku uniju.⁶⁷

Postoje, naravno, osim trgovinskih odredbi i druge uloge koje regionalne integracije mogu obavljati: olakšavanje tokova finansijskih i stranih direktnih investicija (stvarne i finansijske mobilnosti kapitala) uspostavljanjem investicionih protokola i zaštite; liberalizacija kretanja radne snage unutar regionalnih trgovinskih sporazuma; usklađivanje domaće poreske i politike subvencija, posebno onih koje utiču na podsticaje proizvodnje i trgovine; usklađivanje makro politika, uključujući fiskalnu i monetarnu politiku, radi postizanja stabilnog makroekonomskog okruženja u okviru regionalnih trgovinskih sporazuma, uključujući koordiniranu politiku deviznog kursa; uspostavljanje institucija za upravljanje i olakšavanje integracije (npr. fondovi za regionalni razvoj, institucije za postavljanje standarda, mehanizmi za rešavanje sporova); poboljšanje komunikacione i transportne infrastrukture kako bi se olakšala povećana trgovina i mobilnost faktora; usklađivanje zakonske regulative tržišta proizvoda i faktora (npr. antimonopolsko pravo, privredno pravo, radni odnosi, finansijske institucije); uspostavljanje monetarne unije, zajedničke valute i potpuno integrisane monetarne i politike deviznog kursa i drugo.⁶⁸

Globalizacija je pojam koji je ušao u široku upotrebu. Uključuje procese koji se odvijaju istovremeno, a za različite ljude i različite

---

⁶⁶ Op. cit., "Regionalism: Old and new, theory and practice". p. 10.

⁶⁷ Ibidem

⁶⁸ Ibid., p. 11.

interesne grupe ima različito značenje. Kada je u pitanju ekonomska globalizacija, opšteprihvaćena definicija je „sve veća integracija nacionalnih ekonomija u širenje međunarodnih tržišta. Ovo proširenje tržišta značiće da će slobodno kretanje roba, usluga, rada i kapitala rezultirati jedinstvenim globalnim tržištem inputa i izlaza, tako da, ekonomski gledano, nema stranaca”.⁶⁹ Proces globalizacije postao je nezaustavljiv, a jedan od načina prilagođavanja globalnim promenama jeste regionalizam. Kompleksnost regionalizma kao pojma i veliki broj determinanti koje su potrebne za njegovo određenje dodaje na njegovoj raznovrsnosti.⁷⁰ Prema tome, postoji više modela regionalne ekonomske integracije, koji se kreću od osnovnih zona slobodne trgovine do duboko integrisanih ekonomskih i političkih unija. Zemlje koje se odlučuju za određeni model moraju balansirati ekonomske koristi sa političkim izazovima integracije, kao i sa potrebom za usklađivanjem zakonodavnih i tržišnih politika. Na osnovu konkretnih ciljeva, kao što su slobodna trgovina, politička stabilnost ili ekonomski razvoj, zemljama je moguće odabrati model koji najbolje odgovara njihovim interesima.

Jednostrane mere mogu pomoći zemljama da iskoriste svoje prednosti, ali one funkcionišu najbolje kada su zaključane međunarodnim sporazumima, bilateralnim investicionim sporazumima i regionalnim trgovinskim sporazumima. Međunarodni lanci snabdevanja, uprkos raširenom mišljenju, uglavnom su regionalni a ne globalni fenomen. Neki od autora tvrde da se većina trgovine u lancu snabdevanja odvija unutar onoga što se naziva fabrika Azija, fabrika Evropa i fabrika Severna Amerika. Štaviše, postoje jasne strukture unutar regiona.⁷¹ I na ovaj način možemo uvideti veliki značaj regionalnih ekonomskih integracija u svetu.

Kao jedan od najnovijih regionalnih sporazuma možemo navesti i Sporazum o slobodnoj trgovini između Ujedinjenog Kraljevstva (UK),

---

⁶⁹ Jelisavac Trošić, Sanja. “Economic Globalization—advantages and disadvantages: the place of Serbia and Japan in the globalized World.” Institute of International Politics and Economics; Global Resource Management, Doshisha University, (2016).

⁷⁰ Milaković, Saša. “Globalizacija i regionalizam u kontekstu europskih integracija”. PhD diss., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Economics in Osijek. Chair of National and International Economics, 2022. p. 15.

⁷¹ Jelisavac Trošić, Sanja. “Challenges to Ensure that the Regulatory Framework Keeps Up with Changes in the Global Trade”, in: Social and Economic Problems and Challenges in the Contemporary World. Japan, Belgrade, Global Resource Management, Doshisha University, IPE pp. 234–254 (2017). p. 239.

Islanda, Lihtenštajna i Norveške, koji obezbeđuje kontinuitet preferencijalnog tretmana među stranama, u skladu sa onim kada je UK bila članica Evropske unije. Prema Sporazumu, Velika Britanija je liberalizovala skoro 91% svojih carina na uvoz sa Islanda do 2021. godine i liberalizovaće skoro 83% svojih carina na uvoz iz Norveške do 2025. Island je liberalizovao sve osim 3,2% svojih carina na uvoz iz UK godine. 2022, a Norveška je liberalizovala sve osim 9% svojih carina do 2021. Sve tri strane zadržavaju carinske kvote. U trgovini uslugama, odredbe prevazilaze GATS obaveze strana. Takođe, postoje odredbe o radu i životnoj sredini, elektronskoj trgovini, malim i srednjim preduzećima, ekonomskom osnaživanju žena, dobrim regulatornim praksama i regulatornoj saradnji. Sporazum pruža predvidljivost, zaštitu i mogućnosti za preduzeća, investitore i potrošače u njihovim zemljama. Sporazum ima poboljšanja u obavezama u vezi sa pravilima porekla, tehničkim barijerama u trgovini i sanitarnim i fitosanitarnim merama. Sporazum takođe uključuje odredbe za obezbeđivanje kontinuiranog pristupa tržištu u širokom spektru uslužnih sektora.⁷²

Kao jedan od modela uspešnih regionalnih ekonomskih integracija možemo navesti i integraciju u Severnoj Americi. Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA) nedavno je dobio novu unapređenu verziju NAFTA 2.0, odnosno USMCA. Ova regionalna integracije između SAD, Kanade i Meksika izdržala je i zub vremena u trajanju od 1994. i još uvek je aktivna u donekle dopunjenom i izmenjenom obliku, ali između istih zemalja. Od kada je sporazum ostvaren i stupio na snagu značajno su smanjile međusobne trgovinske barijere između ove tri zemlje. Sporazum u sebi sadrži i pravila o zaštiti prava intelektualne svojine, kao i ukidanje restrikcija u prilivu stranih direktnih investicija. Od modernih odredbi ovog sporazuma ističemo i zajedničke standarde u oblasti zaštite prava radnika i zaštite životne sredine.

Na području Centralne i Južne Amerike postoji više sporazuma, odnosno modela regionalnih ekonomskih integracija, od Centralno-američkog zajedničkog tržišta (CACM), preko Andskog pakta (ANCOM), Latinoameričke zone slobodne trgovine (LAFTA), preko Zajedničkog tržišta Juga (MERCOSUR) i Karipske zajednice i zajedničkog tržišta (CARICOM) i drugih.

---

⁷² WTO, WTO members consider four regional trade agreements. https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/rta_02jul24_e.htm 13/06/2024.

Centralnoameričko zajedničko tržište (CACM – *Central American Common Market*) je regionalna integracija koja je osnovana 13. decembra 1960. godine, dok je 1965. godine prestala sa radom i obnovljena je 1991. godine. Od 1960. godine potpisivanjem Opšteg ugovora o ekonomskoj integraciji članice ove integracije su: Gvatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragva, a od 1963. godine i Kostarika. Cilj ove integracije je da promoviše uspostavljanje zajedničkog tržišta Centralne Amerike. Regionalna integracija CACM nije uvela nadnacionalne agencije i zato se njegova institucionalnost koncentriše na administrativna i tehnička savetodavna tela. CACM nema čak ni nadnacionalno telo za rešavanje trgovinskih sporova, iako ima proceduru saradnje za rešavanje ovih pitanja i Svetsku trgovinsku organizaciju kao poslednji resurs. Opštim ugovorom o ekonomskoj integraciji stvoren je Sekretarijat za ekonomsku integraciju Centralne Amerike. Sekretarijat za ekonomsku integraciju Centralne Amerike (SIECA od njegovog španskog akronima) sada je važan stub obnovljene integracije pokrenute 1990. godine, kao deo regionalnih napora za izgradnju mirnog i demokratskog regiona. Nakon ekonomskih i političkih nemira koje je ovaj region pretrpeo 1980-ih, Centralna Amerika je redizajnirala svoj integracioni sporazum. Godine 1991. Kostarika, El Salvador, Gvatemala, Honduras, Nikaragva i Panama potpisale su Protokol iz Tegusigalpe, u kojem je osnovana SICA kojoj su se pridružili Belize i Dominikanska Republika. CACM ostaje kao deo ekonomske integracije novog ambicioznog sporazuma, ali samo za prvih šest zemalja, a SIECA nastavlja da administrira proces ekonomske integracije. Tržište Centralne Amerike dostiglo je slobodnu trgovinu za većinu dobara i samo nekoliko osetljivih proizvoda ostaje isključeno iz slobodne regionalne trgovine (Aneks A Ugovora o integraciji). Međutim, nekoliko sporazuma o slobodnoj trgovini potpisanih bilateralno (na nivou zemlje) kao i drugi sporazumi o slobodnoj trgovini, kao što je na primer onaj sa SAD, koji uključuju smanjenje carina, što utiče na kapacitete regiona za realizaciju zajedničkih eksternih carina. Dakle, postoji zajednička spoljna carina, ali je nepotpuna. Carinska unija stoga zapravo nije uspostavljena. Samo četiri od šest zemalja CACM uživaju slobodno kretanje radnika (i osoba), slobodno kretanje i regulisanje usluga je nejasno i, u svakom slučaju, daleko od razvoja, a u pogledu mobilnosti kapitala, stranih direktnih investicija i prava intelektualne svojine nema čvrstog pravnog okvira u okviru CACM. Zemlje Centralne Amerike su obično za kretanje kapitala, stranih direktnih investicija i prava

intelektualne svojine pokrivena multilateralnim sporazumom o slobodnoj trgovini potpisanim sa SAD.⁷³

Andski pakt (ANCOM) je regionalna integracija osnovana Andskim sporazumom o subregionalnoj integraciji (Andski pakt) 1969. godine, a zemlje članice su: Bolivija, Kolumbija, Čile, Ekvador i Peru. Venecuela je postala član 1973. godine, ali se povukla iz članstva zajednice 2006. godine. Čile se povukao iz ove zajednice 1976. godine zbog vojne hunte koja je tom zemljom tada vladala, tako da Andski pakt danas ima samo četiri zemlje članice: Bolivija, Kolumbija, Ekvador i Peru. Prilikom osnivanja Andskog pakta cilj je bio stvaranje carinske unije u roku od deset godina. Međutim, zbog teške privredne situacije i krize dugova integracija je zamrla sve do 1989. godine, kada se postavlja novi strateški cilj – uspostavljanje zajedničkog tržišta. Od 1992. godine počela je da funkcioniše Andska zona slobodne trgovine, a zajednička eksterna carinska tarifa primenjuje se od 1995. godine, kada je kompletirana carinska unija u okviru Andske zajednice i ponovo je podržano zajedničko tržište kao konačni cilj.

Latinoamerička zona slobodne trgovine (LAFTA – Latin American Free Trade Association): U februaru 1960. godine sedam latinoameričkih zemalja potpisalo je Ugovor iz Montevidea kako bi osnovalo Latinoameričku zonu slobodne trgovine – Argentina, Brazil, Čile, Meksiko, Paragvaj, Peru i Urugvaj. Konferencija je rezultirala pregovorima od oko 1.000 tarifnih ustupaka. Ovo je znatno manje od 2.500 koncesija datih na prvoj konferenciji i 5.000 odobrenih na drugoj konferenciji. Većina koncesija je, međutim, bila na proizvodima koji ranije nisu navedeni; mnogi su bili na proizvodnoj robi, a jedan broj na proizvodima koji se ne proizvode u zemljama članicama.⁷⁴ Ovoj integraciji 1961. godine pridružili su se Kolumbija i Ekvador, a pridruživanjem Venecuele (1966) i Bolivije (1967) ona je obuhvatala celu Južnu Ameriku – osim Gvajane, Surinama i Francuske Gvajane – i Meksiko. U prvim godinama činilo se da su LAFTA aranžmani dobro funkcionisali, ipak do 1967. godine integracija je ušla u period stagnacije i krize koji nikada nije mogla da prevaziđe. Godine 1969. bilo je potrebno produžiti ciljni rok za postizanje regionalne slobodne

---

⁷³ Pelkmans, Jacques. "Common markets". In *Handbook of Regional Cooperation and Integration*, pp. 63–107. Edward Elgar Publishing, 2024. p. 79.

⁷⁴ Latin American Free Trade Association. *International Organization*. 1964;18(3):650–651. Cambridge University Press. 2009. doi:10.1017/S0020818300012273.

trgovine, dok je grupa zemalja članica pokrenula ambiciozniji program subregionalne integracije kao Andski pakt.⁷⁵ Uzastopni pokušaji da se ponovo pregovara o Ugovoru iz Montevidea su propali, a LAFTA se 1980. godine reorganizuje u Latinoameričko udruženje za integraciju (ALADI) od 13 članova: Argentinska Republika, Republika Bolivija, Federativna Republika Brazil, Republika Čile, Republika Kolumbija, Republika Kuba, Republika Ekvador, Sjedinjene Meksičke Države, Republika Panama, Republika Paragvaj, Republika Peru, Istočna Republika Urugvaj i Bolivarska Republika Venecuela.

MERCOSUR (Zajedničko tržište Juga – *The Southern Common Market*) je ekonomski i politički blok koji čine Argentina, Brazil, Paragvaj i Urugvaj. Venecuela je suspendovana na neodređeno vreme 2016. godine, dok je Boliviji odobreno punopravno članstvo 2023. godine. Pridružene članice su Čile, Kolumbija, Ekvador, Gvajana, Peru, Surinam. Osnovana 1991. godine da stvori zajedničko tržište, podstakne razvoj i ojača demokratiju, MERCOSUR je zabeležio prve uspehe, uključujući desetostruko povećanje trgovine unutar bloka u prvoj deceniji. Dok je ova integracija potpisala sporazume o slobodnoj trgovini sa nekoliko zemalja, dogovori sa većim igračima, uključujući Sjedinjene Države, Kinu i Evropsku uniju, ostaju nerealizovani. Poslednjih godina, međutim, MERCOSUR se borio da prevaziđe unutrašnje podele i otvori se drugim tržištima. Implementacija značajnog nacrta trgovinskog sporazuma koji je potpisao sa Evropskom unijom 2019. ostaje u zastoju zbog zabrinutosti za životnu sredinu i evropskog protivljenja, a budućnost sporazuma postaje sve nejasnija. U međuvremenu i dalje se povećavaju drugi izazovi, uključujući podele oko kontroverznog uticaja Kine u Latinskoj Americi, zabrinutost oko posvećenosti bloka demokratiji i upornu ekonomsku nejednakost.⁷⁶ EU je broj jedan trgovinski i investicioni partner ove integracije. Izvoz EU u MERCOSUR iznosio je 45 milijardi evra robe u 2021. i 17 milijardi evra u uslugama 2020. EU je takođe najveći strani investitor u MERCOSUR sa zalihama od 330 milijardi evra u 2020. Iako je odnos veoma značajan i izvoznici i potencijalni investitori se suočavaju sa preprekama na tržištima

---

⁷⁵ Finch, M. H. J. (1988). The Latin American Free Trade Association. In: El-Agraa, A. M. (eds) International Economic Integration. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-09163-8_10.

⁷⁶ Council on Foreign Relations, Mercosur: South America's Fractious Trade Bloc, <https://www.cfr.org/backgrounder/mercosur-south-americas-fractious-trade-bloc> 12/04/2024.

MERCOSUR-a. Cilj novog trgovinskog sporazuma EU–MERCOSUR jeste da se poveća bilateralna trgovina i investicije i smanje carinske i necarinske trgovinske barijere, posebno za mala i srednja preduzeća. Ugovor predviđa stvaranje stabilnijih i predvidljivijih pravila za trgovinu i investicije kroz bolja i jača pravila, npr. u oblasti prava intelektualne svojine (uključujući geografske oznake), standarde bezbednosti hrane, konkurencije i drugo. Promovisanje zajedničkih vrednosti kao što je održivi razvoj, jačanje prava radnika, borba protiv klimatskih promena, povećanje zaštite životne sredine, podsticanje kompanija da se ponašaju odgovorno i pridržavanje visokih standarda bezbednosti hrane dodatni su benefiti ovog sporazuma.⁷⁷

Najviše telo koje donosi odluke u MERCOSUR-u je Savet za zajedničko tržište, koji predstavlja forum na visokom nivou za koordinaciju spoljne i ekonomske politike. Grupu čine ministri spoljnih poslova i ekonomije svake države članice, ili njihov ekvivalent, a odluke se donose konsenzusom. Predsedništvo grupe se rotira svakih šest meseci među njenim punopravnim članovima, po abecednom redu. Ostala tela uključuju: Grupu za zajedničko tržište, koja koordinira makroekonomske politike; trgovačku komisiju; parlament poznat kao Parlasur, koji ima savetodavnu ulogu; i Fond za strukturnu konvergenciju (FOCEM), koji koordinira regionalne infrastrukturne projekte.⁷⁸

Karipska zajednica i zajedničko tržište (CARICOM) u svom sadašnjem obliku datira iz 2001. godine, ali bivša (delimična) verzija zasnovana na (prvom) sporazumu iz Čaguaramasa datira iz 1973. godine. Zemlje članice su: Antigva i Barbuda, Barbados, Bahami, Dominikana, Grenada, Gajana, Haiti, Jamajka, Montserat, Sent Kristof Nevis, Santa Lucija, Sent Vinsent i Grenadini, Surinam, Trinidad i Tobago. CARICOM je ostvarila zajedničko tržište u značajnoj meri. Ova regionalna integracija postigla je slobodno kretanje (većine) usluga i njihovu delimičnu harmonizaciju. Kvalifikovana radna snaga i profesionalci mogu se slobodno kretati, a priznavanje diploma je poboljšano (selektivno). Pokušaji da se dođe do slobodnog kretanja kapitala su stigli daleko (iako je Međunarodni monetarni fond otkrio kontrolu kapitala), ali dvojni kursevi su izazvali određene poteškoće za nekoliko ostrvskih država. Postoji nekoliko malih berzi i regionalna tržišta obveznica opterećena su javnim, a ne privatnim dugom.

---

⁷⁷ Ibidem

⁷⁸ Ibidem

Pravo osnivanja kompanija i harmonizacija zakona o kompanijama je ostvareno, ali ono što je važnije za region je osnivanje preduzeća iz privreda poput SAD, Kanade, EU i moguće Kine. Po pitanju prava intelektualne svojine i kodifikovanog znanja, postignut je određeni napredak. U slučaju CARICOM-a, postoje druge determinante ekonomske integracije koje su važnije nego drugde, kao što su dobro razvijena i konkurentna vazдушna i pomorska plovidba za robu i osobe (u međuvremenu privatizovana) i postizanje kritične mase u industriji u razvoju (naročito teško za mnoga mala ostrva) kada pokušavaju da prekinu sa zaštitom trgovine šećerom i bananama.⁷⁹

Iako je Azija često percipirana kao kontinent sa velikim političkim, kulturnim i ekonomskim razlikama, u poslednjim decenijama došlo je do značajnih napora za ekonomsku integraciju, kako bi se stvorili stabilniji trgovinski i investicioni okviri. Međutim, u poređenju sa drugim delovima sveta (poput Evrope), proces regionalne integracije u Aziji je složeniji, uglavnom zbog političkih razlika, teritorijalnih sporova i varijacija u ekonomskom razvoju među zemljama. Asocijacija nacija jugoistočne Azije (*Association of Southeast Asian Nations* – ASEAN) je regionalna organizacija koja okuplja različite susede radi rešavanja ekonomskih i bezbednosnih pitanja. ASEAN je osnovan 8. avgusta 1967. u Bangkoku, Tajland, potpisivanjem Deklaracije ASEAN-a (Bangkok deklaracije) od strane osnivača: Indonezije, Malezije, Filipina, Singapura i Tajlanda. Brunej se pridružio ASEAN-u 1984. godine, a zatim Vijetnam 1995, Lao i Mjanmar 1997. i Kambodža 1999. godine, čineći ono što je danas deset država članica ASEAN-a. Povelja ASEAN-a služi kao čvrsta osnova u postizanju zajednice ASEAN-a pružanjem pravnog statusa i institucionalnog okvira za ASEAN. Takođe, kodifikuje norme, pravila i vrednosti ASEAN-a; postavlja jasne ciljeve za ASEAN; i predstavlja odgovornost i usklađenost. Samit ASEAN-a je najviše telo za kreiranje politike u ASEAN-u koje se sastoji od šefova država ili vlada država članica ASEAN-a. Samit ASEAN-a održava se dva puta godišnje u vreme koje određuje predsedavajući samita ASEAN-a u konsultaciji sa drugim državama članicama ASEAN-a. Domaćin samita biće država članica ASEAN-a koja predsedava ASEAN-om.⁸⁰ Zemlje ASEAN-a imaju ukupnu

---

⁷⁹ Pelkmans, Jacques. "Common markets". In *Handbook of Regional Cooperation and Integration*, pp. 63–107. Edward Elgar Publishing, 2024. p. 79.

⁸⁰ Association of Southeast Asian Nations, <https://asean.org/about-us/> 23/05/2024.

populaciju od 662 miliona ljudi i kombinovani bruto domaći proizvod od 3,2 triliona dolara. Grupa je igrala centralnu ulogu u azijskoj ekonomskoj integraciji, pridruživši se pregovorima za formiranje najvećeg svetskog sporazuma o slobodnoj trgovini i potpisavši šest sporazuma o slobodnoj trgovini sa drugim ekonomijama u regionu. ASEAN okuplja zemlje sa značajnim razlikama. Singapur ima najveći BDP po glavi stanovnika u grupi, oko 83.000 dolara, prema podacima Svetske banke za 2022. godinu; Mijanmarski je najniži, oko 1.100 dolara. Demografija se takođe razlikuje širom regiona, uz zastupljenost mnogih verskih i etničkih grupa. ASEAN je postigao određeni napredak ka ekonomskoj integraciji i slobodnoj trgovini. Članice su 1992. godine stvorile zonu slobodne trgovine ASEAN-a (AFTA) s ciljem stvaranja jedinstvenog tržišta, povećanja trgovine i investicija unutar ASEAN-a i privlačenja stranih investicija. Godine 1996. prosečna tarifna stopa u celom bloku bila je oko 7% [PDF]; danas su tarife unutar ASEAN-a praktično nule. Blok je dao prioritet jedanaest sektora za integraciju, uključujući: elektroniku, automobile, proizvode na bazi gume, tekstil i odeću, proizvode zasnovane na poljoprivredi i turizam. U novembru 2020. godine sve članice ASEAN-a pridružile su se Australiji, Kini, Japanu, Novom Zelandu i Južnoj Koreji u potpisivanju Regionalnog sveobuhvatnog ekonomskog partnerstva (RCEP), sporazuma o slobodnoj trgovini koji se radi od 2012. Iako RCEP ne smanjuje carine drastično, pokriva više svetske populacije – 30% – nego bilo koji drugi trgovinski sporazum i promovira ekonomsku integraciju između severoistočne i jugoistočne Azije. ASEAN je takođe potpisnik šest sporazuma o slobodnoj trgovini sa zemljama van grupe, uključujući Indiju.⁸¹ Geopolitičko balansiranje između velikih sila, pre svega SAD i Kine, je izazov za ASEAN, jer odstupanje od neutralnosti i zauzimanje bilo koje strane može dovesti do većih ekonomskih gubitaka. Za ASEAN je najbolje da jača ekonomsku nezavisnost i podstiče dublju regionalnu ekonomsku integraciju kako bi ojačala otpornost na eksterne šokove.⁸²

Azijsko-pacifička ekonomska saradnja (APEC – *Asia-Pacific Economic Cooperation*) uspostavljena je 1989. godine, kao odgovor na rast međuzavisnosti između ekonomija sa obe strane azijsko-pacifičkog

---

⁸¹ What Is ASEAN? <https://www.cfr.org/background/what-asean> 11/02/2024.

⁸² Stanojević Nataša, Raskršća ASEAN-a: privredni razvoj u uslovima rivalstva između SAD i Kine, u: *Geostrategija Indo-Pacifika: veliki poligon globalnog sučeljavanja*, 2024, pp. 239–256. https://doi.org/10.18485/iipe_indopac.2024.ch13

obruča. Ovo je interregionalna integracija koja obuhvata 21 zemlju iz Azije i Amerike. Države članice su Australija, Brunej, Kanada, Čile, Kina, Hongkong, Indonezija, Japan, Južna Koreja, Malezija, Meksiko, Novi Zeland, Papua Nova Gvineja, Peru, Filipini, Rusija, Singapur, Tajvan, Tajland, SAD i Vijetnam. Osnovan kao ekonomski forum, APEC je postao važna regionalna organizacija koja doprinosi unapređenju ne samo ekonomske već i političke i bezbednosne saradnje među zemljama i teritorijama u regionu. APEC nastoji da obezbedi bolji životni standard i nivo obrazovanja kroz održiv ekonomski rast i da podstakne cilj zajedništva i poštovanje interesa svih zemalja sa obe strane Pacifika. Visoki zvaničnici se redovno sastaju između ministarskih sastanaka radi koordinacije i upravljanja budžetima i programima rada komiteta i radnih grupa APEC-a. Stalni sekretarijat za podršku aktivnostima APEC-a postao je operativan 1993. godine. U avgustu 2000. godine Sekretarijat APEC-a izdao izveštaj o međunarodnoj interoperabilnosti sistema jednog prozora, sa fokusom na usklađivanju platformi „sve na jednom mestu” za ispunjavanje zahteva za carinjenje uvoza i izvoza u privredama članicama. APEC ima istraživački centar za visoko obrazovanje, sa sekretarijatom čiji je domaćin Pekinški normalni univerzitet.⁸³ Postoje mišljenja da ekonomski, kroz mehanizam APEC-a, Kina želi da promoviše liberalizaciju trgovine i time olakša svoje domaće ekonomske reforme kako bi uskoro postala sila broj jedan u svetu.⁸⁴

Azijsko-pacifička ekonomska saradnja je najznačajnija i progresivna prekretnica u azijskom regionalizmu nakon stvaranja ASEAN-a. APEC, kao institucija zasnovana na mekom pravu, prvenstveno je osnažila ekonomsku saradnju i liberalizaciju putem neobavezujućih odluka i pravila. Bez obzira na njeno meko-pravno delovanje tvrdi se da su dva ključna principa APEC-a – „otvoreni regionalizam” i „usklađena unilateralna liberalizacija” – dala značajne, ali često zanemarene efekte na liberalizaciju trgovine u odabranim oblastima.⁸⁵ APEC podržava globalne napore, posebno u Svetskoj trgovinskoj organizaciji. Štaviše,

---

⁸³ Canton, Helen. “Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC”. In *The Europa Directory of International Organizations 2021*, pp. 436–443. Routledge, 2021.

⁸⁴ Vu, Van-Hoa, Jenn-Jaw Soong, and Khac-Nghia Nguyen. “The political economy of China’s rising role in the Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC): Strategies and instruments of the Chinese way”. *The Chinese Economy* 55, no. 4 (2022): 255–267.

⁸⁵ Hsieh, Pasha L. *New Asian regionalism in international economic law*. Cambridge University Press, 2021. p. 197.

APEC će verovatno imati ulogu inkubatora za azijsko-pacifičku zonu slobodne trgovine, što ponovo oživljava identitet foruma.⁸⁶ APEC, kao međuvladin forum sa fokusom na liberalizaciju trgovine i održivog razvoja, sastoji se od 21 ekonomije članice u azijsko-pacifičkom regionu. Ova 21 ekonomija članica čini više od 48% međunarodne trgovine i 60% globalnog bruto domaćeg proizvoda.⁸⁷ Pored toga, APEC se nalazi u regionu u kojem postoje bogati okeanski i obalni resursi, proizvodnja ribarstva uz povećan ekonomski rast u Tihom okeanu. APEC je, dakle, značajan regionalni forum za upravljanje okeanom i za plavu ekonomiju.⁸⁸

Od novih regionalnih sporazuma, možemo pomenuti i Sveobuhvatni sporazum o ekonomskom partnerstvu (*Comprehensive Economic Partnership Agreement*) između Indije i Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE). Sporazum je stupio na snagu 1. maja 2022. godine. Obuhvata robu, trgovinu uslugama, kretanje fizičkih lica, investicije, prava intelektualne svojine, digitalnu trgovinu i mala i srednja preduzeća (MSP). Štaviše, liberalizacija trgovine robom biće završena do 2031. godine, do kada će Indija eliminisati carine na 84,7% svojih carinskih stavki i UAE na 97,1% svojih carinskih stavki.⁸⁹

Takođe, tu je i Sveobuhvatni sporazum o ekonomskom partnerstvu (*Comprehensive Economic Partnership Agreement*) između Indonezije i Republike Koreje, koji je stupio na snagu 1. januara 2023. Dve države će liberalizovati više od 92% svojih uvoznih carina do kraja njegove primene u 2042.⁹⁰

Osim pomenutih, jedan od novih je i Sporazum o slobodnoj trgovini (Free Trade Agreement) između Republike Koreje i Kambodže, koji je

---

⁸⁶ Ibid., p. 199.

⁸⁷ Asia-Pacific Economic Cooperation Policy Support Unit, APEC in Charts 2019, ASIA-PAC. ECON.

COOP. 2 (2019), https://www.apec.org/docs/default-source/publications/2019/12/apec-in-charts-2019/219_psu_apec-in-charts-2019.pdf?sfvrsn=9f2e19d9_1.13/03/2024.

⁸⁸ Chen, I-Ju. "A Critical Appraisal of Initiatives of Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) for the Blue Economy: Deadlocks and Any Possible Way out?", *Asian J. WTO & Int'l Health L & Pol'y* 17 (2022): 85.

⁸⁹ WTO, WTO members consider four regional trade agreements https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/rta_02jul24_e.htm 23/10/2024.

⁹⁰ Ibidem

stupio na snagu 1. decembra 2022. Republika Koreja će liberalizovati skoro 95% svojih carina, a Kambodža skoro 90% njene carine do 2041. Carine će ostati uglavnom za poljoprivredne proizvode. Sporazum takođe uključuje regulatorne odredbe o tehničkim preprekama u trgovini, sanitarnim i fitosanitarnim merama, zaštitnim merama, merama trgovinske odbrane i rešavanju sporova. Stranke će se takođe angažovati u ekonomskoj i tehničkoj saradnji u nekoliko oblasti.⁹¹

Afrika je dugo imala ograničene trgovinske veze među državama zbog visokih carina, složenih trgovinskih barijera i nedostatka infrastrukture. Regionalne ekonomske integracije pomažu u uklanjanju tih prepreka, omogućavajući slobodniji protok roba, usluga, kapitala i ljudi između zemalja. To povećava intra-afričku trgovinu, što je ključno za ekonomski rast, jer Africi nedostaje tržište koje je dovoljno veliko da privuče globalna ulaganja. Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (ECOWAS – *Economic Community of West African States*) osnovana je u Lagosu 1975. godine. Zemlje članice su: Burkina Faso, Kape Verde, Obala Slonovače, Gambija, Gana, Gvineja, Gvineja Bisao, Liberija, Mali, Niger, Nigerija, Senegal, Sijera Leone, Togo, a od 2000. godine i Mauritanija. Devedesetih je doživeo dinamičan razvoj. Revidirani osnivački ugovor iz 1993. godine ponovo potvrđuje cilj formiranja zapadnoafričke ekonomske unije i saradnje u odabranim oblastima politike. Ugovor ne formuliše ciljeve političke integracije, već naglašava političke principe. ECOWAS može da doprinese rešavanju konflikata u zapadnoj Africi i političkoj stabilizaciji regiona. Promovisanje rešenja mora biti zasnovano na uklanjanju prepreka integraciji i jačanju katalizatora integracije. Ključne političke prepreke za integraciju su jaz između anglofonih i frankofonih država u regionu, polaganje prava Nigerije na regionalnu nadmoć i otpor Obale Slonovače. Nedostaci u raspodeli nadležnosti između organa ECOWAS-a i u formulisanju ciljeva treba da se suzbiju preferencijalnim finansiranjem određenih organa i koncentrisanjem sredstava na određene oblasti rada. Potrebno je ojačati tri institucije ECOWAS-a: Sekretarijat ECOWAS-a, regionalni sud i regionalni parlament. Oni su potencijalni pokretači integracije.⁹²

---

⁹¹ Ibidem

⁹² Magu, Stephen M. "Economic Community of West African States (ECOWAS)". In *Towards Pan-Africanism: Africa's Cooperation through Regional Economic Communities (RECs), Ubuntu and Communitarianism*, pp. 183–211. Singapore: Springer Nature Singapore, 2023.

Zapadnoafrička ekonomska i monetarna unija (WAEMU – *The West African Economic and monetary union*) čine Benin, Burkina Faso, Obala Slonovače, Gvineja Bisao, Mali, Niger, Senegal i Togo. Zemlje članice WAEMU-a rade na većoj regionalnoj integraciji sa jedinstvenim spoljnim carinama. Pitanje održivosti razvoja je u središtu međunarodne zabrinutosti, posebno za zemlje u razvoju čije ekonomije zavise od prirodnih resursa i životne sredine, kao što su zemlje članice WAEMU.⁹³ One zemlje prate zajedničku monetarnu politiku pod koordinacijom Centralne banke zapadnoafričkih država (BCEAO). Zemlje WAEMU-a doživljavaju stalne trgovinske deficite, osim Obale Slonovače koja beleži strukturalni trgovinski suficit. Zemlje koriste CFA franak kao valutu, koji je bio vezan za francuski franak i za evro od januara 1999. godine po fiksnoj stopi. Trgovinski bilans je negativno povezan sa realnim efektivnim kursom, domaćim i stranim prihodima. Ovo implicira da će realna depresijacija deviznog kursa dovesti do poboljšanja trgovinskog bilansa na duži rok.⁹⁴ WAEMU je zabeležio snažan rast i porast životnog standarda tokom protekle decenije. Ekonomski rast je u proseku iznosio 5,4 odsto od 2013. do 2019. i 5,8 odsto za 2021–2023. Politički napori regionalnih i nacionalnih vlasti ublažili su uticaj nekoliko spoljnih i unutrašnjih šokova, što je dovelo do solidnog ekonomskog oporavka od pandemije COVID-19, uprkos sve većim bezbednosnim problemima. U međuvremenu, indeks ljudskog razvoja porastao je sa 0,44 u 2013. na 0,48 u 2021. godini.⁹⁵

Zajedničko tržište zemalja Istočne i Južne Afrike (*Common Market for Eastern and Southern Africa* – COMESA) je regionalna organizacija koju čini 21 zemalja članica. Osnovana je 1994. godine, a zemlje članice su: Burundi, Kamerun, Kongo, Džibuti, Egipat, Eritreja, Esvatini, Etiopija, Kenija, Libija, Madagaskar, Maldivi, Mauricijus, Ruanda, Sejšeli, Somalija, Sudan, Tunis, Uganda, Zambija, Zimbabve. Istorija COMESA je počela kada

---

⁹³ Adeve, Komlan Ametowoyo and Essosinam Franck Karabou. "Public debt and development sustainability issues in the West African Economic and Monetary Union (WAEMU)". *Cogent Economics & Finance* 10, no. 1 (2022): 2079177.

⁹⁴ Keho, Yaya. "Determinants of trade balance in West African Economic and Monetary Union (WAEMU): Evidence from heterogeneous panel analysis". *Cogent Economics & Finance* 9, no. 1 (2021): 1970870.

⁹⁵ West African Economic and Monetary Union (WAEMU) Documents, <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/WAEMU-362#sort=%40imfdate%20descending14/05/2024>.

je formirana da zameni nekadašnju preferencijalnu trgovinsku zonu koja je postojala od ranijih dana 1981. COMESA (kako je definisana njenim Ugovorom) je osnovana „kao organizacija slobodnog nezavisnog suverena države koje su pristale da sarađuju u razvoju svojih prirodnih i ljudskih resursa za dobrobit svih svojih ljudi” i kao takva ima širok niz ciljeva koji nužno uključuju u svoje prioritete unapređenje mira i bezbednosti u regionu. Međutim, zbog ekonomske istorije i istorije COMESA-e, njen glavni fokus je na formiranju velike ekonomske i trgovinske jedinice koja je sposobna da prevaziđe neke od barijera sa kojima se suočavaju pojedine države. Sadašnja strategija COMESA-e zato se može sažeti u frazu „ekonomski prosperitet kroz regionalnu integraciju”. Sa 21 državom članicom, populacijom od preko 640 miliona, bruto domaćim proizvodom od 1,0 trilion dolara i globalnom izvozno-uvoznom trgovinom robom u vrednosti od 383 milijarde dolara, COMESA čini glavno tržište za unutrašnju i eksternu trgovinu. Geografski, COMESA čini skoro dve trećine afričkog kontinenta sa površinom od 12 miliona km².⁹⁶

Pored stvaranja uslova za olakšanje trgovine unutar regionalne integracije, stvorene su specijalizovane institucije koje bi obezbedile potrebnu finansijsku infrastrukturu i uslužnu pomoć. Trgovinska i razvojna banka za Istočnu i Južnu Afriku obezbeđuje trgovinske i razvojne finansijske i služi kao posrednik sa međunarodnim kretanjem kapitala. Takođe, institucija za ponovno osiguranje omogućila je da manje osiguravajuće kompanije prošire rizik na bazen rizika u okviru COMESA. Osnovana je takođe i klirinška kuća da bi omogućila intra-COMESA trgovinu u vremenu kada je veći broj zemalja imao striktnu kontrolu deviznog kursa, bila je i rekonstruisana da poveća tokove privatnog kapitala boljim upravljanjem rizika i informacija u novom više liberalizovanom okruženju.⁹⁷

Pre osnivanja Zajedničkog tržišta za istočnu i južnu Afriku napori pojedinih zemalja da utiču na trgovinu bili su neefikasni zbog njihovih ograničenih individualnih proizvodnih struktura i tržišta, kao i njihove niske pregovaračke moći na međunarodnim tržištima. Očekivalo se da će njeno osnivanje 1994. godine odgovoriti na ove izazove obezbeđivanjem proširenog

---

⁹⁶ Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) Secretariat, Overview of COMESA, <https://www.comesa.int/overview-of-comesa/> 11/01/2024.

⁹⁷ Progres report on priority programmes OF COMESA, “Common Market for Eastern and Southern Africa”. (1998). Lusaka, Zambia, 5–8 October 1998. p. 2.

ekonomskog prostora i tržišta, uz povećanu moć kolektivnog pregovaranja na međunarodnim tržištima. Konkretno, blok se fokusirao na jačanje država članica za postizanje održivog ekonomskog rasta kroz uravnotežen razvoj svojih tržišta i proizvodnih struktura, kao i na unapređenje regionalne saradnje u oblastima trgovine, investicija, makroekonomske politike, mira i bezbednosti.⁹⁸ Uspostavljanje Zone slobodne trgovine 2000. godine i Carinske unije 2009. godine dodatno je oslobodilo ekonomski prostor za trgovinu harmonizacijom i uklanjanjem carinskih i necarinskih barijera.⁹⁹

Carinska i ekonomska unija Centralne Afrike (UDEAC – Union Douaniere et Economique de l’Afrique Centrale (Eng. Central African Customs and Economic Union)) uspostavljena je Brazavilskim ugovorom 1964. godine. Ovako je formirana carinska unija sa slobodnom trgovinom između članica i zajedničkom spoljnom carinom za uvoz iz drugih zemalja. Sporazum je stupio na snagu 1966. nakon što ga je ratifikovalo tadašnjih pet zemalja članica – Kamerun, Centralnoafrička Republika, Čad, Republika Kongo i Gabon. Ekvatorijalna Gvineja se pridružila Uniji 1983. godine. UDEAC je potpisao ugovor o uspostavljanju Ekonomske i monetarne zajednice Centralne Afrike (CEMAC) kako bi promovisao čitav proces subregionalne integracije kroz formiranje monetarne unije sa Centralnoafričkim CFA frankom.¹⁰⁰ Zvanično ga je zamenio CEMAC u junu 1999. (kroz sporazum iz 1994). CEMAC trenutno vodi carinsku i monetarnu uniju. Zajedničko tržište u ovoj regionalnoj integraciji postoji, ali i dalje postoje mnogi izuzeci od režima bez carina. Naši nalazi pokazuju da promena monetarne politike uvedena u CEMAC regionu 1994. godine nije igrala značajnu ulogu u promovisanju ekonomskog rasta u CEMAC regionu. Umesto toga, CEMAC carinska unija u proseku je imala loš učinak u poređenju sa svojim prethodnikom UDEAC-om i regionalnim partnerom kao što je UEMOA koji koristi sličnu valutu sa sličnim kursom.¹⁰¹

⁹⁸ COMESA, 1993. Treaty Establishing the Common Market for Eastern and Southern Africa, Lusaka, Zambia.

⁹⁹ Gondwe, Grace. “Regional integration and trade: The case of the common market for Eastern and Southern Africa (COMESA) free trade area”. *Journal of African Trade* 8, no. 1 (2021): 1–12.

¹⁰⁰ Mbaku, John M. and David R. Kamerschen. “Integration and economic development in Sub-Saharan Africa: The case of the customs and economic Union of Central African States (UDEAC), 1965–1985”. *Journal of Contemporary African Studies* 7, no. 1–2 (1988): 3–21.

¹⁰¹ Kangami, Divine N. and Oluyele A. Akinkugbe. “The Effect of Common Currency on Economic Growth: Evidence from CEMAC Custom Union”. *African Social Science Review* 10, no. 1 (2019): 5.

Šefovi vlada regiona 1992. godine složili su se da transformišu SADCC u Južnoafričku razvojnu zajednicu (SADC – *Southern African Development Community*), sa fokusom na integraciju ekonomskog razvoja. Članice SADC-a su Angola, Bocvana, DR Kongo, Lesoto, Madagaskar, Malavi, Mauricijus, Mozambik, Namibija, Sejšeli, Južna Afrika, Svazilend, Tanzanija, Zambija i Zimbabve. SADCC je formiran da unapredi cilj nacionalnog političkog oslobođenja u Južnoj Africi i da smanji zavisnost posebno od tadašnje Južne Afrike iz doba aparthejda; kroz efektivnu koordinaciju korišćenja specifičnih karakteristika i snaga svake zemlje i njenih resursa. Glavni ciljevi Južnoafričke razvojne zajednice su postizanje ekonomskog razvoja, mira i sigurnosti i rasta, ublažavanje siromaštva, poboljšanje standarda i kvaliteta života naroda južne Afrike i podrška socijalno ugroženima kroz regionalnu integraciju. Ovi ciljevi treba da se ostvare kroz povećanu regionalnu integraciju, izgrađenu na demokratskim principima i pravičnim i održivim razvojem. Ciljevi SADC-a su: postizanje razvoja i ekonomskog rasta, ublažavanje siromaštva, poboljšanje standarda i kvaliteta života naroda južne Afrike i podrška socijalno ugroženima kroz regionalnu integraciju. Pored toga, ova integracija pokušava da razvija zajedničke političke vrednosti, sisteme i institucije, promoviše i brani mir i bezbednost, promoviše samo održivi razvoj i međuzavisnost država članica. Pored toga ciljevi su: Ostvariti komplementarnost između nacionalnih i regionalnih strategija i programa; Promovisati i maksimizirati produktivno zapošljavanje i korišćenje resursa regiona; Ostvariti održivo korišćenje prirodnih resursa i efikasnu zaštitu životne sredine; Ojačati i konsolidovati dugogodišnje istorijske, društvene i kulturne afinitete i veze među ljudima u regionu.¹⁰²

U podsaharskoj Africi pokušaji da se dođe do razvoja kroz regionalnu integraciju su više puta bili neuspešni. To je zato što ciljevi moraju biti usklađeni da bi mogli da budu uspešni. Za postizanje regionalne integracije potrebna je snažna ekonomska integracija. To znači da mora postojati osnova za društvene strukture kao što su zdravstveni sistemi, počevši od domaćeg nivoa, a zatim sve to proširiti na regionalni nivo. Za Afriku je najbolje da vidi svoj razvoj u smislu onoga što trenutno ekonomski poseduje, a ne da svoj razvoj upoređuje sa opštim makroekonomskim rasporedom. Sjedinjene Afričke Države su dostižan

---

¹⁰² SADC, SADC Objectives, <https://www.sadc.int/pages/sadc-objectives> 26/03/2024.

cilj, ali postepenim koracima. Progres se može ostvariti ukoliko su resursi locirani na pravom mestu u pravo vreme.¹⁰³

Regioni koji se klasifikuju kao regionalni trgovinski sporazumi (RTA) prema članu XXIV GATT-a (trgovina robom) ili članu V GATS-a (trgovina uslugama) moraće da liberalizuju suštinski svu trgovinu. Pod svakim postoje izuzeci kada se radi o regionima među najmanje razvijenim zemljama ili zemljama u razvoju. Samo smanjenje ili ukidanje carina na trgovinu unutar regiona imaće manje efekata ako je potencijal za trgovinu unutar regiona mali. Na primer, Te Velde (2006)¹⁰⁴ tvrdi da unutar-regionalna trgovina u Africi pokriva samo mali procenat ukupne trgovine, delimično zato što su ekonomske i trgovinske (u finalnim proizvodima) strukture slične (ali možda i zbog nedovoljnog izveštavanja), tako da trgovinski (a samim time i ekonomski) efekat nižih tarifa verovatno će biti mali. Umesto toga, istraživači su tvrdili da bi duboka integracija koja pokriva trgovinska pravila, trgovinske standarde i institucionalnu saradnju bila bolja za regione, vidi npr. Gasiorek i Holms (2008).^{105, 106}

Pored carina i pravila o poreklu koja regulišu trgovinu robom, mnogi regionalni trgovinski sporazumi uključuju odredbe o uslugama, intelektualnoj svojini, investicijama, tehničkim barijerama u trgovini, pravilima konkurencije i drugo. Oni sve više uključuju i niz pitanja koja nisu direktno povezana sa trgovinom. Geografski domet ovih sporazuma se širi, sa transkontinentalnim sporazumima sa intraregionalnim sporazumima itd.

5.1. EVROPSKA UNIJA (EU)

Regionalizam je proces vezan uz globalizaciju, proces koji je nastao zbog globalizacije kao načina prilagođavanja na kontinuirane procese u svetu. Pojedini smatraju da se regionalizacija može raščlaniti na makro i mikro. Kod makro dolazi do povezivanja više nacionalnih država iz

¹⁰³ Zain Salman Dar, *Regional Integration as a Concept for Economic, Social and Political Development?*, Research Paper, 2018, p. 8.

¹⁰⁴ Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration and poverty". *London: Overseas Development Institute, ODI Briefing Paper* (2005).

¹⁰⁵ Gasiorek, Michael and Peter Holmes. "Globalisation and deep integration". *Guimaraes, Maria H./Faria, Ana P.(Hg.): Product Market Integration: A Multifaceted Approach. Bingley: Emerald* (2010): 139–155.

¹⁰⁶ Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration, growth and convergence". *Journal of Economic Integration* (2011): 1–28. p. 3.

područja velikih regija u različite sigurnosne, ekonomske i druge paktove, dok kod mikro regionalizacije postoji određeno političko delovanje u svrhu ostvarivanja određene autonomije, a protiv delovanja centralističke vlasti. Pri regionalizaciji se razlikuje više nivoa – od preferencijalnog grupisanja pa do najkompleksnije ekonomske i monetarne unije, pri čemu se ističe Evropska monetarna unija. U kontekstu globalizacije Evropska unija pokušava da uključi razne mehanizme koji bi sprečili kršenje temeljnih ljudskih prava u zemljama trećeg sveta, međutim primena u praksi je vrlo upitna.¹⁰⁷

Evropska unija je najznačajnija regionalna integracija na svetu. EU je najznačajnija regionalna ekonomska integracija u svetskim razmerama, a kao model integracije na nju se ugledaju sve ostale regionalne organizacije u svetu. Počelo je tako što je 1952. godine osnovana Evropska zajednica za uglj i čelik, s ciljem da reguliše proizvodnju i trgovinu čelika i uglja, radi oživljavanja tržišta ove dve rude. Zajednicu je činilo šest evropskih zemalja – Belgija, Francuska, Italija, Luksemburg, Holandija, Zapadna Nemačka. Nakon početnih uspeha u funkcionisanju ove zajednice, pet godina kasnije, 1957. godine, iste zemlje su odlučile da integrišu svoju ekonomsku politiku, formirajući tako Evropsku ekonomsku zajednicu (EEZ). Ovo je bio korak napred ka procesu ekonomske integracije. EEZ je dala zapadnoevropskim zemljama mogućnost da se rekonstruišu i obnove. Jedinstveni evropski akt je 1986. godine rodio ideju o jedinstvenom tržištu. Konačno, 1992. godine, formirana je Evropska unija, koja se tada sastojala od 12 država članica dajući time podsticaj političkoj integraciji.¹⁰⁸ EU je pokazala izvesnu dualnost kada je reč o njenoj regionalnoj ulozi i globalnim ambicijama. Kao regionalni akter, EU je potpuno promenila celu Evropu, unela je nadu posle Drugog svetskog rata, nastavila rast i integraciju evropskih zemalja i značajno doprinela napretku i razvoju zemalja kandidata. EU je najveći svetski donator pomoći. Meka moć EU je jedan od njenih najvažnijih mehanizama. Istorijski zasnovana na principima koordinacije i integracije, EU je pokazala svoj potencijal kao regionalni akter. EU je jedan od najvažnijih regionalnih aktera i organizacija koja je uzor drugim

---

¹⁰⁷ Milaković, Saša. "Globalizacija i regionalizam u kontekstu evropskih integracija". PhD diss., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Economics in Osijek. Chair of National and International Economics, 2022.

¹⁰⁸ Zain Salman Dar, Regional Integration as a Concept for Economic, Social and Political Development?, Research Paper, 2018, p. 3.

regionalnim aranžmanima. Pored uspeha kao regionalni akter, EU se suočava sa izazovnim vremenima na globalnom planu. Ona i dalje traži rešenja za glavne geostrateške regionalne izazove kao što su odnosi sa Turskom, pitanje Ukrajine i odnosi sa Rusijom, delovanje prema Bliskom istoku i budućnost politike proširenja.¹⁰⁹

Ako se pogleda evropski kontekst, odnosno evropske integracije, vidljivo je kako je još u istoriji postojala određena želja za ujedinjenjem u svrhu mira, što se nije ostvarilo sve do prve preteče današnje Evropske unije – Evropske zajednice za ugljen i čelik. U međuvremenu je došlo do čak sedam krugova proširenja, potpisivanja bitnih ugovora: Rimskog, Mاستrihtskog, Lisabonskog i drugih. Kroz sve ove procese evropsko je društvo došlo do vrlo visokog nivoa integracije, a od čega koristi imaju svi. Takođe, Evropska unija iznedrila je četiri makro regionalne strategije koje se bave izazovima teritorijalno bliskih zemalja. Zanimljiva je i uloga Evropske unije u međunarodnoj razmeni gde EU čini više od 15 posto globalnog izvoza, evro je druga najkorišćenija valuta na svetu i EU je jedna od ključnih članica Svetske trgovinske organizacije.¹¹⁰

Od ranih 1950-ih EU je bila pionir u regionalnoj integraciji. Najvažniji principi koji stoje u osnovi uspeha EU projekta uključuju:

- Političare vizionare, kao što su Robert Šuman iz Francuske i Konrad Adenauer iz Nemačke, koji su osmislili novi oblik politike zasnovan na nadnacionalnom „metodu zajednice”, a ne na tradicionalnoj ravnoteži – model snage. Podrška Sjedinjenih Država je takođe bila ključna u prvim godinama.
- Liderstvo koje generiše francusko-nemačka osovina. Uprkos mnogim problemima, Pariz i Berlin su bili i ostali pokretačka snaga evropskih integracija.
- Politička volja za deljenjem suvereniteta i izgradnjom jakih, pravno zasnovanih, zajedničkih institucija za nadgledanje projekta integracije.

¹⁰⁹ Lopandić Duško, Gordanić Jelica, “The European Union between its regional role and its global ambitions in international relations.” In *Europe in changes: The old continent at a new crossroads*, edited by Katarina Zakić and Birgül Demirtaş, 173-186, 184. Belgrade: Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies, 2021. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/779/1/iipe_euchanges-2021-ch9.pdf

¹¹⁰ Milaković, Saša. „Globalizacija i regionalizam u kontekstu evropskih integracija”. Op. cit., 2022.

- Pristup konsenzusa u kombinaciji sa solidarnošću i tolerancijom. Pristup EU zasniva se na ne izolovanju nijedne države članice ako ima veliki problem (kao što je Grčka u najnovijoj krizi), oklevanju da se krene dalje sa politikom dok ogromna većina država članica ne bude spremna, i spremnosti da pruže značajne finansijske transfere kako bi se pomoglo siromašnijim državama članicama da sustignu normu.¹¹¹

Evropska unija je najbolji primer regionalne integracije, koja predstavlja jedan od najnaprednijih i najsveobuhvatnijih oblika političke, ekonomske i socijalne saradnje među državama. Iz aspekta regionalne integracije, EU služi kao model za to kako zemlje mogu da prevaziđu jednostavne trgovinske sporazume i formiraju složen i međusobno povezan sistem upravljanja koji obuhvata različite oblasti politike. EU iz perspektive regionalne integracije obuhvata: ekonomsku integraciju, političku integraciju, saradnju u oblasti bezbednosti i odbrane, društvenu i kulturnu integraciju, regionalni razvoj i koheziju, saradnju u oblasti spoljnih odnosa i drugo. Domen ekonomske integracije EU može se smatrati i najvažnijim oblikom integracije zemalja članica EU. Jedan od ključnih stubova ekonomske integracije EU je stvaranje jedinstvenog tržišta. Jedinstveno tržište omogućava slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i ljudi unutar država članica. Na ovaj način su eliminisane barijere u prometu, kao što su carine, kvote i regulatorne prepreke, čime se podstiče ekonomska efikasnost, povećava konkurencija i dovodi do boljeg izbora za potrošače. U pravu EU je zabranjen svaki sporazum koji ima za cilj ili posledicu narušavanje konkurencije.¹¹² Uz jedinstveno tržište, EU ima i carinsku uniju koja primenjuje zajedničku spoljnu carinsku stopu na robu koja dolazi izvan EU. Ovo pojednostavljuje trgovinske odnose unutar EU i jača moć integracije kod kolektivnog pregovaranja na globalnoj sceni. Osim pomenutog, u okvir ekonomske integracije EU spada i Ekonomska i monetarna unija (EMU). Integracija u EU uključuje i EMU, koja uključuje koordinaciju ekonomskih politika, usvajanje jedinstvene valute (evra) i uspostavljanje zajedničke monetarne politike kroz Evropsku centralnu banku (ECB). Ne koriste sve članice Evropske

---

¹¹¹ Cameron, Fraser. "The European Union as a model for regional integration". *Council on Foreign Relations* (2010).

¹¹² Zirojević, Mina and Sanja Jelisavac Trošić. „Antimonopolska politika i harmonizacija zakonodavstva Srbije sa pravom EU na polju konkurencije”. *Revija za evropsko pravo: periodični časopis Udruženja za pravo Evropske unije* 11, no. 1–3 (2009): 91–105.

unije evro, ali je valutna unija značajno produbila integraciju za zemlje koje su ga usvojile.

Politička integracija EU uključuje institucionalni okvir, jer EU karakteriše sofisticiran sistem upravljanja koji uključuje nekoliko ključnih institucija, a to su: Evropska komisija, Evropski parlament, Savet Evropske unije i Evropski savet. Evropska komisija deluje kao izvršni organ, predlaže zakone i obezbeđuje njihovu primenu. Evropski parlament je izabran od strane građana EU, zastupa zakonodavne interese naroda i deli zakonodavnu vlast sa Svetom Evropske unije. Savet Evropske unije predstavlja vlade država članica i igra ključnu ulogu u zakonodavnom procesu. Evropski savet se sastoji od šefova država ili vlada, postavlja opšti politički pravac EU. Zajednička spoljna i bezbednosna politika ima svrhu, jer EU sve više teži da deluje kao jedinstveni entitet na svetskoj sceni kroz svoju zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku. Ovo uključuje diplomatske napore, mirovne misije i režime sankcija. Međutim, politička integracija u spoljnoj politici ostaje izazov zbog različitih nacionalnih interesa država članica EU. Pravosuđe i unutrašnji poslovi su takođe deo koji nam pokazuje jačanje političke integracije u okviru EU. EU teži bližoj integraciji u oblastima kao što su krivično pravosuđe, kontrola granica (šengenski prostor) i politike azila, iako države članice zadržavaju određeni suverenitet u ovim oblastima. EU sebe doživljava kao model za regionalnu integraciju, koji nastoji da proširi aktivnim promovisanjem razvoja istinske (unutar)regionalne ekonomske i političke saradnje, izgradnje režima vezanih za pitanja i stvaranja zajedničkih institucija za konsultacije i donošenje odluka u svom susedstvu i šire, kao i između regiona sveta i EU.¹¹³

Evropska unija, osim već pomenutih oblika integracije, teži da ostvari društvenu i kulturnu integraciju, kroz vođenje socijalne politike, obrazovanja i istraživanja, promovisanja multikulturalizma i drugo. U vezi socijalne politike bitno je napomenuti da EU ima niz politika usmerenih na podsticanje socijalne kohezije, uključujući prava radnika, zdravstvene i bezbednosne standarde, zaštitu potrošača i rodnu ravnopravnost. Pravo EU je napravilo značajan napredak u stvaranju društvenog modela koji promoviše solidarnost među državama članicama. Stvaranje evropskog tržišta pokrenulo je pitanja o socijalnim pravima učesnika na tržištu.

---

¹¹³ Börzel, Tanja and Thomas Risse. "The rise of (inter-) regionalism: the EU as a model of regional integration". In *APSA 2009 Toronto Meeting Paper*. 2009.

Jedna dilema izgradnje evropske socijalne politike usredsređuje se na odnos između nacionalnih i evropskih režima socijalne politike. Postojanje evropskog tržišta i evropskih politika može rezultirati pritiscima na smanjenje režima socijalne politike u državama članicama. Ne radi se toliko o tome da evropske socijalne politike zamenjuju nacionalne politike, već o tome da rastuće transnacionalno tržište stvara mnogo konkurentnije okruženje u kojem skupi društveni propisi moraju biti ispitani na nacionalnom nivou. Razdvajanje između regionalnog tržišta i nacionalnih političkih sistema nije nužno loše za demokratiju.¹¹⁴

U vezi obrazovanja i istraživanja možemo videti da je regionalna integracija takođe evidentna u inicijativama EU kao što je program Erazmus+, koji promovise mobilnost studenata i akademskih građana, a takođe u šemama finansiranja istraživanja kao što je Horizont Evropa, koji podstiče saradnju o inovacijama i nauci. Multikulturalizam se iskazuje kroz posvećenost EU različitosti i poštovanju ljudskih prava, kao još jedan oblik društvene integracije. Uspostavljene su politike za promovisanje jezičke raznolikosti, prava manjina i mera protiv diskriminacije i drugo.

Ne može se govoriti o EU kao najuspešnijoj regionalnoj integraciji na svetu, a da se ne pomene saradnja država članica u oblasti bezbednosti i odbrane kroz Zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku. Iako nije punopravni vojni savez, EU je razvila određeni stepen odbrambene integracije kroz svoju Zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku. Ovo omogućava EU da pokrene civilne i vojne misije u inostranstvu radi rešavanja sukoba, unapređenja stabilnosti i upravljanja krizama u svom susedstvu. Bezbednosna politika EU je često usklađena sa NATO-om, pri čemu su mnoge članice EU takođe članice NATO-a. Ova saradnja poboljšava regionalni bezbednosni profil EU, iako ostaju izazovi u pogledu strateške autonomije i vojnih sposobnosti. Pojedini autori tvrde da je regionalna integracija centralni stub odnosa Evropske unije sa ostatkom sveta. Regionalna integracija u okvirima EU je strategija za suočavanje sa ključnim bezbednosnim izazovom – transformacijom sukoba, posebno regionalnih sukoba. Promocija integracije kao preventivne strategije za izbegavanje da sukobi prerastu u nasilne i kao dugoročna strategija za transformaciju nasilnih sukoba stavljanjem u širi institucionalni kontekst.¹¹⁵

¹¹⁴ Caporaso, James A. *The European Union: dilemmas of regional integration*. Routledge, 2018.

¹¹⁵ Diez, Thomas and Nathalie Tocci, eds. *The EU, promoting regional integration, and conflict resolution*. Springer International Publishing, 2017.

Regionalni razvoj i kohezija predstavlja još jednu oblast gde se može uočiti funkcionisanje regionalne politike EU. Osnovna karakteristika regionalne integracije EU je Koheziona politika, koja ima za cilj smanjenje ekonomskih razlika između različitih regiona EU. Ovo uključuje značajno finansiranje iz budžeta EU za podršku infrastrukturnim projektima, otvaranje novih radnih mesta i ekonomski razvoj u manje razvijenim oblastima, posebno u centralnoj i istočnoj Evropi. Evropska unija takođe insistira na poljoprivrednom i ruralnom razvoju. Zajednička poljoprivredna politika EU (CAP – *Common Agricultural Policy*) takođe igra glavnu ulogu u promovisanju ruralnog razvoja, podršci poljoprivrednicima i obezbeđivanju bezbednosti hrane širom EU, dodatno unapređujući regionalnu integraciju.

Međutim, osim uspeha na raznim poljima i oblicima regionalne integracije, EU se suočava sa mnogobrojnim izazovima regionalne integracije, kao što su: različiti nacionalni interesi, proširenje, Bregzit i drugo. Interesantan je podatak da je u skoro svim zemljama EU daleko veći procenat i prijavljenih i registrovanih patenata koje su podnela strana lica u odnosu na domaća.¹¹⁶ Uprkos visokom nivou integracije, EU se suočava sa izazovima koji proizilaze iz različitih političkih, ekonomskih i kulturnih interesa njenih država članica. Pitanja poput migracija, ekonomske krize i nacionalnog suvereniteta često naglašavaju tenzije između dublje integracije i želje za nacionalnom autonomijom. Osim toga, EU je prošla kroz nekoliko krugova proširenja, dovodeći zemlje iz centralne i istočne Evrope, a u nekim slučajevima i sa Zapadnog Balkana. Međutim, ovaj proces postavlja pitanja o kapacitetu EU da integriše nove članice, upravlja ekonomskim disparitetima i održava političku koherentnost, sve u isto vreme. Verovatno je i to razlog što je politika proširenja poslednjih godina usporila, neki bi rekli i stala u potpunosti. Odlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz EU 2020. godine – Bregzit – istakao je izazove održavanja jedinstva u okviru projekta regionalne integracije. To je podstaklo razmišljanje o budućnosti EU i ravnoteži između nacionalnog suvereniteta i nadsuvereniteta upravljanja. U Evropskoj uniji, uz rastuća pitanja kao što su Bregzit i slobodan protok ljudi, tj. migranata, postaje teško rešavati uporedo domaće i regionalne probleme. Migrantska kriza je ubrzala trend pada koncepta multikulturalizma u Evropi. Istovremeno je ukazala na krhkost evropskog identiteta, procesa evropeizacije,

---

¹¹⁶ Jelisavac Sanja. „Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine”. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2006). str. 75.

unutrašnja previranja i neslaganja u okviru EU i pokazala je izuzetnu razjedinjenost i razliku u stavovima država članica u pogledu krucijalnih pitanja.¹¹⁷ Evropeizacija ima za cilj jačanje procesa regionalne integracije, ali može se reći na polu-globalnom nivou. To će pomoći razvoju u celini Evropske unije, ali ukoliko države članice EU ne mogu da se održe, održivost Unije nije opcija. Rastuća konkurentnost iz Azije takođe je izazvala zabrinutost za Evropsku uniju i za njen ekonomski razvoj.¹¹⁸

Nemoguće je analizirati uspeh EU kao regionalne integracije, a ne spomenuti spoljne odnose i globalni uticaj koji ona ima. Regionalne integracije EU, u svakom slučaju, utiču i na njene spoljne odnose. Kao kolektivni entitet, EU predstavlja jedan od najvećih svetskih ekonomskih blokova i ima značajan diplomatski uticaj, posebno u oblastima kao što su trgovina, politika životne sredine i razvojna pomoć. EU pregovara kao jedan entitet u zaključivanju trgovinskih sporazuma sa pojedinim zemljama, ali i sa drugim integracijama, kao i u okviru WTO na globalnom nivou. EU pregovara i sklapa trgovinske sporazume sa zemljama i regionima širom sveta, delujući kao jedinstveni trgovinski entitet. Ovo uključuje sporazume sa Sjedinjenim Državama, Kinom, Kanadom i raznim regionalnim organizacijama, kao što su na primer već pomenuti ASEAN i MERCOSUR. Evropska unija se generalno posmatra kao prirodni podržavalac regionalnih inicijativa. EU promovise i podržava regionalnu integraciju i saradnju u svetu i ukazuje na zajedničke karakteristike. Za EU podrška regionalnoj integraciji nije sama sebi cilj, već je pre posredni korak u podsticanju integracije privreda u razvoju i tranziciji u globalno tržište. Da bi postigla ovaj cilj, EU je razvila regionalne strategije za svaki region sveta sa kojim je uspostavila odnose. Sve strategije se zasnivaju na tri ključna elementa: podsticanju političkog dijaloga; pomaganju zemljama i regionima u razvoju i ekonomskoj saradnji, i promovisanju pregovora o bi-regionalnim sporazumima o slobodnoj trgovini.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Gordanić Jelica, "Pad multikulturalizma kao faktor jačanja nacionalnog identiteta država članica EU," *Međunarodna politika*, br. 1175, (jul-septembar 2019): 5-21, 16. http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/882/1/Medjunarodna_politika_br_1175_2019-6-22.pdf

¹¹⁸ Zain Salman Dar, *Regional Integration as a Concept for Economic, Social and Political Development?*, Research Paper, 2018, p. 8.

¹¹⁹ Pietrangeli, Giulia. "Supporting regional integration and cooperation worldwide: An overview of the European Union approach". *The EU and world regionalism* (2016): 9–43.

Finansiranje Evropske unije je usko povezano sa odnosima između EU i država članica i specifičnosti EU kao nadnacionalne institucije. Ovi odnosi se zasnivaju na primeni principa transpozicije, principa supsidijarnosti i principa proporcionalnosti nadležnosti EU. Princip transpozicije podrazumeva da su nadležnosti EU izvedene iz nadležnosti država članica i da su generalno ograničene isključivošću. Izuzeci od ovog pravila napravljeni su u poljoprivredi, transportu i međunarodnoj trgovini. Na unutrašnjem tržištu, nadležnosti EU su značajno ograničene i nacionalno zakonodavstvo ima primat. Načelo supsidijarnosti znači da svaku javnu funkciju treba da obavlja niži nivo vlasti, ako je efikasniji i ako to stvara najniže moguće administrativne troškove. Princip proporcionalnosti je regulisan mehanizmima sprovođenja EU. Ovaj princip se odnosi na proporcionalnost između ciljeva koji se žele postići i sredstava koja se koriste za postizanje ovih ciljeva.¹²⁰

Jasno nam je da Evropska unija predstavlja jedan od najuspešnijih primera regionalne integracije na globalnom nivou. Vremenom je prevazišla samo oblast slobodne trgovine i razvila se u političku, ekonomsku i društvenu uniju sa zajedničkim politikama, strukturama upravljanja i visokim nivoom saradnje. Iako postoje izazovi, kao što je upravljanje različitošću među državama članicama i suočavanje sa spoljnim pritiscima, EU ostaje ključni model za druge regione koji razmatraju dublju integraciju. Ona demonstrira potencijalne prednosti regionalne integracije, kao što su poboljšani ekonomski rast, politička stabilnost i kolektivni globalni uticaj. Moderni svet je potrebno postaviti na zdrave noge, utemeljiti ga na konceptu održivog razvoja – socijalne sigurnosti, ekonomske stabilnosti i ekološke ravnoteže, a Evropska unija je preuzela ključne korake da prednjači u ovoj nameri.

5.2. SPORAZUM SAD–MEKSIKO–KANADA (USMCA)

Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA), koji je uspostavio zonu slobodne trgovine u Severnoj Americi, potpisali su 1992. godine Kanada, Meksiko i Sjedinjene Države, a stupio je na snagu 1. januara 1994. godine. NAFTA je odmah ukinula carine na većinu robe koju

---

¹²⁰ Jelisavac Trošić, Sanja and Biljana Stojanović-Višić. "EU Budget and Budget of Serbia: Impact on Serbia's Accession to the EU". *Ekonomika preduzeća (Journal of Business Economics and Management)* 66 (2018): 266–282. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE1804266J>.

su tada proizvodile zemlje potpisnice. Takođe, sporazum poziva na postepeno eliminisanje, tokom perioda od 15 godina, većine preostalih prepreka za prekogranične investicije i kretanje roba i usluga između ove tri zemlje. Neke carine su odmah eliminisane, dok su druge postepeno ukidane u različitim rasporedima od 5 do 15 godina. Većina carina je ukinuta u roku od 10 godina. Sektori koji su osetljivi na uvoz u SAD, kao što su stakleno posuđe, obuća i keramičke pločice, dobili su duže rasporede za ukidanje. Naravno, NAFTA je, s druge strane, omogućila mogućnost ubrzanja smanjenja carina, ako se zemlje koje su uključene slože. Roba koja se unosi u Kanadu, Meksiko i Sjedinjene Države podleže carinama i porezima. Svaka zemlja ima svoju stopu carina. Visina naplaćenih dažbina zasniva se na klasifikacionom broju robe usaglašenog tarifnog sistema, vrednosti i porekla. Carinska korisnička naknada je novčani iznos koji se naplaćuje za preradu robe preko carine. NAFTA dozvoljava za sve tri zemlje da zadrže postojeće naknade za obradu robe, međutim, nijedna od njih ne može usvojiti carinske korisničke naknade za robu sa poreklom.¹²¹ NAFTA je eliminisala većinu carina na proizvode kojima se trguje između tri zemlje, sa velikim fokusom na liberalizaciju trgovine u poljoprivredi, tekstilu i proizvodnji automobila. Sporazum je takođe imao za cilj da zaštiti intelektualnu svojinu, uspostavi mehanizme za rešavanje sporova i, kroz sporedne sporazume, primeni mere zaštite radne snage i životne sredine. NAFTA je otvorila novu eru sporazuma o slobodnoj trgovini, koji su se raširili kako su globalni trgovinski pregovori Svetske trgovinske organizacije stagnirali. NAFTA je bila pionir u uključivanju odredbi o radu i o zaštiti životne sredine, koje su postale sveobuhvatnije u narednim sporazumima o slobodnoj trgovini.

Većina mera za otvaranje tržišta iz NAFTA-e rezultirala je uklanjanjem carina i kvota koje je Meksiko primenio na uvoz iz Sjedinjenih Država i Kanade. Pošto su meksičke carine bile znatno veće od onih u Sjedinjenim Državama, očekivalo se da će sporazum dovesti do bržeg širenja američkog izvoza od uvoza iz Meksika. Prosečna primenjena carina SAD za sav uvoz iz Meksika iznosila je 2,07% 1993. godine. Štaviše, mnogi meksički proizvodi su ulazili u SAD bez carine prema američkom Generalizovanom sistemu preferencijala (GSP). Godine 1993, preko 50%

---

¹²¹ U.S. Customs and Border Protection, North American Free Trade Agreement, [https://www.cbp.gov/trade/north-american-free-trade-agreement#:~:text=North%20American%20Free%20Trade%20Agreement%20\(NAFTA\)%20established%20a%20free%2Dproduced%20by%20the%20signatory%20nations.13/09/2024](https://www.cbp.gov/trade/north-american-free-trade-agreement#:~:text=North%20American%20Free%20Trade%20Agreement%20(NAFTA)%20established%20a%20free%2Dproduced%20by%20the%20signatory%20nations.13/09/2024).

američkog uvoza iz Meksika ušlo je u SAD bez carine. Nasuprot tome, SAD su se suočile sa znatno višim carinama, pored značajnih necarinских barijera, na izvoz u Meksiko. Godine 1993. prosečne meksičke carine na sav uvoz iz SAD bile su 10% (kanadske 0,37%).¹²²

Pravila o poreklu u NAFTA sporazumu obuhvataju kako Opšta pravila o poreklu koja se koriste da bi se utvrdilo da li roba ili materijal ispunjavaju uslove za povlašćeni tretman NAFTA-e, tako i Posebna pravila o poreklu koja se koriste da bi se utvrdilo da li strani materijal postaje poreklom sa teritorija NAFTA-e. Sertifikat o poreklu je trilateralno dogovoreni obrazac koji koriste Kanada, Meksiko i Sjedinjene Države da potvrde da se roba kvalifikuje za preferencijalni tarifni tretman koji odobrava NAFTA. Potvrdu o poreklu mora popuniti izvoznik. Proizvođač takođe može da popuni sertifikat o poreklu na teritoriji NAFTA koji će se koristiti kao osnova za potvrdu o poreklu izvoznika. Da bi podneo zahtev za NAFTA preferencijal, uvoznik mora da poseduje sertifikat o poreklu u vreme podnošenja zahteva. Aneks 401 NAFTA-e daje specifično pravilo o poreklu koje se primenjuje da bi se utvrdilo da li se roba kvalifikuje kao roba sa poreklom prema uslovima NAFTA-e. Oznaka zemlje porekla se koristi da jasno ukaže krajnjem kupcu proizvoda gde je proizveden. Pravila NAFTA označavanja se takođe koriste za određivanje stope carine, stepena i zemlje porekla koja se primenjuje za NAFTA robu.¹²³

Zahtev za preferencijalni tretman u jednu od tri zemlje u okviru NAFTA sporazuma obično se postavlja u trenutku uvoza na carinskom dokumentu koji koristi zemlja uvoznica. Sporazum dozvoljava NAFTA potraživanja do godinu dana od datuma uvoza. Procedure za podnošenje zahteva NAFTA su različite u Kanadi, Meksiku i Sjedinjenim Državama. Član 507(1) NAFTA sporazuma zahteva da svaka zemlja zaštiti poverljivost poverljivih poslovnih informacija koje su joj dostavljene tokom obavljanja vladinih poslova. Pored toga, Vlade Kanade, Meksika i Sjedinjenih Država moraju osigurati da se ove poslovne informacije ne otkrivaju trećim licima i da ne dovode u pitanje konkurentske pozicije osoba koje pružaju informacije. NAFTA detaljno navodi posebne uslove u vezi sa prirodom i obimom odgovornosti u pogledu prava intelektualne svojine SAD, Meksika i Kanade. Prava intelektualne svojine odnose se na autorska i srodna prava, prava

---

¹²² Executive Office of the President, Study on the Operation and Effects of the North American Free Trade Agreement, July 1997, pp. 6-7

¹²³ U.S. Customs and Border Protection, op. cit.

na žig, patentna prava, prava na dizajn poluprovodničkih integrisanih kola, prava na poslovnu tajnu, prava oplemenjivača biljaka, prava na geografske oznake i prava na industrijski dizajn. Poglavlje 17 NAFTA posebno se bavi intelektualnom svojinom, a 19 CFR 133 posebno sa žigovima, trgovačkim oznakama i autorskim pravima.¹²⁴

NAFTA je bio prvi sporazum o slobodnoj trgovini koji je sadržao poglavlje o intelektualnoj svojini. Sporazum STO o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPs), koji je stupio na snagu godinu dana kasnije, napravljen je po uzoru na poglavlje NAFTA o intelektualnoj svojini. Bitno je pomenuti i da je ovo poglavlje prethodilo širokoj upotrebi interneta. Od NAFTA sporazuma, odredbe o intelektualnoj svojini u američkim sporazumima o slobodnoj trgovini evoluirale su sa protokom svake godine. Na primer, TPP je uključio odredbe o intelektualnoj svojini u vezi sa autorskim pravima u digitalnom okruženju, dodatnu zaštitu patenta za farmaceutske proizvode, krivične kazne za krađu poslovne tajne, odredbe da carinski agenti imaju ovlašćenja po službenoj dužnosti da zaplene falsifikovanu robu i piratske proizvode i zahteve da zemlje obezbede krivične kazne za kršenje autorskih prava i žiga u digitalnom okruženju.¹²⁵

Kada su pregovori za NAFTA započeli 1991. godine, cilj sve tri zemlje bila je integracija Meksika sa razvijenim ekonomijama SAD i Kanade čiji su radnici imali visoke plate. Nada je bila da će liberalnija trgovina doneti jači i stabilniji ekonomski rast Meksiku, obezbeđujući nova radna mesta i mogućnosti za rastuću radnu snagu ove zemlje da se zaposli u svojoj državi, čime bi se i obeshrabrila ilegalna migracija. Za SAD i Kanadu, Meksiko je viđen i kao obećavajuće tržište za izvoz sopstvenih proizvoda i kao lokacija za ulaganja i investiranje sa nižim troškovima. NAFTA bi, prema tome, mogla povećati konkurentnost američkih i kanadskih kompanija u Meksiku. Tokom svog trajanja NAFTA sporazum je suštinski preoblikovao severnoameričke ekonomske odnose, podstičući integraciju bez presedana između razvijenih ekonomija Kanade i SAD i ekonomije u razvoju – Meksika.¹²⁶

---

¹²⁴ U.S. Customs and Border Protection, op. cit.

¹²⁵ M. Angeles Villarreal, Ian F. Fergusson, The North American Free Trade Agreement (NAFTA), Congressional Research Service 7-5700, p. 29.

¹²⁶ Andrew Chatzky, James McBride, and Mohammed Aly Sergie, NAFTA and the USMCA: Weighing the Impact of North American Trade, <https://www.cfr.org/background/naftas-economic-impact>, 1/07/2020.

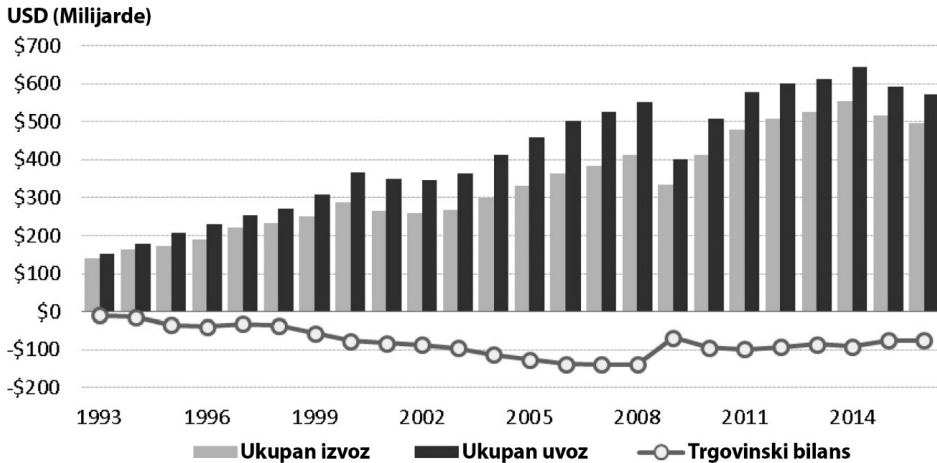
Trgovina SAD sa svojim NAFTA partnerima se više nego utrostručila otkako je sporazum stupio na snagu. Povećao se brže od trgovine sa ostatkom sveta. Od 1993. trgovina sa Meksikom je rasla brže od trgovine sa Kanadom ili sa zemljama koje nisu članice NAFTA. U 2011, trilateralna trgovina između NAFTA partnera dostigla je prag od bilion dolara. Kanada je 2016. bila vodeće tržište za američki izvoz, dok je Meksiko bio na drugom mestu. Dve zemlje su činile 34% ukupnog američkog izvoza u 2016. U uvozu, Kanada i Meksiko su rangirani na drugom, odnosno trećem mestu, kao dobavljači američkog uvoza u 2016. Dve zemlje su činile 26% američkog uvoza.¹²⁷ Većina efekata NAFTA sporazuma u vezi sa trgovinom kod SAD može se pripisati promenama u obrascima trgovine i investicija sa Meksikom, jer se ekonomska integracija između Kanade i SAD već odvijala. Pojedini istraživači su naglasili da povećana trgovina zahvaljujući NAFTA sporazumu proizvodi ukupne dobitke za američku ekonomiju. Neki poslovi se gube zbog uvoza, ali se drugi otvaraju, a potrošači imaju značajnu korist od pada cena i često poboljšanog kvaliteta robe. Studija Peterson instituta za međunarodnu ekonomiju (PIIE) o efektima NAFTA-e iz 2014. otkrila je neto gubitak od oko 15.000 radnih mesta godišnje zbog sporazuma – ali dobitke od otprilike 450.000 dolara za svaki izgubljeni posao, u obliku veće produktivnosti i nižih potrošačkih cena.¹²⁸

---

¹²⁷ Robert E. Scott, *Heading South: U.S.-Mexico Trade and Job Displacement under NAFTA*, Economic Policy Institute, May 3, 2011; and The Frederick S. Pardee Center, *The Future of North American Trade Policy: Lessons from NAFTA*, Boston University, 10/11/2009.

¹²⁸ Gary Clyde Hufbauer, Cathleen Cimino-Isaacs and Tyler Moran, *NAFTA at 20: Misleading Charges and Positive Achievements*, Policy Briefs 14–13, May 2014.

Grafikon 2. Trgovina robom SAD sa NAFTA partnerima: 1993–2016
(milijarde nominalnih dolara)

Izvor: M. Angeles Villarreal, Ian F. Fergusson, *The North American Free Trade Agreement (NAFTA)*, Congressional Research Service 7-5700, p. 12.

Pošto je Američko-kanadski sporazum o slobodnoj trgovini stupio na snagu 1. januara 1989. godine, liberalizacija trgovine između dve zemlje već je bila uveliko u toku ili je već završena u vreme primene NAFTA sporazuma. Iz kanadske perspektive, važna posledica FTA je možda bilo ono što se nije dogodilo, odnosno da se mnogi strahovi od otvaranja trgovine sa Sjedinjenim Državama nisu ostvarili. Kanada nije postala ekonomski dodatak ili „51. država“, kako su se mnogi plašili. Nije izgubila kontrolu nad svojim vodnim ili energetske resursima; njen proizvodni sektor nije izbačen iz sporazuma. Umesto toga, kao što je primetio jedan kanadski komentator, „slobodna trgovina pomogla je Kanadi da odraste, da se okrene prema svetu, da prihvati svoju budućnost kao trgovačka nacija, [i] da prevaziđe svoj hronični osećaj inferiornosti“.¹²⁹

Što se tiče Meksika, brojne studije su otkrile da je NAFTA donela ekonomske i socijalne koristi meksičkoj ekonomiji u celini, ali da koristi nisu ravnomerno raspoređene po celoj zemlji.¹³⁰ Sporazum je takođe imao

¹²⁹ John Ibbitson, „After 25 Years, Free-Trade Deal with U.S. Has Helped Canada Grow Up“, *The Globe and Mail*, September 29, 2012.

¹³⁰ Daniel Lederman, William F. Maloney, and Luis Servén, *Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean*, The World Bank, 2005; Robert A. Blecker and Gerardo

pozitivan uticaj na meksičku produktivnost. Studija Svetske banke iz 2011. godine pokazala je da je povećanje trgovinske integracije nakon NAFTA sporazuma imalo pozitivan efekat na stimulisanje produktivnosti meksičkih fabrika.¹³¹ Većina studija o ekonomskim efektima NAFTA sporazuma otkrila je da su ukupni neto efekti na meksičku ekonomiju uglavnom bili pozitivni, ali skromni. Iako su postojali periodi pozitivnog i negativnog ekonomskog rasta u Meksiku nakon implementacije sporazuma, teško je precizno izmeriti koliki je deo ovih ekonomskih promena pripisan NAFTA sporazumu. Studija Svetske banke koja procenjuje neke od ekonomskih uticaja NAFTA sporazuma na Meksiko zaključila je da je NAFTA pomogla Meksiku da se približi nivoima razvoja u SAD i Kanadi. U studiji se navodi da je NAFTA pomogla meksičkim proizvođačima da se brže prilagode američkim tehnološkim inovacijama, što je verovatno imalo pozitivan uticaj na broj i kvalitet radnih mesta i na smanjenje makroekonomske volatilnosti i velikih varijacija u stopi rasta BDP-a u Meksiku. Takođe, procenjuje se da je sporazum doprineo povećanom nivou sinhronosti u poslovnim ciklusima u Meksiku, SAD i Kanadi i da je pojačao visoku osetljivost meksičkih ekonomskih sektora na ekonomska kretanja u SAD.¹³² Druge studije sugerišu da je NAFTA bila razočaravajuća, jer nije uspeła da značajno poboljša meksičku ekonomiju ili smanji razlike u prihodima između Meksika i njegovih severnih suseda SAD i Kanade. Neki tvrde i da je uspeh NAFTA-e u Meksiku verovatno bio ograničen činjenicom da NAFTA nije bila dopunjena komplementarnim politikama koje bi mogle da promovišu dublji napor regionalne integracije. Ove politike su mogle uključivati poboljšanja obrazovanja, industrijske politike i/ili ulaganja u infrastrukturu.¹³³

Ekonomisti se uglavnom slažu da je NAFTA sporazum koristio privredi Severne Amerike. Regionalna trgovina naglo je porasla tokom prve dve

---

Esquivel, NAFTA, Trade, and Development, Center for U.S.-Mexican Studies (San Diego), El Colegio de la Frontera Norte, Woodrow Wilson International Center for Scholars, and El Colegio de Mexico, WP 10-03, 2010.

¹³¹ Rafael E. de Hoyos and Leonardo Iacovone, Economic Performance under NAFTA, The World Bank Development Research Group, May 2011, pp. 25–27.

¹³² Daniel Lederman, William F. Maloney, and Luis Servén, Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean, The World Bank, 2005.

¹³³ Robert A. Blecker and Gerardo Esquivel, NAFTA, Trade, and Development, Center for U.S.-Mexican Studies, the Mexico Institute of the Woodrow Wilson Center, El Colegio de la Frontera Norte, and El Colegio de México, USMEX WP 10-03, 2010.

decenije sporazuma, sa otprilike 290 milijardi dolara u 1993. na više od 1,1 bilion dolara u 2016. godini. Prekogranične investicije su takođe porasle, a zalihe stranih direktnih investicija (SDI) u Meksiku su porasle u tom periodu sa 15 milijardi dolara na više od 100 milijardi dolara. Ali stručnjaci takođe kažu da se pokazalo teškim izvući direktne efekte sporazuma iz drugih faktora, uključujući brze tehnološke promene i proširenu trgovinu sa zemljama kao što je Kina. U međuvremenu, debata i dalje traje u vezi sa efektom NAFTA sporazuma na zapošljavanje i plate. Neki radnici i industrije suočili su se sa bolnim poremećajima jer su izgubili tržišni udeo zbog povećane konkurencije, dok su drugi dobili od novih tržišnih prilika koje su stvorene.¹³⁴

Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini – NAFTA iz 1994. godine je kroz pregovore revidiran i dobio je novo ime od prvih slova zemalja učesnica USMCA (*United States–Mexico–Canada Agreement*). SAD, Kanada i Meksiko su potpisali ovaj sporazum 30. novembra 2018. godine, u okviru samita Grupe 20 (G20) u Buenos Ajresu.¹³⁵ Sporazum je postignut samo 90 minuta pre isteka roka koji su SAD nametnule Kanadi da se pridruži dogovoru koji su prethodno postigli Meksiko i SAD. Novi Sporazum SAD, Meksika i Kanade (USMCA) znači zamenjuje dosadašnji dvadesetčetvorogodišnji NAFTA sporazum. Ponovni pregovori su pružili prilike za rešavanje pitanja koja trenutno nisu bila obuhvaćena NAFTA sporazumom, pa zbog toga ovaj novi dokument ima dodatna poglavlja o brojnim temama koje nisu bile obuhvaćene NAFTA sporazumom (na primer, elektronska trgovina) i ažurira postojeća poglavlja (npr. intelektualna svojina). Sporazum omogućava američkim farmerima veći pristup kanadskom tržištu mleka, ali zadržava proces rešavanja sporova koje su SAD želele da odbace i nudi zaštitu Kanadi ukoliko SAD, na primer, u budućnosti nametnu carine na automobile, kamione i auto delove koji se iz Kanade uvoze u SAD.

Postoji nekoliko promena u obavezama kod pristupa tržištu – na primer novi sporazum nameće veće zahteve sadržaja za motorna vozila, kako bi se kvalifikovala za USMCA poreklo i zahteva da određeni deo

---

¹³⁴ Andrew Chatzky, James McBride, and Mohammed Aly Sergie, NAFTA and the USMCA: Weighing the Impact of North American Trade, <https://www.cfr.org/backgrounder/naftas-economic-impact>, July 1, 2020.

¹³⁵ *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/g20-summit-trump-signs-usmca-nafta-a—update-mexico-canada-2018-11>, 30. novembar 2018.

proizvoda bude proizveden radnom snagom koja zarađuje 16 američkih dolara na sat.¹³⁶ Bescarinski tretman se nastavlja za većinu robe. Odredbe o radu i odredbe o životnoj sredini postale su poglavlja, u odnosu na fusnote iz NAFTA sporazuma. USMCA je postigla jače mehanizme sprovođenja odredbi o radu od prvobitnog NAFTA sporazuma. Rešavanje spora između investitora i države biće eliminisano za SAD–Kanadu i smanjeno za SAD–Meksiko.¹³⁷ Ovaj trilateralni sporazum bi trebalo da ide u korist svima, a ujedno i da pruži međusobnu zaštitu od uvođenja neloyalne konkurencije. Očekivanja su da moderan i kvalitetan trgovinski sporazum obezbedi slobodnija tržišta, pravedniju trgovinu i solidan ekonomski rast u severnoameričkom regionu.

U radu koji koristi globalni, višesektorski model opšte ravnoteže kako bi pružio analitičku procenu pet ključnih odredbi u novom sporazumu, uključujući stroža pravila porekla u sektoru automobila, tekstila i odeće, liberalizovanju poljoprivrednu trgovinu i druge mere trgovinskih olakšica, dobijeni rezultati pokazuju da bi ove odredbe zajedno negativno uticale na trgovinu u sektoru automobila, tekstila i odeće, dok bi generisale skromne agregatne dobitke u smislu blagostanja, uglavnom vođene poboljšanim pristupom tržištu robe, sa zanemarljivim efektom na realni BDP. Nova pravila dovode do opadanja proizvodnje vozila i delova u sve tri severnoameričke zemlje, sa pomeranjem ka većem snabdevanju i vozila i delova izvan regiona. Neki negativni rezultati za Meksiko i Sjedinjene Države usledili bi nakon primene strožih pravila o poreklu u sektorima tekstila i odeće dok je Kanada manje pogođena. Efekti povećanog pristupa SAD kanadskom tržištu mleka kojima se upravlja snabdevanjem bili bi veoma mali i makroekonomski beznačajni. Dobrobiti od USMCA bi bile znatno poboljšane ukidanjem američkih carina na uvoz čelika i aluminijuma iz Kanade i Meksika i eliminacijom kanadskih i meksičkih poreza na uvoz nametnutih nakon što su američke carine uvedene.¹³⁸

---

¹³⁶ Stewart Law, *The USMCA of 2018, the NAFTA Text, and the TPP Text Side-by-Side*: <http://www.stewartlaw.com/PracticeAreas/USMCASidebySide>, 22. septembar 2023.

¹³⁷ Jelisavac Trošić Sanja, Todić Dragoljub, Stamenović Milorad. „Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite”. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Beograd, (2018). str. 227. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/594/1/Svetskatrgovinskaorganizacija_JelisavacTroiTodiStameni-2-314.pdf.

¹³⁸ Burfisher, Mary E., Frederic Lambert, and Mr Troy D. Matheson. *NAFTA to USMCA: What is Gained?* International Monetary Fund, 2019.

USMCA je posle potpisivanja prošao kroz nekoliko meseci pregovaranja o određenim novim pravilima. U decembru je dogovoren „Protokol o izmenama i dopunama” koji su potpisale SAD, Meksiko i Kanada. Brojne teške, nove mere koje regulišu farmaceutske proizvode su revidirane ili izbrisane, što je potencijalno olakšalo konkurenciju generičkih lekova i smanjilo troškove lekova u sve tri zemlje. Pojačana su i pravila o zaštiti radnih prava, čime je snižen prag na koji se može pokrenuti žalba na nepoštenu radnu praksu. Unapređene su i procedure za ispitivanje takve žalbe ili rešavanje formalnog spora. Slična proceduralna poboljšanja su napravljena i u merama koje utiču na zaštitu životne sredine. Ova fina podešavanja sporazuma ipak ostavljaju zabrinutost o tome kako regulatorne reforme sporazuma smanjuju fleksibilnost politike javnog zdravlja. Sporazum nastavlja da podređuje poznate ili potencijalne zdravstvene troškove mnogih svojih mera sumnjivim tvrdnjama o ukupnoj ekonomskoj dobiti. Štaviše, ovi dobiti, ako se materijalizuju, verovatno će pripasti onima koji su na vrhu hijerarhije prihoda, odnosno bogatstva u sve tri zemlje.¹³⁹

Ovaj revidirani sporazum o slobodnoj trgovini u Severnoj Americi proširuje prava intelektualne svojine i regulatorna ograničenja koja će dovesti do povećanja troškova lekova, posebno u Kanadi i Meksiku. Takođe, on otvara tržišta u Kanadi i Meksiku za američki izvoz hrane bez smanjenja subvencija koje SAD daju sopstvenim proizvođačima, i uvodi niz novih regulatornih reformi koje slabe nadzor javnog zdravlja nad bezbednošću hrane. USMCA smanjuje prostor regulatorne politike kroz nove odredbe o „tehničkim barijerama u trgovini” i zahtevima za veću regulatornu koherentnost i harmonizaciju u tri zemlje. On postavlja neka ograničenja na sporne odredbe o sporovima između investitora i države, između SAD i Meksika, odredbe koje se često koriste za osporavanje ili ublažavanje zdravstvenih i ekoloških mera, i potpuno ih eliminiše u sporovima između SAD i Kanade; ali dozvoljava nova ‘zaostavština potraživanja’ tokom tri godine nakon što sporazum stupi na snagu. Poglavlja o radu i životnoj sredini sadrže nekoliko poboljšanja, ali generalno čine malo da bi se osigurala i prava radnika i zaštita životne sredine. Umesto da unapredi zaštitu javnog zdravlja, USMCA postavlja nove, proširene i izvodljive obaveze javnim regulatorima koji povećavaju

---

¹³⁹ Labonté, Ronald, Deborah Gleeson, and Courtney L. McNamara. “USMCA 2.0: a few improvements but far from a ‘healthy’ trade treaty”. *Globalization and health* 16 (2020): 1–4.

moć korporativnih interesa tokom razvoja novih propisa. To nije obrazac za unapređenje zdravlja za buduće trgovinske sporazume na koji bi vlade trebalo da se ugledaju.¹⁴⁰

Postoji nekoliko elemenata USMCA koji odražavaju bilateralnu prirodu severnoameričkih odnosa. Pored sadržaja vrednosti rada, poglavlje o korupciji jasno je usmereno na Meksiko. Štaviše, USMCA uključuje niz bilateralnih sporazuma navedenih u sporednim pismima i aneksima. Kao i CPTPP, USMCA čini radnu saradnju i saradnju u oblasti životne sredine delom glavnog sporazuma, dok su oni navedeni u posebnim sporazumima za NAFTA. Opet, ove odredbe, iako su bile trilateralne, nastale su u zabrinutosti za meksičke standarde rada i životne sredine tokom prvobitnih NAFTA pregovora početkom 1990-ih. Postoje dokazi da su sistemi za rešavanje sporova u NAFTA Poglavlju 19 i Poglavlju 11 bili korisni za trgovinu i investicije. NAFTA Poglavlje 20 se više ne koristi; nikada se nije mnogo koristio i sistem za rešavanje sporova – STO ga je u velikoj meri zamenio kao mesto za sporove koji uključuju trgovinska pravila koja su duplirana u NAFTA i STO sporazumima. Čini se da je Poglavlje 19 smanjilo upotrebu trgovinskih lekova protiv Kanade i Meksika, ali to bi takođe moglo biti zbog integracije lanaca snabdevanja u tri zemlje, što bi smanjilo podsticaje za korišćenje zakona o pravnim lekovima u trgovini u tim industrijama. Štaviše, rešavanje sporova STO takođe služi kao važno mesto za sporove u vezi sa trgovinom lekovima, posebno zato što ima materijalna pravila o pravnim lekovima za trgovinu, dok NAFTA nema. Poglavlje 11 NAFTA-e bilo je korisno za direktne strane investicije u Meksiku, smanjenjem političkog rizika i institucionalizovanjem otvaranja meksičke privrede za direktne strane investicije. Međutim, nedavno otvaranje meksičke privrede za strane direktne investicije u energetski sektor pokazuje da postoji mnogo toga što Meksiko može jednostrano da uradi da privuče strane direktne investicije, pored sveukupnog minimiziranja političkog rizika. Meksička mreža sporazuma o slobodnoj trgovini sa drugim delovima sveta, koja još nije postojala kada se pregovaralo o NAFTA-i, još jedan je faktor koji održava privlačnost Meksika kao destinacije za direktne strane investicije. Nova pravila o poreklu u automobilskom sektoru imaće negativan uticaj na Meksiko. Ona će uticati na šeme investicija u sektoru i takođe će uticati na tempo tehnološke transformacije. Sve u svemu, ovo će verovatno imati

---

¹⁴⁰ Labonté, Ronald, Eric Crosbie, Deborah Gleeson, and Courtney McNamara. "USMCA (NAFTA 2.0): tightening the constraints on the right to regulate for public health". *Globalization and Health* 15 (2019): 1-15.

negativan uticaj na konkurentnost severnoameričkog automobilskeg sektora, ali će verovatno odložiti gubitak više proizvodnih poslova u tom sektoru u Kanadi i SAD zbog automatizacije. Ovo je posebno interesantan razvoj, jer pruža primer kako bi trgovinska politika generalno mogla da odgovori na porast veštačke inteligencije i robotike u proizvodnji. Takođe je od velikog interesa za zemlje u razvoju koje se oslanjaju na niske plate da bi održale svoju konkurentsku prednost kao proizvodnu platformu za izvoz u razvijene zemlje.¹⁴¹

5.3. REGIONALNO SVEOBUHVAATNO EKONOMSKO PARTNERSTVO (RCEP)

Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo (RCEP – *Regional comprehensive economic partnership*) obuhvata praktično sve zemlje istočno od Indije – od Kine i Indonezije, pa do Japana, Australije i Novog Zelanda. RCEP je sporazum o slobodnoj trgovini između azijsko-pacifičkih zemalja Australije, Bruneja, Kambodže, Kine, Indonezije, Japana, Laosa, Malezije, Mjanmara, Novog Zelanda, Filipina, Singapura, Južne Koreje, Tajlanda i Vijetnama. Na ovaj način 15 zemalja članica čini oko 30% svetske populacije (2,2 milijarde ljudi) i 30% globalnog BDP-a (26,2 triliona dolara) od 2020. godine, što ih čini najvećim trgovinskim blokom u istoriji. Ujedinjujući prethodno postojeće bilateralne sporazume između desetočlanog ASEAN-a i pet njegovih glavnih trgovinskih partnera, RCEP je potpisan 15. novembra 2020. na virtuelnom samitu ASEAN-a čiji je domaćin bio Vijetnam. Trgovinski pakt, koji uključuje mešavinu zemalja s visokim, srednjim i niskim dohotkom, zamišljen je na samitu ASEAN-a 2011. na Baliju u Indoneziji, dok su njegovi pregovori formalno pokrenuti tokom samita ASEAN-a 2012. u Kambodži. Očekuje se da će u roku od 20 godina od stupanja na snagu ukinuti oko 90% uvoznih carina između potpisnica i uspostaviti zajednička pravila za e-trgovinu, trgovinu i intelektualnu svojinu. Jedinstvena pravila o poreklu pomoći će u olakšavanju međunarodnih lanaca nabavke i smanjenju troškova izvoza u celom bloku. RCEP je prvi sporazum o slobodnoj trgovini između Kine, Indonezije, Japana i Južne Koreje, četiri od pet

¹⁴¹ Condon, Bradley J. "From Nafta to USMCA: two's company, three's a crowd". *Latin American Journal of Trade Policy* 1, no. 2 (2018): 30–48.

¹⁴² ZYSteel. Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo, <http://bs.wenyuesteel.com/news/regional-comprehensive-economic-partnership-2/> 19.3.2021

najvećih ekonomija u Aziji.¹⁴² Novi sporazum bi trebalo da pomogne u smanjenju troškova i da olakša život kompanija omogućavajući im da izvoze svoje proizvode unutar bloka, bez ispunjavanja posebnih zahteva za svaku zemlju pojedinačno. RCEP se dotiče prava intelektualne svojine, ali zaštita životne sredine i prava radnika nisu deo pakta.

Dogovor za snižavanje carina i otvaranje trgovine uslugama unutar bloka ne uključuje SAD i smatra se alternativom pod vođstvom Kine za ugašenu američku trgovinsku inicijativu, kada su se SAD pod predsednikom Donaldom Trampom (*Trump*) povukle iz svoje inicijative Transpacifičko partnerstvo (TPP). Iz potpisivanja je upadljivo bila odsutna i Indija, koja se povukla iz pregovora zbog zabrinutosti da će sporazum omogućiti ulazak u zemlju jeftine kineske robe i da će time Kina još više ojačati svoju poziciju u ovom delu Azije. Ipak, potpisnice sporazuma izrazile su nadu da će se Nju Delhi priključiti u budućnosti, priznajući time „strateški značaj” te zemlje za sporazum koji već pokriva više od dve milijarde ljudi.¹⁴³ Rojters (*Reuters*) ocenjuje da bi RCEP, kao najveći svetski blok slobodne trgovine, mogao da snažnije zacementira položaj Kine kao ekonomskog partnera jugoistočne Azije, Japana i Severne Koreje. U ovom regionu u kojem raste rivalstvo Kine i SAD, sa novim trgovinskim sporazumom Kina kao druga najveća ekonomija na svetu biće u boljoj poziciji da oblikuje trgovinska pravila u regionu, regionu sa najvećim rastom na svetu, a prema ocenama ekonomista RCEP bi mogao da pomogne Kini da smanji zavisnost od inostranih tržišta i tehnologije.¹⁴⁴

Zemlje učesnice RCEP-a (RPC) su već potpisale bilateralne i multilateralne sporazume o slobodnoj trgovini sa zemljama članicama. Osim ASEAN+1 sporazuma o slobodnoj trgovini, 4 RPC su zaključile bilateralne sporazume o slobodnoj trgovini između zemalja članica, kao što su sporazum o slobodnoj trgovini između Koreje i Vijetnama, CECA Indije i Malezije, Sporazum o ekonomskom partnerstvu između Japana i Indonezije i FTA Kine i Tajlanda.¹⁴⁵

¹⁴³ Radio Slobodna Evropa, Najveći trgovinski sporazum na svetu jača uticaj Kine, <https://www.slobodnaevropa.org/a/najve%C4%87i-trgovinski-sporazum-na-svetu-ja%C4%8Da-uticaj-kine/30951405.html> 11/02/2024.

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ La, Meeryung, “Regional comprehensive economic partnership (RCEP): Progress and challenges”. *KIEP Research Paper. World Economy Brief* (2017): 17–12. p. 2.

Prema oceni *Fajnenšl tajmsa* (*The Financial Times*) jedan od najvećih trgovinskih sporazuma na svetu transformisaće prekogranično poslovanje i predstavlja veliki korak za ekonomsku integraciju regiona, a pojedini ekonomisti ocenjuju da će RCEP dodati 186 milijardi dolara globalnoj ekonomiji i 0,2 odsto bruto domaćem proizvodu svojih članica. U sporazumu su dva elementa posebno značajna, ističe *Fajnenšl tajms*. Prvi su pravila o poreklu. Prema postojećim sporazumima u jugoistočnoj Aziji, proizvodi kompanije, na primer iz Indonezije, mogli bi da ispunjavaju uslove sporazuma o slobodnoj trgovini s Japanom, ali ne i s Južnom Korejom. Sada će RCEP to promeniti. RCEP, za razliku od ranijeg TTP-a, relativno je neambiciozan, pošto eliminiše 90 odsto carina, dok poljoprivreda uglavnom nije pokrivena, a usluge tek mešovito. Ipak, to je i dalje veliki korak, ističe *Fajnenšl tajms*, uz ocenu da bi najveća posledica mogla biti preduzimanje prvog koraka ka pomaljanju Azije kao koherentne trgovinske zone, poput Evrope ili severne Amerike. Drugi ključni faktor je što RCEP predstavlja prvi sporazum o slobodnoj trgovini između Kine, Japana i Južne Koreje, ukazuje list, navodeći da bi se posle prvog koraka mogli ubrzati pregovori o sporazumu o slobodnoj trgovini Kina–Japan–Južna Koreja. Imajući u vidu da su tri zemlje proizvodne i tehnološke sile, to bi bio veliki razvoj za globalnu trgovinu.

Prema oceni *Njujork tajmsa* (*The New York Times*) RCEP, mada ograničenog opsega, nosi znatnu simboličku težinu, ističe američki list. Budući da pokriva više ljudi nego bilo koji prethodni regionalni sporazum o slobodnoj trgovini, mogao bi da pomogne u daljem cementiranju imidža Kine kao dominantne ekonomske sile u svom susedstvu. Pojedini stručnjaci za trgovinu kažu da potpisivanje RCEP-a pokazuje da ostatak sveta neće čekati SAD. Evropska unija takođe agresivnim tempom vodi trgovinske pregovore. I dok druge zemlje potpisuju nove ugovore, američki izvoznici mogu postepeno gubiti tlo pod nogama, zaključuje njujorški list.¹⁴⁶

Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo sveukupno deluje obećavajuće, a prema pojedinim tvrdnjama može biti revolucionarno za azijsko-pacifičku regiju. Prema Brookingsu, RCEP će biti sporazum koji će preoblikovati globalnu ekonomiju. Nalazi jedne studije pokazuju da će RCEP biti značajan pokretač regionalne trgovine uprkos svojim greškama. RCEP-ove carinske pogodnosti i pravila porekla, bez obzira na njihov

---

¹⁴⁶ Radio Slobodna Evropa, op. cit.

relativno ograničen obim, ohrabriće preduzeća da nabavljaju proizvode i usluge od članova RCEP-a, a u kombinaciji se očekuje da će RCEP i Sveobuhvatni i progresivni sporazum za transpacifičko partnerstvo (CPTPP) zameniti barem neke konkurentske američke robe, usluge i izvoz poljoprivrednih proizvoda. Za artikle koji integrišu delove i komponente iz unutrašnjosti, kao što je Kina, predviđa se da će RCEP smanjiti poreze i troškove olakšavanja trgovine, omogućavajući preduzećima da izbegnu carine iz američkog Odeljka 301.¹⁴⁷

RCEP je prvi istočnoazijski tzv. mega sporazum o slobodnoj trgovini, i ima veliko značenje kako za ASEAN tako i za istočnu Aziju. ASEAN je obezbedio centralnu ulogu u istočnoazijskoj ekonomskoj integraciji. Sporazumi AEC i RCEP postali su još važniji usred rastućeg protekcionizma, tokom i u postpandemijskoj eri. Prva korist od RCEP-a je podsticanje trgovine robom i uslugama i investicija širom istočne Azije, čime se doprinosi kontinuiranom ekonomskom razvoju regiona u celini. Drugo, RCEP će doprineti uspostavljanju novih i naprednih pravila. Treće, to će olakšati uspostavljanje proizvodnih mreža ili lanaca snabdevanja u ASEAN-u i istočnoj Aziji. Četvrto, RCEP će pomoći da se smanji ekonomski jaz između naprednih zemalja i zemalja u razvoju u regionu. Za ASEAN je važno da zadrži inicijativu u RCEP-u i u budućnosti. Odnosno, ASEAN mora osigurati strani kapital i izvozna tržišta, uspostaviti širi okvir i održati inicijativu u širem okviru. RCEP će takođe biti veoma značajan za Japan, jer čini polovinu japanske trgovinske vrednosti. Štaviše, RCEP je treći tzv. mega sporazum o slobodnoj trgovini Japana nakon CPTPP-a i Japan–EU EPA za borbu protiv protekcionizma. Uključivanje Kine u okvir RCEP-a je važno za članove ove organizacije – za buduću trgovinu, kao i za pravila u okviru šeme. Nažalost, Indija je ovog puta odbila da potpiše sporazum, ali vrata ostaju otvorena za ulazak Indije u budućnost. Priključenje Indije bi bilo važno za sve članice.¹⁴⁸

RCEP održava tržišta otvorenim i ažurira pravila trgovine i ulaganja u istočnoj Aziji, glavnom centru globalne ekonomske aktivnosti, u vreme rastućeg protekcionizma kada je i sama STO već duže vreme ugrožena. Sporazum se zasniva na sporazumima o slobodnoj trgovini ASEAN-a i jača

---

¹⁴⁷ Zreik, Mohamad. "The regional comprehensive economic partnership (RCEP) for the asia-pacific region and world". *Journal of Economic and Administrative Sciences* 40, no. 1 (2024): 57–75.

¹⁴⁸ Shimizu, Kazushi. "The ASEAN Economic Community and the RCEP in the world economy". *Journal of contemporary East Asia studies* 10, no. 1 (2021): 1–23. p. 19.

centralni položaj ove organizacije. Jedan od stubova RCEP-a je program ekonomske saradnje koji ima svoje prethodnike u pristupu ASEAN-a da dovede svoje najmanje razvijene članice i gradi se na iskustvu izgradnje kapaciteta u APEC-u i tehničkoj saradnji u okviru ASEAN-ovog sporazuma o slobodnoj trgovini između Australije i Novog Zelanda. Postoji prilika da se stvori okvir koji olakšava dublju ekonomsku saradnju koja uključuje razmenu iskustava, proširenje pravila i članstvo RCEP-a u isto vreme kao i jačanje političke saradnje. Sporazum se zasniva na sporazumima ASEAN+1 i uključuje poboljšanja pristupa tržištu i nova pravila. RCEP se često poredi sa Transpacifičkim partnerstvom (TPP) o kojem se pregovaralo paralelno. Ne ide tako daleko u svojim obavezama za liberalizaciju kao TPP ili njegov naslednik Sveobuhvatni i progresivni sporazum za transpacifičko partnerstvo (CPTPP) i ne uključuje discipline o državnim preduzećima (SOE) ili poglavlja o obavezama u vezi sa radom ili životnom sredinom. Obaveze preuzete u RCEP-u su, međutim, značajne i doprineće integraciji istočnoazijskih ekonomija. Pristup „negativne liste” u uslugama izlaže sve sektore stranoj konkurenciji, osim ako nije izričito isključen, a Kina se po prvi put obavezala na investicionu „negativnu listu”, otvarajući sve sektore stranim ulaganjima osim ako nije izričito isključena. Važno je da će pojednostavljena pravila porekla u RCEP-u – kao jedinstveno pravilo porekla – pomoći da se olakša rast regionalnih lanaca snabdevanja i pomoći produbljivanju ekonomske integracije u istočnoj Aziji.¹⁴⁹

Danas je teško naći mesto u svetu koje nema proizvode „made in China (PRC)”. Kina se pojavila kao nova „svetska radionica”. To ne bi moglo bez integracije u globalne proizvodne mreže.¹⁵⁰ Teško je uravnotežiti interese zemalja članica ove regionalne integracije zbog različitih industrijskih struktura i nivoa razvoja među njima. Pošto se pregovori o robnoj trgovini, trgovini uslugama, investicijama i drugim oblastima vode paralelno, nije lako ubrzati diskusiju s obzirom na složenost. U budućnosti bi možda vizija APEC-a o azijsko-pacifičkoj zoni slobodne trgovine (FTAAP) mogla konačno bila ostvarena integracijom nove TPP, RCEP-a i Pacifičke alijanse.¹⁵¹

¹⁴⁹ Armstrong, Shiro Patric and Peter Drysdale. “The economic cooperation potential of East Asia’s RCEP agreement”. *East Asian Economic Review* 26, no. 1 (2022): 3–25. p. 4.

¹⁵⁰ Jelisavac Trošić, Sanja. “China’s accession to the World Trade Organization: The process and the effects”. *Megatrend revija/Megatrend Review* 16 (2019): 173–192. 186 doi:10.5937/MegRev1901173J.

¹⁵¹ Juan Carlos Capuñay, *Megatrend revija/Megatrend Review* 16 (2019): 221–224.

Tekstil i odeća su kritični sektor prema RCEP-u. U 2015. šesnaest članica RCEP-a je ukupno izvezlo tekstila i odeće u vrednosti od 369 milijardi dolara (50% svetskog udela) i uvezlo 124 milijarde dolara (34% svetskog udela).¹⁵² Pošto sporazumi o slobodnoj trgovini često oblikuju regionalne lance snabdevanja,¹⁵³ interesantno je videti kako će implementacija RCEP uticati na integraciju lanca snabdevanja tekstila i odeće u azijsko-pacifičkom regionu. Nalazi jedne studije potvrđuju da će RCEP dovesti do integrisanijeg lanca snabdevanja tekstila i odeće među svojim članovima i promeniti obrazac trgovine tekstilom i odećom u azijsko-pacifičkom regionu. Nalazi studije takođe sugerišu da će, kao trgovački blok, RCEP otežati članovima koji nisu članovi RCEP-a da se uključe u lanac snabdevanja tekstilom i odećom u azijsko-pacifičkom regionu. Štaviše, nalazi studije sugerišu da iako je RCEP regionalni trgovinski sporazum, uticaj RCEP-a će ići dalje od njegovih članova. Buduće studije mogu nastaviti da istražuju kako bi implementacija RCEP-a mogla uticati na proizvodnju i trgovinu tekstilom i odećom u zemljama koje nisu RCEP kao što su Bangladeš, Sjedinjene Države i proizvođači tekstila i odeće u Evropi.¹⁵⁴

Rezultati jednog istraživanja pokazuju da su RCEP pregovori rezultirali povećanjem trgovine između RCEP i EU. Implementacija sporazuma učiniće RCEP region ekonomski više atraktivnijim iz evropske perspektive, ali će kompanije RCEP-a naići na povećano rivalstvo na međunarodnom nivou. Pod svim ostalim jednakim uslovima, članice RCEP-a (Republika Koreja, Singapur, Japan i Vijetnam) koje su postigle ili će uskoro postići bilateralni sporazum o slobodnoj trgovini sa EU (Australija, Indonezija i Novi Zeland) najverovatnije će se pojaviti kao željene destinacije za proizvodnje i ulaganja u Evropi. Ove RCEP zemlje mogu da obezbede pouzdan i lak pristup tržištima, zajedno sa

---

¹⁵² World Trade Organization, WTO (2016). Time Series on international trade. <http://stat.wto.org/Home/23/02/2024>.

¹⁵³ Masali, Anupama Devendrakumar. "Intra-industry trade in manufacturing supply chain: An empirical assessment of the India-ASEAN case". *International Journal of Supply Chain Management* 5, no. 2 (2016): 27–35.

¹⁵⁴ Lu, Sheng. "Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP): Impact on the integration of textile and apparel supply chain in the Asia-Pacific region". *Fashion Supply Chain Management in Asia: Concepts, Models, and Cases* (2019): 21–41.

okruženjem za poslovanje i investicije povezane sa mrežom dobavljača i usluga u EU, iz evropske poslovne perspektive.¹⁵⁵

Studija uticaja Regionalnog sveobuhvatnog ekonomskog partnerstva na intraindustrijsku trgovinu otkriva da na nivo intraindustrijske trgovine između država članica pozitivno utiču i carine i intraregionalne strane direktne investicije. Carine i strane direktne investicije unutar regiona mogu brzo da promovišu intraindustrijsku trgovinu među zemljama članicama. Međutim, stope doprinosa carina i intraregionalnih stranih direktnih investicija nisu posebno visoke i iznose oko 1,5%, odnosno 1,4%. Nasuprot tome, stopa doprinosa rasta BDP-a može dostići oko 8,5%. To implicira da uticaj stope privrednog rasta na unutarregionalnu intraindustrijsku trgovinu nije samo dugoročna, već je i moćnija od carine i intraregionalnih stranih direktnih investicija.¹⁵⁶

5.4. BRIKS

BRIKS je sporazum ili međuvladina organizacija, a akronim je sačinjen od početnih slova zemalja osnivača – Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južna Afrika. U početku, 2006. godine, bile su u pitanju četiri zemlje osnivači, a Južna Afrika se pridružila 2010. godine. BRIKS nije tipični regionalni sporazum jer ga sačinjavaju zemlje koje se međusobno ne graniče, izuzimajući Rusiju i Kinu, ali su one okupljene oko zajedničkih interesa. U međuvremenu, od osnivanja, ova organizacija okupila je nove članove, pa je danas čine Brazil, Rusija, Indija, Kina, Južna Afrika, Iran, Egipat, Etiopija, Ujedinjeni Arapski Emirati i Saudijska Arabija. Zahvaljujući proširenju koje je doživela ova organizacija će se ubuduće najverovatnije preimenovati u BRIKS+.

Na početku je ovaj sporazum sačinjen kako bi se olakšale investicije, a u međuvremenu je poprimio oblik geopolitičkog bloka. Vlade zemalja članica se sastaju godišnje na zvaničnim samitima i koordiniraju multilateralne politike još od 2009. godine. Osnovni postulati BRIKS-a su

---

¹⁵⁵ Fauzel, Sheereen, and Leenshya Gunnoo. "The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) Agreement and its Implications on Trade Between EU-27 and RCEP-15". *The EURASEANs: journal on global socio-economic dynamics* 4 (47) (2024): 22–34.

¹⁵⁶ Zhao, Guofeng, and Cheol-Ju Mun. "The impact of the regional comprehensive economic partnership (RCEP) on intra-industry trade: an empirical analysis using a panel vector autoregressive model". *Journal of Korea Trade* 27, no. 3 (2023): 103–118.

jednakost, nemešanje i uzajamna korist. Prema političkim konotacijama ova organizacija je stvorena da okupi najvažnije svetske zemlje u razvoju i da time izazove političku i ekonomsku moć bogatijih nacija Severne Amerike i Zapadne Evrope. Kako je sporazum započeo javile su se sumnje da li će se ove zemlje uspeti održati u alijansi, s obzirom na velike razlike između zemalja članica, kao i na široku geografsku rasprostranjenost. Osim toga postoje i suprotni interesi, kao na primer Rusija je veliki izvoznik energenata, a Indija uvoznik, tako da dok bi jednoj odgovarale visoke cene, drugoj bi, naprotiv, interes bio niske cene energenata. Takođe Brazil, Indija i Južna Afrika su demokratski uređeni režimi, dok je kod Rusije i Kine autoritativna vlast, gde je moć kod jedne ličnosti.¹⁵⁷

Prema studiji koja je istraživala uticaj direktnih stranih investicija (SDI) na tehnološke inovacije zemalja BRIKS-a od 2000. do 2020. godine, pokazuje se da strane direktne investicije, trgovinska otvorenost, ekonomski rast i istraživanje i izdaci za razvoj pozitivno utiču na tehnološke inovacije u zemljama BRIKS-a. U podsticanju tehnoloških inovacija mere politike koje bi trebalo da ove zemlje vode, a koje bi bile od pomoći svojim privredama u podsticanju tehnoloških inovacija kroz SDI su: prvo SDI i trgovinska otvorenost značajno doprinose tehnološkim inovacijama, što ukazuje da su oni pozitivni pokazatelji tehnoloških inovacija u zemljama BRIKS-a. Studija predlaže da zemlje sa nedovoljnom tehnologijom treba da povećaju SDI kako bi poboljšale inovacije na osnovu rezultata istraživanja. Kreatori politike treba da formulišu efikasne politike za privlačenje više SDI, koje katalizuju inovacije. Vlada takođe treba da poveća obim trgovine kako bi promovisala regionalne inovacije. Takođe, potrebne su stroge smernice kako bi se povećao udeo izdataka za istraživanje i razvoj kako bi se stimulisale tehnološke inovacije u zemljama BRIKS-a. Rezultati dugoročnih predviđanja govore da povećanje SDI vodi tehnološkim inovacijama. Drugo, otvorenost trgovine će takođe stimulisati tehnološke inovacije putem prijavi patenata. Treće, BDP ima značajan pozitivan uticaj na tehnološke inovacije. Konačno, potrošnja na istraživanje i razvoj igra značajnu ulogu u širenju inovacija u zemljama BRIKS-a. Štaviše, nalazi ove studije takođe pokazuju da SDI, otvorenost trgovine, ekonomski rast i izdaci za istraživanje i razvoj značajno utiču na tehnološke inovacije u zemljama BRIKS-a. Prema tome,

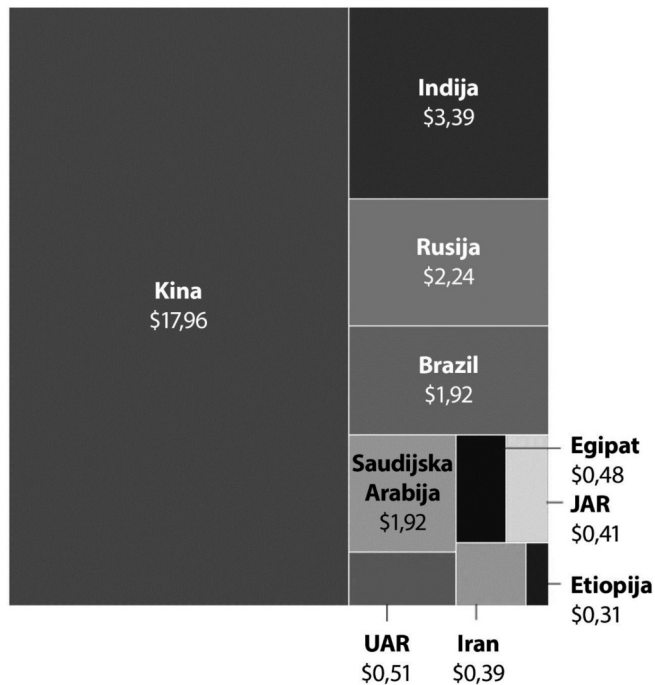
---

¹⁵⁷ Stuenkel, Oliver. *The BRICS and the future of global order*. Rowman & Littlefield, 2020. p. 2.

SDI, otvorenost trgovine, ekonomski rast i izdaci za istraživanje i razvoj stimulišu tehnološke inovacije u zemljama BRIKS-a.¹⁵⁸

Zemlje BRIKS-a uključuju velike svetske sile, poput Kine i Rusije, i zemlje koje su uticajne na svom kontinentu, kao što su Južna Afrika i Brazil. Proširena grupa ima ukupnu populaciju od oko 3,5 milijardi ili 45% stanovnika sveta. Zajedno, ekonomije članica vrede više od 28,5 biliona dolara – oko 28% globalne ekonomije. Sa Iranom, Saudijskom Arabijom i UAE kao članicama zemlje BRIKS-a proizvode oko 44% svetske nafte.¹⁵⁹

Slika 2. BRIKS zemlje i njihov BDP (BDP u trilionima američkih dolara)

Izvor: World Bank/ OECD, <https://bbc.com/news/world-66525474>

¹⁵⁸ Ali, Najabat, Khampho Phoungthong, Anwar Khan, Shah Abbas, Azer Dilanchiev, Shahbaz Tariq and Muhammad Nauman Sadiq. "Does FDI foster technological innovations? Empirical evidence from BRICS economies". Plos one 18, no. 3 (2023): e0282498. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0282498> 11/08/2024.

¹⁵⁹ BBC, Brics: What is the group and which countries have joined? <https://bbc.com/news/world-66525474> 1 February 2024.

BRIKS predstavlja više od 40% svetske populacije i skoro trećinu globalne ekonomske proizvodnje, što ga čini jednim od najvažnijih svetskih ekonomskih blokova. Ova organizacija želi da ima veći i jači glas i zastupljenost, promovišući da zastupa sve ekonomije u razvoju. BRIKS tvrdi da zapadne zemlje dominiraju važnim globalnim telima kao što su Međunarodni monetarni fond i Svetska banka, koji pozajmljuju novac vladama zemalja sveta. Zbog toga su zemlje BRIKS-a osnovale 2014. godine Novu razvojnu banku da bi mogle da pozajmljuju novac za jačanje infrastrukture u sopstvenim privredama, umesto da se obraćaju Svetskoj banci ili Međunarodnom monetarnom fondu. Novu razvojnu banku, sa sedištem u Šangaju (Kina), BRIKS je osnovao sa odobrenim početnim kapitalom od 100 milijardi dolara. Nova razvojna banka je do kraja 2022. godine obezbedila skoro 32 milijarde dolara zemljama u razvoju za nove puteve, mostove, železnice i projekte vodosnabdevanja.¹⁶⁰ Zemlje BRIKS-a se smatraju najvećim geopolitičkim rivalom bloku G7 vodećih naprednih ekonomija sveta, sprovodeći konkurentne inicijative kao što su Nova razvojna banka, aranžman o kontingentnim rezervama BRIKS-a (BRICS Contingent Reserve Arrangement), BRICS Pay – sistem distribuiranog mehanizma za razmenu platnih poruka od strane zemalja članica BRIKS-a. Slično je evropskom SWIFT sistemu, a takođe su počele objavljivati i Zajedničku statističku publikaciju BRIKS-a.

BRIKS takođe želi da uspostavi novu rezervnu valutu podržanu korpom svojih valuta, s ciljem da američki dolar prestane da bude primarna svetska rezervna valuta. Ove zemlje žele da bolje služe sopstvenim ekonomskim interesima, dok istovremeno smanjuju globalnu zavisnost od američkog dolara i evra. Za sada dolar i dalje dominira deviznim rezervama, trgovinskim fakturisanjem i valutnim transakcijama na globalnom nivou i njegova uloga kao primarne globalne rezervne valute deluje sigurno u bliskoj budućnosti. Pregovori oko platnog sistema unutar BRIKS-a još su u povoju, ali bilateralni i multilateralni sporazumi unutar ove organizacije mogli bi vremenom da formiraju osnovu za platformu za razmenu valuta. Ali, za sada, ovi sporazumi nisu usklađeni jer su pregovarani pojedinačno, a ceo proces je u stvari veoma kompleksan. Nova valuta bi mogla imati nekoliko prednosti za zemlje BRIKS-a, uključujući efikasnije prekogranične transakcije i povećanu finansijsku uključenost. Zahvaljujući olakšanim prekograničnim

---

¹⁶⁰ Ibidem

plaćanjima to bi takođe moglo da promoviše trgovinu i ekonomsku integraciju među zemljama BRIKS-a i šire. Čak i da se BRIKS ceo dedolarizuje, veliki deo sveta bi i dalje koristio dolare, a globalni monetarni poredak bi se promenio na način da bi postao više multipolaran nego unipolaran. Trenutno, na svetskom nivou oko 60% međunarodnih rezervi su dolari, 20% evri, a samo 3% kineski juani. Valute Rusije, Brazila, Indije i Južne Afrike su beznačajne.¹⁶¹

Još pre nego što se Egipat zvanično pridružio BRIKS-u nova administrativna prestonica Egipta je određena kao domaćin međunarodnog foruma Nove razvojne banke u saradnji sa egipatskim Ministarstvom za međunarodnu saradnju. Sa ovim događajem, prema saopštenju egipatskog ministarstva, očekuje se da se upozna poslovanje banke, ojača saradnja sa vladom i privatnim sektorom, razgovara o mogućnostima buduće saradnje između osnivača i novih članica BRIKS-a i maksimalno iskoristi potencijal saradnje banke. Na skupu se razgovara o različitim temama, uključujući planove Egipta da postigne razvoj i njegovu ulogu u unapređenju globalnog razvoja i unapređenju saradnje između južnih zemalja. Banka takođe predstavlja svoje finansijske alate i rešenja za podršku globalnom razvoju. Forum je došao nakon što se Egipat pridružio Novoj razvojnoj banci u martu 2023. godini kada je i zvanično je odobreno da se pridruži BRIKS grupi početkom 2024. godine. Ova multilateralna banka fokusira se na mobilizaciju resursa za projekte infrastrukture i održivog razvoja na tržištima u razvoju i zemljama u razvoju. Ona nastoji da premosti jaz u globalnom finansijskom sistemu kroz inovativna rešenja. Do danas je ova banka uspešno finansirala 96 projekata u vrednosti od 33 milijarde dolara.¹⁶²

U svojih prvih 15 godina BRIKS je proširio i održao svoju institucionalnu dinamiku, dubinu i učinak uprkos spoljnim i domaćim izazovima, tenzijama među članicama i testovima bez presedana kao što je pandemija COVID-19 i društveno-ekonomske krize koje su usledile od 2020. godine. Osnovan kao dijalog i forum za koordinaciju politike, sazeo je u trans-regionalnu instituciju upravljanja sa sveobuhvatnom političko-bezbednosnom, socio-ekonomskom i međuljudskom agendom. Njegove guste institucionalne mreže, fleksibilnost, kontinuitet i temeljni princip

---

¹⁶¹ Dejan Jovović, Politika, <https://www.politika.rs/sr/clanak/559355/Briks-protiv-dolara> 14/04/2024.

¹⁶² Doaa A.Moneim, Egypt to Host BRICS Bank 1st Int'l Forum in New Administrative Capital, <https://infobrics.org/post/41393/>, June 11, 2024.

kretanja napred samo po pitanjima prihvatljivim za sve članice bili su vitalni faktori za otpornost i evoluciju BRIKS-a. Iako je proširenje njegovog dnevnog reda inhibiralo produbljivanje saradnje, postojao je značajan kontinuitet u godišnjim predsedavanjima. Napredak u saradnji unutar BRIKS-a bio je opipljiviji od onog u reformi međunarodne arhitekture, uprkos nepokolebljivoj posvećenosti grupe pravednom međunarodnom poretku. Njegove radne metode zasnovane na konsenzusu ponekad su ograničavale vođstvo grupe. Međutim, BRIKS je dokazao svoju vrednost kao platforma za olakšavanje bilateralnih odnosa svojih članica i približavanje u pristupima, promovisanje njihove uloge u globalnom upravljanju i unapređenje inkluzivnijeg, reprezentativnijeg i efikasnijeg međunarodnog institucionalnog sistema.¹⁶³

Na početku stvaranja BRIK(S)-a većina stručnjaka iz Evrope i SAD smatrali su da ova integracija nema budućnost, jer je isuviše velika razlika između zemalja članica. S ove strane je dolazilo i do uverenja da se ove zemlje ne mogu ni politički naći na istoj strani, kao ni da bi se ova regionalna integracija mogla institucionalizovati.¹⁶⁴ Trenutno, kako se odvijaju sve više pregovori između zemalja članica BRIKS-a i kako napreduje institucionalizacija ovog sporazuma, stvarnost nam donosi neočekivana dešavanja. Takođe je ovaj blok uspeo na neki način i politički da se ujedini, bar do one granice da nema otvorenih animoziteta između zemalja.

Pored ekonomskih motiva za formiranje regionalnih integracija, ne smeju se zanemariti ni drugi motivi, pre svega politički i bezbednosni razlozi za formiranje regionalne integracije.

---

¹⁶³ Kirton, John and Marina Larionova. "The first fifteen years of the BRICS". *International Organisations Research Journal* 17, no. 2 (2022): 7–30.

¹⁶⁴ Stuenkel, Oliver. *The BRICS and the future of global order*. Rowman & Littlefield, 2020.

6. MODELI REGIONALNIH POLITIČKIH I BEZBEDNOSNIH INTEGRACIJA

Postoje različiti modeli regionalnih političkih i bezbednosnih integracija koje možemo analizirati po vertikali i po horizontali. Kada kažemo po vertikali, fokus nam je na suštinskom nivou, po dubini samih integracija, odnosno po stepenu integrisanosti, koordinisanosti, usklađenosti i saradnje. S druge strane, kada govorimo o horizontali, pre svega mislimo na regionalne političke i bezbednosne integracije koje se pre svega odnose na fizičku veličinu, odnosno na geografske okvire koje su deo date političke ili bezbednosne ili političko-bezbednosne integracije. Istorija međunarodnih odnosa svedoči o brojnim takvim integracijskim modelima čiji su ciljevi ostvarivani u potpunoj meri ili delimično, ali i integracijskim poduhvatima koji nisu zabeležili suštinski uspeh, osim na deklarativnom, tj. formalnom nivou.

6.1. EU

Odmah nakon završetka Drugog svetskog rata pojavljuju se brojni evropski pokreti, što je dovelo do njihovog okupljanja u Hagu od 7. do 10. maja 1948. godine. Na Kongresu u Hagu okupili su se delegati iz 19 evropskih država. Kongresom je predsedavao tadašnji britanski premijer Vinston Čerčil. Neki od najvažnijih zaključaka Kongresa su bili:

- naglašena je potreba stvaranja ekonomskog i političkog ujedinjenja Evrope s ciljem osiguravanja bezbedonosnog i socijalnog napretka;
- izražena je spremnost evropskih država da prenesu deo vlastitog suvereniteta na nadnacionalni nivo, kojim bi se osiguralo zajedničko ekonomsko i političko djelovanje;
- naglašena je potreba razvoja demokratskog sistema upravljanja i potreba stvaranja evropske skupštine;
- naglašena je potreba daljnjeg razvoja zaštite ljudskih prava i u tu svrhu formiranje Suda pravde.¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ Džombić, Ilija. „Evropska unija – prošlost, sadašnjost, budućnost”. Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2010. str. 15.

Utemljena na pomenutim osnovama, Evropska unija predstavlja jedan od najsloženijih, najkomplikovanijih i višedimenzionalnih regionalnih političkih i bezbednosnih integracija. Iako je reč o svojevrsnoj kontinentalnoj integraciji, u globalnim okvirima se Unija kao takva posmatra i tumači kao regionalni integracijski model utemeljen na ekonomskim postulatima, a potom osnažen političkom i bezbednosnom koordinacijom, integracijom i usklađenošću. Evropska unija kao model regionalne ekonomske, političke i bezbednosne inicijative ne predstavlja samo uspešan primer integracije u praksi u modernim, post-ratnim međunarodnim i evropskim odnosima, već kao takva pruža snažan naučni doprinos jer kroz praksu pruža suštinsko razumevanje o ekonomskim, političkim i bezbednosnim tokovima, odnosno o potencijalima i dometima ekonomske integracije kao takve, izolovane od političkih i bezbednosnih kretanja. Zapravo Evropska unija predstavlja snažan primer utemeljen na činjenicama koji svedoči o tome koliko je suštinska ekonomska integracija u značajnoj meri uslovljena od političke i bezbednosne integracije, pogotovo u aktuelnom poretku međunarodnih odnosa u kome se ekonomski, politički i bezbednosni interesi prepliću. Uspostavljena na ruševinama Drugog svetskog rata, Evropska unija je postala temelj za razumevanje ekonomskih interesa kao zajednički imenilac, čak i između suprotstavljenih i sukobljenih strana, a potom i empirijski primer za razumevanje nacionalnih interesa koji predstavljaju svojevrsan mozaik isprepleten političkim, ekonomskim i bezbednosnim interesima jednog subjekta međunarodnog prava – kakvog poznajemo prema ustrojstvu međunarodnog prava.

Počevši od ekonomskih interesa, te saradnji na toj platformi, Evropska unija je zapravo postala svojevrsna civilizacijska tvorevina u istoriji međunarodnih odnosa, jer je kao projekat na ekonomskim temeljima, a potom osnažen političkom i bezbednosnom koordinacijom država-članica uspešno uspostavila najduže razdoblje mira na evropskom kontinentu, te je istovremeno njegova održivost učinila izvesnom upravo na temeljima političkih, bezbednosnih i ekonomskih interesa država članica. Međutim, da bismo imali jasnije razumevanje, pre svega kada je reč o načinu funkcionisanja same Unije kao takve, bitno je naglasiti da je regionalna kohezija ili konvergencija politički cilj od suštinske važnosti za Evropsku uniju.¹⁶⁶ Uz to, izvan integracijskog konteksta kreiran je svojevrsan

---

¹⁶⁶ Antevski, Miroslav. „Efekti regionalne ekonomske integracije u Evropi tipa sever-sever i sever-jug”. *Economic Annals*, Beograd, 2007. str. 181.

vrednosni sistem koji je predstavljen kao „mapa puta” za sve zainteresovane političke entitete na evropskom kontinentu koji pretenduju da budu deo evropske institucionalne infrastrukture.

Kao takva, Evropska unija predstavlja odličan empirijski primer za istraživače političkih i ekonomskih nauka, ali i nauka o bezbednosti jer istovremeno pruža višestruke odgovore o tome da politički, ekonomski i bezbednosni interesi u velikoj meri zahtevaju međusobnu koordinaciju, o tome da se političke, bezbednosne i ekonomske okolnosti prepliću međusobno i determinišu jedni druge, ali i o tome da su ekonomski interesi (u kontekstu napretka) i bezbednosni interesi (u kontekstu mira) zajednički imenitelj i temelji subjektima međunarodnog prava koji pretenduju ka održivosti. U današnjoj Evropskoj uniji mogu se identifikovati gotovo sva tri obrasca integracije između zemalja i između regiona. Pored nje, EFTA ima karakter sever-sever integracije, dok je CEFTA tipičan primer obrasca jug-jug, čije su negativne karakteristike ublažene podrškom Evropske unije i perspektivom članstva.¹⁶⁷

Suočena sa brojnim političkim, ekonomskim i bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama kroz istoriju svog postojanja, ali i u aktuelnom kontekstu, kako uveženim tako i unutrašnjim, Evropska unija je bez sumnje pokazala da je nivo vertikalne integracije koje poseduje, a koji je čini jedinstvenom u globalnim okvirima, u odlučujućoj meri doprineo održivosti koju poseduje, ali i relevantnosti kao evidentnog političkog entiteta dovoljno snažnog po svim prethodno pomenutim parametrima da utiče kako na evropske tako i na šire globalne tokove u različitim delovima globalne infrastrukture. U tom kontekstu, kada je reč o EU, bitno je navesti i mišljenje Radmile Nakarade koja ističe da se, kada je u pitanju EU, pažnja analitičara obično usmerava na razmatranje ekonomskih, socijalnih, političkih dimenzija integrativnih procesa, nastanku i osobenostima transnacionalnih institucija, a mnogo manje je u fokusu preispitivanje njenih načela, strategija, prakse rešavanja sukoba, tj. EU kao mirovni projekat.¹⁶⁸ Međutim, ponovo nadovezujući se na ugao Radmile Nakarade, postoji nekoliko razloga zašto i ovaj aspekt njenog delovanja zaslužuje detaljnije razmatranje. Prvi, jer se EZ/EU

---

¹⁶⁷ Antevski, Miroslav. „Efekti regionalne ekonomske integracije u Evropi tipa sever-sever i sever-jug”. *Economic Annals*, Beograd, 2007. str. 176.

¹⁶⁸ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. *Sociološki pregled*, Beograd, 2006. str. 549.

samodefinisala kao mirovni projekat,¹⁶⁹ tj. njen središnji podsticaj je proistekao iz razornih posledica Drugog svetskog rata i zainteresovanosti ključnih evropskih zemalja da se na kontinentu obezbede pretpostavke trajnog mira. EZ/EU je obezbedila svojim članicama pola stoleća mira, šireći stabilnost i demokratiju vlastitom ekspanzijom.¹⁷⁰ Sve do pogubnog iskustva u rešavanju sukoba na Balkanu, ona je potvrđivala svoju posvećenost i sposobnost rešavanja sukoba nenasilnim putem, stavljajući naglasak na prevenciju i rešavanje uzroka, korena sukoba. Drugi razlog počiva na (zanemarenoj) povezanosti evropskog političkog, ekonomsko/socijalnog i mirovnog projekta EU. Karakter političke zajednice, uravnotežen odnos prema (ekonomskoj) efikasnosti i (socijalnoj) solidarnosti determiniše i odnos prema sukobima i način njihovog rešavanja. Treći razlog je neočekivan tok nakon završetka Hladnog rata, tj. talas novih sukoba i bezbednosnih rizika/pretnji umesto odlučnog zaokreta ka miru, koji iznova stavljaju na probu sposobnost i doslednost EU da deluje kao značajan akter (mirnog) rešavanja sukoba.¹⁷¹

Evropska unija jeste zapravo model sveobuhvatne regionalne integracije, koji uključuje političku, ekonomsku, bezbednosnu i socijalnu dimenziju. Nivoi integracije nisu jednaki, što se najasnije vidi na primeru ekonomske integracije vis-à-vis političke, a potom i bezbednosne integracije, pogotovo u aktuelnim međunarodnim odnosima nakon početka Ukrajinskog sukoba. Ali Unija, kao takva, jeste primer uspešnosti jedne regionalne integracije, vertikalne i horizontalne koja je do datog trenutka pokazala snažnu otpornost na sve unutrašnje i spoljne izazove, te se pokazala izričito snažnom u institucionalnom smislu, iako je

¹⁶⁹ A. Severin nešto drugačije tumači nastanak evropskog mirovnog projekta. On ukazuje da je EZ za ugalj i čelik, primarno nastala kao „Unija straha”, a ne „Unija vrednosti”, tj. da je temeljne vrednosti iznedrio, iznad svega, strah od rata, a potom strah od siromaštva i gladi. Vidi: A. Severin, „The Future of the EU: A Need for a New Vision”, *Internationale Politik und Gesellschaft*, 1/2006, p. 11. Op. cit., u Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 549.

¹⁷⁰ Priznavanje njenih nespornih dostignuća ne treba da zamagli činjenicu da su evropskom miru doprineli i drugi akteri od neutralnih i nesvrstanih država, lideri značajnih socijaldemokratskih partija (Brant, Krajski, Palme), KEBS/OEBS, borci za ljudska prava, Zeleni itd. Vidi: Jan Öberg, *Does the EU promote Peace?*, TFF, New Agenda, Lund, 2006. p. 49. Op. cit., u Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 550.

¹⁷¹ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 549.

činjenica da je sastavljena od suverenih i nezavisnih država sa prethodno izgrađenim snažnim institucionalnim okvirima – što Uniju kao takvu čini dodatno jačom, održivom i izvesnom.

Evropska unija predstavlja model koji ima dvostruki značaj: prvobitno jer predstavlja dugogodišnji empirijski primer o delotvornosti regionalne saradnje u međunarodnim odnosima, zatim o ulozi regionalne saradnje u slučaju Unije – koordinacije i integracije u međunarodnim odnosima. Evropska unija je na ravni međunarodnih odnosa pozicionirana kao značajan naddržavni činilac i akter koji u velikoj meri utiče na međunarodne tokove, u skladu sa svojim, odnosno interesima država članica. S druge strane, proces evropskih integracija, i u kontekstu postojećih država članica, odnosno integracije na unutrašnjem nivou, po dubini, kao i u kontekstu država kandidata koje pretenduju da postanu punopravne članice Evropske unije, odnosno integracija na geografskom planu, po širini, pokazao je da je gotovo nemoguće sprovesti sektorsku integraciju kada se posmatra iz državocentričnog ugla.

Analizirajući Evropsku uniju kao regionalni koncept to jeste model koji će na jednostavan način pružiti objašnjenje koliko regionalni tokovi determinišu globalna, odnosno međunarodna kretanja. Kao i u slučaju Bliskog istoka, geografske celine već dugoročno posmatrane kao bezbednosno izazovan region, koji takođe predstavlja jednostavan i udžbenički primer o tome koliko regionalne okolnosti, kretanja, nestabilnosti, kao i integracije, koordinacije i integracije utiču na procese u međunarodnim odnosima. Kao što smo već i napomenuli, ne uvek i ne sa identičnim intenzitetom, ali je uticaj konstanta – dokazana u empirijskom smislu i teza koja se može dokazati u akademskom smislu, čak osnažena kroz određene teorijske pristupe, pa čak i kroz pozicije savremenih realista koji su pomestili svoje težište u odnosu na svoje kolege klasične realiste, te prepoznaju različite modele saradnje u cilju očuvanja i zaštite nacionalnih interesa. U tom kontekstu, Evropska unija predstavlja primer koji regionalizmu, kao integralnom delu nauke o međunarodnim odnosima, ostavlja prostor da se pozicionira kao značajna podgrana u izučavanju, razumevanju i empirijskom ispitivanju samih međunarodnih odnosa.

Međutim, postoje i neslaganja o procesima evropskih integracija. Zapravo napad evropskim integracijama predvodili su upravo studenti prve generacije evropskih integracija.¹⁷² Ali suština u razumevanju

---

¹⁷² Hoffmann, Stanley. 1966. "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe", *Daedalus* 95: 862–914 & Inglehart, Ronald (1967). "An

evropskih integracija zapravo predstavlja moćna implikacija (koja se ne može potvrditi), a to je da će potražnja za nadnacionalizmom varirati (kao što i jeste slučaj do sada) među grupama u skladu sa gustom (nivoom) njihove prekogranične naseljenosti, odnosno transakcija, što je kao obrazac već potvrđen u nekoliko empirijskih studija.¹⁷³

6.2. ORGANIZACIJA UGOVORA O KOLEKTIVNOJ BEZBEDNOSTI (ODKB)

Organizacija Ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB) nastaje zaključenjem Ugovora o kolektivnoj bezbednosti koji su u Taškentu (Uzbekistan) 15. maja 1992. godine potpisali šefovi Jermenije, Kazahstana, Kirgistana, Rusije, Tadžikistana i Uzbekistana. Kasnije su joj se pridružili Azerbejdžan, Belorusija i Gruzija (1993). Ugovor je stupio na snagu po završetku nacionalnih postupaka ratifikacije 20. aprila 1994. godine.¹⁷⁴

Danas je aktivno članstvo u ovoj organizaciji revidirano. Za Azerbejdžan 1999. više nije imalo smisla ostati u organizaciji, pre svega u kontekstu sukoba oko Nagorno-Karabaha i ruskog pružanja vojne, političke i finansijske podrške Jermeniji.¹⁷⁵ Zatim, Uzbekistan koji je zajedno sa Azerbejdžanom i Gruzijom napustio ovaj savez 1999. godine, pa se vratio u organizaciju 2006. godine nakon gušenja protesta u Nadijanju i oštre reakcije Zapada, da bi potom, 2012. godine, doneo odluku o konačnom napuštanju ODKB-a, iako je rukovodstvo ove organizacije tvrdilo da ne postoje takve namere. Takav čin Uzbekistana jedan

---

End to European Integration?" *American Political Science Review*, 61: 1, 91–105. Op. cit., u: Hooghe, Liesbet, and Gary Marks. "European union?" *European Politics*. Routledge, 2013. str. 4.

¹⁷³ Fligstein, Neil (forthcoming). *The Limits of Europeanization*, unpublished book ms; Sandholtz, Wayne (1996). "Membership Matters: Limits of the Functional Approach to European Institutions", *Journal of Common Market Studies*, 34: 403–429. & Sandholtz, Wayne and Alec Stone Sweet, eds., (1998). *European Integration and Supranational Governance*, Oxford: Oxford University Press. Op. cit., u: Hooghe, Liesbet and Gary Marks. "European union?", *European Politics*. Routledge, 2013. str. 6.

¹⁷⁴ Tasmagambetov, Imangali Nurgaliyevich. "Collective Security Treaty as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty". *Collective Security Treaty Organization*, Moscow, 1992/2010. Dostupno na: https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded. Pristupljeno: 24.10.2024.

¹⁷⁵ Stratievski, Dmitri. "Why the CSTO failed to become Russia's NATO". *Friedrich Ebert Stiftung*, Bonn, 2023. str. 3.

tadžikistanski političar ocenio je kao ozbiljno narušavanje kredibiliteta organizacije, ističući da su i članice NATO-a suočene sa brojnim nesuglasticama, ali da je ipak gotovo nemoguće zamisliti da „na primer, Turska uđe ili napusti blok”, istovremeno optužujući Uzbekistan za sporazum sa NATO-om, kao generatorom takve odluke.¹⁷⁶ Gruzija je takođe jedna od zemalja koja je napustila ovu organizaciju 1999. godine, zajedno sa Uzbekistanom i Azerbejdžanom. Uzroci za takvu odluku Tbilisija bili su pre svega vođenje antikremljovske politike, koja je u kontekstu ODKB-a nekompatibilna sa članstvom, zatim i razmimoilaženja između Tbilisija i Kremļa po pitanju separatizma Južne Osetije i Abhazije.¹⁷⁷ Danas ova organizacija okuplja Belorusiju, Jermeniju, Kazahstan, Kirgiziju, Rusiju i Tadžikistan s ciljem zajedničke odbrane i pružanja vojne pomoći u slučaju agresije na neku od članica. Nedavno su status posmatrača u ovoj organizaciji dobili Srbija i Avganistan.

Kada je reč o statusu Jermenije, iako je ona formalno-pravno i dalje član ODKB-a, bitno je istaći da se Jerevan uzdržao od potpisivanja odluke o budžetu ODKB-a za 2024. godinu i samim time učešća u finansiranju aktivnosti organizacije, dok istovremeno više od godinu dana bojkotuje sastanke na visokom nivou, vojne vežbe, kao i druge aktivnosti ODKB-a, što je jermenski premijer Nikl Pašinijan opisao kao efektivnu suspenziju njenog članstva u toj organizaciji.¹⁷⁸ Naime, Jerevan zamera državama-članicama ove organizacije, a pre svega Moskvi, zbog „oglušavanja” na poziv Jermenije za podršku nakon pokretanja vojne ofanzive Azerbejdžana na Nagorno-Karabah i duž jermensko-azerbejdžanske granice tokom septembra 2022. godine.¹⁷⁹ S druge strane, Moskva je optužila Pašinijanovu vladu da „vodi stvari do kolapsa rusko-jermenskih odnosa” po nalogu Zapada, dok istovremeno jermenski lideri tvrde da samo „diverzifikuju” svoju spoljnu i bezbednosnu politiku zbog, kako oni

---

¹⁷⁶ Stratievski, Dmitri. “Why the CSTO failed to become Russia’s NATO”. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn, 2023. str. 4.

¹⁷⁷ Stratievski, Dmitri. “Why the CSTO failed to become Russia’s NATO”. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn, 2023. str. 4.

¹⁷⁸ RSE. Jermenija obustavlja finansiranje vojnog saveza predvođenog Rusijom. Radio Slobodna Evropa. May 8, 2024. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/jermenija-vojni-savez-rusija/32938595.html>. Pristup: 10.10.2024.

¹⁷⁹ RSE. Jermenija obustavlja finansiranje vojnog saveza predvođenog Rusijom. Radio Slobodna Evropa. May 8, 2024. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/jermenija-vojni-savez-rusija/32938595.html>. Pristup: 10.10.2024.

kažu, neuspeha Rusije da ispoštuju svoje bezbednosne obaveze prema toj zemlji na južnom Kavkazu.¹⁸⁰

Kada je reč o pravima i obavezama država-članica, pre svega u domenu bezbednosti i odbrane, na osnovu osnivačkog ugovora može se ustanoviti da je reč o organizaciji sa sličnim ciljevima kao što je NATO. Iako se učinkovitost, odnosno efikasnost i efektivnost ove organizacije često problematizuju u poređenju sa NATO-om, na drugoj strani, članovi 2. i 4. iz osnivačkog ugovora svedoče da je reč o veoma sličnim, gotovo istim postulatima na kojima je utemeljen i NATO kroz svoj „popularni” član 5: „Strane su saglasne da će se oružani napad na jednog ili više njih u Evropi ili Severnoj Americi smatrati napadom na sve njih i shodno tome su saglasne da, ako dođe do takvog oružanog napada, svaka od njih, u vršenju prava na individualnu ili kolektivnu samoodbranu priznatu članom 51. Povelje Ujedinjenih nacija, pomoći će Strani ili Stranama koje su tako napadnute tako što će odmah, pojedinačno i u dogovoru sa drugim Stranama, preduzeti radnje koje smatraju neophodnim, uključujući korišćenje oružane snage, za obnavljanje i održavanje bezbednosti severnoatlantskog područja”.¹⁸¹

Na strani ODKB-a u članu 2. navodi se da „u slučaju ugrožavanja bezbednosti, stabilnosti, teritorijalnog integriteta i suvereniteta jedne ili više država članica ili ugrožavanja međunarodnog mira i bezbednosti država članica odmah će pokrenuti mehanizam zajedničkih konsultacija u cilju koordinacije svojih stavova, razviti i preduzeti mere za pomoć takvim državama članicama u cilju otklanjanja nastale pretnje”, dok su članom 4. precizirane odredbe o kolektivnom odbrambenom mehanizmu, te se navodi da „ako jedna od država članica bude podvrgnuta agresiji (oružani napad koji ugrožava bezbednost, stabilnost, teritorijalni integritet i suverenitet), države članice će to smatrati agresijom (oružani napad koji ugrožava bezbednost, stabilnost, teritorijalni integritet i suverenitet) na sve države članice ovog Ugovora. U slučaju izvršenja agresije (oružani napad koji ugrožava bezbednost, stabilnost, teritorijalni integritet i suverenitet) na bilo koju od država članica, sve ostale države

---

¹⁸⁰ RSE. Jermenija obustavlja finansiranje vojnog saveza predvođenog Rusijom. Radio Slobodna Evropa. May 8, 2024. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/jermenija-vojni-savez-rusija/32938595.html>. Pristup: 10.10.2024.

¹⁸¹ Rutte, Mark. “Collective defence and Article 5. Prod”. NATO. Brussels, October 24, 2024. Dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm. Pristupljeno: 24.10.2024.

članice na zahtev ove države članice odmah će joj pružiti neophodnu pomoć, uključujući i vojnu, kao i pružanje podrške sredstvima koja su im na raspolaganju u skladu sa pravom na kolektivnu odbranu u skladu sa članom 51. Povelje UN”.¹⁸²

Tri su činjenice identične: da se obe organizacije pozivaju na član 51. iz Povelje Ujedinjenih nacija, da će napad ili agresiju na bilo koju članicu/članice organizacije tumačiti kao napad na sve države-članice, ali i da do sada mehanizam o kolektivnoj odbrani nisu iskoristili niti NATO, kao vojni savez uspostavljen 1949. godine, niti ODKB, kao savremeniji vojni savez uspostavljen 1992. godine, ali sa velikim nasleđem sistema kolektivne odbrane u okvirima SSSR-a. Uz to moramo naglasiti da se kritike koje upućuje Jerevan ne mogu tumačiti kao ugrožavanje političke nezavisnosti i teritorijalnog integriteta države-članice, zbog činjenice da je sukob oko Nagorno-Karabaha između Jerevana i Bakua izvan teritorijalnog okvira Jermenije prema postulatima međunarodnog javnog prava i međunarodno priznatim granicama Jermenije.

Osim u pogledu rusko-ukrajinskog sukoba i invazije ukrajinskih snaga u Kurskoj oblasti koja jeste deo teritorijalne celovitosti Ruske Federacije. Zapravo ovim činom ukrajinskih vojnih snaga Moksvi su otvorene mogućnosti da pozove svoje kolege iz ODKB-a u pomoć, ali prema rečima Anreja Matveeva, kazahstanskog novinara, Moskva odbija da to učini jer, kako tvrdi, „Kremlj shvata da bi takav zahtev doveo do kraja organizacije i time razbio poslednju iluziju o vojnom uticaju Rusije u regionu brže od bilo koje druge akcije ili neaktivnosti koju trenutno preduzima”.¹⁸³

Prema ugovornim odredbama, ODKB zapravo u formalno-pravnom smislu predstavlja snažan vojni savez, utemeljen na principima kolektivne odbrane svih država-članica. U tom kontekstu teško je uspostaviti jasnu i suštinsku granicu između ODKB-a i NATO-a.

---

¹⁸² Tasmagambetov, Imangali Nurgaliyevich. “Collective Security Treaty as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty”. Collective Security Treaty Organization, Moscow, 1992/2010. Dostupno na: https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded. Pristupljeno: 24.10.2024.

¹⁸³ Matveev, Andrei. “The Illusion of Influence: The CSTO’s Journey From Symbolic Maneuvers To Real Challenges”. The Times of Central Asia, New York, 2024. Dostupno na: <https://timesca.com/the-illusion-of-influence-the-cstos-journey-from-symbolic-maneuvers-to-real-challenges/>. Pristupljeno: 30.10.2024.

Međutim, za razliku od NATO-a, ODKB „uživa” veoma marginalizovanu političku i medijsku ulogu u međunarodnim odnosima. NATO je sebe pozicionirao kao vojni odbrambeni savez slobodnog i demokratskog društva. S druge strane, šalju se negativne poruke prema ODKB-u, postavljajući ga na ravan „krhotine” iz perioda „glomaznog” SSSR-a i analizirajući njegovo postojanje kao pokušaj Moskve da zadrži bezbednosne „konce” u svom neposrednom geografskom okruženju. U tri decenije svog postojanja, uprkos mnogim konfliktima u teritorijalnim okvirima država-članica i između njih sa nekim drugim državama, snage ODKB-a upotrebljene su samo jednom – tokom unutrašnjih masovnih nereda u Kazahstanu 2022. godine.¹⁸⁴ Međutim, i ta aktivnost ove organizacije je problematizovana u međunarodnim odnosima. Vlasti u Kazahstanu su masovne proteste ocenili kao pokušaj za deorganizaciju državnih institucija, potkopavanje ustavnog poretka i, naposljetku, preuzimanja vlasti u Kazahstanu, te su na toj ravni pravdali vojnu podršku partnera ODKB-a u okončanju protesta,¹⁸⁵ dok su u međuvremenu politički čelnici EU i SAD upozorili na ljudska prava, navodeći da je ruska vojna intervencija u toj zemlji vratila sećanja na situacije koje treba izbegavati (Žozep Borelj), dok je šef američke diplomatije Entoni Blinken istakao da poštuju ustavne institucije i slobodu medija Kazahstana, ali da se zalažu za miroljubivo rešenje krize zasnovano na ljudskim pravima.¹⁸⁶

U suštini, ODKB je u javnom diskursu, u velikoj meri, posmatrana kao organizacija pod bezbednosnim i vojnim „okriljem” Ruske Federacije. Nikada nije dobila političku i medijsku „popularnost” kakvu je uživao NATO na međunarodnoj ravni, pa i u društvima država-članica, čak i kada su pojedine akcije ove organizacije izazivale nelagodnosti kod stanovništva država-članica. Javni diskurs ODKB-a od početka postojanja negativno je determinisan, utemeljen na bezbednosnoj politici SSSR-a i okrenut ka autoritarnim državnim sistemima, sa fokusom na postojeće države-članice. Do sada nije rađena studija, akademska i praktična, koja

¹⁸⁴ Stratievski, Dmitri. “Why the CSTO failed to become Russia’s NATO”. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn, 2023. str. 5.

¹⁸⁵ Mitrinović, Biljana. „Pomoć mirovnih snaga ODKB je otreznila teroriste”. Politika, Beograd, 2022. Dostupno na: <https://www.politika.rs/sr/clanak/497123/Svet/Pomoc-mirovnih-snaga-ODKB-je-otreznila-teroriste>. Pristupljeno: 2.9.2024.

¹⁸⁶ Tanjug. „Ruski mirovnjaci stigli u Kazahstan, Zapad upozorava na poštovanje ljudskih prava”. RTS. Beograd, 2022. Dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/svet/4655560/kazahstan-rusi-mirovnjaci-protesti.html>. Pristupljeno: 12.7.2024.

bi mogla hipotetički da „izmeri“ potencijale i kapacitete ove organizacije u širem bezbednosnom kontekstu, pre svega u domenu savremenih bezbednosnih rizika, izazova i pretnji, kako na regionalnoj tako i na međunarodnoj ravni.

6.3. VIŠEGRADSKA GRUPA

Formiranjem Višegradske grupe članice su nastojale da se još više ubrzaju unutardržavni tranzicioni procesi, ali i da racionalizuju i pragmatizuju svoj evropski put.¹⁸⁷ Zapravo, Višegradska grupa predstavlja model međudržavne saradnje u suštini utemeljen na nacionalnim interesima država-učesnica, a istovremeno postavljen kao najmanji zajednički imenitelj. Uspostavljanje Višegradske grupe tretirano je (a ponekad se još uvek doživljava) kao čudo i apsolutni dokaz uspeha snažnog doprinosa zasnovanog na zajedničkim interesima bez ikakve spoljne pomoći.¹⁸⁸ Imajući u vidu savremeno istorijsko nasleđe država-učesnica Višegradske grupe, te njihov „zavisni“ odnos prema nekadašnjem SSSR-u, ispostaviće se da su snažna politička volja i društvena podrška ključni determinatori ovog modela saradnje, koordinacije i integracije u veoma nestabilnim posthladnoratovskim uslovima. Iako je pojava „novih regionalizama“, posebno od kraja Hladnog rata, dovela do proširenja i revizija rane ideje regionalizma da bi se uključile nove organizacije, akteri i problematična područja,¹⁸⁹ originalni koncept regionalizma – koncept politike i prakse zasnovanih na državi stalne organizacije sa članstvom ograničenim na ograničeno geografsko područje – zadržava izuzetan značaj. Jasno iskoordinisana spoljna, ekonomska i bezbednosna politika država-članica ove grupe doprinosi

---

¹⁸⁷ Arnaudov, Mitko. „Iskustva Višegradske četvorke“. *Danas*, Beograd, 2016. Dostupno: <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/iskustva-visegradske-cetvorke/>. Pristupljeno: 22.9.2024.

¹⁸⁸ Schmidt, Andrea. “Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration”. *Politics in Central Europe*, Prague, 2016. str. 113.

¹⁸⁹ Bjorn Hettne, Andres Inotai and Oswaldo Sunkel (eds), *Studies in the New Regionalism*. Vols I-IV, (London: Macmillan, 1999–2001); Louise Fawcett and Andrew Hurrell, *Regionalism in World*

Politics. Regional Organizations and International Order (Oxford: Oxford University Press 1995) 1–4 u: Fawcett, Louise. “The history and concept of Regionalism”. *European Society of International Law (ESIL) Conference Paper Series*. No. 4. 2012. str. 3.

procesu ojačanja njihovog uticaja, kako u institucijama Evropske unije tako i van njenih granica.¹⁹⁰ Višegradska grupa, u evropskom kontekstu, predstavlja udžbenički model regionalne, odnosno subregionalne koordinacije efektivnosti kada je reč o realizaciji spoljnopolitičkih ciljeva. Posmatrano iz ugla savremene Evropske unije, u kontekstu Višegradske grupe bitno je istaći da je „evropsko iskustvo obezbedilo različite modele regionalne integracije. S jedne strane, zapadnoevropske integracije fokusirale su se na trgovinske sporazume i pomogle u uklanjanju carina među zemljama članicama. Do kraja devedesetih, ove promene su proizvele dublji nivo integracije što je dovelo do formiranja zajedničke valute.¹⁹¹ S druge strane, zemlje centralne i istočne Evrope doživele su političke promene koje su zahtevale radikalnu reviziju njihove trgovinske politike i političkih institucija. Uporedo sa neizbežnim političkim reformama, važan razvoj događaja bio je i značajno otvaranje lokalnih tržišta za strane dobavljače robe i usluga.¹⁹² Zadatak političkih čelnika takozvane Višegradske četvorke bio je u velikoj meri složeniji, jer su morali da vode paralelne procese:

- regionalno pomirenje;
- relativizacija i oslobađanje od SSSR nasleđa;
- sveobuhvatna politička i institucionalna reforma;
- sveobuhvatna tržišna reforma;
- prilagođavanje evropskim kriterijumima;
- definisanje nacionalnih interesa u novonastalim okolnostima i kreiranje spoljnopolitičkih ciljeva,
- pronalaženje najmanjih zajedničkih imenitelja na regionalnoj ravni koji će pospešiti spoljnopolitičku efikasnost i efektivnost.

¹⁹⁰ Arnaudov, Mitko. „Iskustva Višegradske četvorke”. *Danas*, Beograd, 2016. Dostupno: <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/iskustva-visegradske-cetvorke/>. Pristupljeno: 22.9.2024.

¹⁹¹ Lee, Jeong Yeon – Kim, Doyeon (2013): *Different Models for Regional Integration: Lessons from Total Factor Productivity in Europe*, ABDI Working Papers, No. 452, <https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/1212/2013.12.13.wp452.different.models.regional.integration.pdf?sequence=1>. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. “Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration”. *Politics in Central Europe*, Prague, 2016. str. 117.

¹⁹² Schmidt, Andrea. “Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration”. *Politics in Central Europe*, Prague, 2016. str. 117.

Andrea Šmit (Andrea Schmidt) u svojoj studiji ustanovio je napore integracije Višegradske četvorke kroz osam različitih uglova:

- snaženje trgovinske integracije u regionalnim okvirima;
- stvaranje odgovarajućeg okruženja za rad aktera privatnog sektora;
- razvoj infrastrukturnih programa za podršku ekonomskom rastu i regionalnoj integraciji;
- razvoj jakih institucija javnog sektora i dobrog upravljanja;
- smanjenje društvene isključenosti i razvoj inkluzivnog civilnog društva;
- doprinos miru i bezbednosti u regionu;
- razvoj ekoloških programa na regionalnom nivou;
- jačanje interakcije regiona sa drugim regionima sveta.¹⁹³

Na osnovu Šmitove podele jasno se vidi složenost procesa koordinacije i integracije koji su započeli države-učesnice Višegradske četvorke. Reč je o višestruko složenom procesu na svim nivoima koji je uz svu kompleksnost u datom trenutku na evropskoj ravni, imajući u vidu glomaznosti procesa dezintegracije SSSR-a i nepovoljne dezintegracije SFRJ, kroz oružane i građanske sukobe uspeo da doprinese ostvarivanju spoljopolitičkih ciljeva država-učesnica, a istovremeno da pozicionira ovu regionalnu inicijativu kao uspešnu i vrednu akademske pažnje i istraživačkih poduhvata. Ne sme se izostaviti ekonomska dimenzija ove integracije, odnosno činjenica „da su učesnice Višegradske grupe koje su u periodu pre pristupanja u Evropsku uniju ekonomskim mehanizmima definisale svoju političku težinu kako na evropskom tako i na širem međunarodnom planu”.¹⁹⁴

Pozivajući se na akademske analize regionalne integracije,¹⁹⁵ ovaj proces (Višegradske grupe) podsetio je na najintenzivniji oblik

---

¹⁹³ Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". *Politics in Central Europe*, Prague, 2016. str. 117.

¹⁹⁴ Arnaudov, Mitko. „Улога Отвореног Балкана у актуелним регионалним односима из перспективе стратешке политике и европских интеграција”. Напредак, Београд, 2023. стр. 52.

¹⁹⁵ De Lombaerde –Van Langenhove Indicators of regional integration, conceptual and methodological aspects, In: ed. De Lombaerde: Assessment and Measurement of Regional Integration, Routledge, London and New York, 9–42 Dobson, W. (1991): Economic Policy Coordination: Requiem or Prologue? Policy Analyses in International Economics, vol 30. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". *Politics in Central Europe*, Prague, 2016.

međudržavne interakcije sa zajedničkim međudržavnim politikama. Ciljevi ove višegradske integracije mogu se shvatiti na različite načine. Iako je Grupa osnovana delimično iz praktičnih razloga, kako Eš primećuje,¹⁹⁶ postojalo je još jedno objašnjenje za ovaj savez: verovali su u ideju Centralne Evrope, koju su Havel i novi mađarski predsednik Arpad Gonc propovedali osamdesetih, te su želeli da spreče bilo kakav povratak sitnim nacionalizmima (međuratnih godina). Ali to je bilo i zbog toga što bi tešnja mala regionalna saradnja zadobila naklonost njihovih zemalja na Zapadu.^{197, 198} Uloga višegradske saradnje takođe se može analizirati primenom nekih od navedenih faktora. Ovde je najvažnije pitanje da li su regionalni sporazumi grupe ispunili bilo koji ili sve od sledećih kriterijuma:

1. Usklađenost sa ciljevima unutrašnje politike;
2. Stvaranje podsticaja za smanjenje, minimiziranje ili eliminisanje skretanja trgovine;
3. Proizvodnja dubljeg nivoa integracije od onoga što bi se moglo postići kroz „multilateralnu opciju“;
4. Omogućavanje bržeg stepena integracije sa spoljnim zemljama nego što bi bilo moguće pod multilateralnim sporazumima.¹⁹⁹

Jasno je da je Višegradska grupa, kao takva, izazvala višestruku pažnju. Prvobitno, u empirijskom smislu, kao uspešna regionalna inicijativa koja je ostvarila noseće ciljeve u datom trenutku u međunarodnim odnosima.

---

¹⁹⁶ Ash, T. G.: The Puzzle of Central Europe: <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/ash-timothy-garton-the>. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". Politics in Central Europe, Prague, 2016. str. 118.

¹⁹⁷ Ash, T. G.: The Puzzle of Central Europe <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/ash-timothy-garton-the>. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". Politics in Central Europe, Prague, 2016. str. 118.

¹⁹⁸ Schmidt, Andrea (2011): The Eastern Borders of Europe – Symbolic, Historical and Cultural Aspects, in Tuka –Farrosy, eds., Borderless Europe – Changes, Opportunities, Publikon:Pecs, 39–54. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". Politics in Central Europe, Prague, 2016. str. 118.

¹⁹⁹ Drabek, Z. (1997) Regional and Sub-Regional Orbán in Central and Eastern Europe: an Overview, in Regionalism and the Global Economy: The Case of Central and Eastern Europe. Fondad: the Hague, www.fondad.org. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". Politics in Central Europe, Prague, 2016. str. 118.

Potom, u kontekstu procesa evropskih integracija, te razumevanja uslovljenosti i procedure tog procesa. Zatim, i u kontekstu regionalizma i značaja u empirijskom smislu na putu evropskih integracija, kada je reč o državama zainteresovanim za učlanjenje. Možda i najvažniji doprinos ove regionalne inicijative jeste u nauci u međunarodnim odnosima, u kojima se može iz više teorijskih uglova i pristupa analizirati nastanak ove inicijative, proces razvoja i efektivnosti, a zatim postaviti i nove hipoteze u razumevanju savremenih međunarodnih odnosa koji se upravo na primeru Višegradske grupe mogu potvrditi, dok se određeni, pre svega u kontekstu klasičnog realizma, mogu opovrgnuti u današnjim i aktuelnim okolnostima.

Višegradska grupa je zapravo model regionalne integracije koja se iz perspektive međunarodne političke ekonomije može posmatrati i kao „kapitalistički” model saradnje, imajući u vidu činjenicu da su se države-česnice uskladile oko najmanjih zajedničkih imenitelja, utemeljenih na njihovim nacionalnim interesima i utvrđenim spoljnopolitičkim ciljevima, dok su istovremeno paralelno rešavali ostala regionalna pitanja i bilateralna sporenja.

6.4. NATO

Krajem XX veka (tada) devetnaest članica Severnoatlantskog saveza (NATO) razmišljale su o budućnosti Alijanse u narednom veku i bile su suočene sa značajnim paradoksom. Međutim, nakon početnih sumnji i debata u godinama nakon okončanja Hladnog rata, sada se široko slažu da je NATO glavna bezbednosna organizacija u Evropi.²⁰⁰ NATO (Severnoatlantska ugovorna organizacija) predstavlja najeksponiraniju bezbednosnu i odbrambenu organizaciju čije geografske okvire je gotovo nemoguće tumačiti kao regionalni koncept. Ali, u suštini, jeste reč o politički definisanom regionu, imajući u vidu da su države-članice u najvećoj meri stožeri takozvane zapadne političke hemisfere utemeljene na principima demokratije, u kontekstu funkcionisanja političkog sistema, i kapitalizma, u kontekstu funkcionisanja tržišta. Zapravo, reč je vojno-odbrambenom savezu, verovatno jedinstvenom u istoriji međunarodnih odnosa, posmatrajući iz ugla njegovog sadržaja, odnosno nivoa

---

²⁰⁰ Daalder, Ivo H. NATO in the 21st Century: What Purpose? What Mission?. Washington, D.C.: Brookings Institution, 1999. str. 6.

usklađenosti i koordinisanosti država-članica ne samo na nivou bezbednosnih i odbrambenih pitanja, već i u domenu spoljnopolitičkog pozicioniranja. Kao takav, NATO se u sveobuhvatnom kontekstu ne može posmatrati samo kao bezbednosna i odbrambena organizacija, dok, s druge strane, ova organizacija jeste empirijski primer toga da je gotovo nemoguće koordinisati odvojeno bezbednosna i odbrambena pitanja u odnosu na ona politička. Suština je da se ona prepliću, te da su u višestrukom uzročno-posledičnom odnosu. U ovom radu NATO pronalazi svoju pozicioniranost u kontekstu takozvanih politički definisanih regiona, koji isključuju geografsku dimenziju. Iako je većina država-članica ove organizacije na evropskom geografskom području, članstvo Sjedinjenih Država i Kanade, koje čak uživaju status država-osnivača, svedoči da je reč o svojevrsnom regionalnom konceptu koji se u značajnoj meri ne utemeljuje na geografskim principima. Zapravo, posmatrano iz političkog ugla, reč je o regionalnom političkom kontekstu utemeljenom na postulatima hladnoratovnog poglavlja u međunarodnim odnosima, u kojima su se regioni i delovi sveta razdvajali pre svega po ideološkoj liniji, umesto geografskoj, fizičkoj ili bilo kojoj logičnoj varijanti. Za razliku od navedenih regionalnih okvira u ovoj studiji, NATO ima svoju autentičnu poziciju, jer u širem globalnom geografskom kontekstu obuhvata zapadnu hemisferu, dok, s druge strane, integriše više regiona u svoju infrastrukturu postavljajući tako sebe kao multiregionalnu organizaciju utemeljenu na postulatima bezbednosti i odbrane, a istovremeno održivu na postulatima političke koordinacije i ekonomske saradnje i integracije. Reč je o hibridnoj organizaciji. O tome najbolje svedoče činjenice da je 1949. primarni cilj bio da se stvori pakt o uzajamnoj pomoći kako bi se suprotstavio riziku da će Sovjetski Savez nastojati da proširi svoju kontrolu od istočne Evrope na druge delove kontinenta – bezbednosni, odnosno odbrambeni ugao; s druge strane – tu je obaveza članica da ne preuzimaju nikakve međunarodne obaveze koje su u suprotnosti sa ugovorom, kao i navođenje da su NATO članice formirale jedinstvenu zajednicu vrednosti posvećenih principima slobode pojedinca, demokratije, ljudskih prava i vladavine prava.²⁰¹ Takav NATO, iako je tokom Hladnog rata posmatran u najvećoj meri kao bezbednosna i odbrambena organizacija, na samom početku ugovorno je definisao sebe kao hibridnu političku, vojnu i bezbednosnu

---

²⁰¹ Rutte, Mark. "Founding treaty". NATO, Washington, 1949. Dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm. Pristupljeno: 1.11.2024.

alijansu, jer bi u drugačijem kontekstu izostali prethodno navedeni principi. Hibridni format ove organizacije potvrđuju i pregovori između država koji su NATO osnivači – „geografski obim Alijanse u smislu zone odgovornosti bila je još jedna tema o kojoj su pregovarači imali različita mišljenja. Sjedinjene Države i Ujedinjeno Kraljevstvo vide NATO kao regionalnu organizaciju, dok su druge zemlje, poput Francuske, smatrale da treba da preuzmu globalniju ulogu”.²⁰²

Posmatrano iz današnjeg ugla, NATO se može tumačiti kao regionalna organizacija u geografskom smislu, ako se analizira iz ugla zapadne hemisfere planete Zemlje, ali u smislu ciljeva u savremenim međunarodnim odnosima, delovanju, operacijama i zalaganjima – reč je pre svega o višedimenzionalnoj međunarodnoj organizaciji koja u kontinuitetu širi svoje interese, kako po širini – geografski kontekst, tako i po dubini – sektorski kontekst. O takvoj postavljenosti NATO-a, sve više globalnoj i međunarodnoj a sve manje regionalnoj u kontekstu tumačenja ove organizacije kao regionalne, svedoči i deo ključnih aspekata u Strateškom NATO konceptu usvojenom 2022. godine u kome se navodi: „Terorizam je asimetrična pretnja bezbednosti naših građana i međunarodnom miru i prosperitetu”; „postavljene ambicije i prinudne politike NR Kine izazivaju naše interese, bezbednost i vrednosti”; „takođe se suočavamo sa globalnim i međusobno povezanim pretnjama i izazovima kao što su klimatske promene, nove i razorne tehnologije, i erozija kontrole naoružanja, razoružanja i arhitekture neširenja”.²⁰³

Ključni NATO aspekti u Strateškom konceptu iz 2022. godine služe da nam ukažu na dve konkretne činjenice:

- prvo, NATO se može u delimičnoj meri tumačiti kao regionalna organizacija zapadne hemisfere. Teško je to dokazati putem teorijskih i empirijskih modela, imajući u vidu postojeće razumevanje regionalizma, i u političkom, i u geografskom, i u ekonomskom, i u bezbednosnom i vojnom, i u geografskom kontekstu. Reč je o organizaciji koja je u geografskom kontekstu postavljena na dva kontinenta – Severnoj Americi i Evropi, što je kao takvu sve manje postavlja u okvire regionalizma.

²⁰² Rutte, Mark. “Founding treaty”. NATO, Washington, 1949. Dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm. Pristupljeno: 1.11.2024.

²⁰³ Rutte, Mark. “NATO 2022 Strategic Concept”. NATO, Madrid, 2022. Dostupno na: <https://www.nato.int/strategic-concept/>. Pristupljeno: 1.11.2024.

- drugo, NATO je po svom sadržaju globalna organizacija, posvećena širokoj lepezi savremenih globalnih i sveprožimajućih bezbednosnih izazova, rizika i pretnji. Potom, imajući u vidu intenzivan partnerski odnos sa Australijom, kao trećim kontinentom, geografska dimenzija u smislu regiona je gotova izbrisana.

Na svom početku, 1949. godine, i pored široke geografske dimenzije, mogla je da se pretpostavi posvećenost Londona i Vašingtona tome da se ova organizacija definiše kao regionalna – pre svega posmatrano iz ugla političke sinhronizacije i postavljenih principa, ali i u kontekstu podele interesnih sfera, pre svega na evropskom kontinentu. Danas, ključni aspekti uokvireni u Strateškom NATO konceptu iz 2022. godine, uključenost ove organizacije u globalne bezbednosne tokove, kao i njena partnerska uloga na globalnoj ravni, sve više postavlja ovu organizaciju na pijedestal međunarodnih organizacija sa principima i politikom prijema novih država članica, koji su pre svega utemeljeni na političkoj i vrednosnoj ravni.

7. REGIONALIZAM U PRAKSI I TEORIJI NA ZAPADNOM BALKANU

U regionalnom konceptu zvanom Zapadni Balkan fokus, pre svega, treba staviti na političke i ekonomske tokove regionalne integracije. Sam termin je već predmet diskusija u naučnim i akademskim krugovima, ali u međuvremenu jeste postignuta prećutna saglasnost o tome da nije reč o geografskom području na zapadu Balkanskog poluostrva, već da je reč o geografski bliskim političkim entitetima koji se graniče međusobno, a koji su u političkoj terminologiji Evropske unije prepoznati i definisani kao države na postjugoslovenskom području koje još nisu deo Evropske unije, plus Albanija. Tako je ovaj region postao prepoznatljiv ne samo u okvirima Evropske unije, već i u mnogim drugim političkim subjektima na međunarodnoj sceni, pa smo često svedoci da određene države već imaju posebna odeljenja ili direktorate posvećene ovom politički definisanom regionu – Zapadnom Balkanu.

Kada je reč o sprovodljivosti regionalnih prilika i mogućnosti koji *de facto* stoje na raspolaganju državama u neposrednom i posrednom susedstvu, bitno je na samom početku istaći da je Zapadni Balkan prožet brojnim regionalnim ekonomskim, političkim i bezbednosnim inicijativama, čiji su zadaci i ciljevi pre svega utemeljeni na postratnim tekovinama, što je umnogome uticalo i doprinosilo procesu uspešnosti sprovođenja ciljeva datih regionalnih inicijativa, pokreta, platformi i informacija.

Zapravo, ako tumačimo regionalne kapacitete na Zapadnom Balkanu kao takve, bitno je istaći da nisu pratile određeni logički sled, pa su one postojeće uspostavljene na temeljima značaja saradnje i integracije političkih entiteta u geografski bliskom području. One su, suprotno takozvanim prirodnim tendencijama saradnje između geografski bliskih aktera, uspostavljene na temeljima negativnog mira,²⁰⁴ koji je posledica građanskih i međudržavnih sukoba na postjugoslovenskom području, a zatim i nužna posledica nedostatka spremnosti za suštinsko

---

²⁰⁴ Grewal, Singh Baljit. "Johan Galtung: Positive and Negative Peace". Academia.edu, San Francisco, 2003. str. 4.

prevazilaženje sporova između bivših sukobljenih strana koje bi trebalo da prethode procesu pomirenja na političkom, društvenom i, naposljetku, građanskom nivou. Suštinski, pozivajući se na razumevanje pozitivnog i negativnog mira Johana Galtunga, Zapadni Balkan može se uzeti kao empirijski model negativnog mira (uz odsustvo rata i nasilja), a veoma teško prikazati kao model pozitivnog mira, utemeljenog, prema objašnjenju Galtunga, na integraciji ljudskog društva,²⁰⁵ u kontekstu Zapadnog Balkana na integraciji društava.

Metodologija procesa pomirenja išla je od pojedinačnog ka opštem u političkim okvirima, koji se nisu znatno izmijenili u odnosu na period sukoba i otvorenih neprijateljstava. Potom, ceo proces bio je utemeljen na tri stuba:

1. Deklarativno pomirenje na visokom političkom nivou (ishod ličnog dopadanja i ličnih odnosa);
2. Deklarativno pomirenje uz snažnu podršku međunarodnih partnera (insistiranje kod međunarodnih aktera zainteresovanih za političke, ekonomske i bezbednosne tokove na Zapadnom Balkanu);
3. Pomirenje kroz modele političke, ekonomske i bezbednosne saradnje i integracije (kao model koji bi trebao da doprinese višestrukim procesima – kreiranja postulata za saradnju, zatim poverenje na osnovnom nivou, koordinacija – poverenje na srednjem nivou, a naposljetku integracija – kao međusobno izgrađeno, stabilno i održivo poverenje).

Posmatrano iz današnje perspektive, gotovo četvrt veka od okončanja oružanih sukoba na postjugoslovenskom području, čini se da je ovaj „recept“ doživeo svojevrstan fijasko i suštinski neuspeh, jer je negativni mir i dalje u znatnoj meri aktuelan kao društveno stanje. Zato što je suštinsko pomirenje, po dubini, na visokom političkom nivou ostalo samo u okvirima memoara političkih lidera, te su ti isti politički čelnici država i etničkih i verskih grupa, u političke svrhe, koristili neprijateljstva iz perioda devedesetih kako bi se obračunavali sa svojim političkim konkurentima i kako bi sticali nove političke poene. To se u političkoj utakmici na Zapadnom Balkanu pokazalo kao uspešan instrument za

---

²⁰⁵ Galtung, Johan. "An Editorial". *Journal of Peace Research*, Oslo, 1964. str. 2. Op. cit., u: Grewal, Singh Baljit. "Johan Galtung: Positive and Negative Peace". *Academia.edu*, San Francisco, 2003. str. 1.

sticanje jakih i predvidljivih političkih poena, ali ne i u procesu suštinskog regionalnog pomirenja. Zapravo reč je o *ad hoc* stabilizaciji prilika u regionalnim, zapadnobalkanskim okvirima. Postojale su političke elite koje su prepoznale lični politički interes na temeljima regionalne saradnje, pa su veoma brzo i jednostavno, bez strateških smernica, uspostavljali regionalne okvire saradnje sa kolegama iz susednih zemalja, promovišući tako svoje regionalne lidarske ambicije.

S druge strane, kada je reč o podršci od strane međunarodnih partnera, ona je u najvećoj meri bila stabilna, pre svega u takozvanoj zapadnoj evropskoj hemisferi, ali nikada suštinski dovoljna da bi uspela „preokrenuti realnost”, koja bi od dva bivša neprijatelja sada kreirala osnov za prijateljsku budućnost. U tome su najveću barijeru predstavljali nerešeni sporovi, otvorena bilateralna i regionalna pitanja, ali i različito tumačenje istorije. Zapravo, pristup međunarodnih partnera bio je upitan jer je pokušao da na temeljima posledica ratova izgradi novi temelj stabilnih, predvidljivih i održivih regionalnih odnosa. Izostao je momenat istine, izostao je momenat utvrđivanja činjenica, izostao je momenat tačnog i činjenicama utabanog tumačenja, izostao je momenat regionalne koordinacije u potrazi za istinom koja bi u idealnim uslovima bila ključan faktor u zatvaranju poglavlja ratovanja i kreiranju prostora za novo poglavlje suštinskog pomirenja, uspostavljanja poverenja, a potom saradnje, koordinacije i integracije. Zapravo, međunarodni partneri zainteresovani za stabilizaciju prilika na zapadnobalkanskom području ubrzali su ceo proces, ignorišući suštinu i pozadinu koje su dovele do ratnih sukoba. U takvim okvirima izostao je manevarski prostor koji bi doprineo pomirenju, poverenju, saradnji, koordinaciji i integraciji u praksi. Taj prostor je samo „zamagljeno” bio viđen u okvirima političkih elita, ali bez pozicioniranja u širem društvu kao diskurs budućnosti.

S treće strane, politička, ekonomska i bezbednosna saradnja i integracija jesu poslužili kao olakšavajući faktor u procesu regionalnog pomirenja, ali ne i dovoljno, posmatrano dugoročno. Jer, upravo su otvoreni sporovi, bilateralni i regionalni, podupreti makijavelističkom političkom utakmicom koja je i dalje dominantna na Zapadnom Balkanu, uvek bila „tas na vagi” koji prevagne, te vrati regionalne prilike na početak usled ogromnog nedostatka poverenja i iskrene posvećenosti pružanju doprinosa u tom procesu. Upravo zato je regionalna saradnja na Zapadnom Balkanu uvek predmet determinisan prošlošću, političkim proračunima i aktuelnošću otvorenih bilateralnih i regionalnih izazova i sporenja, umesto faktor determinisan dešavanjima u međunarodnim

odnosima, kao polje koje unutar sebe uokviruje i sam Zapadni Balkan, bez obzira da li je reč samo o politički definisanom području. Empirijski primeri svedoče koliko je regionalna saradnja u negativnom kontekstu determinator kretanja na Zapadnom Balkanu u procesu regionalne integracije. Iskoristićemo tri modela, odnosno procesa evropskih integracija, kao i inicijative „Otvoreni Balkan” i „Berlinski proces”, kako bismo prikazali koliko je regionalna saradnja, koordinacija i integracija na postjugoslovenskom području, bez Slovenije i Hrvatske a sa Albanijom, uslovljena regionalnim sporovima i otvorenim pitanjima.

Evropska integracija Severne Makedonije

Da bismo kreirali jasnije razumevanje o tome koliko regionalna saradnja utiče na proces evropskih integracija, a samim time i na regionalnu integraciju, bitno je napomenuti da Ugovor o Evropskoj uniji utvđuje uslove (član 49) i principe (član 6 (1)) koji svaka zemlja koja želi da postane članica Evropske unije (EU) mora da poštuje.²⁰⁶ U tom kontekstu, a u okvirima političkih kriterijuma, u godišnjim izveštajima Evropske komisije navodi se „da regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi predstavljaju suštinski deo u procesu evropskih integracija” za države koje pretenduju da postanu punopravne članice Unije. I sada dolazimo do suštine razumevanja o tome koliko regionalna sporenja utiču na integracijske procese. Konkretnije, na primeru Severne Makedonije, jedan u nizu godišnjih izveštaja Evropske komisije navodi da su odnosi Skoplja sa Atinom pod snažnim uticajem spora oko imena, dok su, s druge strane, odnosi Skoplja i Sofije pod snažnim uticajem različite interpretacije istorije. Konkretnije, Atina (dok je spor oko imena bio aktuelan) zamerala je Skoplju da negativno doprinosi procesu regionalne saradnje koristeći spor oko imena kao adut, te tvrdeći da Skoplje odbija da prihvati kompromisno rešenje sa Atinom.

S druge strane, Sofija i danas uslovljava put Severne Makedonije u Evropsku uniju, optužujući Skoplje da negativno utiče na dobrosusedske odnose, pre svega u kontekstu odnosa Skoplja i Sofije. Nekadašnja šefica grčke diplomatije Dora Bakojani nije propustila nijednu priliku da pokaže

---

²⁰⁶ EUR-Lex, „Accession criteria (Copenhagen criteria)”, European Union, Copenhagen/Brussels, 1993. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>. Pristupljeno: 12.8.2024.

kako spor oko imena nije jedinstveni problem između Skoplja i Atine, te da Skoplje sprovodi i druge aktivnosti suprotno principima o dobrosusedskim odnosima.²⁰⁷ S druge strane, zvanična Sofija insistirala je da se u pristupnim pregovorima sa Severnom Makedonijom za članstvo u Evropskoj uniji obuhvate i dobrosusedski odnosi, te traži da se ovo poglavlje tretira kao suštinsko pitanje uključeno u prvi klaster koji obuhvata poglavlja koja se tiču pravosuđa i osnovnih prava, pravde, slobode i bezbednosti, funkcionalnosti demokratskih institucija, reforme javne uprave, ekonomskih kriterijuma, javne uprave i javnih nabavki, kao i finansijske kontrole.²⁰⁸ Preciznije, uvrštavanjem pitanja dobrosusedskih odnosa, kao jednog od ključnih kriterijuma u procesu evroatlantskih integracija Skoplja, Sofija će „zloupotребiti” bilateralna sporenja sa Skopljem kako bi uslovlila proces evropskih integracija tvrdeći da su dobrosusedski odnosi ugroženi, te da Severna Makedonija negativno doprinosi tim odnosima time što *de facto* Skoplje odbija da prihvati bugarska uslovljavanja i pozicije u kontekstu istorije, identiteta i jezika. Sporenja koja Severna Makedonija ima sa Bugarskom, a ponekad se aktuelizuju i sa Grčkom iako je zvanično postignut sporazum oko imena države, predstavljaju jasan empirijski pokazatelj koliko je regionalna saradnja, koordinacija i integracija uslovljena bilateralnim neslaganjima i otvorenim pitanjima, ovog puta u kontekstu evropskih integracija.

Otvoreni Balkan

Inicijativa „Otvoreni Balkan”, u okvirima Zapadnog Balkana kao celine, predstavlja najkonkretniji empirijski primer na „kontu” dokazivanja teze o tome da je regionalna saradnja, koordinacija i integracija na Zapadnom Balkanu u velikoj, značajnoj, ako ne i suštinskoj, meri uslovljena postojećim sporenjima i otvorenim pitanjima. Ali, od početka razvoja postkonfliktne regionalne saradnje na Balkanu nijedna novoosnovana inicijativa nikada nije izazvala toliko brojne reakcije, kontroverze i kontradikcije kao Mini Šengen na kraju 2019. godine, odnosno Otvoreni

---

²⁰⁷ Arnaudov, Mitko. „Strategija spoljne politike Republike Makedonije od 2006. do 2015. godine”. doktorska disertacija, Beograd, 2021. str. 104.

²⁰⁸ Tuhina, Gjerajina. „Bugarska insistira da dobrosusedski odnosi budu u glavnim pitanjima pregovora sa Skopljem”. Radio Slobodna Evropa, Prag, 2020. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30874395.html>. Pristupljeno: 3.9.2024.

Balkan od 2021. godine.²⁰⁹ Iako je, pre svega, reč o inicijativi utemeljenoj na postulatima evropskih integracija i članstva u Evropskoj uniji, kao zajednički i strateški spoljnopolitički cilj država i političkih entiteta na pomenutom području, ali i na postulatima uspostavljanja Regionalnog ekonomskog prostora zapadnobalkanske šestorke, kako je predviđeno Višegodišnjim akcionim planom usvojenim na Samtitu premijera Zapadnog Balkana u Trstu u julu 2017, kao deo Berlinskog procesa,²¹⁰ njena sveobuhvatna efikasnost i efektivnost u kontekstu regionalnih integracija ugrožena je zbog ograničene regionalne inkluzivnosti kao posledice političke instrumentalizacije i tumačenja svrhe ovog projekta. Uz izražena politička neprijateljstva, otvorena pitanja iz nedavne ratne prošlosti i sveprisutnog fenomena nepoverenja, saradnja (u oblasti bezbednosti) postala je gotovo nemoguća na Zapadnom Balkanu.²¹¹ S druge strane, bitno je takođe istaći da trgovina može pomoći u rešavanju sukoba, ali nije dovoljno da to učini sama.²¹² Dok su, s jedne strane, države-osnivači i još uvek aktuelne i jedine učesnice – Srbija, Severna Makedonija i Albanija – insistirale na ovom autentičnom modelu regionalne saradnje, koordinacije i integracije, ne ugrožavajući već postojeće okvire, te ističući da je reč o „regionalnom projektu” koji će dodatno doprineti intenziviranju regionalnih procesa u afirmativnom smislu, politički čelnici u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, ali i privremene vlasti u Prištini,

---

²⁰⁹ Đukanović, Dragan and Branislav Đorđević. 2020. „Mali Šengen – koncept, implementacija i kontroverze”. *Međunarodni problemi* 72 (3): 595–618. <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003595D> u: Jelisavac Trošić, Sanja, and Mitko Arnaudov. “What are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?”. *The Review of International Affairs* 74 (2023). str. 70.

²¹⁰ Privredna komora Srbije, “Joint Declaration by the president of the Republic of Serbia, Prime minister of the Republic of Albania and the Prime minister of the Republic of North Macedonia”. *Otvoreni Balkan*. Novi Sad. 2020. str. 1. Dostupno na: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Novi_Sad1.pdf. Pristupljeno: 1.9.2024.

²¹¹ Gjurovski, Marjan and Mitko Arnaudov. “Security Dimension of Open Balkans: Contemporary Security Challenges as a Chance for Regional Security Platform”. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi* 6.1 (2024). str. 2.

²¹² Skaperdas, Stergios and Syropoulos, Constantinos (2001) Guns, Butter, and Openness. On the Relationship Between Security and Trade, in: *The American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 91, No. 2, p. 357, u: Shams, Rasul. Why do countries form regions? The political economy of regional integration. No. 169. HWWA Discussion Paper, 2002. str. 7.

instrumentalizovali su postojeća bilateralna neslaganja i razmimoilaženja kao odgovor i objašnjenje za odbijanje ove inicijative.

Bivši predsednik Crne Gore okarakterisao je Otvoreni Balkan kao projekat koji podriva državne atribute određenim zemljama na Balkanu,²¹³ ocenivši da je autorima ideje Otvorenog Balkana cilj nestanak Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova i Severne Makedonije.²¹⁴ Kada je reč o stavu Bosne i Hercegovine, pre svega bitno je istaći da rukovodstvo Republike Srpske podržava uključivanje ove zemlje u inicijativu, dok, kada je reč o stavu bošnjačkih političkih predstavnika u Sarajevu, iskoristićemo objašnjenje političke analitičarke Tanje Topić: „U okvirima bošnjačkih političkih elita, po pitanju pridruživanja te zemlje inicijativi Otvoreni Balkan dosta skepse dolazi iz razloga što se u neku ruku ta inicijativa izjednačava sa idejom o „srpskom svetu“, a samim time, između redova, provlači teza o „velikosrpskoj težnji“ koja je postojala devedesetih godina XX veka, te se zato u ovom delu političkih struktura entiteta Federacije BiH ideja Otvorenog Balkana *a priori* odbija”.²¹⁵ S treće strane, Priština odbija da prihvati Otvoreni Balkan, tvrdeći da je reč o opasnoj inicijativi bez jasne vizije, ali i da je odbijanje posledica toga što Srbija ne tretira Prištinu kao ravnopravnu stranu.²¹⁶ Inicijativa „Otvoreni Balkan” predstavlja aktuelan empirijski primer koji svedoči o tome koliko je regionalna saradnja uslovljena regionalnim sporovima, bilateralnim otvorenim pitanjima, ali i ličnim animozitetima političkih čelnika na području Zapadnog Balkana. Sve ovo zapravo nas vraća na početak ovog poglavlja, u kome objašnjavamo koliko je pogrešno utemeljenje regionalne saradnje, koordinacije i integracije zapravo postalo posledica

---

²¹³ Arnaudov, Mitko. „Otvoreni Balkan: Ekonomska integracija između političkih i bezbednosnih razmimoilaženja”. Monografija, Beograd, 2023. str. 42.

²¹⁴ „Đukanović: Cilj ‘Otvorenog Balkana’ je nestanak BiH, Crne Gore, Kosova i S. Makedonije”, Al Jazeera Balkans, jul 27, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7/27/djukanovic-abazovicu-ce-suditi-biraci-sudovi-i-historija>. Op. cit., u: Arnaudov, Mitko. „Otvoreni Balkan: Ekonomska integracija između političkih i bezbednosnih razmimoilaženja”. Monografija, Beograd, 2023. str. 42.

²¹⁵ Boris Knežević, „EU i Sarajevo spustili rampu: Zatvorena vrata za Otvoreni Balkan – Srpskainfo”, Srpskainfo (blog), jul 26, 2022, <https://srpskainfo.com/eu-i-sarajevospustili-rampu-zatvorena-vrata-za-otvoreni-balkan/>. Op. cit., u: Arnaudov, Mitko. „Otvoreni Balkan: Ekonomska integracija između političkih i bezbednosnih razmimoilaženja”. Monografija, Beograd, 2023. str. 100

²¹⁶ Arnaudov, Mitko. „Otvoreni Balkan: Ekonomska integracija između političkih i bezbednosnih razmimoilaženja”. Monografija, Beograd, 2023. str. 54.

izostanka suštinskih, predvidljivih i održivih regionalnih inicijativa. Tendencije na Zapadnom Balkanu čak se suprotstavljaju i samom polazištu neorealizma, u velikoj meri dokazanog teorijskog pravca, jer politički entiteti i akteri najčešće odbijaju uspostavljenu sistemsku strukturu kako bi zadovoljili svoje „političke apetite”, iskačući tako iz postojećih okvira i dovodeći celu sistemsku teoriju realista pod znakom pitanja, kao i njenu primenljivost u praksi. Zapravo, na Zapadnom Balkanu izostaje povratni mehanizam koji bi *ad hoc* delovanje određenih političkih entiteta vratilo u okvire date regionalne strukture, te se često okruženje posmatra kao anarhično, a stoga opasno i nepredvidljivo.

Berlinski proces

Iako su „performansi” Berlinskog procesa snažniji, u kontekstu regionalne integracije na Zapadnom Balkanu, imajući u vidu pre svega njegovu „horizontalnu sveobuhvatnost”, te uključenost svih šest političkih aktera na predmetnom području, ipak je njegova učinkovitost, u smislu efikasnosti, determinisana regionalnim političkim okolnostima. Često se iskorišćava kao platforma na kojoj se razmenjuju optužbe između strana oko otvorenih pitanja, bilateralnim sporenjima i regionalnim izazovima. A u veoma ograničenoj meri govori se o dostignućima ove inicijative, pre svega u domenu faktičke regionalne integracije. Reč je o inicijativi koja je već na samom početku njenog postavljanja protumačena na različite načine, a najmanje afirmativno. Zamera „joj se” što se kao takva pojavila za vreme mandata Žana Kloda Junkera na čelu Evropske komisije, kada je u Evropu, a pogotovu na Zapadnom Balkanu, odjeknula izjava o tome da neće biti proširenja tokom mandata tadašnje komisije.²¹⁷ Ali ne samo to, već i činjenica da u prvoj deklaraciji Berlinskog procesa nedostaje „elan” koji je postao svojevrsan „must be”, kada je reč o učlanjenju političkih aktera na Zapadnom Balkanu u Evropsku uniju. Naime, kritika je usmerena na sadržaj prve deklaracije usvojene u okvirima ove inicijative, 28. avgusta 2018. godine, gde se za razliku od Solunske deklaracije u kojoj se jasno kaže da je cilj potpuna integracija Zapadnog Balkana u Evropsku uniju, u ovoj deklaraciji Evropska unija se pominje u

---

²¹⁷ Juncker, Jean-Claude. “A new start for Europe”. Candidate for President of the European Commission/ Opening statement in the European Parliament plenary session, Strasbourg, 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/press-corner/detail/en/SPEECH_14_567. Pristup: 15.8.2024.

kontekstu približavanja regiona Uniji, ali bez ijedne reči o članstvu.²¹⁸ Nameru za pokretanje inicijative „Berlinski proces“, iz ugla Brisela i Berlina, teško je precizirati, naime da li je reč o procesu koji će osnažiti proces evropskih integracija, ili je reč o procesu koji će biti svojevrsna čekaonica za „bolja vremena“ koja će politiku proširenja Evropske unije ponovo postaviti na vrh agende država članica, ili je zapravo reč o inicijativi koja će trajno „zacementirati“ ideju o uklanjanju Zapadnog Balkana u EU, te poslužiti kao platforma za snažne i intenzivne odnose sa ovim delom Evrope, ali ne u formatu punopravnog članstva. Međutim, kada je reč o tumačenju ove inicijative u okvirima Zapadnog Balkana, evidentno je da se ista instrumentalizuje u zavisnosti od političkih okolnosti. Počev od toga da će doprineti kreiranju zajedničkog regionalnog tržišta, pa će poslužiti kao mehanizam za suštinsko regionalno pomirenje, te naposljetku kao model koji će doprineti „relaksiranju“ pre svega odnosa između Beograda i Prištine. Deset godina nakon osnivanja „Berlinski proces“ je ostao velika „nepoznanica“ u društvima na Zapadnom Balkanu. Evidentno je to da je reč o inicijativi koja nudi pragmatična rešenja za regionalnu saradnju i integraciju, koliko jeste evidentno i da nije suštinski doprinela stvarnoj regionalnoj integraciji, pa čak ni na međusobnom, političkom nivou.

7.1. EKONOMSKE INICIJATIVE NA ZAPADNOM BALKANU

Na Zapadnom Balkanu postoje realni potencijali regionalne saradnje, sa stanovišta međudržavne saradnje, kao potencijalne determinante stvaranja održivosti i stabilnosti u ekonomskom, političkom i bezbednosnom domenu.²¹⁹ Međutim, ovaj region još uvek ima dosta i potencijala za tinjajuće sukobe koji u svakom momentu mogu da se razviju u ozbiljne sukobe. Postoji veliki broj regionalnih inicijativa koji se vezuju za zemlje Zapadnog Balkana. One su kreirane iz više aspekata i ciljeva, ali u većini idu u smeru razvijanja međusobnog poverenja,

---

²¹⁸ Jelisavac, Trošić i Arnaudov, Mitko. „Berlin Process and the Open Balkans: Effectiveness, Complementarity and Comparative Advantages in the Process of Regional Integration in the Western Balkans“. Kultura polisa, Beograd, 2023. str. 71.

²¹⁹ Jelisavac Trošić, Sanja and Mitko Arnaudov. „Serbia and North Macedonia in 2023: Economic Risks, Political Challenges and Security Threats“. *Bezbednosni dijalozi= Security Dialogues* 14 (2023): 149–168. <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1244/1/2095-Article%20Text-4044-1-10-20240206.pdf>

povećanja saradnje među državama i pronalaska nekog oblika zajedničke koegzistencije, kao suseda.

Regionalna integracija u regionu Zapadnog Balkana ne iscrpljuje se u njegovim (neformalnim) granicama već obuhvata i države Jugoistočne Evrope ili druge značajne spoljne aktere, zavisno od vrste i opsega saradnje. Tako su članovi nekih zapadnobalkanskih oblika regionalne saradnje, i EU u celini, neke njene članice – Turska, Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo i SAD. Najznačajniji oblici regionalne saradnje sa značajnom ekonomskom dimenzijom su Pakt stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi, koji je 2008. zamenjen Regionalnim savetom za saradnju, Energetska zajednica, Transportna zajednica, CEFTA 2006, Berlinski proces i Otvoreni Balkan.²²⁰

Posmatrajući sa ekonomske tačke, CEFTA 2006 (*Consolidated Version of the Central European Free Trade Agreement*) je sporazum koji trenutno definiše zonu slobodne trgovine u ovom regionu. Ovaj sporazum omogućio je uklanjanje trgovinskih barijera u regionu, harmonizaciju carina, i drugih administrativnih prepreka u skladu sa pravilima STO.²²¹ Zemlje potpisnice ove regionalne inicijative u Bukureštu 2006. godine bile su Republika Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Bugarska, Republika Hrvatska, Republika Makedonija, Republika Moldavija, Republika Crna Gora, Rumunija, Republika Srbija i Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu* u skladu sa UN Rezolucijom Saveta bezbednosti 1244. Do kraja 2007. godine Sporazum je stupio na snagu u svim zemljama potpisnicama. Stvaranjem zone slobodne trgovine, zemlje Zapadnog Balkana su jasno naznačile opredeljenje za ekonomski i privredni razvoj, preuzimajući obavezu i odgovornost za budućnost čitavog regiona, u pokušaju da pokažu da su sposobne da vode zajedničku ekonomsku politiku, što naglašava evropsku perspektivu ovog regiona i želju za pridruživanjem Evropskoj uniji. Trenutno, strane CEFTA sporazuma su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo*, Moldavija, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija. Za prethodne zemlje članice CEFTA, uključujući tu i originalne zemlje članice – Poljsku,

---

²²⁰ Milošević, Aleksandar and Miloš Hrnjaz. „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: međunarodnopravni i ekonomski aspekti – Beogradski međunarodnopravni krug (2023). p. 23.

²²¹ Jelisavac, Sanja and Mina Zirojević. “Cooperation in the region of southeastern Europe within the framework of the CEFTA agreement”. *Megatrend revija: međunarodni časopis za primenjenu ekonomiju* 5, no. 1 (2008): 99–127.

Mađarsku, Češku i Slovačku, kao i malo kasnije priključenu Sloveniju, ovo članstvo se završilo ulaskom u EU. Zbog toga što su se sve strane prvobitnog sporazuma pridružile EU i tako napustile CEFTA, odlučeno je da se CEFTA proširi na ostatak Zapadnog Balkana, koji je već imao kompletiranu matricu bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini u okviru Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu.

Cilj sporazuma bilo je uspostavljanje zone slobodne trgovine u regionu. CEFTA 2006 ima za cilj proširenje regionalne trgovine robom i uslugama, stvaranje atraktivnog okruženja za ulaganja i doprinos ekonomskom razvoju i saradnji unutar regiona između zemalja članica ovog sporazuma. Poštujući principe, pravila i procedure STO i usklađujući svoju politiku sa zakonodavstvom EU, CEFTA pruža efikasan instrument za zemlje da ubrzaju svoju agendu evropskih integracija. CEFTA je od osnivanja produbljivala oblasti saradnje zasnovane na potrebama privrede i jačala trgovinske odnose između zemalja. Od postizanja potpune liberalizacije trgovine robom i dalje liberalizacije trgovine uslugama, preko smanjenja troškova vezanih za trgovinu, harmonizacije politika unutar zemalja zasnovanih na zakonodavstvu EU, do ubrzanja trgovine između zemalja putem elektronske razmene informacija, CEFTA se pokazala kao okvir koji obezbeđuje transparentne trgovinske odnose između zemalja koji mogu omogućiti preduzećima da unaprede svoje kapacitete za različita tržišta. Prema preporukama Evropske unije, zemlje koje traže članstvo u EU podstiču se da na svojim teritorijama stvore zone slobodne trgovine. CEFTA 2006 zapravo ima ulogu da pripremi zemlje za punopravno članstvo u EU.²²² Za zemlje u razvoju koje već godinama prolaze kroz ekonomske reforme, u koje spadaju i zemlje Zapadnog Balkana, trgovinska politika je veoma važno pitanje. Ove zemlje imaju otvoreniju, jasniju i stabilniju trgovinsku politiku i na taj način ostvaruju brži rast nego zemlje sa restriktivnijom trgovinskom politikom.²²³

Sa izbijanjem pandemije COVID-19 i uvođenjem ograničenja u kretanju stanovništva, kao i robe u gotovo svim zemljama regiona došlo

---

²²² Jelisavac, Sanja and Mina Zirojević. "CEFTA 2006 and economic crises—case of Serbia". *Regional Cooperation and Economic Integration Challenges and Opportunities* (2009): 117–125. <https://customs.gov.mk/images/documents/publications/kniga-prelomna.pdf#page=128>

²²³ Trošić Jelisavac, Sanja. "Pristupanje Svetskoj trgovinskoj organizaciji kao jedan od ciljeva spoljne politike Srbije". *Међународни проблеми* 70, no. 1 (2018): 28–46. DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1801028J>.

je do zastoja na graničnim prelazima. Shvatajući potrebu da se olakša prelazak granice i u okviru zemalja Zapadnog Balkana, CEFTA sekretarijat i Transportna zajednica Jugoistočne Evrope su, u cilju nesmetanog protoka robe između šest država, predložili uspostavljanje ujednačenog sistema na glavnim putnim pravcima. Najava dolaska robe na granične prelaze obavlja se preko sistema elektronske razmene podataka između carinskih uprava u okviru CEFTA. Uvedeni su „zeleni koridori” radi nesmetanog kretanja robe, kao granični prelazi otvoreni za sva teretna vozila koja prevoze robu za koju provera ili zdravstveni pregled ne bi trebalo da traje više od 15 minuta. Ova inicijativa je uspešno realizovana tokom poremećaja koje je izazvalo širenje virusa i pomogla je u prevazilaženju zastoja na graničnim prelazima u okviru CEFTA regiona.²²⁴

CEFTA sporazum je doveo do uspostavljanja zone slobodne trgovine u regionu i doprineo solidnom ekonomskom rastu, čineći formalni multilateralni okvir za unapređenje robne trgovine i postepenu liberalizaciju trgovine uslugama, ali i stvarajući funkcionalnu tržišnu ekonomiju kroz neku vrstu poligona za vežbanje sposobnosti domaćih privrednih subjekata za borbu sa konkurencijom i tržišnim akterima u Evropskoj uniji.²²⁵

Pristupanje EU predstavlja najvažniji strateški cilj Republike Srbije. Pregovori Srbije za ulazak u Evropsku uniju veoma su složeni i zahtevni. Srbija je dobila status kandidata za članstvo u EU 1. marta 2012. godine.²²⁶ Pored Srbije i ostale zemlje ovoga regiona vode pregovore o pristupanju EU. Na taj način se može reći da je proces pristupanja, kao i sve što njega prati, jedinstveni put kojima idu zemlje Zapadnog Balkana. Neophodni su dodatni naponi naše zemlje u smislu usklađivanja sa pravnim tekovinama Evropske unije.²²⁷ Regionalna saradnja je jedan od kamena temeljaca

---

²²⁴ Jelisavac Trošić, Sanja, Dejan Mladenović and Saša Đorđević. “Zeleni koridori kao metod ubrzanja prometa robe u okviru CEFTA regiona tokom pandemije COVID-19”. *Megatrend revija* 18 (2021): 255–266. DOI: 10.5937/MegRev2103255J.

²²⁵ Milošević, Aleksandar and Miloš Hrnjaz. „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: međunarodnopravni i ekonomski aspekti”. Beogradski međunarodnopravni krug (2023). p. 6.

²²⁶ Jelisavac Trošić, Sanja. “Serbia in EU and WTO negotiations”. *Revizor* 23 (2020): 49–55. DOI: 10.5937/Rev2092049J.

²²⁷ Jelisavac Trošić, Sanja. „Položaj Srbije u međunarodnim tokovima intelektualne svojine”. Položaj Srbije u savremenim međunarodnim ekonomskim odnosima. Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2012. p. 148. <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/489/1/21.%20Položaj%20Srbije.....%282012%29-129-151.pdf>.

politike proširenja EU prema Zapadnom Balkanu. Osim što je preduslov za pristupanje EU, prednosti regionalne saradnje su brojne. Unapređene političke veze mogu izgraditi poverenje koje se može iskoristiti za rešavanje otvorenih pitanja i doprinos pomirenju, dok jača ekonomska saradnja može dovesti do rasta i razvoja privlačenjem stranih direktnih investicija. Pre svega, glavni korisnici ovakvih mehanizama saradnje su građani: regionalne inicijative mogu povećati povezanost ljudi i eventualno smanjiti negativne uticaje emigracije (odliv mozgova).²²⁸

Na prvi pogled, Berlinski proces nudi najznačajniju i institucionalizovanu mapu puta za integraciju Zapadnog Balkana u EU. Direktno učešće institucija EU i država članica, posebno Nemačke i Francuske, u Berlinski proces čini ga jasnim znakom na putu ka integraciji. Međutim, zemlje Zapadnog Balkana se i dalje suočavaju sa mnogim poteškoćama i moraju da preduzmu ozbiljne reforme, posebno u oblastima borbe protiv korupcije i sprovođenja vladavine prava. Berlinski proces je oblik regionalne saradnje na visokom nivou između Zapadnog Balkana na njihovom putu ka evropskim integracijama. To je međuvladina platforma koja je uspostavljena 2014. između zapadnobalkanske šestorke i njihovih kolega u zemljama domaćinima Berlinskog procesa. Proces takođe uključuje institucije EU, međunarodne finansijske institucije i civilno društvo, omladinu i preduzeća u regionu. Proces garantuje puno učešće svake od država u regionu, uz jednaku zastupljenost i prava na putu pristupnih pregovora. Berlinski proces je politički projekat, iako zasnovan na ekonomskoj saradnji.²²⁹

Iako je Berlinski proces već dao rezultate, poput zajedničkog regionalnog tržišta, implementacija sporazuma od strane država Zapadnog Balkana često je bila u zastoju. Nemačka i EU bi ubuduće trebalo naglašenije da insistiraju na primeni usvojenih sporazuma, jer Berlinski proces ima potencijal da povrati opadajući kredibilitet perspektiva država Zapadnog Balkana za pristupanje EU.²³⁰ Iako su preduzete značajne i proaktivne mere, takvi napori nisu bili uspešni u

---

²²⁸ Németh, Ferenc. "Western Balkans. From the Berlin Process to the Open Balkan Initiative. Prospects for the Accession Process". *Mediterranean Yearbook* (2022).

²²⁹ Ginali, Ardit. "The importance of regional EU member states in the Berlin Process: The guided integration of the Western Balkans". *European View* 22, no. 1 (2023): 111–118.

²³⁰ Vulović, Marina. *The Berlin Process in the Western Balkans: big ideas, difficult implementation*. No. 70/2022. SWP Comment, 2022.

ubeđivanju ili omogućavanju državama Zapadnog Balkana da sprovedu političke i ekonomske reforme potrebne za pristupanje EU. Takođe, iako je Berlinski proces osmišljen kao pokušaj da se ove zemlje ubede da ostanu verne procesu proširenja, on je izazvao zabrinutost da će poslužiti kao svojevrsna zamena za uspavanu politiku proširenja EU.²³¹

Berlinski proces „zasnovan je na tri glavna stuba: (i) regionalna politička saradnja i konsolidacija, uključujući bilateralno rešavanje sporova; (ii) poboljšana ekonomska saradnja, sa posebnim naglaskom na povezanosti u domenu energetike, transporta i digitalne tehnologije; (iii) međuljudski odnosi sa fokusom na mlade ljude i saradnju sa civilnim društvom”²³²

Berlinski proces čvrsto podvlači ključnu ulogu i dostignuća politike proširenja EU na ZB i jednoglasno podržava perspektivu evropskih integracija za zemlje Zapadnog Balkana. Ne kao mehanizam ili inicijativu EU, već kao intenzivnu inicijativu međuvladine saradnje koju su pokrenule neke zemlje EU. Berlinski proces je imao za cilj da olakša proces evropskih integracija za ZB konsolidacijom napora i povećanjem regionalne saradnje među njima.²³³

Dostignuća Berlinskog procesa, ma koliko obećavajuća, do danas nisu promenila igru. U suštini, veliko dostignuće Berlinskog procesa je njegov doprinos da se poveća interesovanje zainteresovanih strana VB6 i EU za regionalnu saradnju, bilo kroz doprinos Agendi povezivanja, RICO, uspostavljanje Foruma za ulaganja komora Zapadnog Balkana ili njegovom podrškom Forumu civilnog društva ili panevropskom forumu stručnjaka za refleksiju. Ali da li su ova dostignuća srazmerna izazovima sa kojima se EU suočava u regionu? U infrastrukturnom povezivanju, ambicija berlinskog procesa „stavljanja osnova na prvo mesto” deluje nekako dvosmisleno. Za razliku od Kine, koja unapređuje sopstvenu Agendu povezivanja kroz svoj milenijumski projekat „Jedan pojas, jedan put” finansiran milijardama, EU juri dva zeca: s jedne strane, nastoji da

---

²³¹ Griessler, Christina. “The Berlin Process. Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union”. *Comparative Southeast European Studies* 68, no. 1 (2020): 1–24.

²³² Flessenkemper, Tobias. “The Berlin Process: resilience in the EU waiting room”, In *Resilience in the Western Balkans*, edited by Sabina Lange, Zoran Nechev and Florian Trauner, published by EU Institute for Security Studies. 2017.

²³³ Tota, Elton. “Refocusing the European Union attention on the Western Balkans: the impact of the Berlin Process”. *Journal of Liberty and International Affairs* 6, no. 2 (2020): 155–166.

popravi infrastrukturni jaz u regionu povećanjem transporta i energije povezanosti kroz sufinansiranje infrastrukturnih projekata. S druge strane, on koristi investicione projekte kao sredstvo za razvoj administrativnih kapaciteta i unapređenja procesa zasnovanih na pravilima – zadatak koji nužno komplikuje implementaciju projekata u zemljama kojima nedostaju kapaciteti. Slično tome, različite inicijative koje žele da osnaže aktere civilnog društva, dok grade mostove sa vladinim akterima, nisu dobile pažnju koju zaslužuju.²³⁴

„Otvoreni Balkan” je regionalna inicijativa čije su članice Albanija, Severna Makedonija i Srbija. Albanija, Severna Makedonija i Srbija su u oktobru 2019. najavile stvaranje Mini šengenskog prostora, kasnije nazvan Otvoreni Balkan. Inicijativa ima za cilj da poboljša živote običnih ljudi i ukloni lokalne prepreke ekonomskom prosperitetu regiona. Inicijativa nije zamena za pristupanje EU, već može poslužiti samo kao međukorak koji političarima i građanima pruža opipljive ciljeve i koristi uz usađivanje lokalne odgovornosti.²³⁵

Ovu inicijativu su sa velikim entuzijazmom pozdravili premijeri zemalja osnivača (Srbija, Albanija i S. Makedonija) koji su ukratko obećali svojoj javnosti da će to biti inicijativa koja će negovati dijalog umesto sukoba, dovesti do većeg nivoa trgovine i potencijalnog zajedničkog tržišta. Hvaljena je kao model napravljen po uzoru na zemlje Beneluksa, koje su prethodile evropskoj Zajednici od nastanka u međuratnom periodu, i njegova glavna premisa bila je da se ubrza evropska integracija Zapadnog Balkana, a inicijativa je obećala da će nastaviti stopama Berlinskog procesa. Otvoreni Balkan je nastojao da to učini, fokusirajući se „na oblasti kao što su razvoj infrastrukture i povezanost, biznis, regionalna razmena mladih, pomirenje i nauka”. Gledano iz ove perspektive, Otvoreni Balkan bi bio kontinuitet Berlinskog procesa, komplementarni proces koji bi ga ubrzao, viđen kao inicijativa odozdo prema gore u odnosu na proces koji je vodio Berlin i koji se smatrao odozgo prema dole, sa istim ciljem punog pristupanja EU za zemlje Zapadnog Balkana.²³⁶

---

²³⁴ Marciacq, Florent. “The European Union and the Western Balkans after the Berlin Process”. *Reflecting on the* (2017).

²³⁵ Semenov, Andrej. “Open Balkan: Objectives and Justifications”. *Comillas Journal of International Relations* 24 (2022): 24–34.

²³⁶ Kalemaj, Ilir. “Open Balkans: Challenges and Opportunities Emanating from Tirana”. *Tirana Observatory through ResearchGate* (2023).

U sklopu regionalne inicijative „Otvoreni Balkan” potpisano je više dokumenata:

- Memorandum o razumevanju o saradnji u olakšavanju uvoza, izvoza i kretanja robe na Zapadnom Balkanu (29. jul 2021);
- Memorandum o razumevanju o saradnji u vezi sa slobodnim pristupom tržištu rada na Zapadnom Balkanu (29. jul 2021);
- Sporazum o saradnji u zaštiti od katastrofa na Zapadnom Balkanu (29. jul 2021);
- Sporazum o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu (21. decembar 2021);
- Sporazum o međusobnom povezivanju šema za elektronsku identifikaciju građana Zapadnog Balkana (21. decembar 2021);
- Sporazum o saradnji u oblasti veterine, bezbednosti hrane i ishrane i fitosanitarnoj oblasti na Zapadnom Balkanu (21. decembar 2021);
- Sporazum o saradnji akreditacionih tela (21. decembar 2021);
- Sporazum o uzajamnom priznavanju odobrenja ovlašćenih privrednih subjekata za sigurnost i bezbednost između Albanije i Severne Makedonije (21. decembar 2021);
- Sporazum o uzajamnom priznavanju odobrenja ovlašćenih privrednih subjekata za sigurnost i bezbednost između Albanije i Srbije (21. decembar 2021);
- Sporazum o saradnji na Zapadnom Balkanu u oblasti međusobnog priznavanja diploma i naučnih zvanja izdatim od ustanova visokog obrazovanja i drugih ovlašćenih institucija (8. jun 2022);
- Memorandum o razumevanju o saradnji u oblasti turizma na Zapadnom Balkanu (8. jun 2022);
- Memorandum o razumevanju o saradnji u oblasti kulture na Zapadnom Balkanu (8. jun 2022);
- Memorandum o razumevanju o saradnji poreskih administracija na Zapadnom Balkanu (8. jun 2022);
- Sporazum o mehanizmima za obezbeđivanje nesmetanog snabdevanja osnovnim životnim namirnicama u OB (2. septembar 2022);
- Operativni plan u oblasti civilne zaštite između Severne Makedonije, Srbije i Albanije (2. septembar 2022);

- Sporazum o saradnji u oblasti kinematografije i audio-vizuelnih aktivnosti (2. septembar 2022);
- Memorandum o saradnji Srbije i Albanije u oblasti energetike (2. septembar 2022).²³⁷

Iako je Otvoreni Balkan promovisan kao projekat koji teži dubljoj ekonomskoj i političkoj saradnji u regionu opterećenom sukobima, utemeljen na principima na kojima počiva Evropska unija, ova regionalna inicijativa je od svog početka praćena brojnim kontroverzama. Kritičari i jasno deklarirani protivnici zameraju joj nedostatak jasnih ciljeva, dominantni uticaj Srbije, promovisanje „srpskog sveta” i bespotrebno dupliranje već postojećih oblika regionalne saradnje. Zagovornici ove inicijative smatraju da su lideri nekih od regionalnih ekonomija konačno postali svesni da je proces proširenja Evropske unije suštinski zaustavljen i da je potrebno njihovo proaktivno delovanje i uspostavljanje „lokalnog vlasništva” nad procesom regionalne integracije da bi bilo kakvi značajniji ciljevi bili ostvareni.²³⁸

Zapadni Balkan bi mogao da računa na značajne dobitke u pogledu slobodnog kretanja ljudi, robe i kapitala, saradnje u oblasti zaštite od katastrofa i obezbeđivanja trajnog mira. Puna implementacija inicijative regionalne saradnje „Otvoreni Balkan” suočava se sa značajnim političkim preprekama, kao što su nerešen status Kosova*, veliki problemi u funkcionisanju Bosne i Hercegovine itd. Pored toga, Crna Gora ima svoju agendu prema kojoj očekuje skori ulazak u Evropsku uniju i pre ostalih zemalja u regionu, te stoga ne pokazuje veliko interesovanje za ovu regionalnu inicijativu. S obzirom na navedena ograničenja sa kojima se susreće implementacija ove inicijative, ne može se očekivati da je ona trenutno u potpunosti ostvariva. Stoga, da bi inicijativa „Otvoreni Balkan” bila uspešna, moguć je fleksibilan pristup, uzimajući u obzir konkretne koristi koje bi svaka zemlja Zapadnog Balkana mogla imati od učešća u inicijativi regionalne saradnje. Zemlje regiona koje još nisu pristupile Otvorenom Balkanu trebalo bi da dobiju priliku da se na određeno vreme uključe u određena pitanja od interesa za njih, kao i projektno, mrežno i fleksibilno (npr. dimenzije kao što su investicije, transport, kultura, sport, mladi). U tom kontekstu ne bi bilo potrebno institucionalizovati saradnju

---

²³⁸ Milošević, Aleksandar. „Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu”. *Društvena pravda u postkomunističkim društvima* (2022): 167.

Otvorenog Balkana i zainteresovanih zemalja, ali bi se mogao koristiti princip bilateralne saradnje pojedinih članica inicijative i zemlje koja još nije pristupila Otvorenom Balkanu.²³⁹

U svakom slučaju, „Otvoreni Balkan” kao regionalna integracija nije jedinstveno tržište, jer ne ispunjava kriterijume koje bi ovakav oblik ekonomske integracije trebalo da zadovolji. Takođe, ona nije ni carinska unija. Inicijativa „Otvoreni Balkan” je trenutno projekat koji nastoji da ostvari dublju ekonomsku i političku saradnju u regionu.

Sve je više onih koji javno govore da EU u stvari ne zna šta će sa Zapadnim Balkanom. A u slučaju da slabi uticaj EU raste uticaj Rusije, što je sve važnije jer Balkan sve više postaje bezbednosni faktor, a ne politički. Sa strateške tačke, bezbednosni rizici i izazovi sa kojima se suočavaju akteri inicijative za „Otvoreni Balkan” postaju izuzetno važni za ceo region, ali i za širi evropski bezbednosni mozaik.²⁴⁰ U okviru Evropske unije prevladava stav da, pre svega ostalog, ekonomska saradnja može zaista stabilizovati region Zapadnog Balkana pa bi, prema svim dosadašnjim pokazateljima, za zemlje ovoga regiona najbolje bilo da u budućnosti jačaju ekonomsku saradnju i zajedno podižu životni standard svojih građana.

Dve inicijative, „Berlinski proces” i „Otvoreni Balkan”, pokrenute su u vreme kada su izgledi za pristupanje Zapadnog Balkana Evropskoj uniji počeli opadati. Nakon Junkerove izjave da neće biti nove runde proširenja u okviru njegovog mandata kao predsednika Evropske komisije, uspostavljen je Berlinski proces. Slično, nakon francuske blokade pregovora o pristupanju EU sa Albanijom i Severnom Makedonijom, promovisana je inicijativa za „Otvoreni Balkan”.²⁴¹ To nam govori da iako perspektiva pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji predstavlja pokretač privrednog, društvenog, političkog i drugog razvoja ovih zemalja, ipak se ne sme zanemariti veliki značaj regionalnih

---

²³⁹ Rikalović, Gojko M., Dejan S. Molnar and Sonja N. Josipović. “The Open Balkan as a development determinant of the Western Balkan countries”. *Acta Economica* 20, no. 36 (2022): 31–51.

²⁴⁰ Jelisavac Trošić, Sanja and Mitko Arnaudov. “The security challenges of the Open Balkans from the FDI perspective – case study: Albania, Serbia and North Macedonia”. *Baština*, Vol. 34 br. 63 (2024), <https://doi.org/10.5937/bastina34-48743>.

²⁴¹ Jelisavac Trošić, Sanja and Mitko Arnaudov. “What are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?”. *The Review of International Affairs* 74 (2023): 59–85. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.3.

inicijativa na ovom području. Može se reći i da jačanje regionalne saradnje ne samo što na pozitivan način produbljuje veze između ovih zemalja i njihovu saradnju, već doprinosi i stabilizaciji ovog regiona i celokupno boljoj perspektivi svake zemlje pojedinačno na putu ka Evropskoj uniji.

U savremenom svetu nacionalne države suočene su sa značajnim ograničenjima pri upravljanju političkim aktivnostima, dok ekonomske transakcije uveliko prevazilaze nacionalne granice, pa regionalne integracije postaju poželjan i relativno efikasan instrument za rešavanje mnogobrojnih problema i za kontrolu nad procesima koji nadilaze značaj i mogućnosti nacionalnih zajednica. Različite potrebe za produblivanjem saradnje, koordinacija politika ili odgovor na zajedničke izazove, uz mnoge druge razloge, doveli su do osnivanja regionalnih integracija. Sve su zastupljenije i složene regionalne formacije koje u svom delovanju pokrivaju širok spektar aktivnosti, u skladu sa potrebama svojih članica.²⁴² Svetska trgovinska organizacija (STO) predstavlja najvažniji institucionalni okvir za regulisanje međunarodne trgovine. Za pojedinačnu zemlju potencijalne dobiti od pregovora u okviru sistema STO nisu samo one koje su rezultat njenih bilateralnih pregovora, već i indirektno koristi od primena pravila najpovoljnije nacije na snižavanje carina, koja su dogovorena među ostalim pregovorima. Zato postoji mogućnost informisanja o napretku ostalih pregovora, jer se na taj način podstiču velikodušnije koncesije.²⁴³ STO predstavlja svojevrsni pregovarački sto za kojim sede svi relevantni činioци međunarodne trgovine, a i oni drugi manje značajni, poput zemalja u razvoju, koji zahvaljujući STO imaju mogućnosti da unaprede svoj izvoz i plasiraju proizvode po preferencijalnom režimu.²⁴⁴ Trenutno su na Balkanu, Srbija i Bosna i Hercegovina jedine zemlje koje nisu članice STO.²⁴⁵ Pregovori EU sa državama Zapadnog Balkana grupisani su u 6 klastera i 35 pregovaračkih poglavlja. U okviru klastera šest, koji je

---

²⁴² Milošević, Aleksandar. „Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu”. *Društvena pravda u postkomunističkim društvima* (2022): 167–184.

²⁴³ Jelisavac, Sanja. „Pregovori o tržišnom pristupu u okviru Svetske trgovinske organizacije”. *Međunarodni Problemi* 61, no. 3 (2009).

²⁴⁴ Jelisavac Trošić, Sanja and Stevan Rapaić. „Stanje i perspektive pristupanja Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji”. *Međunarodni problemi* 67 (2015): 128–147.

²⁴⁵ Jelisavac Trošić, Sanja. „Pregovori u okviru GATT i STO”. *Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd* (2015). <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1339/1/Pregovori%20u%20okviru%20GATT%20i%20STO.pdf>.

posvećen spoljnim odnosima, nalazi se Poglavlje 30 – Ekonomski odnosi sa inostranstvom. Jedna od glavnih obaveza u ovom poglavlju jeste učlanjenje države kandidata u Svetsku trgovinsku organizaciju pre pristupanja Evropskoj uniji.

Proces regionalnih integracija na Balkanu, u istorijskom smislu, bio je obeležen uticajem velikih sila, čak i kada su inicijative za saradnju poticale od balkanskih aktera. Taj uticaj je mogao da bude blagonaklon i podržavajući u odnosu na konkretnu inicijativu, ili je pak ideja o regionalnoj saradnji bila dočekivana sa negodovanjem i aktivnim protivljenjem.²⁴⁶ Na ovaj način su velike sile uvek imale jednu od odlučujućih uloga u uspehu ili neuspehu konkretne regionalne inicijative. NE sme se zaboraviti ni konkretan finansijski doprinos, pre svega EU pojedinim inicijativama, koji je takođe umnogome bio odlučujući kada se postavlja pitanje da li ta inicijativa daje konkretne rezultate i koji je njen vek trajanja.

7.2. POLITIČKO-BEZBEDNOSNE INICIJATIVE SA EKONOMSKIM PREDZNAKOM

Kada govorimo o regionalnim inicijativama koje pokrivaju određene sektore, poput političkih, ekonomskih i bezbednosnih, moramo već na samom početku ovog poglavlja istaći da je veoma „zamagljena” linija koja razdvaja takozvanu sektorsku posvećenost ili fokus određenih inicijativa. Zapravo, zastupamo pristup koji, kada je reč o razumevanju integrativnih procesa, polazi od toga da je veoma teško izvodljiva ekskluzivno sektorska saradnja, koordinacija i integracija, posmatrano iz državocentričnog ugla. Odnosno, kada je reč o međudržavnoj saradnji, koordinaciji i integraciji, istorija udruživanja, inicijativa, projekata i savezništva pokazala je da je gotovo nemoguće zaustaviti jednom započet integracijski proces, osim u slučaju zamrzavanja u svim sektorima i u svim poljima ili celosne obustave. Ali, da bismo imali jasnije razumevanje ovog koncepta bitno je naglasiti, koristeći polazište strukturalnih realista, da je gotovo nemoguće u savremenim međunarodnim odnosima raditi na ostvarivanju nacionalnih interesa, dostižući tako spoljnopolitičke ciljeve bez

---

²⁴⁶ Milošević, Aleksandar and Miloš Hrnjaz. „Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: međunarodnopravni i ekonomski aspekti”. Beogradski međunarodnopravni krug (2023).

momentuma saradnje između različitih subjekata međunarodnog prava. Na primeru nacionalne bezbednosti, kao jednom od ključnih nacionalnih interesa svakog subjekta međunarodnog prava, predstavnici strukturalnog realizma smatraju da jačanje odnosa saradnje može u savremenim međunarodnim odnosima biti efektivniji i održiviji put u dostizanju tog cilja, kao protivteža pristupu politike moći i provokacija. U tom kontekstu, iz ugla strukturalnih realista, ponašanje racionalnih država pored korišćenja niza raspoloživih sredstava za postizanje mira, poput izgradnje vojnih snaga i uključivanja u trke u naoružanju radi dobijanja vojne prednosti, kao i obuzdavanje izgradnje snaga, u suprotnom smeru kako bi se izbegle opasnosti bezbednosne dileme, podrazumeva i razvoj međunarodne institucije u cilju pružanja pomoći kako bi saradnja bila sigurnija i korisnija.²⁴⁷ Kako institucionalna teorija tvrdi, međunarodne organizacije mogu da obezbede informacije koje smanjuju troškove varanja, mogu da stvore efikasnost smanjenjem troškova transakcija i udruživanjem resursa i mogu da obezbede državama sredstvo za signaliziranje svojih benignih motiva.²⁴⁸ Po sopstvenoj logici realizma (bar odbrambenog realizma), kako objašnjava Glaser, svaka od ovih funkcija mogla bi pomoći državi da ostvari svoje bezbednosne ciljeve.²⁴⁹

Slično je polazište kada je reč i o ekonomskoj održivosti i političkoj stabilnosti. Gotovo je nemoguće u savremenim međunarodnim odnosima osigurati političku stabilnost, ekonomsku i bezbednosnu održivost, a pritom delovati izolovano. Bez obzira na resursne kapacitete, prirodne, političke, ekonomske, vojne, bezbednosne, kulturne. A kada je reč o malim državama koje su posredan predmet ove studije, međudržavna saradnja sa subjektima sličnog obima predstavlja svojevrсно pravilo u procesima očuvanja nacionalnih interesa i ostvarivanja spoljnopolitičkih ciljeva. I dolazimo do trenutka značaja regionalne saradnje, koja je istovremeno suštinskog karaktera kako za velike i regionalne sile tako i za takozvane

---

²⁴⁷ Glaser, L. Charles. "Structural realism in a more complex world". Review of International Studies, Birmingham, 2003. str. 409.

²⁴⁸ Celeste A. Wallander, *Mortal Friends, Best Enemies: German-Russian Cooperation after the Cold War* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999), ch. 2. Op. cit., u: Glaser, L. Charles. "Structural realism in a more complex world". Review of International Studies, Birmingham, 2003. str. 409.

²⁴⁹ Glaser, L. Charles. "Structural realism in a more complex world". Review of International Studies, Birmingham, 2003. str. 409.

male i mikro države. Koristeći savremene bezbednosne izazove, rizike i pretnje pružićemo zapravo jedan od verovatno mnogih i različitih odgovora na pitanje – zašto je regionalna saradnja, koordinacija i integracija u velikoj meri uslovljena prožimanjem različitih sektora.

U aktuelnim, globalizovanim međunarodnim odnosima velike i regionalne sile, poput malih i mikro država, suočene su sa sličnim a češće i identičnim izazovima, rizicima i pretnjama. Posmatrano od kraja prve decenije XXI veka do danas ustanovićemo da su savremeni i aktuelni bezbednosni izazovi, rizici i pretnje globalnog karaktera, odnosno da one po svojoj formi ne prepoznaju fizičke granice. Kao prvi i verovatno najcitiraniji primer jeste globalna finansijska kriza iz 2007/2008. godine, koja je prvo postala najveći izazov za ekonomski i finansijski sistem Sjedinjenih Američkih Država, da bi već u narednim mesecima od njenog obznanjivanja postala ključan ekonomski i finansijski izazov, kako na evropskom kontinentu tako i u NR Kini kao najbrže rastućoj ekonomiji u globalnim okvirima. Suština je da savremeni ekonomski izazovi, rizici i pretnje, na osnovama već uspostavljenog međunarodnog ekonomskog poretka i odnosa, ne prepoznaju državne granice i kao takve predstavljaju veliki rizik po uniformni model. Razlike su postojeće jedino u domenu suočavanja sa nastajućom ili tekućom krizom, kao i kapacitetima i mehanizmima koji stoje na raspolaganju. Na primer, razvijene države imaju širu lepezu finansijskih instrumenata i kapaciteta za prevazilaženje kriznih finansijskih i ekonomskih udara, za razliku od država koje su u razvoju ili koje se kategorizuju kao nerazvijene zemlje.

Zatim, savremene države su na početku treće decenije XXI veka bile suočene sa sveprožimajućom globalnom pandemijom, koja je predstavljala ozbiljan rizik ne samo za nerazvijene i države u razvoju, već i za države sa razvijenim i prosperitetnim javnim zdravstvenim sistemima. Reč je o pandemiji koja ni na koji način nije prepoznavala fizičke granice, niti je u prvom „zamahu” postojao adekvatan odgovor bilo kog javnog i privatnog zdravstvenog sistema koji je bio sposoban da ponudi svojevrstan umereni odgovor u smeru „menadžiranja” pandemije. Suština je da su države, velike sile i regionalne sile, male i mikro države, zemlje u razvoju i one nerazvijene bile suočene sa istim bezbednosnim rizikom koji je u velikoj meri ugrozio održivost nacionalnih zdravstvenih sistema, a istovremeno je kroz brojne primere, pa čak i u slučaju Zapadnog Balkana, ukazao na benefite regionalne saradnje i koordinacije u pokušajima menadžiranja i pružanja sinhronizovanog odgovora. Pored toga, COVID-19 pandemija pokazala je koliko zapravo regionalna

koordinacija u jednom domenu, u ovom slučaju zdravstvenom, iziskuje i koordinaciju u drugim domenima, bezbednosnim i ekonomskim, jer su države u pojedinim regionima, poput Zapadnog Balkana, uspostavile svojevrsnu koordinaciju i u bezbednosnim mehanizmima za suočavanje i zaustavljanje pandemije, poput graničnih kontrola, a potom i u ekonomskom domenu, kreirajući tako zajednički nastup na svetskom tržištu lekova i vakcina, istovremeno pozicionirajući sebe kao relevantnog faktora međunarodnih ekonomskih odnosa.

Potom, neizostavan deo razumevanja regionalnih integracija, i uopšteno integracija, jeste borba protiv globalnog fenomena kao što je terorizam. Terorizam, kao takozvani tvrdi bezbednosni izazov prekograničnog karaktera, takođe iziskuje koordinaciju u kreiranju mehanizma u smeru prevencije i sprečavanja terorističkih aktivnosti, ali i političku i ekonomsku koordinaciju. Jer, koordinacija na polju bezbednosti je gotovo isključiva bez političke volje, odnosno političkog saglasja i koordinacije, zatim, mehanizmi za prevenciju i sprečavanje takođe pretpostavljaju koordinaciju u ekonomskom domenu, poput nabavke zajedničkih tehnologija u cilju praćenja prekograničnih terorističkih aktivnosti na graničnim linijama. Postoji veliki broj primera međudržavne saradnje i koordinacije na polju bezbednosti, te i zajedničkog pristupa u upravljanju savremenim terorističkim tokovima.²⁵⁰

Kada je reč o migrantskim tokovima, kao savremenim i karakterističnim bezbednosnim izazovima, najbolji primer koordinacije predstavlja regionalna saradnja u širim okvirima Balkana, odnosno jugoistočne Evrope. Policijska saradnja Austrije, Mađarske, Hrvatske, Srbije, Severne Makedonije, Albanije, BiH, Grčke i Turske predstavlja veoma aktuelan empirijski primer prekogranične saradnje u procesu suočavanja sa migrantskim izazovima. Ali suština nije samo to, već činjenica da je ova bezbednosna koordinacija zapravo posledica političkog razumevanja i koordinacije, a zatim i ekonomske saradnje, imajući u vidu nivo pomoći koje ekonomski i logistički razvijeniye zemlje, iz prethodno

---

²⁵⁰ Makolli, Fatos. „Jačanje saradnje organa reda i drugih zainteresovanih strana u P/CVE”. Izveštaj Evropske komisije/Izdavačka kancelarija Evropske unije, Luksemburg, 2023. Dostupno na: chrome:extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/5718aaa5-0e77-4ea9-a735-70723c32b702_en?filename=ran_enhancing_collaboration_between_law_enforcement_other_stakeholders_102023_rs.pdf. Pristupljeno: 12.8.2024.

navedene grupe, pružaju manje razvijenima u cilju kreiranja preduslova za zajednički, sinhronizovani i sveobuhvatni odgovor i reagovanje.

Naposletku, ali ne i najmanje važno, jeste koordinacija na bezbednosnom, političkom i ekonomskom planu država u odnosu na međunarodnu pozicioniranost kada je reč o Ukrajinskom ratu. Primer jesu Evropska unija, kao zajednica zemalja sa najvišim stepenom ekonomske integrisanosti koja je u slučaju Ukrajinskog rata pokazala suštinski nivo političke i bezbednosne integrisanosti. Naime, politička koordinacija u pozicioniranju povodom Ukrajinskog rata bila je praćena ekonomskom sinhronizacijom, a zatim i u velikoj meri sličnom bezbednosnom koordinacijom. Osuda Moskve u svojstvu pokretača sukoba na ukrajinskoj teritoriji bila je jedinstvena. Ekonomska politika sankcija bila je u najvećoj meri usklađena, pritom poštujući različite izazove sa kojima su bile suočene države-članice, pre svega u domenu energetske održivosti. Ta bezbednosna koordinacija je takođe u suštinskoj meri usaglašena na nivou cele Unije, imajući u vidu obim vojne pomoći koju je EU kao celina obezbedila Ukrajini.

Stoga, a upravo na navedenim primerima, teško je na nivou međunarodnih odnosa u savremenom obliku prepoznati regionalnu saradnju, koordinaciju i integraciju utemeljenu na ekskluzivnom sektorskom nivou, izolujući političke tokove u odnosu na bezbednosne i ekonomske, kao i obrnuto. Zapravo regionalne inicijative postaju osnov za različite sektore saradnje, koordinacije i integracije, u kojoj verovatno određeni sektor ili sektori prednjače, ali je gotovo nemoguće zamisliti regionalne modele integracije, koordinacije i saradnje koje su ekskluzivne, isključive i sektorski izolovane po svojoj suštini.

7.3. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA UJEDINJENIH NACIJA KAO INDIKATOR REGIONALNE SARADNJE NA ZAPADNOM BALKANU

Da ne bi bilo zabune u samom naslovu, ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija ne predstavljaju sami po sebi indikator regionalne saradnje na Zapadnom Balkanu, već su oni u ovoj studiji instrumentalizovani u metodološkom okviru, u smislu potencijala regionalne saradnje u smeru dostizanja pomenutih ciljeva. Zapravo, autori će napraviti analizu o tome da li su politički entiteti na Zapadnom Balkanu uključeni u ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, zatim šta se na nivou političkih jedinica u regionu Zapadnog Balkana radi na tom polju, a naposljetku, ono što je i suština ove studije, da li su one predmet regionalne

saradnje, koordinacije i integracije, te u kojoj meri, kao takve, doprinose procesima saradnje, koordinacije i integracije na zapadnobalkanskom području. Ali, da bismo imali jasnije razumevanje ovog poglavlja, moramo istaći da su Ujedinjene nacije na samitu održanom u septembru 2015. godine usvojile rezoluciju A/RES/70/1 – Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Reč je o agendi održivog razvoja koja zapravo predstavlja univerzalnu strategiju, te se od država potpisnica očekuje da mobilišu sve resurse kako bi 17 ciljeva koji uključuju tri dimenzije održivog razvoja, odnosno ekonomski rast, socijalnu inkluziju i zaštitu životne sredine bili ostvareni do 2030. godine.²⁵¹

Da bismo jasnije razumeli bitno je navesti ciljeve održivog razvoja definisane u samoj agendi:

- svet bez siromaštva
- svet bez gladi
- dobro zdravlje
- kvalitetno obrazovanje
- rodna ravnopravnost
- čista voda i sanitarni uslovi
- dostupna i obnovljiva energija
- dostojanstven rad i ekonomski rast
- industrija, inovacije i infrastruktura
- smanjenje nejednakosti
- održivi gradovi i zajednice
- odgovorna potrošnja i proizvodnja
- akcija za klimu
- život pod vodom
- život na zemlji
- mir, pravda i snažne institucije
- partnerstvom do ciljeva.²⁵²

---

²⁵¹ Republički zavod za statistiku. Ciljevi održivog razvoja. Beograd, 2024. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/>. Pristupljeno 10.10.2024.

²⁵² Republički zavod za statistiku. Ciljevi održivog razvoja. Beograd, 2024. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/>. Pristupljeno 10.10.2024.

Navedeni ciljevi održivog razvoja čini se da u značajnoj meri predstavljaju zajednički imenitelji političkim entitetima na Zapadnom Balkanu u kontekstu unapređivanja regionalne saradnje, koordinacije i integracije. Ciljevi, kao takvi i globalni imaju u suštinskom smislu veoma „usku” povezanost i sa političkim entitetima na Zapadnom Balkanu, jer oni istovremeno jesu u zapadnobalkanskom kontekstu ključni izazovi u postupcima kreiranja održivosti. Politički entiteti na Zapadnom Balkanu suočeni su, pogotovo u periodima nakon sukoba na postjugoslovenskom području, sa izraženom stopom siromaštva, izazvani su neefikasnim i neefektivnim zdravstvenim sistemima, kvalitet obrazovanje je u značajnoj meri opao, rodna ravnopravnost je i dalje tema na kojoj se veštački sukobljavaju takozvani predstavnici tradicionalizma i liberalizma, čista voda i sanitarni uslovi predstavljaju izazov i u kontekstu infrastrukture i u kontekstu investicija, dostupnost i obnovljivost energije predstavlja pitanje „koje život znači” za lokalne ekonomije, dostojanstven rad i ekonomski razvoj su u velikoj meri determinisani političkim okolnostima, industrija, inovacije i infrastruktura nisu strateška već i dalje, u značajnoj meri, politička pitanja, nejednakost i dalje vlada kao izraženi društveni fenomen, gradovi i zajednice zaostaju u kontekstu kreiranja savremenih uslova života i održivosti, akcije za klime su ograničenog dometa, život pod vodom je u značajnoj meri marginalizovana tema, život na zemlji predstavlja predmet ekonomskih interesa, mir, pravda i snažne institucije čine instrument u rukama lokalnih političkih elita, dok je, istovremeno, partnerstvo do ciljeva fenomen koji služi za sticanje političkih poena u zavisnosti od datih političkih okolnosti.

Ciljeve održivog razvoja Ujedinjenih nacija posmatrane iz ovog ugla, na empirijskom primeru Zapadnog Balkana, kao zajednički regionalni imenitelj, odnosno izazov koji u velikoj meri može i prerasta u rizik i pretnju, otvara jedan sasvim novi ugao razumevanja značaja regionalne saradnje, koordinacije i integracije. Kao takvi, ciljevi održivog razvoja nemaju samo globalni elemenat u svom sadržaju, već njihova realizacija predstavlja egzistencijalno pitanje za regione, poput Zapadnog Balkana, suočene sa brojnim izazovima, rizicima i pretnjama koje su na nivou Ujedinjenih nacija formulisani kao ciljevi održivog razvoja na globalnoj ravni. Iz ovog ugla to u velikoj meri poništava tezu da je regionalna saradnja, koordinacija i integracija na Zapadnom Balkanu uslovljena procesom evropskih integracija. Posmatrano iz ugla interesa političkih elita čini se da je teza održiva, ali, s druge strane, posmatrano iz ugla suštinske održivosti političkih entiteta na Zapadnom Balkanu, regionalna

saradnja, koordinacija i integracija u značajnoj meri predstavlja osnovni, bazični mehanizam, koji može da obezbedi političkim entitetima na ovom području održivost kroz usaglašeno delovanje na realizaciji ciljeva održivog razvoja, odnosno kroz usaglašeno delovanje u procesu suočavanja sa aktuelnim izazovima, rizicima i pretnjama. O tome najbolje svedoči upravo prošlogodišnji sastanak na subregionalnom nivou, u okvirima Ujedinjenih nacija, kada su predstavnici Albanije, BiH, Hrvatske, Crne Gore, Severne Makedonije i Srbije predstavili pregled napretka u implementaciji Agende 2030, a istovremeno razgovarali o izazovima sa kojima se suočavaju i podelili iskustva dobre prakse u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Na sastanku je, pored ostalog, predloženo pokretanje zajedničke platforme – Ciljevi održivog razvoja i Evropskog zelenog sporazuma – kako bi se unapredila regionalna saradnja i ostvario zajednički napredak, zatim otvorile nove mogućnosti i razvila ekonomska i zdravstvena zajednica Zapadnog Balkana, uključujući i unapređivanje integrativnih procesa u okvirima EU.²⁵³

Međutim, da bismo imali jasniji uvid potencijala ciljeva održivog razvoja u svojstvu determinatora regionalne saradnje, koordinacije i integracije prvobitno ćemo ustanoviti kako politički entiteti na Zapadnom Balkanu pristupaju realizaciji pomenutih ciljeva, odnosno prevazilaženju izazova sa kojima su suočeni, kako na unutrašnjem tako i na regionalnom nivou.

Tirana

Republika Albanija na strateškom nivou usvojila je Nacionalnu strategiju za razvoj i evropske integracija 2022–2030. godine (NSDEI). Ovaj dokument proteže se u vremenski okvir 2022–2030. i prati sprovođenje Nacionalne strategije za razvoj i integraciju 2015–2020 (NSDEIII) u svim strateškim oblastima razvoja Albanije i procesa integracije u Evropskoj uniji. Za razliku od prethodnih ciklusa strateškog okvira, NSDEI 2022–2030 ima za cilj da odražava razvojne prioritete u relativno dužem vremenskom periodu, s obzirom na:

---

²⁵³ Misija Bosne i Hercegovine u sedištu OUN. Subregionalni sastanak o Ciljevima održivog razvoja na Zapadnom Balkanu održan na HLPF 2023 Ujedinjenih nacija. Njujork, 2023. Dostupno na: <https://bhmissionun.org/uncategorized-bs/hlpf2023-zapadni-balkan-sdg/?lang=bs>. Pristupljeno: 12.10.2024.

- Usklađivanje implementacije NSDEI2030 sa postizanjem Ciljeva održivog razvoja (SDG), koji su deo Agende 2030, za šta je Albanija u potpunosti posvećena do kraja procesa 2030. godine;
- Izgradnja i implementacija dugoročne vizije razvoja zemlje;
- Produženje do 2030. godine nekih od odobrenih važnih sektorskih strategija ili u procesu pripreme;
- Ispunjavanje obaveza procesa evropskih integracija u skladu sa agendom i korist od izgradnje dugoročnog strateškog okvira koji pomaže proces integracije Albanije u EU u okviru jasnog i stabilnog strateškog okvira;
- Podrška procesu srednjoročnog budžetiranja (PBA) izgradnjom dugoročnih projekcija budžetskih rashoda za postizanje strateških ciljeva i ciljeva politike za razvoj zemlje.²⁵⁴

Konkretnije, reč je o nacionalnom strateškom dokumentu koji zapravo predstavlja glavni strateški dokument koji daje pravce i definiše prioritete održivog ekonomskog i društvenog razvoja Albanije na putu njenog punopravnog članstva u Evropskoj uniji, uključujući i povezivanje sa održivim razvojem. Ciljevi su u funkciji ostvarivanja ciljeva Agende 2030, definisanjem vizije razvoja demokratije, društvenog i ekonomskog razvoja zemlje u periodu 2021–2030. NSDEI2030 predstavlja svojevrsan vodič o tome kako će se ova vizija postići kroz sledeće politike i prioritete:

- Podsticanje tempa razvoja zemlje, generisanje održivog ekonomskog rasta, kroz makroekonomsku i finansijsku stabilnost;
- postizanje standarda koji služe građanima, povećanje blagostanja i osiguranje zaštite njihovih prava;
- Transformacija Albanije u državu sa standardima koji omogućavaju članstvo u Evropskoj uniji;
- Izgradnja politika koje povećavaju konkurentnost zemlje i ekonomski rast, u poređenju sa zemljama u regionu i šire.²⁵⁵

²⁵⁴ Prime minister office and State agency for strategic programming and aid coordination. National strategy for development and European integration 2022–2030. Tirana, 2023. Dostupno na: <https://s3albania.org/portfolio-item/national-strategy-for-development-and-european-integration-2030/>. Pristupljeno 16.10.2024. str. 1.

²⁵⁵ Prime minister office and State agency for strategic programming and aid coordination. National strategy for development and European integration 2022–2030. Tirana, 2023. Dostupno na: <https://s3albania.org/portfolio-item/national-strategy-for-development-and-european-integration-2030/>. Pristupljeno 16.10.2024. str. 2.

S druge strane, ovaj dokument identifikuje pet oblasti koje su definisane kao prioritetne u ovom procesu:

- Reforma javne uprave, stabilne institucije i moderna, profesionalna i depolitizovana državna služba;
- Jačanje nezavisnosti, efikasnosti i odgovornosti pravosudnih institucija;
- Jačanje borbe protiv korupcije;
- Jačanje borbe protiv organizovanog kriminala;
- Garantovanje zaštite ljudskih prava, uključujući i imovinska prava.²⁵⁶

A kada je reč o kontekstu regionalne saradnje, koordinacije i integracije, ovaj nacionalni strateški dokument Albanije posvećuje ogromnu pažnju upravo saradnji, koordinaciji i integraciji u okvirima regiona Zapadnog Balkana kroz sledeće modalitete:

- ojačanje energetske infrastrukture kroz regionalne berze
- razvoj i konsolidaciju energetske sistema između zemalja na Zapadnom Balkanu
- kreiranje regionalnog energetskeg tržišta
- produbljivanje regionalne ekonomske saradnje sa fokusom na kreiranje zajedničkog regionalnog tržišta utemeljenog na principima konstruktivne i umerene politike, dobrosusedstva, evroatlantske perspektive, sveobuhvatne saradnje i poštovanja prava manjina.²⁵⁷

Sarajevo

Kada je reč o Bosni i Hercegovini, bitno je istaći da je takozvani Okvir ciljeva održivog razvoja (SDGs Framework in Bosnia and Herzegovina) okosnica implementacije Agende 2030 u toj zemlji. Reč je o zajedničkom

---

²⁵⁶ Prime minister office and State agency for strategic programming and aid coordination. National strategy for development and European integration 2022–2030. Tirana, 2023. Dostupno na: <https://s3albania.org/portfolio-item/national-strategy-for-development-and-european-integration-2030/>. Pristupljeno 16.10.2024. str. 3.

²⁵⁷ Prime minister office and State agency for strategic programming and aid coordination. National strategy for development and European integration 2022–2030. Tirana, 2023. Dostupno na: <https://s3albania.org/portfolio-item/national-strategy-for-development-and-european-integration-2030/>. Pristupljeno 16.10.2024.

dokumentu vlada na svim nivoima Bosne i Hercegovine koji definiše šire pravce razvoja, kojim vlade na svim nivoima i društvo u Bosni i Hercegovini nastoje da doprinesu ostvarivanju ciljeva održivog razvoja (SDG). Međutim, takođe je bitno naglasiti da je do ovog trenutka ovo jedini razvojni dokument usvojen na svim nivoima vlasti u BiH.²⁵⁸ U kontekstu regionalne saradnje, na samom početku dokumenta navodi se da je „Bosna i Hercegovina prepoznala značaj i potencijal sprovođenja Ciljeva održivog razvoja i Agende 2030. kao priliku za značajno poboljšanje socijalnih, ekonomskih i ekoloških aspekata života u zemlji i za jačanje regionalne saradnje”. Zatim, takođe u domenu regionalizma, u ovom dokumentu BiH navodi se da je stvaranje funkcionalnog tržišta električne energije u BiH i objedinjavanje sa regionalnim i tržištima EU prioritetni cilj koji bi trebalo da se ostvari u narednim godinama. Uz to, naglasak se stavlja na razvoj regionalne međugranične infrastrukture.

S druge strane, kada je reč o unutrašnjim ciljevima, fokus je stavljen na nosećim principima ovog strateškog dokumenta u kome se navodi „da niko ne sme biti isključen” i na „ljudskom kapitalu za budućnost”, dok je u kontekstu vizije, dokument utemeljen na sledećim postulatima:

- dobra uprava i upravljanje u javnom sektoru
- društvo jednakih mogućnosti
- pametni rast.²⁵⁹

Zatim, u tom kontekstu, fokus je postavljen na:

- funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja održivim razvojem;
- digitalnoj transformaciji javnog sektora;
- efikasnom, otvorenom, inkluzivnom i odgovornom javnom sektoru;
- odgovornoj upravi fokusiranoj na građane;
- efikasnom upravljanju javnim finansijama;
- depolitizaciji i profesionalizaciji javnih preduzeća.²⁶⁰

---

²⁵⁸ zamisli2030.ba. The SDGs Framework in Bosnia and Herzegovina. Dostupno na: <https://zamisli2030.ba/sdgs-framework-in-bosnia-and-herzegovina/>. Pristupljeno: 1.11.2024.

²⁵⁹ Razvojni program Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP u BiH). Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2020.

²⁶⁰ Razvojni program Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP u BiH). Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2020. str. 20.

Vlasti u Sarajevu u značajnoj meri stavljaju fokus na institucionalne okvire, njihovu efikasnost i efektivnost, zatim na ljudski kapital, kao noseće determinante u procesu realizacije ciljeva održivog razvoja. A kada je reč o regionalnoj saradnji, u veoma ograničenoj meri, za razliku od strateškog dokumenta koji su predstavile vlasti u Tirani, naglašava se regionalna saradnja, koordinacija i integracija kao pokretački element u celom procesu.

Beograd

Kada je reč o Srbiji, u dokumentu naslovljenom „Serbia and agenda 2030: mapping the National Strategic Framework vis-a-vis the Sustainable Development Goals”, navodi se da je zemlja već u postojećem strateškom okviru posvećena postizanju Ciljeva održivog razvoja.²⁶¹ U tom kontekstu, u ovom dokumentu navedeni su nacionalni strateški dokumenti koji su vlasti u Srbiji već usvojili, a koji se posredno odnose i na definisane ciljeve održivog razvoja:

- Fiskalna strategija za 2017.
- Ekonomski reformski program za 2017.
- Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020.
- Strategija podrške razvoju malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period 2015–2020, zajedno sa Akcionim planom.
- Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije usvojen od strane Vlade Srbije i razrađen u saradnji sa Nacionalnom alijansom za lokalni ekonomski razvoj (NALED).
- Strategija razvoja kulture Republike Srbije za period od 2017. do 2027.
- Nacionalna strategija zapošljavanja za period od 2011–2020.
- Nacionalna strategija za mlade 2015–2025.
- Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020.

---

²⁶¹ Vlada Republike Srbije/Republički sekretarijat za javne politike. Serbia and Agenda 2030: Mapping the National Strategic Framework vis-a-vis the Sustainable Development Goals. Beograd, 2020. Dostupno na: file:///C:/Users/Tanjung/Downloads/https__sdgs4all.rs_wp-content_uploads_2020_08_Serbia-and-Agenda-2030.pdf. Pristupljeno: 11.11.2024. str. 6.

- Strategija bezbednosti i zdravlja na radu za period od 2013–2017.
- Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period 2016–2025.²⁶²

Srbija je u kontekstu ciljeva održivog razvoja razradila takozvani set strateških dokumenta, koji pojedinačno određuju fokus prema svakom strateškom cilju ponaosob, što omogućava ovoj zemlji sveobuhvatno kreiranje, a istovremeno multisektorski pristup u procesu postizanja ciljeva održivog razvoja.

S druge strane, kada je reč o regionalnoj saradnji, koordinaciji i integraciji u kontekstu ciljeva održivog razvoja, u ovom dokumentu se takođe naglašava uloga regionalizma i posvećenosti Srbije na ovom nivou saradnje, kao značajnog faktora u procesu realizacije, odnosno ostvarivanja pomenutih ciljeva:

- izgradnja regionalnih koridora 10 i 11;
- Energetska zajednica Jugoistočne Evrope kao važan faktor za razvoj energetske infrastrukture;
- Transportna zajednica;
- Agenda povezivanja 25 za Zapadni Balkan;
- Regionalni savet za saradnju;
- Unapređivanje regionalne energetske infrastukture kao takve, ali i u kontekstu Trans-evropske energetske infrastrukture (TEN-E);
- Pokretanje regionalne platforme za prekogranično upravljanje vodama;
- Razvoj regionalnog plana za upravljanje otpadom;
- Akcioni plan za pregovore u cilju borbe protiv organizovanog kriminala;
- Uspostavljanje regionalne saradnje u domenima nauke, tehnologije i inovacija;
- Regionalno ekonomsko tržište.²⁶³

Reč je o konkretnim regionalnim mehanizmima koji su definisani kao ciljevi, a u suštini će predstavljati neposredan determinirajući faktor u

²⁶² Vlada Republike Srbije/Republički sekretarijat za javne politike. Serbia and Agenda 2030: Mapping the National Strategic Framework vis-a-vis the Sustainable Development Goals. Beograd, 2020. Dostupno na: file:///C:/Users/Tanjug/Downloads/https__sdgs4all.rs_wp-content_uploads_2020_08_Serbia-and-Agenda-2030.pdf . Pristupljeno: 11.11.2024. str. 11–13.

²⁶³ Vlada Republike Srbije/Republički sekretarijat za javne politike. Serbia and Agenda 2030: Mapping the National Strategic Framework vis-a-vis the Sustainable

ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, ne samo kroz delovanje na nacionalnom nivou, već i na višem regionalnom nivou.

Skoplje

Kada je reč o Severnoj Makedoniji, bitno je u kontekstu ciljeva održivog razvoja istaći da je ova zemlja usvojila sveobuhvatan dokument – Nacionalnu razvojnu strategiju za period od 2024. do 2044. godine koji, kako se navodi u uvodnom delu samog dokumenta, identifikuje ključne izazove i državne prioritete, posebno imajući u vidu posvećenost Republike Severne Makedonije da pristupi Evropskoj uniji do 2030. godine i zalaganjima za održiv razvoj u okvirima Agende 2030.²⁶⁴ U suštinskom smislu, reč je o Nacionalnoj razvojnoj strategiji koja predstavlja najviši strateški i vizionarski dokument koji će trasirati razvojni put zemlje u narednih 20 godina. Ovaj sveobuhvatan i ujedinjujući nacionalni dokument treba da predstavlja ogledalo međugeneracijskog, rodnog, međupartijskog konsenzusa o nacionalnim prioritetima u cilju obezbeđivanja inkluzivnog i održivog razvoja.

Ovaj dokument na nacionalnom, makedonskom nivou definiše šest ključnih strateških oblasti:

- održivu, inovativnu i konkurentnu ekonomiju;
- održiv lokalni i regionalni zravoj, koji obezbeđuje koheziju;
- demografsku revitalizaciju i socijalni i kulturni razvoj;
- sigurno, bezbedno i otporno društvo;
- vladavinu prava i dobro upravljanje;
- zelenu transformaciju.²⁶⁵

Development Goals. Beograd, 2020. Dostupno na: file:///C:/Users/Tanjung/Downloads/https__sdgs4all.rs_wp-content_uploads_2020_08_Serbia-and-Agenda-2030.pdf. Pristupljeno: 11.11.2024.

²⁶⁴ Vlada Republike Severne Makedonije. Razvojna strategija 2024–2044. Skoplje, 2024. Dostupno na: <https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=newdocumentdetails&detalisId=73>. Pristupljeno 13.11.2024. str. 3

²⁶⁵ Vlada Republike Severne Makedonije. Razvojna strategija 2024–2044. Skoplje, 2024. Dostupno na: <https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=newdocumentdetails&detalisId=73>. Pristupljeno 13.11.2024. str. 3.

S druge strane, kada je reč o aktuelnim izazovima, rizicima i pretnjama, Severna Makedonija, slično kao i ostali partneri na Zapadnom Balkanu, identifikuje sledeće noseće izazove u svom nacionalnom strateškom dokumentu:

- demografiju;
- migracijske pritiske;
- klimatske promene;
- obrazovanje i zdravlje;
- energetska sigurnost;
- snabdevanje hranom i bezbednost hrane;
- geopolitiku u kontekstu ugroženosti međunarodne trgovine i povećanih budžetskih izdataka na odbranu i bezbednost;
- tehnološke promene i digitalnu transformaciju.²⁶⁶

Zapravo, reč je o nacionalnim izazovima koji se postavljaju kao težište u kontekstu ciljeva održivog razvoja i u već pomenutim zapadnobalkanskim partnerima, što nam sugerira da je reč o sličnim izazovima, rizicima i pretnjama.

A kada je reč regionalnoj saradnji, koordinaciji i integraciji, ovaj strateški dokument se zalaže za:

- uključivanje domaćih kompanija na regionalnom tržištu;
- povezivanje u okvirima zajedničkog regionalnog energetskog tržišta;
- izgradnju saobraćajne i železničke infrastrukture na koridoru 8;
- povećanje ekonomske i trgovinske saradnje na regionalnim nivou;
- regionalnu saradnju u domenu narastajuće globalne i regionalne migracije kroz principe zajedničkog pružanja odgovora;
- regionalno usaglašavanje principa i normi u kontekstu zajedničkog tržišta rada, ljudi i kapitala;
- obezbeđivanje mehanizama i regionalne infrastrukture u pružanju zajedničkog regionalnog odgovora na aktuelne klimatske izazove, rizike i pretnje;

---

²⁶⁶ Vlada Republike Severne Makedonije. Razvojna strategija 2024–2044. Skoplje, 2024. Dostupno na: <https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=newdocumentdetails&detalisId=73>. Pristupljeno 13.11.2024. str. 7–9.

– dalju i dublju regionalnu integraciju u oblastima bezbednosti.²⁶⁷

Vlasti u Severnoj Makedoniji posvetile su dvostruku ogromnu pažnju kada je reč o ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Prvo – kreiran je sveobuhvatan nacionalni dokument posvećen sveobuhvatno održivom razvoju. Drugo – precizno su objašnjeni modeli i dometi regionalne saradnje, koordinacije i integracije kao značajnog mehanizma u procesu kreiranja održivosti, a u skladu sa datom strategijom utemeljenoj na UN Agendi 2030.

Podgorica

Kada je reč o Crnoj Gori, važno je istaći da je ova zemlja 2016. godine usvojila Nacionalnu strategiju za održiv razvoj Crne Gore.²⁶⁸ U dokumentu je posebno poglavlje posvećeno analizi ključnih trendova neodrživog razvoja, ali i neophodnim potrebama ka održivom razvoju do 2030. godine.

Kada je reč o izazovima, u strategiji sa navode sledeći ključni fenomeni koji u velikoj meri utiču na održivi razvoj ove zemlje:

- hronični problem neefikasnog korišćenja resursa;
- problem održivosti zdravstvenog sistema;
- produbljivanje jaza u zdravstvenoj zaštiti;
- nedovoljno razvijeno predškolsko obrazovanje;
- loši rezultati na PISA testiranju;
- kvalitet visokog obrazovanja ispod zadovoljavajućeg nivoa;
- lični i rodbinski odnosi kao prepreka u uspostavljanju meritokratskog sistema;
- atomizacija društva;
- društvena podeljenost, destruktivno i devijantno ponašanje, povećanje etničke distance;

---

²⁶⁷ Vlada Republike Severne Makedonije. Razvojna strategija 2024–2044. Skoplje, 2024. Dostupno na: <https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=newdocumentdetails&detailid=73>. Pristupljeno 13.11.2024.

²⁶⁸ Ministarstvo održivog razvoja i turizma. National strategy for sustainable development of Montenegro. Podgorica, 2016. Dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://faolex.fao.org/docs/pdf/mne180387.pdf>. Pristupljeno: 15.11.2024.

- ekonomska raslojavanja;
- nedovoljna implementacija propisa i međunarodnih standarda u kontekstu EU i javne uprave;
- centralizovani model odlučivanja kao problem decentralizacije i demokratizacije;
- nedostatak individualne odgovornosti;
- kolektivistička praksa;
- nedovoljno prisustvo mladih na tržištu rada;
- socijalna isključenost;
- nedostatak sistemskih podataka o nacionalnom ekosistemu i monitoring biodiverziteta;
- ugroženost šumske vegetacije;
- neefikasne tehnologije kao uzrok nivoa zagađenja.²⁶⁹

U kontekstu regionalne saradnje, kao svojevrsnog efikasnog i efektivnog, ali i sveobuhvatnog mehanizma u procesima součavanja sa navedenim izazovima, rizicima i pretnjama, ovaj nacionalni strateški dokument Crne Gore predviđa sledeće:

- saradnju u okvirima Western Balkans Investments Fund, pre svega u domenima infrastrukture i energetike;
- izvoz poljoprivrednih proizvoda i njihovo plasiranje na regionalnom tržištu uspostavljenom na postulatima fer konkurencije;
- jačanje regionalnog tržišta kao mehanizma za osnaživanje ekonomskih reformi;
- regionalni pristup zaštite životne sredine i suočavanje sa klimatskim promenama.²⁷⁰

Naime, na osnovu navedenog, Crna Gora se suočava sa sličnim, u najvećoj meri istim izazovima, rizicima i pretnjama u kontekstu kreiranja

²⁶⁹ Ministarstvo održivog razvoja i turizma. National strategy for sustainable development of Montenegro. Podgorica, 2016. Dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://faolex.fao.org/docs/pdf/mne180387.pdf>. Pristupljeno: 15.11.2024. str. 134–158.

²⁷⁰ Ministarstvo održivog razvoja i turizma. National strategy for sustainable development of Montenegro. Podgorica, 2016. Dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://faolex.fao.org/docs/pdf/mne180387.pdf>. Pristupljeno: 15.11.2024.

agende održivog razvoja, a samim time i dostizanja ciljeva održivog razvoja definisanim u okvirima Agende 2030.

Priština

Kada je reč o doprinosima privremenih prištinskih institucija u kontekstu doprinosa ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, moramo naglasiti da je usvojena Razvojna strategija 2030. Međutim, da bismo imali jasniji uvid u ovaj dokument, tabelarnim prikazom prikazaćemo strukturu ovog dokumenta iz čega se može ustanoviti i njegova suština u kontekstu kreiranja održivosti, a samim time i doprinosa ciljevima održivog razvoja definisanim u okvirima Agende 2030.

Slika 3. Stubovi prištinske strategije razvoja 2030

Stubovi prištinske strategije razvoja 2030 ²⁷¹				
	1	2	3	4
Sektori	Održiv ekonomski rast	Ljudski kapital i društvena jednakost	Čista životna sredina i održivost resursa	Vladavina prava i dobro upravljanje
	Strateški cilj: Rast zapošljavanja Razvoj malih i srednjih preduzeća Povezanost Održiva infrastruktura Digitalna ekonomija	Strateški cilj: Pristup i kvalitet usluga Jednakost za sve Kulturni identitet Digitalno društvo	Strateški cilj: Prevenција i smanjenje zagađenja Održivo korišćenje resursa Zaštita biodiverziteta	Strateški cilj: Efikasnost Kvalitet Transparentnost Pristup pravdi Digitalna vlada
Upravljanje i javna uprava	Smanjenje administrativnih opterećenja	Jednak pristup uslugama centralnih i lokalnih institucija	Sprovođenje direktiva EU o životnoj sredini	Modernizacija E-uprave

²⁷¹ Privremeni prištinski organi. Concept for drafting the development strategy 2030. Priština, 2020. Dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmninnkpbpcjpcglclefindmkaj/https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/Concept-on-preparation-of-the-National-Development-Strategy-2030.pdf>. Pristupljeno: 10.11.2024. str. 7–8.

Javne finansije	Borba protiv neformalnog zapošljavanja E-naplata poreza			Efikasno planiranje i trošenje
Spoljna politika i međunarodni odnosi	Privlačenje investicija iz dijaspore	Mogućnost zapošljavanja mladih iz dijaspore		Evropske integracije
Obrana i bezbednost				Dobrosusedska i regionalna saradnja
Javna bezbednost		Bezbednost manjina	Prevenција i zaštita od požara	Integrirano upravljanje granicom
Pravda		Jednak pristup pravdi		Jačanje pravnog sistema
Životna sredina			Efikasno upravljanje otpadom. Zaštita biodiverziteta	
Transport i komunikacije	Multimodalni transport Internet infrastruktura	Pristup uslugama prevoza za osobe sa invaliditetom	Smanjenje zagađenja od transporta	
Energetika	Održiva proizvodnja i snabdevanje električnom energijom		Obnovljivi resursi Energetski efikasne zgrade	
Podrška industriji i biznisu	Razvoj IKT sektora e-poslovanja (HA). Podrška izvozu i trgovini		Efikasno korišćenje energije u industriji	
Kultura i slobodno vreme	Razvoj kulturnih industrija	Kulturna raznolikost i kulturno nasleđe	Zaštita prirodnog nasleđa	
Zapošljavanje i tržište rada	Kapacitet i kvalitet usluga zapošljavanja			
Socijalna zaštita		Održiv i pristupačan sistem beneficija		

Zdravstveni sistem	Bezbednost na radu	E-zdravstvo		
Obrazovanje i nauka	RDI za preduzeća Balansiranje obrazovanja i potražnje na tržištu rada	Kvalitet obrazovanja u školama IKT kompetencije i razvoj veština		Kontinuirana izgradnja kapaciteta državnih službenika

Na osnovu navedenog može se ustanoviti da su politički entiteti na Zapadnom Balkanu u značajnoj, ali istovremeno suštinskoj meri suočene sa izazovima, rizicima i pretnjama koje jednako svakoj strani predstavljaju izazove u kontekstu ciljeva održivog razvoja. U usvojenim strateškim dokumentima evidentna su zalaganja za regionalnu saradnju, koordinaciju i integraciju u domenima kreiranja održivosti, a samim time i dostizanja ciljeva održivog razvoja. Međutim, nedostaju konkretni koraci u smeru saradnje, koordinacije i integracije. Stavlja se naglasak na postojeće regionalne organizacije, inicijative i okvire kao mehanizme koje mogu doprineti regionalnom pružanju odgovora u procesu dostizanja ciljeva održivog razvoja. Ali, nedostaju smernice o potencijalnom zajedničkom pristupu koji bi u značajnoj meri omogućio efikasnije i efektivnije suočavanje sa navedenim izazovima, koji zapravo predstavljaju zajednički imenitelj, a potom i suštinski doprineo procesu održivosti kako na regionalnom tako i na globalnom planu. Postavljena teza u ovom poglavlju je kroz analizu strateških dokumenata, u kontekstu ciljeva održivog razvoja partnera na Zapadnom Balkanu, dokazana. Jer upravo preklapanje, sličnost i identičnost izazova, rizika i pretnji i u domenu održivosti i u domenu realizacije Agende 2030. svedoče o ogromnom „manevarskom” prostoru za pospešivanje regionalne saradnje ka zajedničkom cilju.

8.

SRBIJA U PROCESIMA REGIONALNE SARADNJE I INTEGRACIJE 2014–2024

Za Republiku Srbiju regionalna saradnja nalazi se na vrhu spoljnopolitičkih prioriteta. Srbija pridaje veliku pažnju i poseban značaj saradnji sa drugim državama regiona. Ova saradnja čini osnov za održanje i povećanje stabilnosti i dobrosusedske saradnje. Napredak u svim oblicima regionalne saradnje, posebno kroz regionalne inicijative, doprinosi i integraciji ovog dela Evrope u Evropsku uniju. Regionalna saradnja proizvodi pozitivne efekte kroz unapređenje saradnje i međusobnih odnosa zemalja učesnica, a u slučaju Srbije i regiona, jedan je od vidova napretka evropskih integracionih procesa. Dobra i kvalitetna saradnja u okviru regiona, koja tokom godina napreduje, stvara uslove za ekonomski napredak i poboljšanje životnog standarda stanovništva. Republika Srbija je učesnica više inicijativa regionalnog karaktera, kao što su: Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (PSuJIE) (South-East European Cooperation Process – SEECP), Regionalni savet za saradnju (RSS) (Regional Cooperation Council – RCC), Centralnoevropska inicijativa (CEI) (Central European Initiative – CEI), Jadransko-jonska inicijativa (JJI) (Adriatic and Ionian Initiative – AII), Strategija EU za Podunavlje (EU Strategy for the Danube Region – EUSDR), „Berlinski proces“, Regionalna kancelarija za saradnju mladih (Regional Youth Cooperation Office – RYCO), Višegradska grupa (V4) (Visegrad Group – V4), Fond za zapadni Balkan (FZB) (Western Balkans Fund – WBF), „Brdo-Brioni proces“, Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbeglice (Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative – MARRI), Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi (Central European Free Trade Agreement – CEFTA), Međunarodna komisija za sliv reke Save (International Sava River Basin Commission – ISRBC), Centar za sprovođenje zakona u Jugoistočnoj Evropi (Southeast European Law Enforcement Center – SELEC).²⁷² Velika je brojnost inicijativa na ovom području (preko 50 inicijativa i platformi za saradnju), koji se javljaju u raznim formama i oblicima, sa velikim brojem

---

²⁷² Republika Srbija, Ministarstvo spoljnih poslova, <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/eu-integracije/regionalne-inicijative> 23/09/2024.

tema, fokusa, različite obuhvatnosti geografskog područja, načina organizacije i rada i slično.

Srbija je, zajedno sa ostalim zemljama članicama UN, usvojila Milenijumsku deklaraciju i Agendu 2030. Republika Srbija je u početku bila veoma aktivna u tom procesu, međutim, u godinama implementacije Agende 2030 naša zemlja nije definisala precizne ciljeve u različitim oblastima, niti je preuzela odgovornost za postizanje postavljenog cilja. Lokalni održivi razvoj se deklarativno vrednuje kao razvojna paradigma u našem regionu. Pored ove deklarativne podrške, u narednom periodu treba uložiti dodatne napore na izgradnji unutrašnjih kapaciteta na lokalnom nivou i pružanju podrške lokalnim aktivnostima u planiranju i sprovođenju održivog razvoja.²⁷³

Regionalna saradnja sa susedima Srbije može obuhvatati različit broj država. Tako region Jugoistočne Evrope obuhvata sve države naslednice bivše Jugoslavije, zatim Albaniju, Rumuniju, Bugarsku, Grčku, Tursku i Moldaviju. U region Zapadnog Balkana, s druge strane, ubrajaju se Srbija, Albanija, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Crna Gora i Kosovo*.

Devedesetih godina prošlog veka, region Zapadnog Balkana karakterisali su problemi sa bezbednošću, kao i politička nestabilnost sa dugoročnim ekonomskim i finansijskim posledicama. Ovaj region je bio suočen sa oružanim sukobima koji su dodatno oslabili ekonomske i finansijske kapacitete država stvorenih na teritoriji bivše Jugoslavije. Ratovi na prostorima bivše Jugoslavije doveli su do ogromnih ljudskih gubitaka, povećanja troškova naoružanja i fizičkog uništenja transportne i energetske infrastrukture i proizvodnih kapaciteta, što je doprinelo kašnjenju procesa izgradnje tržišne privrede u ratom zahvaćenim zemljama. Na teritoriji bivše Jugoslavije, nakon završetka građanskih ratova, bilo je teško pokrenuti proces stabilizacije, pomirenja i obnove ekonomske i finansijske infrastrukture. U suštini, u posleratnom periodu bilo je jako teško pokrenuti proces ekonomskog oporavka, odnosno privući nove investicione tokove i ući u moderne međunarodne ekonomske odnose, ukoliko ne postoji organizovana, stabilna i održiva državna institucionalna infrastruktura koja bi obezbedila vladavinu prava,

---

²⁷³ Jelisavac Trošić, Sanja, Aleksandra Tošović-Stevanović and Zakia Benhida. "Challenges of Sustainable Development and Implementation of the Sustainable Development Goals of Serbia and the Countries in the Region". *International Review* (2023): 79–89. <https://doi.org/10.5937/intrev2302085j>.

praktičnu primenu zakona, a samim time i održivu stabilnost u celoj zemlji.²⁷⁴ Sve zemlje regiona moraju nadoknaditi zaostajanje i propušteno vreme koje su imale od devedesetih godine prošlog veka i godine s početka ovog veka. To je jedino moguće ostvarivanjem dinamičnog rasta i razvoja, koji je potpomognut regionalnom saradnjom i investicijama.

Tabela 1. Izgledi za Zapadni Balkan, 2020–2025

Razlike u odnosu na projekcije iz aprila 2023. (u procentnim poenima)

	2020	2021	2022	2023e	2024f	2025f	2023e	2024f	2025f
Realni rast BDP-a (u %)									
Albanija	-3.3	8.9	4.8	3.6	3.2	3.2	0.8	-0.1	-0.1
Bosna i Hercegovina	-3.0	7.4	3.9	2.2	2.8	3.4	-0.3	-0.2	-0.1
Kosovo	-5.3	10.7	5.2	3.2	3.9	4.0	-0.5	-0.5	-0.2
Severna Makedonija	-4.7	3.9	2.1	1.8	2.5	2.9	-0.6	-0.2	0.0
Crna Gora	-15.3	13.0	6.4	4.8	3.2	3.1	1.4	0.1	0.2
Srbija	-0.9	7.5	2.3	2.0	3.0	3.8	-0.3	0.0	0.0
Šest zemalja Zapadnog Balkana	-3.0	7.8	3.3	2.5	3.0	3.5	-0.1	-0.1	0.0

<https://www.worldbank.org/bs/news/press-release/2023/10/19/economic-growth-in-the-western-balkans-to-accelerate-in-2024-albeit-slowly-and-unevenly>

Ekonomski rast na Zapadnom Balkanu usporio je na 2,6 odsto u 2023. godini sa 3,4 odsto postignutih 2022. godine, pokazujući da ove zemlje još uvek imaju dosta toga da urade na ekonomskom rastu. Tekući uticaj ruske invazije na Ukrajinu i inflatorni skok koji je ona izazvala imao je negativan uticaj na rast u Evropskoj uniji, koja je ključni trgovinski partner Zapadnog Balkana. Znatno usporavanje rasta EU u 2023, koje je palo sa 3,6 odsto u 2022. na procenjenih 0,6 odsto u 2023, zahvatilo je i ceo

²⁷⁴ Sanja Jelisavac Trošić, Mitko Arnaudov. The security challenges of the Open Balkans from the FDI perspective – case study: Albania, Serbia and North Macedonia, Baština, Vol. 34 br. 63 (2024), <https://doi.org/10.5937/bastina34-48743>.

region, utičući na trgovinu, investicije i uopšte na poslovno poverenje na Zapadnom Balkanu. Jedino su Srbija i Crna Gora imale očekivani rast, dok su ostale četiri zemlje bile ispod očekivanja. Oporavak nakon pandemije tokom 2021. i 2022. pokazao je jak dualitet u učinku zemalja šestorke, sa relativno više proizvodno orijentisanim ekonomijama (Srbija, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija) koje su najviše pogođene usporavanjem u EU (posebno u Nemačkoj) i relativno više orijentisane privrede na usluge (Albanija, Crna Gora, Kosovo) koje imaju najviše koristi od snažne potražnje za turizmom i međunarodnim putovanjima. Ovaj dualitet je delimično pomiren tokom 2023. godine, usled normalizacije obrasca ekonomske aktivnosti, pošto su se izvori rasta vratili u svoje trendove. Od kraja 2023. godine, nivoi realnog BDP-a u svim zemljama Zapadnog Balkana premašili su nivoe pre pandemije.

Tabela 2. Zapadni Balkan, više pokazatelja uz prognozu, 2020–2026

	2020	2021	2022	2023e	2024f	2025f	2026f
Realni rast BDP-a (procenat)							
Albania	-3.3	8.9	4.9	3.3	3.3	3.4	3.5
Bosna i Hercegovina	-3.0	7.4	4.2	1.9	2.6	3.3	4.0
Kosovo*	-5.3	10.7	4.3	3.1	3.7	3.9	3.9
Severna Makedonija	-4.7	4.5	2.2	1.0	2.5	2.9	3.0
Crna Gora	-15.3	13.0	6.4	6.0	3.4	2.8	3.0
Srbija	-0.9	7.7	2.5	2.5	3.5	3.8	4.0
WB6	-3.0	7.9	3.4	2.6	3.2	3.5	3.8
Rast komponenti realnog BDP-a (procenti) Potrošnja	-1.1	4.8	3.1	1.7	2.8	2.7	2.7
Investicije	-1.6	2.1	1.3	-0.8	1.3	1.2	1.3
Neto izvoz	-0.3	-0.4	-1.8	1.7	-1.0	-0.4	-0.2
Izvoz	-5.6	9.9	6.6	1.0	2.3	3.3	3.3
Uvoz (-)	-5.4	10.3	8.3	-0.6	3.3	3.7	3.6
Inflacija potrošačkih cena (procenat, prosek perioda)	1.0	3.2	11.8	9.0	3.9	2.7	2.4
Eksterni sektor (procenat BDP-a) Izvoz robe	21.4	25.2	28.5	25.4	26.5	26.6	26.8
Trgovinski bilans	-19.4	-16.7	-18.7	-15.4	-16.7	-16.5	-16.1
Bilans tekućeg računa	-8.6	-5.8	-7.8	-4.9	-5.5	-5.7	-5.5
Strane direktne investicije	5.3	5.9	6.9	5.4	5.3	5.3	5.3

Spoljni dug	87.8	82.8	75.3	71.3	58.2	57.2	46.3
Javni sektor (procenat BDP-a)	34.7	35.9	34.8	36.5	36.3	36.5	36.7
Javni prihodi							
Javni rashodi	42.5	38.8	37.5	38.0	38.9	38.7	38.9
Fiskalni bilans	-7.9	-3.0	-2.7	-1.5	-2.7	-2.2	-2.4
Javni i javno garantovani dug	60.2	56.5	50.4	47.3	47.5	46.7	42.7

Izvor: World Bank. 2024. Western Balkans Regular Economic Report No. 25, Spring 2024: Invigorating Growth. Washington, D.C.: World Bank. p. 6. <http://hdl.handle.net/10986/41404>. Note: e = procena; f = prognoza.

Regionalno tržište rada nastavilo je da funkcioniše dobro u 2023. godini, ali počinje da pokazuje znake zahlađenja. Ukupna stopa zaposlenosti za Zapadni Balkan u celini (15+) dostigla je novi istorijski maksimum od 48,1% u 2023. Nezaposenost je opala u svim zemljama, dok je ukupna stopa dostigla 10,9% u 2023. godini. Međutim, dok je nezaposlenost mladih takođe opala na 25,5%, ostaje strukturno visoka u poređenju sa prosekom EU od 13,8% tokom istog perioda. Ohrabrujuće je da se stopa učešća radne snage takođe poboljšala tokom 2023. godine, u proseku od 54% u 2023. godini, sa dokazima da se nakon dve godine poboljšanja razlika u učešću između žena i muškaraca u regionu povećala za 0,5 pp u odnosu na 2023. godinu, na 19,7%. Važno je da od 2014. godine sve zemlje šesterke uživaju konstantan pozitivan rast stope zaposlenosti, trend koji je izdržao izazove pandemije. Žene su dale značajan doprinos, sa njihovim godišnjim povećanjem ukupnog broja radnih sati koje su nadmašile one muškaraca u svim zemljama ZB. Staviše, veća stopa učešća žena doprinela je ovom trendu u svim zemljama šesterke, uključujući i Kosovo* gde je bila nesrazmerno niska. Nedavno su zemlje reformisale svoje imigracione politike kako bi zadovoljile rastuću potražnju za radnom snagom, kako bi se suprotstavile demografskom padu i emigraciji radnika u EU.²⁷⁵

Na području Balkana ranije, ali i danas, odvijale su se otvorene i prikrivene borbe između država koje nisu sa ovoga područja. Posebno posle Drugog svetskog rata tu su se prelamali interesi „Zapada” i „Istoka”.

²⁷⁵ World Bank. 2024. Western Balkans Regular Economic Report No. 25, Spring 2024: Invigorating Growth. Washington, D.C.: World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/41404>.

Hladnoratovske netrpeljivosti i podele ostavile su duboki trag na ovom području, pa je sa krajem Hladnog rata došlo do interesnih povezivanja kao i cepanja država. Najznačajniji primer cepanja bio je raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, dok je primer povezivanja nastanak Višegradske grupe (Češka, Slovačka, Poljska i Mađarska). Neki od prvobitnih oblika saradnje, koji su u nekom promenjenom obliku i danas aktuelni su Centralnoevropska inicijativa (1989), Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA-1992) i Crnomorska ekonomska saradnja (1992). Oružani sukobi na tlu bivše Jugoslavije odložili su regionalnu saradnju na Balkanu, ali i inicijative koje su tada nastajale ujedno su i nestajale u zavisnosti od aktera koje su učestovale u njoj, do aktera spolja koje su ih podržavale (primer Roajomonskog procesa i Inicijative za saradnju u Jugoistočnoj Evropi).²⁷⁶ Regionalna saradnja je u međuvremenu postala sredstvo za ocenjivanje šesterke Zapadnog Balkana ne samo na njihovom putu u EU integracijama, već i za regionalnu ekonomsku integraciju između susednih zemalja. Pored toga, sve regionalne organizacije i inicijative imaju za cilj usklađivanje sa programima i politikama približavanja EU. Na ovaj način, EU tretira regionalnu saradnju kao jednog od ključnih repera za Zapadni Balkan i njihov proces integracije u EU.²⁷⁷

Ako se pitamo po čemu se današnje inicijative razlikuju, odgovor bi bio pre svega zbog smirivanja konflikata, usmeravanja na budućnost ulaska u Evropsku uniju, kao i uviđanja o značaju i koristima međusobne saradnje u regionu. Regionalna saradnja i danas je ostala veza koja povezuje države na putu ka EU, a ujedno i kao vid međusobne saradnje umesto sukoba.

Proces pristupanja u Evropsku uniju postao je cilj spoljne politike svih zemalja na ovom prostoru. Neke od njih su bile uspešnije na tom putu, pa je Slovenija pristupila EU 2004. godine, a Hrvatska 2013. godine. S druge strane Republika Srbija učestvuje u brojnim institucionalizovanim regionalnim inicijativama i regionalnim inicijativama povezanim sa procesom integracija u Evropsku uniju. Pored pridruživanja EU, prioritet Srbije treba da budu mir, stabilnost i regionalna saradnja. Što se tiče

---

²⁷⁶ Đukanović Dragan, *Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989–2020)*, 2020, Institut za međunarodnu politiku i privredu i JP Službeni Glasnik, Beograd. str. 146.

²⁷⁷ *Regionalna saradnja na Zapadnom Balkanu – Komparativna analiza regionalnog ekonomskog područja, „Mini-Šengena” i Zajedničkog regionalnog tržišta, Balkanska grupa za istraživanje politika (BPRG)*, 2021. p. 6.

samog regiona, jedino saradnjom zemlje Zapadnog Balkana mogu sebi da otvore prostor za dodatni rast i prosperitet.

Pregovori o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju Srbije sa Evropskom unijom zvanično su počeli u oktobru 2005. godine. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Srbije i Evropske unije potpisan je 29. aprila 2008. Dve najvažnije obaveze koje Republika Srbija preuzima ovim međunarodnim ugovorom su uspostavljanje zone slobodne trgovine i usklađivanje zakonodavstva Republike Srbije sa pravom Evropske unije.²⁷⁸ Pregovori o pristupanju Republike Srbije sa Evropskom unijom formalno su otvoreni Međuvladinom konferencijom 21. januara 2014. godine u Briselu. Proces analitičkog pregleda zakonodavstva (tzv. skrining) započeo je 25. septembra 2013. kada je u Briselu održan skrining za Poglavlje 23 posvećeno Pravosuđu i osnovnim pravima, a 24. marta 2015. godine održavanjem bilateralnog skrininga za Poglavlje 33 o finansijskim i budžetskim odredbama završen je celokupan proces skrininga.²⁷⁹ Do sada su ukupno otvorena 24 poglavlja: Poglavlje 4 – Slobodno kretanje kapitala, Poglavlje 5 – Javne nabavke, Poglavlje 6 – Pravo privrednih društava, Poglavlje 7 – Intelektualna svojina, Poglavlje 9 – Finansijske usluge, Poglavlje 13 – Ribarstvo, Poglavlje 14 – Transportna politika, Poglavlje 15 – Energetika, Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika, Poglavlje 18 – Statistika, Poglavlje 20 – Preduzetništvo i industrijska politika, Poglavlje 21 – Transevropska mreža, Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, Poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost, Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje, Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura, Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene, Poglavlje 29 – Carinska unija, Poglavlje 30 – Ekonomski odnosi sa inostranstvom, Poglavlje 32 – Finansijski nadzor, Poglavlje 33 – Finansijske i budžetske odredbe i Poglavlje 35 – Ostalo, a Poglavlje 25 (Nauka i istraživanje) i Poglavlje 26 (Obrazovanje i kultura) privremeno su i zatvorena. Na Dvanaestoj Međunarodnoj konferenciji, održanoj u Luksemburgu 22. juna 2021. godine, doneta je odluka o otvaranju klastera 1 – Osnove. Konferencija predstavlja prekretnicu u pristupnim pregovorima, jer je prva koji je održana od kada je Savet odobrio

---

²⁷⁸ Jelisavac, Sanja. „Prelazni sporazum o trgovini između EU i Srbije, i njegova početna primena”. *Međunarodna politika* 60, no. 1134 (2009): 26–45. https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/M_politika_1134.pdf#page=28

²⁷⁹ BOŠ, Proces pregovora o pristupanju Srbije Evropskoj uniji, <https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/pregovori-srbije-sa-eu,15/02/2024>.

revidiranu metodologiju proširenja, koja se sada primenjuje i na proces pristupanja Srbije. Na Trinaestoj Međunarodnoj konferenciji, održanoj u Briselu 14. decembra 2021. godine, doneta je odluka o otvaranju klastera 4 – „Zelena agenda” i infrastrukturno povezivanje.²⁸⁰

Pored Evropske unije, kao glavnog ekonomskog partnera, Srbija se okreće i Kini, pa ova saradnja ima rastući trend u vidu kineskih investicija u Srbiji. Srbija se, kao evropska zemlja koja nije članica Evropske unije, našla u specifičnoj situaciji i u mogućnosti da samostalno uređuje svoje odnose sa Kinom i direktno sklapa ugovore.²⁸¹ Osim toga, kao veliki igrač na ovom području javlja se i Rusija. Od kako se primenjuje Sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom, ostvareni rezultati robne razmene na izвозnoj strani su međutim ispod očekivanja. Opšti je utisak da rusko tržište nije dovoljno iskorišćeno kada je u pitanju izvoz naše robe, s obzirom na carinske olakšice i veliki potencijal tog tržišta.²⁸²

Prema tome, Republika Srbija aktivno učestvuje u raznim regionalnim inicijativama koje imaju za cilj jačanje političke, ekonomske i kulturne saradnje na Zapadnom Balkanu i šire u Jugoistočnoj Evropi. Učešće Srbije u regionalnim inicijativama ključno je za njen dalji ekonomski razvoj, jačanje političkog ugleda i pripremu za članstvo u Evropskoj uniji. Kako smo u prethodnim poglavljima obradili CEFTA, „Berlinski proces” i „Otvoreni Balkan”, ovde ćemo još pomenuti Savet za regionalnu saradnju, Inicijativu Jadransko-jonska regija, Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP).

Savet za regionalnu saradnju (Regional Cooperation Council – RCC) je međunarodna organizacija osnovana 2008. godine kao naslednik Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi.²⁸³ RCC ima centralnu ulogu u

---

²⁸⁰ Ministarstvo za evropske integracije, Istorijat odnosa Srbije i EU, <https://www.mei.gov.rs/srl/srbija-i-eu/istorijat-odnosa-srbije-i-eu/>, 12/08/2024.

²⁸¹ Stojanović, Višić Biljana, Sanja Jelisavac Trošić and Miodrag Simić. “Development of the Belt and Road Initiative in Serbia”. *Ekonomika preduzeća (Journal of Business Economics and Management)* 71, no. 3–4 (2023): 230–242. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE2303230S>.

²⁸² Jelisavac Trošić, Sanja and Dejan Mladenović. „Uticaj bilateralnog sporazuma o slobodnoj trgovini na spolnotrgovinsku razmenu Republike Srbije sa Ruskom Federacijom”. *Međunarodna politika* 71 (2020): 51–72. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/704/1/Medjunarodna_politika_br_1178_2020-52-73.pdf.

²⁸³ Više o ovoj Inicijativi pogledati na Regional Cooperation Council – RCC, <https://www.rcc.int/>.

unapređenju saradnje među zemljama jugoistočne Evrope, fokusirajući se na ekonomski razvoj, povezivanje i društvenu stabilnost. Prema tome, cilj ove integracije je promovisanje ekonomske, političke i kulturne saradnje u jugoistočnoj Evropi. Srbija u ovoj inicijativi aktivno učestvuje u razvoju zajedničkih regionalnih projekata i strategija, poput digitalne agende za Zapadni Balkan. RCC čini ukupno 46 članica, uključujući zemlje jugoistočne Evrope, EU, međunarodne organizacije (npr. UN, OSCE, Savet Evrope) i finansijske institucije. Misija RCC-a sastoji se u promovisanju evropskih i evroatlantskih integracija regiona, ekonomskog razvoja i saradnje u ključnim sektorima. RCC se bavi podrškom ekonomskom rastu i političkoj stabilnosti kroz zajedničke projekte i inicijative, pomoći zemljama regiona u ispunjavanju kriterijuma za članstvo u Evropskoj uniji, pružanju tehničke i političke podrške reformskim procesima, kao i razvoju infrastrukture, digitalne mreže i transportnih koridora radi bolje integracije regiona. Savet za regionalnu saradnju se trudi da predstavlja ključnog partnera Srbije na putu ka održivom razvoju i integraciji u EU. Glavne oblasti delovanja RCC-a su u oblasti ekonomskog i društvenog razvoja, promociji malih i srednjih preduzeća, unapređenju zapošljavanja, posebno među mladima, razvoju održivih i inovativnih industrija i drugo. Povezivanje regiona vrši se preko unapređenja transportne i energetske infrastrukture, digitalne transformacije i razvoja širokopojasnog interneta, regionalne energetske strategije usklađene sa EU standardima i drugo. Takođe, ova inicijativa podržava zeleni razvoj, kroz podršku tranziciji ka održivim energetske izvorima i kroz projekte zaštite životne sredine i prilagođavanja klimatskim promenama. Unapređenje mobilnosti i slobode kretanja se ostvaruje kroz regionalne inicijative za olakšavanje kretanja ljudi i roba (npr. zajedničko tržište), sporazume o međusobnom priznavanju diploma i profesionalnih kvalifikacija i drugo. Takođe je bitna i vladavina prava i sigurnost, kao što je borba protiv organizovanog kriminala i korupcije i saradnja u rešavanju problema migracija i bezbednosnih izazova.

Inicijativa Jadransko-jonske regije (Adriatic-Ionian Initiative – AII) osnovana je 2000. godine u Ankoni, Italija (Ankonska deklaracija), s ciljem jačanja saradnje između zemalja koje dele Jadransko i Jonsko more.²⁸⁴ To je deo šireg napora za povezivanje Evrope i unapređenje stabilnosti,

---

²⁸⁴ Više o Inicijativi pogledati na Inicijativa Jadransko-jonske regije (Adriatic-Ionian Initiative – AII), <https://www.aii-ps.org/>.

ekonomskog razvoja i međusobnog razumevanja u regionu. EU članice su Italija, Slovenija, Grčka, Hrvatska, a ostale članice, tj. zemlje kandidati i potencijalni kandidati za EU su Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Severna Makedonija, San Marino. Ciljevi inicijative su jačanje saradnje kroz podsticanje ekonomskog, političkog i kulturnog povezivanja između članica. Osim toga, jedan od ciljeva je i ostvarivanje stabilnosti i sigurnosti kroz promovisanje stabilnosti i rešavanje zajedničkih izazova u regionu. U okviru inicijative radi se i na podršci zemljama Zapadnog Balkana u procesu pridruživanja EU, kao i promovisanju održivog razvoja, očuvanju prirodnih resursa i zaštiti životne sredine. U okviru ove inicijative radi se na razvoju saradnje između zemalja koje dele Jadransko i Jonsko more, sa fokusom na turizam, transport i održivi razvoj. Iako Srbija nije pomorska zemlja doprinosi u oblasti infrastrukture i povezivanju unutrašnjih delova regiona sa obalom, pa tako koristi ovu inicijativu za unapređenje saobraćajne i energetske povezanosti sa zemljama regiona. Srbija može dodatno iskoristiti ovu platformu za promovisanje svojih nacionalnih interesa i regionalnu integraciju.

Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (South-East European Cooperation Process – SEECP) osnovan je 1996. godine kao politički forum za unapređenje saradnje, stabilnosti i evropske integracije u jugoistočnoj Evropi.²⁸⁵ SEECP je jedinstvena regionalna inicijativa s ciljem rešavanja zajedničkih izazova kroz dijalog i saradnju. Članice SEECP-a 2024. godine su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, Kosovo, Moldavija, Rumunija, Severna Makedonija, Slovenija, Srbija, Turska. Sve odluke donose zemlje članice konsenzusom. SEECP promovise reforme u skladu sa standardima EU, uz političku podršku zemljama Zapadnog Balkana. Srbija koristi SEECP za unapređenje odnosa sa susednim zemljama, rešavanje otvorenih pitanja i jačanje regionalnog dijaloga. Srbija je aktivna u projektima vezanim za transportnu i energetske povezanost, posebno kroz Koridor 10 i energetske mreže. Srbija koristi SEECP kao platformu za ubrzanje integracionih procesa i promociju svojih reformskih napora. Takođe ona učestvuje u zajedničkim inicijativama za borbu protiv organizovanog kriminala i jačanje bezbednosne saradnje. Krajnji cilj inicijative je jačanje

---

²⁸⁵ Pogledati više o Procesu saradnje u jugoistočnoj Evropi (South-East European Cooperation Process – SEECP) na: Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (PSuJIE) <http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/22-regionalna-saradnja/83-seecp?lang=lat>.

stabilnosti, demokratizacije i sigurnosti u regionu. Srbija se trudi da doprinese dijalogu i inicijativama koje promovišu stabilnost i rešavanje regionalnih izazova.

Prvobitno, veliki broj regionalnih inicijativa imao je i veliki broj preklapanja oblasti rada i dometa. Najveću ulogu u podsticanju ove vrste saradnje imala je i ima i dalje Evropska unija. Postoji još mnogo nevoljnih strana u svakoj državi da se u punoj meri realizuje regionalna saradnja na području Zapadnog Balkana, ali u nekom vidu su same vlasti, vlade, nevladine organizacije i drugi uvideli da postoji više koristi nego negativnih posledica ove vrste saradnje. Srbija se poslednjih godina ističe u radu većeg broja inicijativa i aktivno doprinosi miru, stabilnosti i napretku u regionu. Evidentno je da ovo područje ima brojne ne samo političke, bezbednosne i ekonomske veze, već da saobraćaj, kultura, istorijske i druge veze mogu doprineti održavanju i napretku regionalnih inicijativa.

9.

KOLIKO REGIONALNE INTEGRACIJE DETERMINIŠU KRETANJA U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA

Regionalne integracije predstavljaju integralni deo celokupne slagalice koju čine međunarodni odnosi. Kroz istoriju, međunarodni odnosi bili su utemeljni prvobitno na velikim imperijama, te su velike imperije kroz sukobe i mir kreirale stanje u međunarodnim odnosima. Zatim, kada je došlo do raspada velikih imperija i pojavljivanja koncepta nacionalnih država, kasnije definisanih kao subjekti međunarodnog prava, one su postale ključni kreatori kretanja i datih okolnosti u međunarodnim odnosima. Ali je kroz istoriju međunarodnih odnosa nastavljena takozvana tradicija da u najvećoj meri, zapravo, velike sile determinišu kretanja međunarodnih odnosa, dok su manje, male i mikro države uglavnom bile prinuđene da se prilagode okolnostima u datom trenutku. Međutim, kako se broj nezavisnih država povećavao, što je svakako posledica raspada velikih imperija i raspada kolonijalističkih sila i sveprožimajućeg procesa dekolonijalizacije, a naposletku i raspada blokovske podele te nestanka SSSR-a i SFRJ, pojavile su se brojne države sa ograničenim političkim, diplomatskim, vojnim, ekonomskim i resursnim kapacitetima, pojavila se i potreba za pozicioniranjem ovih zemalja, često u literaturi navođenih kao male i mikro u sistemu međunarodnih odnosa. Međutim, suština izazova malih država je pitanje kako se uopšte pozicionirati u međunarodnim odnosima, *de jure* utemeljenim na principima jednakosti, a u praksi funkcionalnim na postulatima moći – političkoj, ekonomskoj, bezbednosnoj, vojnoj, resursnoj. U tom kontekstu, iz ugla bezbednosti, zanimljivo je predočiti nezavidnu poziciju malih država u međunarodnim odnosima koju je predočila Jelena Radoman: „Prema teoretičarima svrstavanja, tipična dilema malih država je da se pridruže savezu ili da ostanu izvan bilo kakvih formalnih ugovornih odnosa sa drugim državama što se tumači kao „zarobljavanje” ili „napuštenost”, konkretnije izolovanost. To je dilema koja uključuje dve neprijatne mogućnosti: prva je strah da će, govoreći sa pozicije malih država, biti uvučene u sukobe koje bi inače mogle da izbegnu i u kojima nemaju nikakav poseban interes da se brane. S druge

strane, ako odluče da ostanu izvan tih formalnih odnosa, suočavaju se sa opasnošću da budu ostavljeni sami, „napušteni”, izolovani”²⁸⁶.

Da pojednostavimo na empirijskom primeru: Severna Makedonija je na takozvanom zapadnobalkanskom području imala otvorenu mogućnost da bira između atlantske integracije – čiji je osnovni, hladnoratovski cilj i svrha postojanja očuvanje teritorijalnog integriteta i političke suverenosti država članica, ili da izabere neutralnu poziciju – pod pritiskom susednih zemalja o istorijskim, jezičkim i identitetskim pitanjima, kao i unutrašnjeg albanskog faktora – umereniju, uslovljavajući apsolutno jednaka prava i zagarantovanu evroatlantsku integraciju zemlje, ali i ekstremniju koji evroatlantsku integraciju i potencijelno ukidanje granica između Severne Makedonije i Albanije, kao i teritorije Kosova i Metohije, u okvirima Evropske unije, tumači kao kompromis za istorijsku ideju o ujedinjenju Albanaca u jednu albansku državu na Balkanu.

Iz perspektive spoljne politike, Vital je pesimističan u pogledu izgleda nesvrstanosti kao održivoj opciji za male države: to je zato što njihovi ograničeni kapaciteti čine čak i najmanji poraz u spoljnopolitičkoj areni značajnim gubitkom, koji gotovo sigurno ugrožava njihove vitalne interese dok im (istovremeno) ozbiljno ograničavaju manevarski prostor.²⁸⁷ Ova tvrdnja se takođe može empirijski utemeljiti na primeru Severne Makedonije u periodu od 2008. do 2017. godine kada je primena autentične spoljne politike, u kontekstu snažnog pritiska od strane regionalnih sila i političkog sukobljavanja sa njima, ali i pritiska unutrašnjeg albanskog faktora zbog „marginalizacije” procesa evroatlantskih integracija, doprinela sveprožimajućoj blokadi i nefunkcionalnosti unutrašnje političke i institucionalne infrastrukture, što je, s jedne strane, ugrozilo funkcionalnost države, a time i održivost, a potom, ugrozilo očuvanje vitalnih interesa kao što su ekonomska održivost, politička nezavisnost i bezbednosna stabilnost.

---

²⁸⁶ Goetschel, Laurent, ed. 1998. *Small States inside and outside the European Union, Interests and Policies*. Boston: Kluwer Academic Publishers, str. 26. Op. cit., u: Radoman, Jelena. “Small states in World Politics: State of the Art”. *Journal of Regional security*, Belgrade, 2018. str. 88.

²⁸⁷ Vital, David. 1967. *The inequality of states: a study of the small power in international relations*. Oxford: Clarendon. Op. cit., u: Radoman, Jelena. “Small states in World Politics: State of the Art”. *Journal of Regional security*, Belgrade, 2018. str. 89.

Iz ove teorijske i empirijske perspektive, regionalna integracija može biti odgovor na pitanje pozicioniranja malih država u međunarodnim odnosima, a samim time i ulozu regionalnih integracija u kretanjima u međunarodnim odnosima. Pronalaženje najmanjeg zajedničkog imenitelja na spoljnopolitičkom planu, koordinacija i usklađivanje u spoljnopolitičkom delovanju može biti održiva alternativa koja malim državama, kroz model regionalne integracije, stoji na raspolaganju u njihovom spoljnopolitičkom pozicioniranju. U odvojenom potpoglavlju ove studije to smo prikazali na primeru Višegradske grupe u kojoj su države članice ostvarile zajednički spoljnopolitički cilj – učlanjenje u Evropsku uniju, kroz koordinaciju, sinhronizaciju i integraciju delovanja na spoljnopolitičkom planu. S druge strane, suprotni primer jesu države na Zapadnom Balkanu koje usled veoma ograničene koordinacije, sinhronizacije i usklađivanja delovanja na istoj studiji slučaja – evropskih integracija, i dalje su u procesu pridruživanja koji je vremenom postao marginalizovana kategorija, ne samo u kontekstu strateškog spoljnopolitičkog cilja država na Zapadnom Balkanu već i u okvirima Evropske unije – usled novonastalih i urgentnih okolnosti. S treće strane, postoji jedan izolovani primer koordinacije u kontekstu spoljnopolitičkog delovanja aktera na Zapadnom Balkanu na ravni evropskih integracija. To se može ustanoviti na primeru inicijative „Otvoreni Balkan”, koji je utemeljen na principima Evropske unije, čije je punopravno članstvo strateški spoljnopolitički cilj za države učesnice (Srbija, Severna Makedonija i Albanija). Zajednički nastup lidera Srbije, Severne Makedonije i Albanije na Samitu Evropske unije i Zapadnog Balkana održanom u junu 2022. godine svedoči koliko je regionalna integracija važna. Uoči samita, predsednik Srbije objavio je saopštenje u kojem je rekao da su „...posle detaljnih i sveobuhvatnih konsultacija sa saradnicima i članovima vlada, lideri tri zemlje doneli odluku da zajedno odu na samit, te da će međusobno dogovoreni principi predstavljati glavnu okosnicu u razgovorima sa brojnim zvaničnicima Evropske unije”. To je bila neka prekretnica u klasičnom shvatanju savremenih balkanskih odnosa, jer kada je reč o evropskim integracijama, što zapravo predstavlja apsolutni domen spoljnopolitičkog delovanja i pozicioniranja, to je bio prvi put da su politički lideri postigli dogovor ne samo o prisustvu već i o učinku EU integracija na Zapadnom Balkanu na sastanku Evropske unije na najvišem nivou.²⁸⁸

---

²⁸⁸ Jelisavac Trošić, Sanja and Arnaudov, Mitko. “Determinants of Bilateral Cooperation of Small states in Contemporary International Relations: From the Neorealist Perspective of Politics and Security – A Case Study: Serbia and North Macedonia”.

Upravo iz tog ugla primetna je uloga regionalnih integracija kada je reč o determinisanju kretanja u međunarodnim odnosima, ali ne samo iz državocentričnog ugla. Zapravo, dosadašnji fokus u ovom poglavlju bio je državocentričan, odnosno utemeljen na tezi da politički akteri i entiteti kreiraju regionalnu integraciju, te da on kao takav zavisi isključivo od njih. U praksi, u najvećoj meri to je potvrđena teza. Regionalna integracija je, pre svega, utemeljena i u zavisnosti od državne pozicije. Na primeru „Berlinskog procesa” i „Otvorenog Balkana” svedoci smo koliko državni akteri determinišu uspešnost, odnosno delimičnu uspešnost regionalnih integracija. Realizacija regionalnih integracija na tom regionalnom, mikro nivou, kao i dostignuti rezultati, utiču i na determinisanje tokova u međunarodnim odnosima, jer se regioni, kao geografska, politička, ekonomska i bezbednosna kategorija ne mogu posmatrati izolovano, pogotovo u aktuelnim međunarodnim odnosima koje karakteriše politička isprepletenost, ekonomska međuzavisnost i bezbednosna uslovljenost.

S druge strane, regionalni tokovi, pored integracije, kao odvojeni politički momentum takođe utiču na međunarodne odnose i na njihove okolnosti. Ukrajinski sukob, kao ograničen vojno-bezbednosni događaj u geografskom smislu, u regionalnim okvirima, ima ogroman i sveprožimajući uticaj na međunarodne tokove – i u političkom, i u ekonomskom, i u bezbednosnom kontekstu. Zatim, aktuelni sukobi i neprijateljstva na Bliskom istoku, kao politički i geografski „isturenom” regionu na agendi međunarodnih odnosa, takođe predstavljaju udžbenički primer koliko su regionalne prilike, dešavanja, pa i procesi integracija i koordinacija značajan faktor u razumevanju tokova na nivou međunarodnih odnosa, ali i značajan faktor za razumevanje međunarodnih odnosa uopšte, te kako su oni uspostavljeni, kako strukturalno funkcionišu i od čega kao takvi zavise.

Na sve to nikako se ne može izostaviti uloga ekonomije, te ekonomsko-finansijskih kretanja u određenim regionima kao faktora koji determinišu okolnosti, kako na regionalnoj tako i na međunarodnoj ravni. U aktuelnom globalizovanom i liberalnom ekonomskom poretku, svedoci smo da se ekonomske i finansijske krize „prelivaju” kako na prekograničnom planu tako i na liniji regionalni uticaj – međunarodni uticaj, ali i obrnuto.

Zapravo, region treba razumeti kao integralni deo međunarodnih odnosa, te tako ne mogu se analizirati međunarodni odnosi izolovano od regiona. Potom, regionalnu saradnju, koordinaciju i integraciju treba razumeti kao jedan od regionalnih tokova ili fenomena koji ostvarenim ili neostvarenim rezultatima na regionalnom nivou istovremeno ostvaruje pozitivne ili negativne efekte i na sceni međunarodnih odnosa. Reč je o jednom isprepletenom odnosu podeljenom na više nivoa koji se prepliću međusobno i tako pozicioniraju region, a time i regionalne integracije kao faktor, odnosno determinant koji utiče i na međunarodne odnose. Ne postoji pravilo u kojoj meri i na kom nivou je taj uticaj ili posledice prisutan, jer je to zavisna varijabla od okolnosti (otvoreni ratni sukobi imaju snažniji uticaj, dok ekonomska regionalna integracija ima značajan, ali ograničen uticaj), ali je činjenično stanje da je regionalna integracija značajna i determinirajuća u međunarodnim odnosima, kao što su i odnosi između velikih sila, u klasičnom razumevanju tog pojma.

9.1. EKONOMSKI UGAO

Regionalni sporazumi i regionalna saradnja može pozitivno uticati na sve zemlje učesnice, na njihov ekonomski rast kroz dinamičku proizvodnju i kroz efekte produktivnosti, kao što su konkurencija i obim. Ukidanje međusobnih carina u okviru regionalne integracije dovodi do povećane konkurencije, pri čemu konkurencija stvara efikasniju industriju i ukupni rast. Efekti alokacije resursa i proizvodnje u okvirima integracije povećavaju efikasnost svake zemlje članice integracije. Efikasnija alokacija resursa dovodi dugoročno do rasta produktivnosti. Takođe, saradnja i trgovina u okvirima regionalne integracije pomaže privrednicima da uče jedni od drugih i time dovodi do određenog preliivanja znanja, istraživanja i razvoja. Ovi efekti učenja mogu se prevesti u dugoročne dobitke u efikasnosti svih učesnika.

Pre GATT-a (Opšteg sporazuma o carinama i trgovini) sva liberalizacija trgovine obavljala se uglavnom potpisivanjem bilateralnih spoljnotrgovinskih ugovora između država, dok su regionalni sporazumi bili tek u začetku.²⁸⁹ Čini se da od finansijske krize 2008–2009. godine

---

²⁸⁹ Jelisavac Trošić Sanja, Todić Dragoljub, Stamenović Milorad. „Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite”. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Beograd, (2018), str. 36. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/594/1/Svetskatrgovinskaorganizacija_JelisavacTroiTodiStamenovi-2-314.pdf.

multilateralni trgovinski sistem ide unazad, od multilateralnih pravila ka uvođenju diskriminatorskih trgovinskih barijera i sve jačeg protekcionizma država. Osim toga, zbog velikih problema koje ima sama STO u svom funkcionisanju, sve veći broj trgovinskih sporova ostaje nerešeno. Zbog ovih pojava mnogi autori postavljaju pitanje – može li pomak ka dubokim regionalnim trgovinskim sporazumima biti rešenje? Činjenica je da svet nije prestao da smanjuje trgovinske barijere 1995. godine kada je počela sa radom Svetska trgovinska organizacija. Ključna razlika bila je u pristupu liberalizaciji trgovine, koji je sa multilateralnog prešao na preferencijalni/regionalni. U dve decenije nakon uspostavljanja STO, broj regionalnih trgovinskih sporazuma (RTA) porastao je više od šest puta. Iako je tempo usporen u poslednjoj deceniji, novi RTA se još uvek potpisuju, sa 371 trenutno na snazi u svetu. Multilateralni trgovinski pregovori su skoro paralizovani, a trgovina nastavlja da se liberalizuje kroz RTA. Postavlja se pitanje – da li je to dobar trend i da li ovaj način nudi dobra rešenja za regulisanje trgovine? Mnogo godina se činilo da je odgovor potvrđan. Osim Evropske unije, koja je jedinstvena po mnogo čemu, većina drugih RTA do ranih 2000-ih bila je „plitka”, fokusirajući se prvenstveno na eliminisanje bilateralnih trgovinskih barijera. Dok je u teoriji efekat tih RTA dvosmislen, dokazi pokazuju da su stvorili više trgovine nego što su preusmerili.²⁹⁰ Jedan od ključnih razloga je taj što su, kako su se zemlje liberalizovale u okviru trgovinskih blokova navedenih u RTA, one takođe (jednostrano) smanjile trgovinske barijere za zemlje van tih blokova. Ovo sugerise da se carine za insajdere i autsajdere iz bloka posmatraju kao komplementarne: kada se jedna smanjuje, smanjuje se i druga, iako sporijim tempom. Rezultat je da je uticaj RTA na trgovinu i blagostanje bio mnogo veći od studija koje su sugerisale pre formiranja sporazuma.

U skorije vreme, regionalni trgovinski sporazumi postali su sve „dublji”, težeći da se protežu dalje od bilateralnog smanjenja carina i uključuju širok spektar necarinskih barijera i regulatornih pitanja. Dodatno produbljivanje sporazuma često se odnosi na mere koje bi mogle da ometaju, a ne da podstaknu trgovinu i blagostanje. Konkretno, carinska komplementarnost plitke integracije ne mora da se proširi na te druge mere. Štaviše, ovi novi regionalni trgovinski sporazumi često uključuju pravila koja prevazilaze pravila STO, kao što je slučaj sa nekim

---

²⁹⁰ Freund, C. and Ornelas, E. (2010), “Regional Trade Agreements”, *Annual Review of Economics*, 2: 139–167.

standardima proizvoda i drugim tehničkim barijerama u trgovini. Ovo može dovesti do zabrinutosti da bi širenje mreže dubokih RTA moglo učiniti multilateralni okvir STO neizvodljivim – ako ne i irelevantnim. To je zabrinjavajuće, jer bi moglo potkopati sistem koji se pokazao veoma efikasnim u rušenju trgovinskih barijera i obezbeđivanju stabilnosti svetske trgovine. Nedokazana hipoteza, u skladu sa trenutnim trendovima, jeste da bi multilateralni trgovinski sistem mogao koegzistirati sa širenjem RTA, pod uslovom da se potonji fokusiraju na suštinsko pitanje recipročne liberalizacije trgovine – odnosno na bilateralno smanjenje trgovinskih barijera. Međutim, duboki RTA sa odredbama koje su u suprotnosti sa postojećim multilateralnim pravilima mogu učiniti napredak u multilateralnim pregovorima nedostižnim. Ako se ova hipoteza drži, bilo bi neophodno pozvati na suzdržanost u okviru budućih RTA, kako bi se osiguralo da oni ne ometaju širu multilateralnu liberalizaciju. „Duboka” pitanja i razgovori, koliko god bili važni, mogli bi da se bolje obavljaju unutar STO.²⁹¹

Da bi jedna zemlja postala članica Svetske trgovinske organizacije nije dovoljno samo prebrojati glasove za pristupanje. Ono, naime, podleže složenom pregovaračkom procesu, koji je dugotrajan, izaziva direktne i indirektne troškove i uključuje zahteve postojećih zemalja članica od zemalja kandidata, koji ne moraju nužno da budu u njihovom neposrednom interesu. Zbog toga, između ostalog, bilateralni ili regionalni aranžmani često bivaju atraktivniji od članstva u STO.²⁹² Zastoj u Doha rundi pregovora Svetske trgovinske organizacije dovodi u pitanje funkcionisanje multilateralnih pregovora u okvirima Svetske trgovinske organizacije, pa pojedini analitičari čak sugerišu da je ovoj organizaciji predodređeno da polako gubi uticaj i značaj, a da s njenim slabljenjem na dobitku budu regionalni i plurilateralni aranžmani.²⁹³ Posebno je značajno, s obzirom na porast regionalnih trgovinskih integracija u godinama kada je Doha runda bila blokirana, da su pristalice regionalnih trgovinskih

---

²⁹¹ Emanuel Ornelas, “Can regional and multilateral trade liberalization work in tandem?”, *World Trade Report 2024*, p. 127.

²⁹² Jelisavac Trošić Sanja, Todić Dragoljub, Stamenović Milorad. „Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite”. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Beograd, (2018), str. 183. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/594/1/Svetskatrgovinskaorganizacija_JelisavacTroiTodiStamenovi-2-314.pdf.

²⁹³ Jelisavac Trošić Sanja, Todić Dragoljub, Stamenović Milorad. *Ibid.*, str. 94.

sporazuma počele da tvrde da regionalni sporazumi, a ne STO, mogu da postave temelje budućim multilateralnim trgovinskim pravilima.²⁹⁴

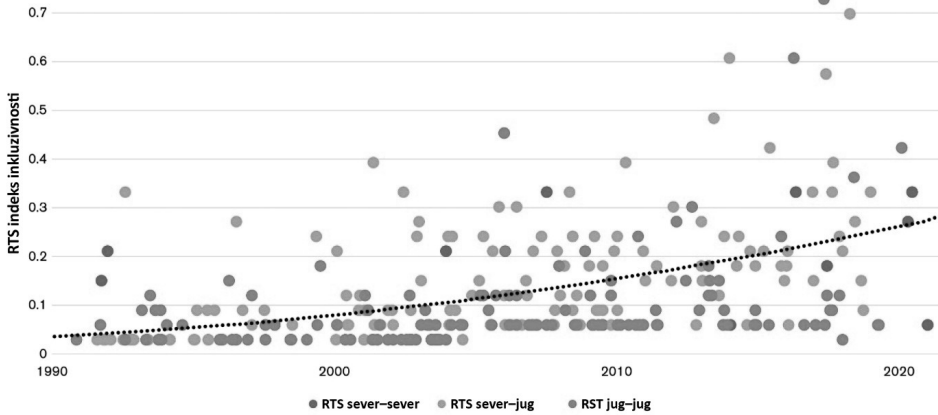
U eri kada su globalni lanci snabdevanja ispoljili neke ranjivosti, njihova dekoncentracija i diversifikacija na regione i ekonomije pogodne za poslovanje, ali nedovoljno zastupljene, mogu biti deo negovanja inkluzivnosti, a istovremeno i izgradnja globalne otpornosti. Nedavne krize, kao što je pandemija COVID-19, otkrile su prave ranjivosti u lancima snabdevanja i podstakle percepciju da globalizacija izlaže ekonomije preteranim rizicima. Neke ekonomije nisu imale u potpunosti koristi od globalizacije, jer su visoke carine u zemlji i inostranstvu, niska regionalna integracija, administrativna birokratija, loša fizička i digitalna infrastruktura, geografska udaljenost i slabe institucije ograničile njihovu integraciju u međunarodna tržišta, a samim time i umanjile njihov pristup stranoj tehnologiji i pristupačnim inputima visokog kvaliteta. Zabrinutost oko uticaja trgovine na distribuciju dovela je do sve većeg broja trgovinskih sporazuma, uključujući odredbe koje se eksplicitno odnose na inkluzivnost unutar ekonomija. Odredbe o standardima rada, poput onih koje je postavila Međunarodna organizacija rada (ILO), koje pokrivaju pitanja kao što su dečji rad i diskriminacija na tržištu rada, uključene su u sve veći broj regionalnih trgovinskih sporazuma (RTA). Neke relativno skorašnje detaljne odredbe o inkluzivnosti u RTA posebno se odnose na grupe u nepovoljnom položaju, kao što su žene, ugroženi radnici, starosedeooci i osobe sa invaliditetom (pogledati sliku). Druge odredbe o RTA promovišu korporativnu društvenu odgovornost ili se odnose na specifične vrste preduzeća, uključujući mikro, male i srednje veličine preduzeća i zanatske kompanije.²⁹⁵

---

²⁹⁴ Jelisavac Trošić, Sanja (2015). Free-Trade Agreement Negotiations: Trans-Pacific Partnership and Transatlantic Trade and Investment Partnership, in: *Major International Issues in the 21st Century from a Perspective of Japan and Europe*, ed. by Taro Tsukimura, Ivona Lađevac. Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, p. 146. <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/385/1/zbornik%20-%20Major%20International%20Issues.....pp.147-160.pdf>.

²⁹⁵ World Trade Organization, World Trade Report 2024 – Trade and inclusiveness How to make trade work for all, WTO Publications, Switzerland. p. 16.

Grafikon 3. Sve veći broj odredbi o inkluzivnosti u regionalnim trgovinskim sporazumima RTA, 1990–2021

Izvor: World Trade Organization, World Trade Report 2024 – Trade and inclusiveness How to make trade work for all, WTO Publications, Switzerland. Figure 6, p. 16. 2024.

Napomena: Ovaj grafikon pokazuje evoluciju odredbi o inkluzivnosti u RTA između 1990. i 2021. Indeks inkluzivnosti RTA kreće se od 0 do 1 i razmatra 33 eksplicitne vrste odredbi koje se odnose na različite dimenzije inkluzivnosti, uključujući ljudska prava, radnike, MMSP, siromaštvo, pol, autohtone zajednice, osobe sa invaliditetom i druge manjine i ranjive grupe. „Sever” je definisan kao ekonomije sa visokim dohotkom, dok je „jug” definisan kao zemlje sa niskim i srednjim dohotkom, prema klasifikaciji grupa prihoda Svetske banke iz 2022.

Regionalne integracije označavaju povezivanje zemalja na regionalnom području sa svrhom trgovinske liberalizacije, odnosno smanjenja, te u krajnjoj istanci ukidanja carinskih i necarinskih ograničenja unutar integracije. Ukidanjem ograničenja pri razmeni među zemljama članicama takvog sporazuma, omogućuje se efikasnija i nediskriminatorna međusobna trgovina, slobodno kretanje roba, usluga i kapitala, olakšani prenos tehnologije i znanja, a pri ekonomiji obima, na dugi rok omogućava privredni rast i razvoj zemalja. Analizom podataka iz razdoblja od 2002. do 2012. godine u jednoj studiji zaključeno je da postoje velike razlike u razvijenosti između regionalnih integracija. Svi korišteni ekonomski i razvojni indikatori (bruto domaći proizvod, izravne strane investicije, intraregionalna i ukupna vanjska trgovina, GINI indeks, HDI) pokazuju visoku razvijenost severnoameričke integracije NAFTA i Evropske unije, a malu razvijenost

ostalnih integracija, posebno COMESA-e, a takođe i ASEAN-a i MERCOSUR-a. Iako su se razlike u razvijenosti delimično smanjile tokom posmatranog razdoblja, još uvek je prisutan veliki jaz između analiziranih regionalnih ekonomskih integracija. Da bi postigli pravednije društvo potrebne su mere za izjednačavanje tih razlika.²⁹⁶

Uglavnom svi regionalni ekonomski sporazumi potpisani su između tzv. „prirodnih” trgovinskih partnera, odnosno svaka zemlja će prve sporazume najpre potpisati sa zemljama susedima, ili pak sa zemljama koje pripadaju istom geografskom regionu. Većina najpoznatijih regionalnih ekonomskih integracija zasnovana je upravo na ovom principu, kao na primer Evropska unija, NAFTA, CEFTA, EFTA. Ako se iscrpe sve mogućnosti i preferencije koje nude ovakvi sporazumi, mnoge zemlje potom teže da pronađu još zemalja potencijalnih partnera.²⁹⁷

Efikasno međunarodno ekonomsko upravljanje promoviše ekonomski razvoj. U okvirima regionalnih ekonomskih integracija stvara se efikasno ekonomsko upravljanje. Takođe, pojedini ekonomski problemi mogu mnogo bolje da se reše na regionalnom nivou u odnosu na multilateralni, pa čak i nacionalni nivo. Regionalne integracije mogu prevazići razne tržišne prepreke, kao i koordinisati aktivnosti koje će ići u korist svim zemljama učesnicima. Mnoge prepreke na nivou konkurentnosti mogu se lakše rešiti regionalnom saradnjom.

Bagvati (*Bhagwati*) je zagovarao stav da bi regionalni trgovinski sporazumi, kao što je NAFTA (2020. godine je zamenjen sa USMCA), trebalo da povećaju dohodak u zemljama u razvoju do tačke kada vlade tih zemalja počnu da preduzimaju značajnije mere zaštite životne sredine. S druge strane, Dali (*Daly*) je tvrdio da slobodna trgovina predstavlja podsticaj za industrije koje veoma zagađuju životnu sredinu u razvijenim zemljama, kao što su SAD, s ciljem da svoje aktivnosti premeste u zemlje u razvoju gde je kontrola zagađivanja jeftinija i slabija.²⁹⁸ Ova dvojica ekonomista sa svojim razmišljanjima i iznetim stavovima su i danas

---

²⁹⁶ Terlević, Sanja. “Regionalne integracije”. PhD diss., Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2013.

²⁹⁷ Bjelić, Predrag, Sanja Jelisavac Trošić, Ivana Popović Petrović. „Savremena međunarodna trgovina”. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2010). p. 302. <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1327/1/Savremena%20medjunarodna%20trgovina.pdf>

²⁹⁸ Jelisavac Trošić, Sanja, Todić, Dragoljub, Stamenović, Milorad. Op. cit., str. 19.

aktuelni i pokazuju koliko je teško naći dobru meru i znati do koje mere regionalni trgovinski sporazumi i rast trgovine, koja proističe iz njih, utiču pozitivno na međunarodne odnose i zaštitu životne sredine, a koliko je taj doprinos štetan po obe.

Talas „novog regionalizma” 1990-ih doveo je do osnivanja regionalnih organizacija u svim regionima sveta u razvoju. Skoro sve zemlje u razvoju su članice najmanje jedne, a često i više regionalnih organizacija kako bi izbegle marginalizaciju na globalnom tržištu. Danas se može primetiti da razvoj ovih regionalnih organizacija nije bio ujednačen, nego se odlikuje geografskom i vremenskom varijantom. Neke regionalne organizacije, na primer ASEAN, mnogo su naprednije u svojim integracijskim naporima od drugih, na primer Južnoazijsko udruženje za regionalnu saradnju (SAARC). I dok neki regioni u razvoju uspešno sarađuju u određenim vremenskim periodima, na primer MERCOSUR 1990-ih, u drugim periodima suočavaju se sa ogromnim problemima, na primer, isti region na početku novog milenijuma.²⁹⁹

Nisu sve regionalne ekonomske integracije jednake. Iako tipične studije regionalne integracije implicitno tretiraju kao jednake, postavljajući samo pitanje da li su zemlje članice ili ne, regionalne integracije, čak i one manje formalizovane, značajno variraju u svom institucionalnom dizajnu i ponekad se menjaju tokom vremena. Ove razlike su veoma važne za međunarodnu saradnju. Uzmimo, na primer, podelu prihoda i preraspodelu među članovima. Institucionalni dizajn Evropske unije i Zajednice za razvoj južne Afrike ih eksplicitno predviđa, dok MERCOSUR, slična regionalna organizacija, to ne predviđa. Unutar Evropske unije politički lideri mogu ponuditi sporedna plaćanja drugim vladama i postići dublju integraciju, uprkos strogim pravilima donošenja odluka koja zahtevaju jednoglasnost. Unutar MERCOSUR-a takva mogućnost ne postoji, i iako Brazil ima potencijal da bude njegov platni gospodar, domaći politički i ekonomski faktori su oklevali da preuzme vodeću ulogu. Ovo je dovelo do toga da se integracija unutar MERCOSUR-a odvija na različitim linijama.³⁰⁰

Regionalne integracije značajno determinišu kretanja u međunarodnim odnosima, jer one utiču na političke, ekonomske i

---

²⁹⁹ Krapohl, Sebastian, Krapohl, and Brian. *Regional integration in the Global South*. Palgrave Macmillan, 2017.

³⁰⁰ Schneider, Christina J. “The political economy of regional integration”. *Annual Review of Political Science* 20, no. 1 (2017): 229–248.

društvene aspekte međunarodne zajednice. Regionalni savezi poput Evropske unije, USMCA ili ASEAN-a povećavaju kolektivnu ekonomsku moć svojih članica, omogućavajući im veći uticaj u globalnim pregovorima o trgovini, klimatskim promenama i drugim pitanjima koja se razmatraju u međunarodnoj zajednici. Integracije smanjuju troškove trgovine i podstiču ekonomsku saradnju, čime jačaju regionalne privrede i obezbeđuju stabilnost tim privredama. Dešava se čak da regionalne integracije funkcionišu kao mehanizam za multilateralnu saradnju, što je posebno važno u svetu gde velike sile teže da nametnu svoju volju. Na primer, ASEAN na neki način doprinosi očuvanju ravnoteže u Aziji između velikih sila poput Kine i SAD. Međutim, regionalne integracije nisu uvek jednoznačno pozitivne. One mogu izazvati tenzije sa državama koje nisu deo saveza, dovesti do nejednake raspodele koristi unutar regiona, ili izazvati zavisnost manjih država od dominantnijih članica. Sve u svemu, regionalne integracije su ključni element u oblikovanju međunarodnih odnosa, jer omogućavaju kolektivno delovanje, jačanje uticaja na globalnoj sceni i rešavanje složenih transnacionalnih izazova.

Ekonomski uticaj regionalnih integracija na međunarodne odnose je značajan, jer one u stvari transformišu globalne tokove kapitala, roba, usluga i radne snage. Regionalne ekonomske integracije uklanjaju carinske i necarinske barijere među svojim članicama, olakšavajući međusobnu trgovinu i povećavajući ukupne ekonomske tokove. Na primer, Evropska unija kao carinska unija omogućava slobodan protok robe i kapitala, što povećava unutrašnju ekonomsku efikasnost. Regionalne integracije formiraju velike ekonomske blokove sa znatnom kolektivnom moći na globalnom tržištu. Ovi blokovi pregovaraju sa drugim državama i organizacijama u ime svih članica, omogućavajući povoljnije uslove u međunarodnoj trgovini. Istovremeno, integracije privlače strane investicije, jer investitori preferiraju region sa stabilnim tržišnim okruženjem i širokim pristupom potrošačima.

Integracije omogućavaju specijalizaciju na osnovu komparativnih prednosti članica. Na primer, u EU se proizvodnja automobila koncentrisala u Nemačkoj, dok su agrarni proizvodi značajniji za Španiju ili Poljsku. Ova specijalizacija podiže konkurentnost regiona na globalnom tržištu. S druge strane, nažalost, to može dovesti do zavisnosti manjih članica od ekonomija velikih država unutar integracije. Osim toga, regionalne integracije smanjuju potencijal za ekonomske sukobe među članicama, jer se resursi dele na način koji povećava zajednički prosperitet. Ova saradnja doprinosi i stabilnosti međunarodnih odnosa.

Opet, s druge strane, zemlje koje nisu članice velikih regionalnih integracija mogu biti ekonomski marginalizovane, jer se suočavaju sa trgovinskim barijerama i smanjenim investicijama. To produbljuje nejednakosti između razvijenih i nerazvijenih regiona, što može izazvati tenzije u međunarodnim odnosima. Interesantna je pojava da regionalne integracije podstiču konkurenciju među ekonomskim blokovima, čime se oblikuje dinamika globalnih tržišta. Ove konkurencije mogu ubrzati globalne inovacije, ali i izazvati geopolitičke tenzije, naročito kada se ekonomski sukobi prenesu u sferu politike i bezbednosti. Sve u svemu, može se reći da je ekonomski uticaj regionalnih integracija na međunarodne odnose dvojak. S jedne strane, podstiču globalni rast, stabilnost i trgovinu, dok, s druge strane, mogu povećati jaz između razvijenih i nerazvijenih regiona i intenzivirati geopolitičke tenzije. U svakom slučaju, one su jedan od ključnih faktora u oblikovanju savremenog međunarodnog ekonomskog poretka.

9.2. POLITIČKI I BEZBEDNOSNI UGAO

Politički ugao

Pokretanje klasičnih političkih integracija na regionalnom nivou nikada nije predstavljao privlačan politički korak, kada govorimo o klasičnom razumevanju politike, ali i klasičnom razumevanju političke nezavisnosti na evropskom kontinentu. Reč je zapravo o kontinentu sačinjenom od regiona u čijim se okvirima nalaze prilično stare države i nacije, te se i u aktuelnim međunarodnim odnosima bilo kakva politička integracija, po dubini ili širini, doživljava kao gubljenje dela suvereniteta koji se u najvećoj meri na evropskom kontinentu od XV veka do danas sticao ratovima i prolivenom krvlju. Stoga, teško je definisati regionalne inicijative i modele integracije koji su utemeljeni na političkim sektorima koordinacije i sinhronizacije. Ali je ključno naglasiti da bez političke saglasnosti nisu mogući ni ekonomski ni bezbednosni modeli i okviri regionalnih integracija. Stoga se mora istaći da su političke odluke, stavovi i pozicije ključni u determinisanju regionalnih kretanja, u afirmativnom ili reverzibilnom smeru. Političke odluke o ekonomskoj i bezbednosnoj saradnji, koordinaciji i integraciji nisu novina.

O tome najbolje svedoče „očevi” evropskih integracija. Ernest Bevin – šef britanske diplomatije, Alčide de Gasperi – italijanski premijer, Pol-Henri Spak – ministar spoljnih poslova i premijer Belgije tokom

četrdesetih i pedesetih godina prošlog veka, Robert Šuman – šef francuske diplomatije, Konrad Adenauer – šef diplomatije i posleratni kancelar Nemačke, kao i Vinston Čerčil – premijer Ujedinjenog Kraljevstva, u svojstvu „očeva” Evropske unije su udžbenički primer o tome kako je najsnažniji i najtemeljniji model integracija na evropskom kontinentu u dosadašnjoj istoriji bio pokrenut upravo zahvaljujući političkim čelnicima i političkim odlukama. Ovi graditelji Evrope bili su ljudi koji su pokrenuli proces evropske izgradnje osnivanjem Saveta Evrope 1949. godine i osnivanjem Evropske zajednice za uglj i čelik 1950. godine, kao i Evropske ekonomske zajednice 1957. godine. Ljudi dijaloga, koji su preživeli dva svetska rata i imali iskustvo iz prve ruke u brojnim evropskim kulturama, bili su pioniri Evrope mira zasnovane na vrednostima ljudskih prava, demokratije i vladavine prava.³⁰¹

Stoga je bitno imati razumevanje o preplitanju političkih, ekonomskih i bezbednosnih tokova, kako na nivou međunarodnih odnosa tako i na nivou regionalnih odnosa i okolnosti. Empirijski posmatrano, čini se da političke odluke usvojene na regionalnom nivou nemaju odlučujući uticaj na nivou međunarodnih odnosa, odnosu u međunarodnim kretanjima, ali, s druge strane, imajući u vidu koliko te odluke mogu imati posledice na ekonomska i bezbednosna kretanja u savremenim međunarodnim okolnostima, njihov uticaj u velikoj meri može da proizvede posledice i na međunarodnoj ravni, u pozitivnom ili negativnom kontekstu. To se može u velikoj meri dokazati i na primeru Zapadnog Balkana, podsetivši na postjugoslovenski period sukoba i građanskih ratova na teritorijama bivših jugoslovenskih republika. Reč je o političkim odlukama pokretanja oružanih operacija koje su imali značajan uticaj na međunarodnoj ravni, zbog ugrožavanja bezbednosnih prilika na evropskom kontinentu, ali i na međunarodne ekonomske tokove i kretanja, imajući u vidu ugroženost pan-evropskog koridora za nesmetano kretanje robe, ljudi i usluga zbog bezbednosnih rizika na postjugoslovenskom području.

Empirijski je to primenjivo i u savremenim međunarodnim odnosima, imajući u vidu činjenicu da je Ukrajinski rat posledica političkih odluka. Reč je o najsavremenijem bezbednosnom i ekonomskom izazovu koji je nakon Drugog svetskog rata u najvećoj meri ugrozio bezbednosni mozaik

---

³⁰¹ Council of Europe. "The Council of Europe in brief". The Council of Europe Official Web Site. Strasbourg, 2024. Dostupno na: [https://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers#{%227040945%22:\[3\]}](https://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers#{%227040945%22:[3]}). Pristupljeno: 11.10.2024.

na evropskom kontinentu, a istovremeno u najvećoj meri doveo pod znak pitanja ekonomsku održivost evropskog kontinenta, a pre svega Evropske unije, iako je reč o infrastrukturi ekonomske integracije na najvišem nivou koja je predstavljala višedecenijski primer uspešnosti, održivosti i predvidljivosti jedne ekonomske celine, regionalne po modelu. Političke odluke su zapravo noseći determinator kretanja u međunarodnim odnosima, i kada je reč o političkim odlukama donetim u okvirima takozvanih velikih sila i kada je reč o političkim odlukama lokalnih i regionalnih čelnika. Da bi se postiglo jasno razumevanje toga, potrebno je imati razumevanje za aktuelne međunarodne tokove, kao i izazove, rizike i pretnje – u političkom, bezbednosnom i ekonomskom kontekstu, koji sve više zamagljuju fizičke granice između država, te veoma teško prepoznaju države po tipovima u odnosu na njihovu političku moć, ekonomsku snagu ili vojne izdatke. Savremeni politički, bezbednosni i ekonomski izazovi, rizici i pretnje sveprožimajućeg karaktera uzročno-posledično utiču i na političke odluke, čineći ih snažnijim u kontekstu posledica na međunarodnom nivou. Političke odluke su kroz istoriju bile ključne za istoričare, ali i uopšteno za razumevanje međunarodnih odnosa. Međutim, njihov savremeni sveprožimajući karakter na međunarodna kretanja čini ih izazovom, rizikom i pretnjom samom sebi ne samo na unutrašnje državne i nacionalne prilike, niti samo na regionalne, već i u širem globalnom kontekstu.

Stoga je bitno istaći i da je teško napraviti distinkciju između političkih odluka i koraka političkih čelnika velikih sila, regionalnih sila, država u razvoju, nerazvijenih država, kao i onih koji se klasifikuju kao male i mikro države. U savremenim međunarodnim odnosima njihove posledice, afirmativne i negativne, mogu biti sličnog intenziteta pa i sveobuhvatnosti. I to je veoma važan segment u procesu razumevanja savremenih kretanja u međunarodnim odnosima. Odnosno, ukoliko se nalazimo u poglavlju međunarodnih odnosa u kojima izazovi, rizici i pretnje jesu sveprožimajućeg karaktera, te „brišu” državne i nacionalne granice, u tom smislu treba da imamo razumevanje i za političke odluke i korake, kao sveobuhvatne, sličnog intenziteta i potencijalnih posledica.

Bezbednosni ugao

Kada je reč o bezbednosnim tokovima na regionalnom nivou, gotovo da je postalo pravilo u savremenoj istoriji međunarodnih odnosa da su bezbedna kretanja na podregionalnom (manji regioni) i regionalnom

nivou ključni determinatori kretanja u međunarodnim odnosima. I to je verovatno najprimetnije na primerima Prvog i Drugog svetskog rata koji nisu po svom obliku i sadržaju započeti kao svetski ratovi, već su tokom ratnih i oružanih sukoba ciklično prelazili od regionalnih na svetske okvire. Ali, pored Prvog i Drugog svetskog rata, kao direktni determinatori u međunarodnim odnosima nastali kao posledica regionalnih bezbednosnih okolnosti, postoji široka lepeza regionalnih bezbednosnih mozaika koji u velikoj, a često suštinskoj i odlučujućoj meri određuju kretanja na sveobuhvatnom nivou međunarodnih odnosa. U aktuelnim međunarodnim odnosima svedoci smo toga sa Ukrajinskim ratom, kao svojevrsnim regionalnim bezbednosnim kompleksom koji je imao značajnu ulogu ne samo na međunarodne bezbednosne i odbrambene okolnosti, već i na ekonomske i političke prilike. Zatim, još „svežiji” primer jeste izraelska invazija na pojas Gaze i na Liban, kao geografski zaokružen bezbednosni kompleks koji takođe u značajnoj meri određuje tokove, kretanja i okolnosti na nivou međunarodnih odnosa i u bezbednosnom, i u odbrambenom, i u političkom, i u ekonomskom kontekstu. A takođe ne smemo zaboraviti primer iz neposrednog okruženja, odnosno građanske i teritorijalne sukobe na prostorima bivše SFRJ, koji je za mnoge naučnike međunarodnih odnosa čak definisan kao podregion, ali koji je imao značajan uticaj na bezbednosni, politički i ekonomski mozaik na evropskom kontinentu.

O tome koliko su važna regionalna bezbednosna kretanja u determinisanju širih kontinentalnih i međunarodnih tokova svedoči i studija profesorke Radmile Nakarade „Evropska unija kao mirovni projekat”, u kome ona objašnjava kako je EU na početku jugoslovensku krize bila „uverena da je došao čas, da će ona na primeru jugoslovenske krize prikazati puni smisao i domašaj svojih sposobnosti da reši unutrašnje sukobe i spreči izbijanje nasilja”,³⁰² da bi se na kraju krize nametnuo potpuno suprotan zaključak, da je u rešavanju krize na tlu bivše Jugoslavije EU doživela ogroman fijasko, te da bi u postjugoslovenskom periodu sfera bezbednosti postala središte institucionalne pažnje, a vojna komponenta zvanično sastavni deo struktura Evropske unije.³⁰³

---

³⁰² Više o tome vidi u: R. Nakarada, O. Račić, *Raspad Jugoslavije – Izazov evropskoj bezbednosti*, IES/FES, Beograd, 1998. Op. cit., u: Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. *Sociološki pregled*, Beograd, 2006. str. 552.

³⁰³ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. *Sociološki pregled*, Beograd, 2006. str. 553.

„Užurbano” preoblikovanje Evropske unije iz ekonomske zajednice sa političkim premisama u bezbednosnog i odbrambenog aktera u međunarodnim odnosima, već 1997. „putem Sporazuma iz Amsterdama koji stavlja Petersburške zadatke u središte politike odbrane”³⁰⁴ i „Deklaracijom iz Sen-Maloa koja predstavlja presudni pomak jer Britanija i Francuska potvrđuju zajedničku spremnost za postavljanje evropske bezbednosne i odbrambene politike”,³⁰⁵ svedoči o tome koliko su važni bezbednosni tokovi u regionalnim okvirima. Na empirijskom primeru sukoba na području bivše Jugoslavije ukazujemo kolika je suštinska težina regionalnih kretanja iz bezbednosnog ugla. U kontekstu preoblikovanja Evropske unije „zahvaljujući” bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama na jugoslovenskom području došlo je do istorijske prekretnice, čineći tako Uniju potpuno drugačijom u odnosu na smer u kojim se kretala do tog trenutka.

Zapravo, Evropska unija predstavlja udžbenički primer o tome koliko regionalni tokovi, analizirani iz bezbednosnog ugla utiču na međunarodna kretanja. To se može ustanoviti i kroz razumevanje pozicioniranja Evropske unije kao globalnog bezbednosnog aktera u aktuelnim i savremenim međunarodnim odnosima. Naime, težnja Evropske unije da svoj „identitet” učvrsti bezbednosnom i odbrambenom komponentnom, pokušavajući da koordiniše i sinhronizuje bezbednosnu i odbrambenu politiku između zemalja-članica, zatim kroz uključivanje i učešće u samostalnim i partnerskim (najčešće u saradnji sa NATO) vojnim i odbrambenim misijama u pogođenim i interesnim delovima sveta i regionima, a istovremeno njena relativna uspešnost i efektivnost u sprovođenju autentičnog odbrambenog i bezbednosnog koncepta, doprineli su da i njena međunarodna pozicioniranost bude problematizovana. Ograničeni kapaciteti i uspesi vojnih i odbrambenih misija Evropske unije i njihova efektivnost doprineli su da njena međunarodna pozicioniranost u kontekstu odbrane i bezbednosti na međunarodnoj ravni bude određena regionalnim okolnostima, odnosno njenom učinku upravo u sprovođenju pomenutih misija u određenim regionima.

---

³⁰⁴ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 553.

³⁰⁵ Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirovni projekat”. Sociološki pregled, Beograd, 2006. str. 553.

Stoga je veoma jednostavno razumeti i primetiti da regionalne integracije, kao i svi drugi procesi na regionalnom nivou, utiču, određuju i determinišu tokove u okvirima međunarodnih odnosa. To je iz bezbednosnog ugla danas posebno značajno i izraženo, pre svega u kontekstu savremenih bezbednosnih izazova, rizika i pretnji koji u sve manjoj meri prepoznaju fizičke granice državnih subjekata. Naime, za to postoji još jedan veoma „svež” regionalni primer, kao što su građanski sukobi na prostorima Bliskog istoka od početka druge decenije XXI veka pa sve do danas, koji su pokrenuli masovne talase migracije i izbeglica koji su u velikoj meri uticali na međunarodna kretanja, ili bar na međunarodna kretanja u jednom (zapadnom) delu svetske mape. Ukoliko je, kako objašnjava Nakarada, proces evropskih integracija kao mirovni projekat udžbenički primer o tome kako regionalne integracije utiču na međunarodne tokove, pre svega u bezbednosnom kontekstu, tako su i procesi unutrašnje/nacionalne dezintegracije i nemiri na prostoru Bliskog istoka u istoj meri značajan empirijski primer u bezbednosnom kontekstu o uticaju regionalnih kretanja, pozitivnih i negativnih, na savremene međunarodne okolnosti.

Terorizam kao savremeni bezbednosni i odbrambeni fenomen takođe predstavlja značajan empirijski primer o uticaju regionalnih kretanja na međunarodne odnose. Naime, veoma je ograničeno geografsko područje u kome se masovno i sveobuhvatno podržavaju, finansiraju i logistički pomažu terorističke organizacije, inicijative i pokreti, u najvećoj meri regionalno uokvireno. Ali je domet tih regionalnih terorističkih projekata, programa i platformi sveprožimajući, masovni i po karakteru globalni, jer su posledice terorističkih akcija globalnog karaktera.

Stoga, regionalne integracije, posmatrane iz bezbednosnog ugla u savremenim međunarodnim odnosima, ne mogu se posmatrati kao regionalni tokovi sa ograničenim domašajem u kontekstu efekata ili posledica, pozitivnih ili negativnih. Integracije na regionalnom nivou u suštinskoj meri određuju i kreiraju međunarodne tokove. Mogu doprineti dugoročnoj stabilizaciji i održivosti, kao što je primer sa Evropskom unijom, a mogu, u suprotnom kontekstu, regionalnom „integracijom” terorističkih inicijativa na Bliskom istoku, utemeljenoj na zajedničkom takozvanom ideološkom neprijatelju, doprineti dugoročnoj destabilizaciji i neodrživošću koja određuje i širi kontekst međunarodnih kretanja na nivou bezbednosti, odbrane, politike i ekonomije.

10. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Namera autora ove monografije je da se na empirijskom primeru regionalnih integracija ustanovi uticaj ovog procesa u međunarodnim odnosima, kao studija slučaja, a zatim, u kontekstu regionalizma, da se ustanovi važnost koncepta regionalizma, te regiona, kao i regionalnih kretanja u političkom, ekonomskom i bezbednosnom domenu na šira međunarodna kretanja, razumevanja okolnosti, a naposljetku razumevanja i samih međunarodnih odnosa u generalnom obliku. Stoga će zaključci poslužiti da sumiraju sve što je prethodno navedeno i objašnjeno, te utemeljeno kako ne teorijskim postulatima tako i na empirijskim primerima. S druge strane, preporuke će poslužiti boljem razumevanju međunarodnih kretanja, koristeći induktivni metodološki okvir – da bi se na kraju kreirala sveobuhvatna, ali istovremeno jasna i precizna slika mozaika koga čine međunarodni odnosi.

10.1. ZAKLJUČAK

Deduktivan metod je metod koji nije svojstven za razumevanje savremenih međunarodnih odnosa. Čak i kroz ugao generalizacije, pa čak i brisanja fizičkih granica subjekata međunarodnog prava, deduktivna metoda ne pruža precizno razumevanje međunarodnih odnosa jer u njoj izostaje razumevanje o specifičnostima svih delova koji čine celinu međunarodnih odnosa. Deduktivna metoda za razumevanje međunarodnih odnosa čini se najpragmatičnijom za predstavnike institucionalizma – te će veoma jednostavno izvesti zaključke na osnovu postojeće institucionalne infrastrukture međunarodnih odnosa. Zatim, deduktivna metoda je takođe veoma prijemčiva za predstavnike teorije klasičnog realizma, jer će ona jednostavno objasniti, ustanoviti i predvideti kretanja u međunarodnim odnosima na osnovama politike velikih sila, postavljajući tako sistem međunarodnih odnosa na „nekoliko” snažnih polova sastavljenih od velikih sila i takozvanih „uskakača u vagon” koji sačinjavaju male, mikro i nemoćne države. S druge strane, induktivna metoda, krenuvši od pojedinačnog ka opštem, od političke jedinice ka sistemu političkih jedinica – ponudiće jasniji, razumljiviji i predvidljiviji

odgovor o tome kako funkcionišu međunarodni odnosi, ko su činioci koji determinišu okolnosti u međunarodnim odnosima i od kojih sastavnih delova je sačinjena celina mozaika međunarodnih odnosa. U ovom kontekstu, osim dobrog razumevanja političkih jedinica/nezavisnih država, razumevanje funkcionisanja regiona, kao i političkih, ekonomskih i bezbednosnih okolnosti u datim regionima, pružaju veoma empirijski dokazano razumevanje sistema funkcionisanja međunarodnih odnosa.

10.1.1. Politički ugao

Posmatrano iz političkog ugla, regionalna saradnja je pre svega uslovljena političkom voljom. Ne postoji bilo kakva geografska uslovljenost ili neophodnost ukoliko politička volja izostaje. U kontekstu regionalizma, ni ekonomski, ni bezbednosni interesi, kao ni rizici, izazovi i pretnje ne mogu da odigraju ključnu ulogu u determinisanju političke saradnje, koordinacije i integracije. Slično kao i u širem konceptu međunarodnih odnosa, kao i u konceptu evropskih integracija na ruševinama Drugog svetskog rata i u konceptu Saveza Alpe-Jadran kada je reč o prekograničnoj saradnji regiona iz različitih država. Sve je utemeljeno pre svega na političkom konceptu, odnosno političkoj volji i sve je determinisano u zavisnosti od političkog interesa – koji nije uvek racionalan i pragmatičan. To smo takođe predstavili na primeru političkih entiteta na Zapadnom Balkanu koji imaju više zajedničkih imenitelja kada je reč o regionalnoj integraciji – i u domenu politike, i u domenu bezbednosti, i u domenu ekonomije – ali suštinski ona izostaje zbog ograničene političke volje i zbog instrumentalizacije samog procesa regionalne saradnje. Da bi se razumeo nivo saradnje regiona, regionalne koordinacije i integracije, prvo se mora ustanoviti nivo političke volje, zatim političkog interesa odvojenog od nacionalnih i državnih interesa, a naposljetku nivo političke instrumentalizacije ovog procesa.

10.1.2. Bezbednosni ugao

Imajući u vidu savremene bezbednosne izazove, rizike i pretnje – prekograničnog domašaja po karakteru i sveobuhvatnosti po sadržini, reč je zapravo o zajedničkom imenitelju koji, posmatrano iz pragmatičnog ugla, čini regionalnu saradnju „nužnom” u savremenim međunarodnim odnosima. Reč je o savremenim izazovima koji ne prepoznaju fizičke granice, koji ne prepoznaju nivo razvijenosti zemalja, niti njihove vojne

kapacitete. Stoga se regionalna saradnja i koordinacija u domenu bezbednosti i odbrane postavlja kao svojevrsan preduslov u procesima upravljanja i suočavanja sa savremenim bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama. U tom kontekstu, regionalna saradnja u ovom domenu nije samo uslov za razumevanje bezbednosnih tokova na međunarodnom nivou, već i determinator koji „relaksira” regionalnu bezbednosnu dilemu, kao i bezbednosne prilike u širem međunarodnom i sveobuhvatnom globalnom kontekstu. To je već u samom radu prikazano na primerima aktuelnih sukoba na evropskom kontinentu, na tlu Bliskog istoka, ali i na prostorima bivše Jugoslavije. Reč je o regionalnim oružanim sukobima koji su u velikoj meri determinisali i određivali bezbednosna kretanja na međunarodnoj ravni.

10.1.3. Ekonomski ugao

Analizirajući regionalne ekonomske integracije postaje jasno da se zemlje koje se integrišu uvek suočavaju sa određenim problemima. Međutim, preveliki fokus na regionalnu integraciju, s druge strane, vodi do toga da se gubi fokus na domaće probleme u okviru nacionalnih država. Da bi se uspešno realizovala integracija, kao i da bi ona opstala i dobro funkcionisala na duži vremenski period, mora postojati određeni balans i međusobno razumevanje, odnosno podjednaki ciljevi zemalja koji se integrišu. Mora postojati saglasje oko ekonomskih pitanja, pre svega, a potom i oko političkih, socijalnih i drugih pitanja. Napredak regionalne integracije mora da se bazira na već uspostavljenim modalitetima saradnje koji idu u istom smeru. Zajednički ciljevi nisu uvek idealno ostvarivi, pa se nekada mora postići i kompromis zarad mira u okvirima integracije, a ponekad i odustati od određenih nacionalnih ciljeva, ako se proceni da je krajnja dobit veća od potencijalnog gubitka. Nije redak slučaj da u okvirima integracije postoji jedna zemlja koja je jača, ima bolje polazne osnove, da li ekonomske, da li političke ili socijalne, ali to ne znači da bi i ovakva integracija sama po sebi bila loša. Naprotiv, veliki je broj primera uspešne integracije, iz koje vuku dobrobit sve zemlje učesnice, a da je odnos snaga između njih nejednak. U okvirima regionalnih ekonomskih integracija povremeno se napreduje i kroz reformu unutrašnjih ekonomsko-političkih prilika, jer integracija može biti i sredstvo koje će gurati napred u promene.

Regionalne ekonomske integracije nisu pozitivne samo za velike sile već i za zemlje male i srednje veličine. Benefiti od regionalne ekonomske

integracije se najčešće ne vide odmah već postaju vidljive na duži rok. Proces regionalizacije privrede se razvijao uporedo sa razvojem procesa globalizacije svetske privrede. Iako na prvi pogled tako deluje u stvari ova dva procesa nisu isključiva. Kao najuspešnija regionalna integracija na svetu smatra se Evropska unija. Naravno i na drugim kontinentima i regionima sveta postoje više ili manje uspešne regionalne integracije.

Ekonomski uticaj regionalnih integracija na međunarodne odnose je značajan, jer one u stvari transformišu globalne tokove kapitala, roba, usluga, i radne snage. Regionalne ekonomske integracije uklanjaju carinske i necarinske barijere među svojim članicama, olakšavajući međusobnu trgovinu i povećavajući ukupne ekonomske tokove. Regionalne integracije formiraju velike ekonomske blokove sa znatnom kolektivnom moći na globalnom tržištu. Ovi blokovi pregovaraju sa drugim državama i organizacijama u ime svih članica, omogućavajući povoljnije uslove u međunarodnoj trgovini. Istovremeno, integracije privlače strane investicije, jer investitori preferiraju region sa stabilnim tržišnim okruženjem i širokim pristupom potrošačima. S druge strane, zemlje koje nisu članice velikih regionalnih integracija mogu biti ekonomski marginalizovane, jer se suočavaju sa trgovinskim barijerama i smanjenim investicijama. To produbljuje nejednakosti između razvijenih i nerazvijenih regiona, što može izazvati tenzije u međunarodnim odnosima. Interesantna je pojava da regionalne integracije podstiču konkurenciju među ekonomskim blokovima, čime se oblikuje dinamika globalnih tržišta. Ove konkurencije mogu ubrzati globalne inovacije, ali i izazvati geopolitičke tenzije, naročito kada se ekonomski sukobi prenesu u sferu politike i bezbednosti.

10.2. PREPORUKE

Preporuke u ovom radu služe kao svojevrsne smernice koje mogu u određenoj meri doprineti razumevanju značaja regionalne saradnje, koordinacije i integracije. S druge strane, one bi mogle poslužiti kao sugestije aktuelnim političkim čelnicima u kontekstu razumevanja regionalizma, zatim razumevanja doprinosa regionalne saradnje u procesima realizacije nacionalnih i državnih interesa, a potom i u procesu razumevanja savremenih međunarodnih odnosa koji nisu sastavljeni samo od jedinica/subjekata međunarodnog prava, odnosno nezavisnih i suverenih jedinica, već i od brojnih međunarodnih i regionalnih organizacija, inicijativa, savezništva i platformi koje u datim političkim,

bezbednosnim i ekonomskim okolnostima na međunarodnoj ravni nastupaju kao jedinstveni politički subjekti u klasičnom razumevanju međunarodnog prava.

10.2.1. Politički ugao

Regionalna saradnja, koordinacija i integracija doprinosi očuvanju nacionalnih interesa, ali i sprovođenju definisanih spoljnopolitičkih ciljeva. U savremenim međunarodnim odnosima – svaki drugi ili suprotan pristup u razumevanju regionalizma u značajnoj meri vodio bi u smeru izolacionizma. Ali, da bi se uspostavila suštinska saradnja, koordinacija i integracija na regionalnom nivou, neophodni su sledeći koraci:

- regionalna politička volja
- afirmativan stav spoljnih regionalnih i velikih sila koji „plasiraju” svoje interese u određenom regionu
- razumevanje savremenih međunarodnih okolnosti utemeljenih na imperijalnom duhu velikih sila koji je u novim poglavljima menjao format, ali ne i sadržaj
- pozitivan mir, oslobođen prepreka, otvorenih pitanja i sporova.

10.2.2. Bezbednosni ugao

Savremeni bezbednosni izazovi, rizici i pretnje postavljaju regionalnu saradnju na pijedestal osnovnih preduslova u procesima upravljanja i suočavanja sa pomenutim bezbednosnim okolnostima današnjice. Ali je bezbednosna saradnja višestruko uslovljena imajući u vidu još uvek veoma izraženo klasično razumevanje domena bezbednosti i odbrane kao jedan od temelja suverenosti u kontekstu vođenja nezavisne odbrambene i bezbednosne politike. Međutim, klasično razumevanje vođenja bezbednosne i odbrambene politike u velikoj meri se ne poklapa sa savremenim bezbednosnim izazovima, rizicima i pretnjama, koje su po formatu sveobuhvatne, a po sadržaju sveprožimajuće. Stoga se i u ovom kontekstu regionalna saradnja pozicionira kao determinator u ovom procesu čiji su preduslovi sledeći:

- politička volja
- pozitivan mir

- razumevanje da je bezbednost regiona imperativ za stabilnost suverene države
- koordinacija utemeljena prema potrebama izazova, rizika i pretnji, umesto prema političkim stavovima, pripadništvu bezbednosnih i odbrambenih savezništva
- marginalizacija regionalnih sporova i otvorenih pitanja koji su barijere u uspostavljanju regionalnog mehanizma za suočavanje sa navedenim bezbednosnim savremenim fenomenima.

10.2.3. Ekonomski ugao

Možemo videti da je ekonomski uticaj regionalnih integracija na međunarodne odnose dvojak. S jedne strane, regionalne integracije podstiču globalni rast, stabilnost, investicije i trgovinu, dok, s druge strane, one povećavaju jaz između razvijenih i nerazvijenih regiona i na taj način intenziviraju geopolitičke tenzije. Kada razmišljamo o preporukama za regionalnu integraciju, ključno je uzeti u obzir specifične potrebe regije, ciljeve saradnje i izazove s kojima se suočavaju ključni akteri. Za uspešnu regionalnu integraciju bitno je:

- Jasno definisati ciljeve i prioritete – Bitno je postaviti specifične, merljive, ostvarive, relevantne i vremenski ograničene (SMART) ciljeve. Takođe, osim ekonomskog blagostanja koje proizilazi iz integracija, mora se fokusirati i na pitanja od zajedničkog interesa, kao što su ekonomski razvoj, zaštita životne sredine, obrazovanje, zdravlje i bezbednost.
- Razvijati efikasne institucionalne mehanizme – Usvojiti fleksibilnu, ali čvrstu strukturu koja omogućava koordinaciju između različitih aktera. Stvoriti organe koji će pratiti provođenje dogovorenih politika i rešavati sporove.
- Povećati transparentnost i odgovornost – Uspostaviti jasne procedure za donošenje odluka i omogućiti javni pristup informacijama. Redovno objavljivati izveštaje o radu i postignućima integracije.
- Ostvariti finansijsku održivost – Razviti dugoročan model finansiranja koji uključuje doprinos članica, međunarodne donacije i mogućnosti privlačenja investicija. Osim toga, upravljati resursima na efikasan i transparentan način.

- Jačati unutrašnju regionalnu povezanost – Unaprediti infrastrukturu (putevi, železnica, telekomunikacije) za bolje povezivanje privrednika i stanovnika. Podsticati slobodan protok roba, usluga, kapitala i ljudi unutar regije.
- Podsticati inovacije i digitalizaciju – Investirati u obrazovanje i istraživanje, posebno u oblastima tehnologije i održivog razvoja. Digitalizovati procese u administraciji za veću efikasnost.
- Uključivanje svih relevantnih aktera i praćenje i evaluacija napretka – Osigurati učešće različitih sektora: vlade, privatnog sektora, nevladinih organizacija i akademske zajednice. Omogućiti participaciju građana kroz javne konsultacije ili informativne kampanje. Uspostaviti sistem indikatora za praćenje ostvarenja ciljeva. Redovno organizovati evaluacije kako bi se identifikovali uspesi, kao i oblasti za unapređenje.

11. LITERATURA

- Acharya, Rohini, ed. *Regional trade agreements and the multilateral trading system*. Cambridge University Press, 2016.
- Adeve, Komlan Ametowoyo and Essosinam Franck Karabou. "Public debt and development sustainability issues in the West African Economic and Monetary Union (WAEMU)". *Cogent Economics & Finance* 10, no. 1 (2022): 2079177.
- Ali, Najabat, Khampho Phoungthong, Anwar Khan, Shah Abbas, Azer Dilanchiev, Shahbaz Tariq and Muhammad Nauman Sadiq. "Does FDI foster technological innovations? Empirical evidence from BRICS economies". *Plos one* 18, no. 3 (2023): e0282498. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0282498> 11/08/2024.
- Alps-adriatic-alliance. "Strategy of the Alps-Adriatic geographic area 2019–2027 (SAA–2027)", mart 2019. Internet: http://neu.alps-adriatic-alliance.org/wpcontent/uploads/2022/04/SAA-2019-2027_FINAL.pdf, Pristupljeno: 28.1.2024.
- Aljazeera. „Đukanović: Cilj ‘Otvorenog Balkana’ je nestanak BiH, Crne Gore, Kosova i S. Makedonije“, Al Jazeera Balkans, jul 27, 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7/27/djukanovic-abazovicu-ce-suditi-biraci-sudovi-i-historija>.
- Antevski, Miroslav and Sanja Jelisavac Trošić. "Chinese Response to Transatlantic Trade and Investment Partnership and Trans Pacific Partnership". *The Review of International Affairs* 67 (2016): 123-141. <https://thereviewofinternationalaffairs.rs/wp-content/uploads/RI/2016/1161/RI-2016-1161-article-7.pdf>.
- Antevski, Miroslav. „Efekti regionalne ekonomske integracije u Evropi tipa sever-sever i sever-jug“. *Economic Annals/Ekonomski Anali* 52 (2007).
- Antevski, Miroslav. *Regionalna ekonomska integracija u Evropi*. M. Antevski, 2008.
- Armstrong, Shiro Patrick, and Peter Drysdale. "The economic cooperation potential of East Asia's RCEP agreement". *East Asian Economic Review* 26, no. 1 (2022): 3–25.

- Arnaudov, Mitko and Nikola Hadžić. „Uloga Radne zajednice/Saveza Alpe-Jadran na postjugoslovenskom području”. *Evropsko zakonodavstvo*, 2024: 135–150.
- Arnaudov, Mitko. „Улога Отвореног Балкана у актуелним регионалним односима из перспективе стратешке политике и европских интеграција”, *Напредак*, 2023: 45–58.
- Arnaudov, Mitko. „Iskustva Višegradske četvorke”. *Danas*, Beograd, 2016. Dostupno: <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/iskustva-visegradske-cetvorke/>. Pristupljeno: 22.9.2024.
- Arnaudov, Mitko. „Otvoreni Balkan: Ekonomska integracija između političkih i bezbednosnih razmimoilaženja”. *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, 2023.
- Arnaudov, Mitko. „Strategija spoljne politike Republike Makedonije od 2006. do 2015. godine”, doktorska disertacija/Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2021.
- Ash, T. G.: *The Puzzle of Central Europe* <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/ash-timothy-garton-the>.
- Asia-Pacific Economic Cooperation Policy Support Unit, *APEC in Charts 2019*, ASIA-PAC. ECON.
- Association of Southeast Asian Nations, <https://asean.org/about-us/23/05/2024>.
- BBC, *Brics: What is the group and which countries have joined?* <https://bbc.com/news/world-66525474> 1 February 2024.
- Belt and Road Initiative, *Cooperation agreements and MoUs under the Belt and Road Initiative*, <https://www.beltroad-initiative.com/22/03/2024>.
- Bjelić Predrag, Sanja Jelisavac Trošić, Ivana Popović Petrović. „Savremena međunarodna trgovina”. *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, (2010). <http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1327/1/Savremena%20medjunarodna%20trgovina.pdf>.
- Bjorn Hettne, Andres Inotai and Oswaldo Sunkel (eds), *Studies in the New Regionalism*. Vols I–IV, (London: Macmillan, 1999–2001); Louise Fawcett and Andrew Hurrell, *Regionalism in World Politics. Regional Organizations and International Order* (Oxford: Oxford University Press 1995) 1–4.
- Börzel, Tanja A. “Comparative regionalism: European integration and beyond”. *Handbook of international relations 2* (2013): 503–530.

- Börzel, Tanja and Thomas Risse. "The rise of (inter-) regionalism: the EU as a model of regional integration". In *APSA 2009 Toronto Meeting Paper*. 2009.
- BOŠ, Proces pregovora o pristupanju Srbije Evropskoj uniji, <https://eu.pregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/pregovori-srbije-sa-eu>, 15/02/2024.
- Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping* (United Nations: New York, 1992).
- Brousek, Jon. "The concept of Peace Region as Alternative to (Traditional) Political Autonomy: experiences from the Project Building the Peace Region Alps-Adriatic", *Journal of Ethnic Studies*, 81/2018.
- Burfisher, Mary E., Frederic Lambert and Mr Troy D. Matheson. *NAFTA to USMCA: What is Gained?* International Monetary Fund, 2019.
- Burfisher, Mary E., Sherman Robinson, and Karen Thierfelder. "Regionalism: Old and new, theory and practice" (2004). *Business Insider*, <https://www.businessinsider.com/g20-summit-trump-signs-usmca-nafta-update-mexico-canada-2018-11>, 30. novembar 2018.
- Cameron, Fraser. "The European Union as a model for regional integration". *Council on Foreign Relations* (2010).
- Canton, Helen. "Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC". In *The Europa Directory of International Organizations 2021*, pp. 436–443. Routledge, 2021.
- Caporaso, James A. *The European Union: dilemmas of regional integration*. Routledge, 2018.
- Celeste A. Wallander, *Mortal Friends, Best Enemies: German-Russian Cooperation after the Cold War* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999).
- Chatzky, Andrew, James McBride and Mohammed Aly Sergie, NAFTA and the USMCA: Weighing the Impact of North American Trade, <https://www.cfr.org/backgrounder/naftas-economic-impact>, 1/07/2020.
- Chen, I-Ju. "A Critical Appraisal of Initiatives of Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) for the Blue Economy: Deadlocks and Any Possible Way out?". *Asian J. WTO & Int'l Health L & Pol'y* 17 (2022): 85.

- Commission, European. The former Yugoslav Republic of Macedonia Progress Report. Progress Report, Brussels: European Commission, 2014.
- Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) Secretariat, Overview of COMESA, <https://www.comesa.int/overview-of-comesa/11/01/2024>.
- Condon, Bradley J. "From Nafta to USMCA: two's company, three's a crowd". *Latin American Journal of Trade Policy* 1, no. 2 (2018): 30–48.
- COOP. 2 (2019), https://www.apec.org/docs/default-source/publications/2019/12/apec-in-charts-2019/219_psu_apec-in-charts-2019.pdf?sfvrsn=9f2e19d9_1.13/03/2024.
- Cooper, Richard (1985). "Economic Interdependence and Coordination of Economic Policies", in: Jones, R.W. and P.B. Kenen (eds.), *Handbook of International Economics*, North-Holland, Amsterdam, Vol. II, pp. 1195–1234.
- Council of Europe. "The Council of Europe in brief". The Council of Europe Official Web Site. Strasbourg. 2024. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/about-us/founding-fathers#%7B%227040945%22%3A%5B%5D%7D>. Pristupljeno: 11.10.2024.
- Council on Foreign Relations, Mercosur: South America's Fractious Trade Bloc, <https://www.cfr.org/background/mercosur-south-americas-fractious-trade-bloc> 12/04/2024.
- Daalder, Ivo H. *NATO in the 21st Century: What Purpose? What Mission?* Washington, D.C.: Brookings Institution, 1999.
- De Lombaerde – Van Langenhove Indicators of regional integration, conceptual and methodological aspects, In: ed. De Lombaerde: *Assesment and Measurement of Regional Integration*, Routledge, London and New York, 9–42 Dobson, W. (1991): *Economic Policy Coordination: Requiem or Prologue? Policy Analyses in International Economics*, vol 30.
- De Lombaerde, Philippe and Luk Van Langenhove. "Indicators of regional integration: conceptual and methodological aspects". *Assessment and measurement of regional integration*. Routledge, 2006. pp. 27–59.
- Deutsch K. W., Burrell S. A., Kann R. A., Lee M., Lichterman M., et al. 1957. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press. Op. cit., u: Mansfield, Edward D and Solingen,

- Etel. Regionalism. *Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010.
- Diez, Thomas and Nathalie Tocci, eds. *The EU, promoting regional integration, and conflict resolution*. Springer International Publishing, 2017.
- Doaa A. Moneim. Egypt to Host BRICS Bank 1st Int'l Forum in New Administrative Capital, <https://infobrics.org/post/41393/>, June 11, 2024.
- Drabek, Z. (1997). Regional and Sub-Regional Orbán in Central and Eastern Europe: an Overview, in *Regionalism and the Global Economy: The Case of Central and Eastern Europe*. Fondad: the Hague, www.fondad.org. Op. cit., u: Schmidt, Andrea. "Friends forever? The Role of Visegrad Group and European Integration". *Politics in Central Europe*, Prague, 2016. p. 118.
- Džombić, Ilija J. *Evropske inicijative i institucije*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung Sarajevo, 2010.
- Đukanović, Dragan. *Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989–2020)*, 2020, Institut za međunarodnu politiku i privredu i JP Službeni Glasnik, Beograd.
- Đukanović, Dragan and Branislav Đorđević. 2020. „Mali Šengen – koncept, implementacija i kontroverze”. *Međunarodni problemi* 72 (3): 595–618. <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003595D>
- Ejdus, Filip. *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Belgrade: Službeni glasnik, 2012.
- EUR-Lex, "Accession criteria (Copenhagen criteria)", European Union, Copenhagen/Brussels, 1993. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>. Pristupljeno: 12.8.2024.
- Executive Office of the President, *Study on the Operation and Effects of the North American Free Trade Agreement*, July 1997.
- Fauzel, Sheereen, and Leenshya Gunnoo. "The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) Agreement and its Implications on Trade Between EU-27 and RCEP-15". *The EURASEANs: journal on global socio-economic dynamics* 4 (47) (2024): 22–34.
- Fawcett, Louise. "The history and concept of Regionalism". *European Society of International Law (ESIL) Conference Paper Series*. No. 4. 2012.

- Fawcett, Louise. Exploring regional domains: a comparative history of regionalism. *International Affairs*, Oxford, Volume 80, Issue 3, May 2004.
- Finch, M. H. J. (1988). The Latin American Free Trade Association. In: El-Agraa, A. M. (eds) *International Economic Integration*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-09163-8_10.
- Fjader, Crhistian. "Regionalism in Asia and Europe in a Theoretical Perspective: 'Rationalist' and 'Ideational' Approaches". *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, Seoul, 2012.
- Flessenkemper, Tobias. "The Berlin Process: resilience in the EU waiting room". In *Resilience in the Western Balkans*, edited by Sabina Lange, Zoran Nechev and Florian Trauner, published by EU Institute for Security Studies. 2017.
- Fligstein, Neil (forthcoming). *The Limits of Europeanization*, unpublished book ms.
- Freudenberg, Michael, Guillaume Gaulier and Deniz Ünal-Kesenci (1998a), "La régionalisation du commerce international: Une évaluation par les intensités relatives bilatérales", Document de Travail, CEPPII, Paris, (1998–05).
- Freudenberg, Michael, Guillaume Gaulier and Deniz Ünal-Kesenci (1998b), "La régionalisation du commerce international", *Économie Internationale*, (74):15–41.
- Freund, C. and Ornelas, E. (2010), "Regional Trade Agreements", *Annual Review of Economics*, 2: 139–167.
- Gary Clyde Hufbauer, Cathleen Cimino-Isaacs and Tyler Moran, NAFTA at 20: Misleading Charges and Positive Achievements, Policy Briefs 14–13, May 2014.
- Gasiorek, Michael, and Peter Holmes. "Globalisation and deep integration". *Guimaraes, Maria H./Faria, Ana P.(Hg.): Product Market Integration: A Multifaceted Approach. Bingley: Emerald* (2010): 139–155.
- Ginali, Ardit. "The importance of regional EU member states in the Berlin Process: The guided integration of the Western Balkans". *European View* 22, no. 1 (2023): 111–118.
- Gjurovski, Marjan and Mitko Arnaudov. "Security Dimension of Open Balkans: Contemporary Security Challenges as a Chance for Regional Security Platform". *Diplomasi Araştırmaları Dergisi* 6.1 (2024): 1–13.

- Capuñay, Juan Carlos *Megatrend revija/Megatrend Review* 16 (2019): 221–224.
- Glaser, L. Charles. “Structural realism in a more complex world”. Review of International Studies, Birmingham, 2003.
- Goetschel, Laurent, ed. 1998. *Small States inside and outside the European Union, Interests and Policies*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Gondwe, Grace. “Regional integration and trade: The case of the common market for Eastern and Southern Africa (COMESA) free trade area”. *Journal of African Trade* 8, no. 1 (2021): 1–12.
- Gordanić Jelica, “Pad multikulturalizma kao faktor jačanja nacionalnog identiteta država članica EU,” *Međunarodna politika*, br. 1175, (jul-septembar 2019): 5-21, 16. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/882/1/Medjunarodna_politika_br_1175_2019-6-22.pdf
- Grewal, Singh Baljit. “Johan Galtung: Positive and Negative Peace”. Academia.edu, San Francisco, 2003. str. 4.
- Griessler, Christina. “The Berlin Process. Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union”. *Comparative Southeast European Studies* 68, no. 1 (2020): 1–24.
- Haas, Ernst B. 1956: Regionalism, Funcionalism and Universal Organization, in: *World Poliiics* 8/2, 238-263.
- Hack, J. I. The role of the Berlin Process in Promoting Regional Cooperation in the Western Balkans-A path towards EU integration?. MS thesis. 2020. str. 20
- Haggard S. 1997. Regionalism in Asia and the Americas. In *The Political Economy of Regionalism*, ed. ED Mansfield, HV Milner, pp. 20–49. New York: Columbia Univ. Press op. cit. u: Mansfield, Edward D and Solingen, Etel. *Regionalism*. Annual Review of Political Science, 13 (1). San Mateo, 2010.
- Hettne, Bjorn & Soderbaum, Fredrik. *The New Regionalism Approach*. Politeia, Goteborg, Vol 17, No 3, 1998.
- Hoffmann, Stanley. 1966. “Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe”, *Daedalus* 95: 862–914.
- Hooghe, Liesbet, and Gary Marks. “European union?”. *European Politics*. Routledge, 2013. 108–129.

- Hsieh, Pasha L. *New Asian regionalism in international economic law*. Cambridge University Press, 2021.
- Inglehart, Ronald (1967). "An End to European Integration?" *American Political Science Review*, 61:1, 91–105.
- Ibbitson, John. "After 25 Years, Free-Trade Deal with U.S. Has Helped Canada Grow Up", *The Globe and Mail*, September 29, 2012.
- Inicijativa Jadransko-jonske regije (Adriatic-Ionian Initiative – AII), <https://www.aii-ps.org/>
- Jelisavac Sanja. „Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine”. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2006).
- Jelisavac Trošić Sanja, Todić Dragoljub, Stamenović Milorad. „Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite”. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Beograd, (2018). http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/594/1/Svetskatrговinskaorganizacija_JelisavacTrošićTodićStamenović-2-314.pdf.
- Jelisavac Trošić, Sanja (2015). Free-Trade Agreement Negotiations: Trans-Pacific Partnership and Transatlantic Trade and Investment Partnership, in: *Major International Issues in the 21st Century from a Perspective of Japan and Europe*, ed. by Taro Tsukimura, Ivona Lađevac. Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/385/1/zbornik%20-%20Major%20International%20Issues.....-147-160.pdf>.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Arnaudov, Mitko. "Determinants of Bilateral Cooperation of Small states in Contemporary International Relations: From the Neorealist Perspective of Politics and Security – A Case Study: Serbia and North Macedonia". *Studies in European Affairs*, Warsaw, 2024.
- Jelisavac Trošić, Sanja, Aleksandra Tošović-Stevanović and Vladimir Ristanović. „Križa svetske ekonomije na početku XXI veka”. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2021), http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/806/1/2021_Trosic_Stevanovic_Ristanovic-Križa_svetske_ekonomije.pdf.
- Jelisavac Trošić, Sanja, Aleksandra Tošović-Stevanović and Zakia Benhida. "Challenges of Sustainable Development and Implementation of the Sustainable Development Goals of Serbia and the Countries in the

- Region". *International Review* (2023): 79–89. <https://doi.org/10.5937/intrev2302085J>.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Biljana Stojanović-Višić. "EU Budget and Budget of Serbia: Impact on Serbia's Accession to the EU". *Ekonomika preduzeća (Journal of Business Economics and Management)* 66 (2018): 266–282. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE1804266J>.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Dejan Mladenović. „Uticaj bilateralnog sporazuma o slobodnoj trgovini na spoljnotrgovinsku razmenu Republike Srbije sa Ruskom Federacijom". *Međunarodna politika* 71 (2020): 51–72. http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/704/1/Medjunarodna_politika_br_1178_2020-52-73.pdf.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Mitko Arnaudov. "Serbia and North Macedonia in 2023: Economic Risks, Political Challenges and Security Threats". *Bezbednosni dijalozi= Security Dialogues* 14 (2023): 149–168. <http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1244/1/2095-Article%20Text-4044-1-10-20240206.pdf>.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Mitko Arnaudov. "The security challenges of the Open Balkans from the FDI perspective – case study: Albania, Serbia and North Macedonia". *Baština*, Vol. 34 br. 63 (2024), <https://doi.org/10.5937/bastina34-48743>.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Mitko Arnaudov. "What are the Realistic Capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans Initiative?". *The Review of International Affairs* 74 (2023): 59–85. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2023.74.1187.3.
- Jelisavac Trošić, Sanja and Stevan Rapačić. „Stanje i perspektive pristupanja Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji". *Međunarodni problemi* 67 (2015): 128–147.
- Jelisavac Trošić, Sanja, Dejan Mladenović and Saša Đorđević. „Zeleni koridori kao metod ubrzanja prometa robe u okviru CEFTA regiona tokom pandemije COVID-19". *Megatrend revija* 18 (2021): 255–266. DOI: 10.5937/MegRev2103255J.
- Jelisavac Trošić, Sanja. "Položaj Srbije u međunarodnim tokovima intelektualne svojine". Položaj Srbije u savremenim međunarodnim ekonomskim odnosima. Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2012. p. 148. <http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/489/1/21.%20Polozaj%20Srbije.....%282012%29-129-151.pdf>.

- Jelisavac Trošić, Sanja. "Pregovori u okviru GATT i STO". *Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd* (2015). <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1339/1/Pregovori%20u%20okviru%20GATT%20i%20STO.pdf>.
- Jelisavac Trošić, Sanja. "Serbia in EU and WTO negotiations". *Revizor* 23 (2020): 49–55. DOI: 10.5937/Rev2092049J.
- Jelisavac Trošić, Sanja. "The World Trade Organization and COVID-19-Related Trade Measures". Institute of International Politics and Economics, 2021. Jelisavac Trošić, Sanja. "The World Trade Organization and COVID-19-Related Trade Measures". Institute of International Politics and Economics, 2021. https://doi.org/10.18485/iipe_response2covid19.2021.ch7.
- Jelisavac Trošić, Sanja. "Challenges to Ensure that the Regulatory Framework Keeps Up with Changes in the Global Trade", in: *Social and Economic Problems and Challenges in the Contemporary World*. Japan, Belgrade, Global Resource Management, Doshisha University, IPE pp. 234–254 (2017).
- Jelisavac Trošić, Sanja. "China's accession to the World Trade Organization: The process and the effects". *Megatrend revija/ Megatrend Review* 16 (2019): 173–192. 186 doi:10.5937/MegRev1901173J.
- Jelisavac Trošić, Sanja. "Economic Globalization—advantages and disadvantages: the place of Serbia and Japan in the globalized World". Institute of International Politics and Economics; Global Resource Management, Doshisha University, (2016).
- Jelisavac Trošić, Sanja. „Dinamika razvoja intelektualne svojine u međunarodnim ekonomskim odnosima”. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, (2023). <http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/1213/1/Dinamika-razvoja-intelektualne-svojine.pdf>.
- Jelisavac, Sanja and Mina Zirojević. "CEFTA 2006 and economic crises—case of Serbia". *Regional Cooperation and Economic Integration Challenges and Opportunities* (2009): 117–125. <https://customs.gov.mk/images/documents/publications/kniga-prelomna.pdf#page=128>.
- Jelisavac, Sanja. "Pregovori o tržišnom pristupu u okviru Svetske trgovinske organizacije". *Međunarodni Problemi* 61, no. 3 (2009).

- Jelisavac, Sanja. „Odnosi Srbije i Svetske trgovinske organizacije”. *Međunarodna politika* 1122 (2006): 48–54.
- Jelisavac, Sanja. „Prelazni sporazum o trgovini između EU i Srbije, i njegova početna primena”. *Međunarodna politika* 60, no. 1134 (2009): 26–45. https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/M_politika_1134.pdf#page=28.
- Jingying, S. “Synergy, (2017). Effect of ChinaS Belt and Road Initiative and Sustainable Development Goals: ChinaS Experiences and Implications”. *Dimitrijević, D. & Ping, H. Initiatives of the ‘New Silk Road’ Achievements and Challenges. Institute of International Politics and Economics*.
- Jovović, Dejan. Politika, <https://www.politika.rs/sr/clanak/559355/Briks-protiv-dolara-14/04/2024>.
- Juncker, Jean-Claude. “A new start for Europe”. Candidate for President of the European Commission/ Opening statement in the European Parliament plenary session, Strasbourg, 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_567. Pristup: 15.8.2024.
- Kalemaj, Ilir. “Open Balkans: Challenges and Opportunities Emanating from Tirana”. *Tirana Observatory through Research Gate* (2023).
- Kangami, Divine N., and Oluyele A. Akinkugbe. “The Effect of Common Currency on Economic Growth: Evidence from CEMAC Custom Union”. *African Social Science Review* 10, no. 1 (2019): 5.
- Keho, Yaya. “Determinants of trade balance in West African Economic and Monetary Union (WAEMU): Evidence from heterogeneous panel analysis”. *Cogent Economics & Finance* 9, no. 1 (2021): 1970870.
- Kirton, John and Marina Larionova. “The first fifteen years of the BRICS”. *International Organisations Research Journal* 17, no. 2 (2022): 7–30.
- Knežević, Boris. „EU i Sarajevo spustili rampu: Zatvorena vrata za Otvoreni Balkan – Srpskainfo”, Srpskainfo (blog), jul 26, 2022, <https://srpskainfo.com/eu-i-sarajevospustili-rampu-zatvorena-vrata-za-otvoreni-balkan/>.
- Kovačević, Tijana. „Sloboda kretanja radnika i Otvoreni Balkan”. *Buzyje Ce*: 222. Harmonius. 2023.
- Krapohl, Sebastian, Krapohl and Brian. *Regional integration in the Global South*. Palgrave Macmillan, 2017.

- Kreinin, M. E. and Plummer, Michael G. (1994). "Natural' Economic Blocks: An Alternative Formulation", *The International Trade Journal*, 8(2): 193–205.
- Krugman, Paul (1991). "Is Bilateralism Bad?", in: Helpman, E. and Razim, A. (eds), *International Trade and Policy*, Cambridge, MIT Press.
- La, Meeryung. "Regional comprehensive economic partnership (RCEP): Progress and challenges". *KIEP Research Paper. World Economy Brief* (2017): 17–12.
- Labonté, Ronald, Deborah Gleeson, and Courtney L. McNamara. "USMCA 2.0: a few improvements but far from a 'healthy' trade treaty". *Globalization and health* 16 (2020): 1–4.
- Labonté, Ronald, Eric Crosbie, Deborah Gleeson, and Courtney McNamara. "USMCA (NAFTA 2.0): tightening the constraints on the right to regulate for public health". *Globalization and Health* 15 (2019): 1–15.
- Latin American Free Trade Association. *International Organization*. 1964;18(3):650-651. Cambridge University Press. 2009. doi:10.1017/S0020818300012273.
- Laursen, Finn (ed.) 2003: *Comparative Regional Integration. Theoretical Perspectives*. Aldershot: Ashgate.
- Lee, Jeong Yeon – Kim, Doyeon (2013): *Different Models for Regional Integration: Lessons from Total Factor Productivity in Europe*, ABDI Working Papers, No. 452, <https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/1212/2013.12.13.wp452.different.models.regional.integration.pdf?sequence=1>.
- Lederman, Daniel, William F. Maloney and Luis Servén. *Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean*, The World Bank, 2005.
- Lopandić Duško, Gordanić Jelica, "The European Union between its regional role and its global ambitions in international relations." In *Europe in changes: The old continent at a new crossroads*, edited by Katarina Zakić and Birgül Demirtaş, 173-186, 184. Belgrade: Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies, 2021. http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/779/1/iipe_euchanges-2021-ch9.pdf
- Lu, Sheng. "Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP): Impact on the integration of textile and apparel supply chain in the Asia-Pacific region". *Fashion Supply Chain Management in Asia: Concepts, Models, and Cases* (2019): 21–41.

- M. Angeles Villarreal, Ian F. Fergusson. The North American Free Trade Agreement (NAFTA), Congressional Research Service 7-5700.
- Magu, Stephen M. "Economic Community of West African States (ECOWAS)". In *Towards Pan-Africanism: Africa's Cooperation through Regional Economic Communities (RECs), Ubuntu and Communitarianism*, pp. 183–211. Singapore: Springer Nature Singapore, 2023.
- Makolli, Fatos. „Jačanje saradnje organa reda i drugih zainteresovanih strana u P/CVE”. Izveštaj Evropske komisije/Izdavačka kancelarija Evropske unije, Luksemburg, 2023. Dostupno na: chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/5718aaa5-0e77-4ea9-a735-70723c32b702_en?filename=ran_enhancing_collaboration_between_law_enforcement_other_stakeholders_102023_rs.pdf. Pristupljeno: 12.8.2024.
- Manger, Mark S. *Investing in protection: The politics of preferential trade agreements between north and south*. Cambridge University Press, 2009.
- Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. Regionalism. *Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010.
- Marciacq, Florent. "The European Union and the Western Balkans after the Berlin Process". *Reflecting on the* (2017).
- Masali, Anupama Devendrakumar. "Intra-industry trade in manufacturing supply chain: An empirical assessment of the India-ASEAN case". *International Journal of Supply Chain Management* 5, no. 2 (2016): 27–35.
- Matveev, Andrei. "The Illusion of Influence: The CSTO's Journey From Symbolic Maneuvers To Real Challenges". *The Times of Central Asia*, New York, 2024. Dostupno na: <https://timesca.com/the-illusion-of-influence-the-cstos-journey-from-symbolic-maneuvers-to-real-challenges/>. Pristupljeno: 30.10.2024.
- Mbaku, John M. and David R. Kamerschen. "Integration and economic development in Sub-Saharan Africa: The case of the customs and economic Union of Central African States (UDEAC), 1965–1985". *Journal of Contemporary African Studies* 7, no. 1–2 (1988): 3–21.
- Meyn, M. and te Velde, D. W. (2008). *Regional Integration in African, Caribbean and Pacific Countries. A Review of the Literature, Report for the EC's DG Development*.

- Milaković, Saša. „Globalizacija i regionalizam u kontekstu europskih integracija”. PhD diss., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Economics in Osijek. Chair of National and International Economics, 2022.
- Milaković, Saša. “Globalizacija i regionalizam u kontekstu europskih integracija”. PhD diss., Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Economics in Osijek. Chair of National and International Economics, 2022.
- Milošević, Aleksandar and Miloš Hrnjaz. “Regionalne ekonomske integracije Zapadnog Balkana: međunarodnopravni i ekonomski aspekti”. Beogradski međunarodnopravni krug (2023).
- Milošević, Aleksandar. „Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu”. Društvena pravda u postkomunističkim društvima (2022): 167–184.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma. National strategy for sustainable development of Montenegro. Podgorica, 2016. Dostupno na: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgleclfindmkaj/https://faolex.fao.org/docs/pdf/mne180387.pdf. Pristupljeno: 15.11.2024.
- Ministarstvo za evropske integracije, Istorijat odnosa Srbije i EU, <https://www.mei.gov.rs/sr/srbija-i-eu/istorijat-odnosa-srbije-i-eu/>, 12/08/2024.
- Misija Bosne i Hercegovine u sedištu OUN. Subregionalni sastanak o Ciljevima održivog razvoja na Zapadnom Balkanu održan na HLPF 2023 Ujedinjenih nacija. Njujork, 2023. Dostupno na: <https://bhmissionun.org/uncategorized-bs/hlpf2023-zapadni-balkan-sdg/?lang=bs>, Pristupljeno: 12.10.2024.
- Mitrinović, Biljana. „Pomoć mirovnih snaga ODKB je otreznila teroriste”. Politika, Beograd, 2022. Dostupno na: <https://www.politika.rs/sr/clanak/497123/Svet/Pomoc-mirovnih-snaga-ODKB-je-otreznila-teroriste>. Pristupljeno: 2.9.2024.
- Nakarada, Radmila & Račić, Obrad O. Raspad Jugoslavije – Izazov evropskoj bezbednosti, IES/FES, Beograd, 1998.
- Nakarada, Radmila. „Evropska unija kao mirnovni projekat”. Sociološki pregled, 2006: 549–572.
- Nye, Joseph. (ed.) International Regionalism (Boston: Little Brown and Co. 1968) vii.

- Németh, Ferenc. "Western Balkans. From the Berlin Process to the Open Balkan Initiative. Prospects for the Accession Process". *Mediterranean Yearbook* (2022).
- Oberg, Jan. Does the EU promote Peace?. TFF, New Agenda, Lund, 2006.
- Ornelas, Emanuel. "Can regional and multilateral trade liberalization work in tandem?", *World Trade Report* 2024.
- Pelkmans, Jacques. "Common markets". In *Handbook of Regional Cooperation and Integration*, pp. 63–107. Edward Elgar Publishing, 2024.
- Pietrangeli, Giulia. "Supporting regional integration and cooperation worldwide: An overview of the European Union approach". *The EU and world regionalism* (2016): 9–43.
- Prime minister office and State agency for strategic programming and aid coordination. National strategy for development and European integration 2022–2030. Tirana, 2023. Dostupno na: <https://s3albania.org/portfolio-item/national-strategy-for-development-and-european-integration-2030/>. Pristupljeno 16.10.2024.
- Privredna komora Srbije, "Joint Declaration by the president of the Republic of Serbia, Prime minister of the Republic of Albania and the Prime minister of the Republic of North Macedonia". *Otvoreni Balkan*. Novi Sad. 2020. str. 1. Dostupno na: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://api.pks.rs/storage/assets/Deklaracija_Novi_Sad1.pdf. Pristupljeno: 1.9.2024.
- Privredna komora Srbije, <https://pks.rs/open-balkan-sporazumi/potpisani-sporazumi-22/10/2024>.
- Privremeni prištinski organi. Concept for drafting the development strategy 2030. Priština, 2020. Dostupno na: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglcfindmkaj/https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/Concept-on-preparation-of-the-National-Development-Strategy-2030.pdf>. Pristupljeno: 10.11.2024.
- Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (PSuJIE) <http://arhiviranisajt.msp.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/22-regionalna-saradnja/83-seecp?lang=lat>.
- Progres report on priority programmes OF COMESA, "Common Market for Eastern and Southern Africa". (1998). Lusaka, Zambia, 5–8 oktobar 1998.

- Radio Slobodna Evropa, Najveći trgovinski sporazum na svetu jača uticaj Kine, <https://www.slobodnaevropa.org/a/najve%C4%87i-trgovinski-sporazum-na-svetu-ja%C4%8Da-uticaj-kine/30951405.html> 11/02/2024.
- Radoman, Jelena. "Small states in World Politics: State of the Art". Journal of Regional security, Belgrade, 2018.
- Rafael E. de Hoyos and Leonardo Iacovone, Economic Performance under NAFTA, The World Bank Development Research Group, May 2011.
- Ravenhill, John. "Regional Trade Agreements". In ed. Ravenhill, John, ed. Global political economy. Oxford University Press, 2017.
- Razvojni program Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP u BiH). Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2020.
- Regional Cooperation Council – RCC, <https://www.rcc.int>.
- Regionalna saradnja na Zapadnom Balkanu – Komparativna analiza regionalnog ekonomskog područja, „Mini-Šengena” i Zajedničkog regionalnog tržišta, Balkanska grupa za istraživanje politika (BPRG), 2021.
- Republički zavod za statistiku. Ciljevi održivog razvoja. Beograd, 2024. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/>. Pristupljeno 10.10.2024.
- Republika Srbija, Ministarstvo spoljnih poslova, <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/eu-integracije/regionalne-inicijative> 23/09/2024.
- Rikalović, Gojko M., Dejan S. Molnar and Sonja N. Josipović. "The Open Balkan as a development determinant of the Western Balkan countries". *Acta Economica* 20, no. 36 (2022): 31–51.
- Robert A. Blecker and Gerardo Esquivel. NAFTA, Trade, and Development, Center for U.S.-Mexican Studies (San Diego), El Colegio de la Frontera Norte, Woodrow Wilson International Center for Scholars, and El Colegio de Mexico, WP 10-03, 2010.
- Robert A. Blecker and Gerardo Esquivel. NAFTA, Trade, and Development, Center for U.S.-Mexican Studies, the Mexico Institute of the Woodrow Wilson Center, El Colegio de la Frontera Norte, and El Colegio de México, USMEX WP 10-03, 2010.
- Robert E. Scott. Heading South: U.S.-Mexico Trade and Job Displacement under NAFTA, Economic Policy Institute, May 3, 2011; and The Frederick S. Pardee Center, The Future of North American Trade Policy: Lessons from NAFTA, Boston University, 10/11/2009.

- Rosecrance, Richard. "Regionalism and the post-Cold War era". *International Journal*, 1991: 373–393.
- RSE. *Jermenija obustavlja finansiranje vojnog saveza predvođenog Rusijom*. Radio Slobodna Evropa. May 8, 2024.
- Russett B. 1967. *International Regions and International Systems*. Chicago: Rand-McNally, Op. cit., u: Mansfield, Edward D and Solingen, Etel. *Regionalism*. *Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010.
- Rutte, Mark. "Founding treaty". NATO, Washington, 1949. Dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm. Pristupljeno: 1.11.2024.
- Rutte, Mark. "NATO 2022 Strategic Concept". NATO, Madrid, 2022. Dostupno na: <https://www.nato.int/strategic-concept/>. Pristupljeno: 01.11.2024.
- Rutte, Mark. *Collective defence and Article 5*. Prod. NATO. Brussels, October 24, 2024.
- SADC, *SADC Objectives*, <https://www.sadc.int/pages/sadc-objectives/26/03/2024>.
- Sandholtz, Wayne (1996). "Membership Matters: Limits of the Functional Approach to European Institutions", *Journal of Common Market Studies*, 34: 403–429.
- Sandholtz, Wayne and Alec Stone Sweet, eds., (1998). *European Integration and Supranational Governance*, Oxford: Oxford University Press.
- Schmidt, Andre. "Friends forever? The Role of the Visegrad Group and European Integration". *Politics in Central Europe*, 2016: 113–140.
- Schneider, Christina J. "The political economy of regional integration". *Annual Review of Political Science* 20.1 (2017): 229–248.
- Schneider, Christina J. "The political economy of regional integration". *Annual Review of Political Science* 20, no. 1 (2017): 229–248.
- Semenov, Andrej. "Open Balkan: Objectives and Justifications". *Comillas Journal of International Relations* 24 (2022): 24–34.
- Severin, Adrian. "The Future of the EU: A Need for a New Vision", *Internationale Politik und Gesellschaft*, 1/2006.
- Shams, Rasul. *Why do countries form regions? The political economy of regional integration*. No. 169. HWWA Discussion Paper, 2002.

- Shimizu, Kazushi. "The ASEAN Economic Community and the RCEP in the world economy". *Journal of contemporary East Asia studies* 10, no. 1 (2021): 1–23.
- Skaperdas, Stergios and Syropoulos, Constantinos (2001) Guns, Butter, and Openness. On the Relationship Between Security and Trade, in: *The American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 91, No. 2.
- Soderbaum, Fredrik. Early, Old, New and Comparative Regionalism: The scholarly development of the field. KFG The transformative power of Europe. Berlin, No. 64, October 2015.
- Söderbaum, Fredrik/Shaw, Timothy M. (eds) 2003: *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stanojević Nataša, Raskršća ASEAN-a: privredni razvoj u uslovima rivalstva između SAD i Kine, u: *Geostrategija Indo-Pacifika: veliki poligon globalnog sučeljavanja*, 2024, pp. 239–256) https://doi.org/10.18485/iipe_indopac.2024.ch13.
- Stewart Law, The USMCA of 2018, the NAFTA Text, and the TPP Text Side-by-Side: <http://www.stewartlaw.com/PracticeAreas/USMCASidebySide>, 22. septembar 2023.
- Stojanović, Višić, Biljana, Sanja Jelisavac Trošić and Miodrag Simić. "Development of the Belt and Road Initiative in Serbia". *Ekonomika preduzeća (Journal of Business Economics and Management)* 71, no. 3–4 (2023): 230–242. <https://doi.org/10.5937/EKOPRE2303230S>.
- Stratievski, Dmitri. *Why the CSTO failed to become Russia's NATO*. Friedrich Ebert Stiftung, 2023.
- Stuenkel, Oliver. *The BRICS and the future of global order*. Rowman & Littlefield, 2020.
- Tanjug. „Ruski mirovnjaci stigli u Kazahstan, Zapad upozorava na poštovanje ljudskih prava”. RTS. Beograd, 2022. Dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/svet/4655560/kazahstan-rusi-mirovnjaci-protesti.html>. Pristupljeno: 12.7.2024.
- Tasmagambetov, Imangali Nurgaliyevich. Collective Security Treaty Organisation. October 25, 2024. <https://en.odkb-csto.org/> (accessed October 25, 2024).
- Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration and poverty". *London: Overseas Development Institute, ODI Briefing Paper* (2005).
- Te Velde, Dirk Willem. "Regional integration, growth and convergence". *Journal of Economic Integration* (2011): 1–28.

- Terlević, Sanja. "Regionalne integracije". PhD diss., Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2013.
- Thompson W. 1973. The regional subsystem: a conceptual explication and propositional inventory. *Int. Stud. Q.* 17:89–117. Op. cit., u: Mansfield, Edward D. and Solingen, Etel. *Regionalism. Annual Review of Political Science*, 13 (1). San Mateo, 2010.
- Tota, Elton. "Refocusing the European Union attention on the Western Balkans: the impact of the Berlin Process". *Journal of Liberty and International Affairs* 6, no. 2 (2020): 155–166.
- Trošić Jelisavac, Sanja and Mitko Arnaudov. "Berlin Process and the Open Balkans: Effectiveness, Complementarity and Comparative Advantages in the Process of Regional Integration in the Western Balkans". *Kultura polisa (Kultura polisa)*, 2023: 68–87.
- Trošić Jelisavac, Sanja. "Pristupanje Svetskoj trgovinskoj organizaciji kao jedan od ciljeva spoljne politike Srbije". *Међународни проблеми* 70, no. 1 (2018): 28–46. DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1801028J>.
- Tuhina, Gjeraqina. „Bugarska insistira da dobrosusedski odnosi budu u glavnim pitanjima pregovora sa Skoplje”. *Radio Slobodna Evropa*, Prag, 2020. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30874395.html>. Pristupljeno: 3.9.2024.
- U.S. Customs and Border Protection, North American Free Trade Agreement, [https://www.cbp.gov/trade/north-american-free-trade-agreement#:~:text=North%20American%20Free%20Trade%20Agreement%20\(NAFTA\)%20established%20a%20free%2Dproduced%20by%20the%20signatory%20nations.13/09/2024](https://www.cbp.gov/trade/north-american-free-trade-agreement#:~:text=North%20American%20Free%20Trade%20Agreement%20(NAFTA)%20established%20a%20free%2Dproduced%20by%20the%20signatory%20nations.13/09/2024).
- UN Secretary General's High Level Panel on Threats, Challenges and Change. *A More Secure World: Our Shared Responsibility* (UN: New York 2004)
- UN/SG/SM/8543: 9/12/2002.
- Vayrymen, Raimo. "Regionalism: Old and New". *International Studies Review*, 2003: 25–51.
- Viner J. (1950). *The customs union issue*, New York, Carnegie Endowment for International Peace.
- Viner, Jacob. *The customs union issue*. Oxford University Press, USA, 2014.
- Vital, David. 1967. *The inequality of states: a study of the small power in international relations*. Oxford: Clarendon.

- Vlada Republike Severne Makedonije. Razvojna strategija 2024–2044. Skoplje, 2024. Dostupno na: <https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=newdocumentdetails&detalisId=73>. Pristupljeno 13.11.2024.
- Vlada Republike Srbije/Republički sekretarijat za javne politike. Serbia and Agenda 2030: Mapping the National Strategic Framework vis-a-vis the Sustainable Development Goals. Beograd, 2020. Dostupno na: file:///C:/Users/Tanjug/Downloads/https___sdgs4all.rs_wp-content_uploads_2020_08_Serbia-and-Agenda-2030.pdf. Pristupljeno: 11.11.2024.
- Vu, Van-Hoa, Jenn-Jaw Soong, and Khac-Nghia Nguyen. "The political economy of China's rising role in the Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC): Strategies and instruments of the Chinese way". *The Chinese Economy* 55, no. 4 (2022): 255–267.
- Vulović, Marina. *The Berlin Process in the Western Balkans: big ideas, difficult implementation*. No. 70/2022. SWP Comment, 2022.
- West African Economic and Monetary Union (WAEMU) Documents <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/WAEMU-362#sort=%40imfdate%20descending> 14/05/2024.
- What Is ASEAN? <https://www.cfr.org/backgrounder/what-asean> 11/02/2024.
- Wiener, Antje/Diez, Thomas (eds) 2003: *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press.
- Wilcox, Francis O. 1965: Regionalism and the United Nations. In: *International Organization* 19/3, 789–811.
- World Bank. 2024. *Western Balkans Regular Economic Report No. 25, Spring 2024: Invigorating Growth*. Washington, D.C.: World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/41404>.
- World Trade Organization, *World Trade Report 2024 – Trade and inclusiveness How to make trade work for all*, WTO Publications, Switzerland.
- World Trade Organization, WTO (2016). *Time Series on international trade*. <http://stat.wto.org/Home/> 23/02/2024.
- WTO, https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm 22/06/2024.
- WTO, *WTO members consider four regional trade agreements* https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/rta_02jul24_e.htm 23/10/2024.

- Zain Salman Dar, Regional Integration as a Concept for Economic, Social and Political Development?, Research Paper, 2018.
- zamisli2030.ba. The SDGs Framework in Bosnia and Herzegovina. Dostupno na: <https://zamisli2030.ba/sdgs-framework-in-bosnia-and-herzegovina/>. Pristupljeno: 1.11.2024.
- Zhao, Guofeng, and Cheol-Ju Mun. "The impact of the regional comprehensive economic partnership (RCEP) on intra-industry trade: an empirical analysis using a panel vector autoregressive model". *Journal of Korea Trade* 27, no. 3 (2023): 103–118.
- Zirojević, Mina and Sanja Jelisavac Trošić. „Antimonopolska politika i harmonizacija zakonodavstva Srbije sa pravom EU na polju konkurencije”. *Revija za evropsko pravo: periodični časopis Udruženja za pravo Evropske unije* 11, no. 1–3 (2009): 91–105.
- Zreik, Mohamad. "The regional comprehensive economic partnership (RCEP) for the asia–pacific region and world". *Journal of Economic and Administrative Sciences* 40, no. 1 (2024): 57–75.
- ZYSteel. Regionalno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo, <http://bs.wenyusteel.com/news/regional-comprehensive-economic-partnership-2/> 19.3.2021.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(100)
332.135(100)
339.92(100)

ЈЕЛИСАВАЦ Трошић, Сања, 1973-

Uloga regionalne saradnje u savremenim međunarodnim odnosima / Sanja Jelisavac Trošić, Mitko Arnaudov. - Beograd : Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2024 (Beograd : DonatGraf). - 183 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 183-203.

ISBN 978-86-7067-344-1

1. Арнаудов, Митко К., 1990- [аутор]
а) Међународни односи б) Регионална сарадња

COBISS.SR-ID 158933257

Dr Sanja Jelisavac Trošić radi u Institutu za međunarodnu politiku i privredu od 2001. godine, gde je načelnik Centra za međunarodno pravo i ekonomiju. Doktorat „Analiza modaliteta rundi pregovora u sistemu GATT/STO“ je odbranila 2013. godine na Fakultetu za međunarodnu ekonomiju na Megatrend univerzitetu u Beogradu. Na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu stekla je titulu magistra ekonomskih nauka na smeru Međunarodna ekonomija, a diplomirala na smeru Spoljna i unutrašnja trgovina. Autor je monografija *Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine* (2006), *Pregovori u okviru GATT i STO* (2015) i *Dinamika razvoja intelektualne svojine u međunarodnim ekonomskim odnosima* (2023), a koautor monografija *Savremena međunarodna trgovina* (2010), *Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite* (2018) i *Kriza svetske ekonomije na početku XXI veka* (2021). Objavila je više od 200 radova u domaćim i međunarodnim naučnim časopisima, tematskim zbornicima i zbornicima sa konferencija.

Dr Mitko Arnaudov angažovan je u Institutu za međunarodnu politiku i privredu kao naučni saradnik. Osnovne oblasti njegovog naučno-istraživačkog interesovanja su međunarodni odnosi, odnosi Srbije sa susedima, regionalni odnosi na Balkanu, susedski na Zapadnom Balkanu, savremena istorija Balkana, procesi evropskih i atlantskih integracija zemalja Zapadnog Balkana, kao i odnosi zemalja Zapadnog Balkana sa Evropskom unijom. Arnaudov je u oktobru 2021. godine doktorirao na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Prethodno je na Fakultetu političkih nauka završio osnovne i master sudije. Objavio je brojne naučne radove u domaćim i stranima časopisima, a učestvovao je i na brojnim domaćim, regionalnim i međunarodnim konferencijama i naučnim skupovima.